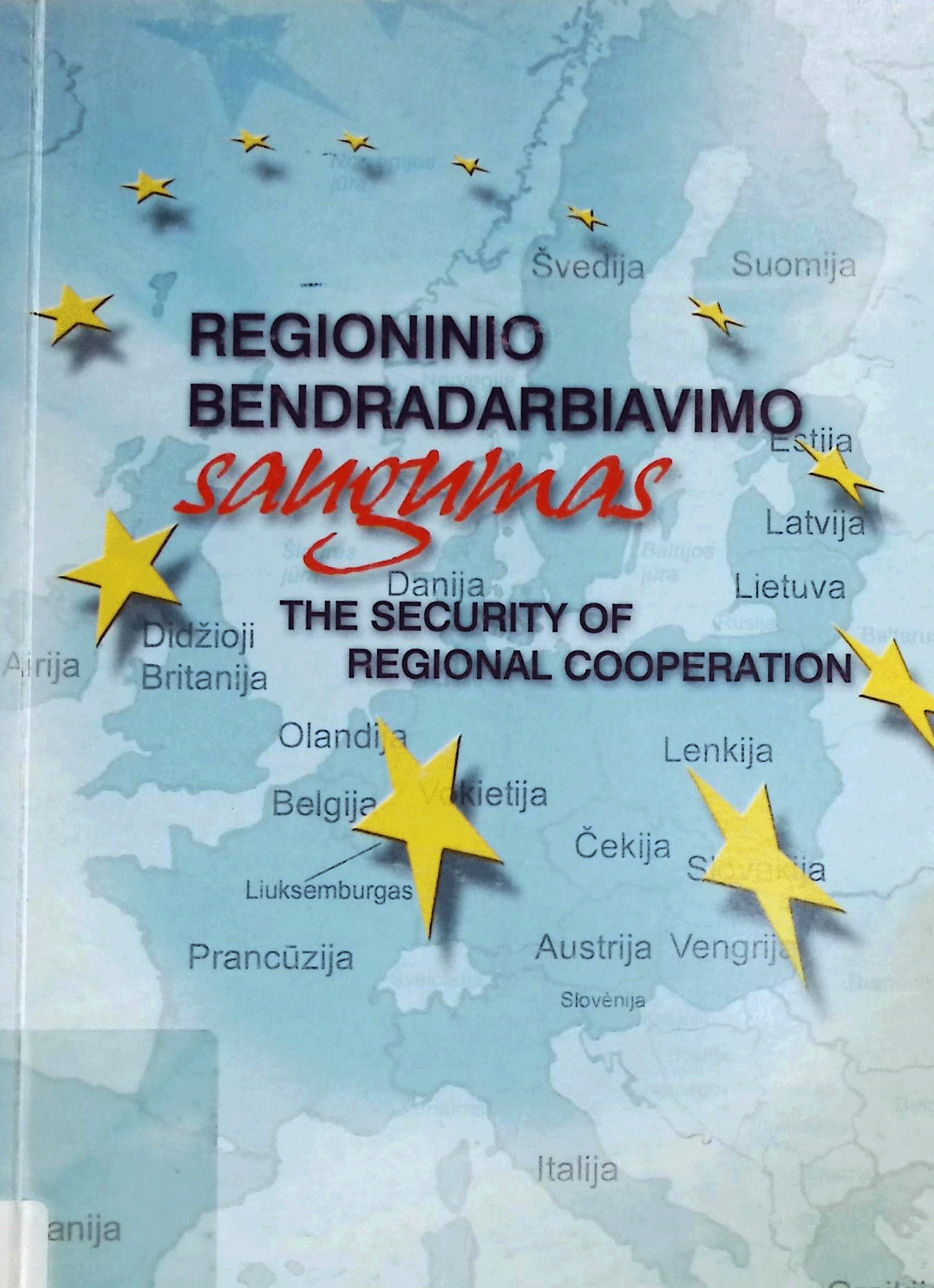

A map of Europe with several yellow stars placed on it, representing the member states of the European Union. The stars are located in the following countries: Ireland, Denmark, Germany, France, Greece, Spain, Portugal, Italy, Slovenia, Austria, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, Finland, Sweden, and the United Kingdom.

REGIONINIO BENDRADARBIAVIMO

saugumas

THE SECURITY OF REGIONAL COOPERATION

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO
AKADEMIJA
TARPTAUTINĖ ORGANIZAVIMO IR VALDYMO MOKSLO
AKADEMIJA

REGIONINIO
BENDRADARBIAVIMO
SAUGUMAS

Mokslo darbų rinkinys

The Security
of Regional
Cooperation

Vilnius 2005

UDK 327(474.5:4)
Re52

Knygos „Regioninio bendradarbiavimo saugumas“ mokslo darbus ap-
svarstė Tarptautinės organizavimo ir valdymo mokslo akademijos Prezidiumas
(International Academy of Organizational and Management Science, March
15, 2005) ir rekomendavo leidybai.

Moksliniai recenzentai:

profesorius Michail Kulapov (Maskva, Rusija)
profesorius Zdzisław Zagórski (Vroclavas, Lenkija)

Sudarytojas ir atsakingasis redaktorius prof. habil. dr. Antanas Makštutis

Spausdinama iš autorių darbų originalų
All material published in the collection is original

© Antanas Makštutis, 2005
© Autorių kolektyvas, 2005
© Generolo Jono Žemaičio
Lietuvos karo akademija, 2005

ISBN 9955-423-31-5

Turinys

AUTORIAI	6
P R A T A R M Ė	8
DIAGNOSING AND TRANSFORMATION STRATEGY OF ORGANISATIONAL CULTURE IN PUBLIC ADMINISTRATION INSTITUTIONS OF LITHUANIA Asta Aleknienė	12
PASAULIO ENERGETINĖS POLITIKOS ĮTAKA LIETUVOS SAUGUMUI Algimantas Ambrazevičius	28
LIETUVOS SOCIALINIO SAUGUMO GRĖSMĖS Juozas Bagdanavičius	33
EUROREGIONAS – TARPTAUTINIO REGIONINIO BENDRADARBIAVIMO MODELIS Alvydas Baležentis	41
FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND IMPACT GLOBALIZATION ON RESTRUCTURING OF LITHUANIAN ECONOMY Romualdas Ginevičius, Manuela Tvaronavičienė	53
NACIONALINIO EKONOMINIO SAUGUMO VALDYMO ASPEKTAI Marija Jėčiuvienė	78
GLOBALIZATION AND INTEGRATION CHALLENGES TO STATES' SOVEREIGNTY Algirdas V. Kanauka	90
THE PREREQUISITE FOR THE ECONOMIC SECURITY UNDER CONDI- TIONS OF GLOBALIZATION Virginija Kavaliauskienė	97

LITHUANIA AND THE COOPERATION SECURITY Antanas Makštutis	108
METHODOLOGICAL OF RESEARCH OF EXTERNAL THREATS THE COOPERATION SECURITY Antanas Makštutis	129
KARIUOMENĖS KOMUNIKACINĖS SISTEMOS MODERNIZAVIMAS GLOBALIZACIJOS SĄLYGOMIS Aleksejus Malovikas	146
MANAGERIAL MENTALITY OF LEADERS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION Albinas Marčinskas, Danutė Diskienė	165
PROBLEMS OF NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY IN THE SITUATION OF GLOBALIZATION Borisas Melnikas	174
GLOBALIZACIJOS ĮTAKA SOCIALINIAM SAUGUMUI LIETUVOJE Dalia Prakapienė, Rasa Smaliukienė	190
TRANSATLANTIC COOPERATION AND ESTONIA Ivar Raig	201
CENTRAL EUROPE AND REGIONAL COOPERATION SECURITY PROBLEMS Jerzy Stańczyk	204
POPULATION QUALITY IMPACT ON NATIONAL SECURITY Edmundas Regimundas Stancikas, Diana Bagdonienė	216
JURIDICAL REGULATION OF HEALTHCARE QUALITY ENSURING NATIONAL SECURITY Natalija Vainikevičiūtė, Povilas Vanagas	225
NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMO SVARBA IR VADYBINĖS PROBLEMOS Juozas Vijeikis	235
LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS BENDRADARBIAVIMO VAIDMUO STIPRINANT NACIONALINĮ SAUGUMĄ Feliksas Žigaras	248

VARGUOMENĖS SLUOKSNIO SOCIALINĖS PROBLEMOS Anelė Vosyliūtė	270
ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ В МЕНЯЮЩЕМСЯ ПРОСТРАНСТВЕ БЕЗОПАСНОСТИ Дмитрий А. Данилов	285
РЕГИОНАЛЬНЫЕ ВЕКТОРЫ ИНТЕРЕСОВ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ Леонид Заико	301
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЛИНИНГРАДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ Антанас Макштутис	314
ГЛОБАЛЬНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО УСТРОЙСТВА ПОЛЬШИ Мария Мичиньска-Ковальска, Славомир Партыцки	320
НОВАЯ ЭКОНОМИКА И КУЛЬТУРА ПОСТМОДЕРНА: ВОЗМОЖНЫЕ УГРОЗЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ Вадим Пашкус, Наталия Пашкус	331
МАЛЫЙ ИННОВАЦИОННЫЙ БИЗНЕС В ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКЕ: ПОЛИТИКА И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ Антон А. Слонимский, Ольга С. Линчевская	339
BAIGIAMOJI DALIS	352

AUTORIAI

1. **Alekniėnė Asta** – Vilniaus universiteto doktorantė, Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.
2. **Ambrasevičius Algimantas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos profesorius, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
3. **Bagdavičius Juozas** – Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius, Lietuva.
4. **Baležentis Alvydas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
5. **Ginevičius Romualdas** – Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius, Saulėtekio al. 11, Vilnius, Lietuva.
6. **Tvaronavičienė Manuela** – Vilniaus Gedimino technikos universiteto docentė, Saulėtekio al. 11, Vilnius, Lietuva.
7. **Jėčiuvienė Marija** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentė, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
8. **Kanauka Algirdas V.** – Dr. University of Southern California, USA and The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Šilo str. 5A, Vilnius, Lithuania.
9. **Kavaliauskienė Virginija** – Kauno technologijos universiteto profesorė, Laisvės al. 55, Kaunas, Lietuva.
10. **Makštutis Antanas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos profesorius, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
11. **Malovikas Aleksejus** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
12. **Marčinskas Albinas** – Vilniaus universiteto profesorius, Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.
13. **Diskienė Danutė** – Vilniaus universiteto docentė, Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.
14. **Melnikas Borisas** – Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos profesorius, Saulėtekio al. 11, Vilnius, Lietuva.
15. **Prakapienė Dalia** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos lektorė, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
16. **Smaliukienė Rasa** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos lektorė, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
17. **Raig Ivar** – Prof. Audentes University, Rāvala 8–101, Tallinn, Estonia.

18. **Stańczyk Jerzy** – Dr. National Defence University, ul. Polna 18/20, Warszawa, Poland.
19. **Stancikas Edmundas Regimundas** – Kauno technologijos universiteto profesorius, Laisvės al. 55, Kaunas, Lietuva.
20. **Bagdonienė Diana** – Kauno technologijos universiteto lektorė, Laisvės al. 55, Kaunas, Lietuva.
21. **Vainikevičiūtė Natalija** – Kauno technologijos universiteto doktorantė, Laisvės al. 55, Kaunas, Lietuva.
22. **Vanagas Povilas** – Kauno technologijos universiteto profesorius, Laisvės al. 55, Kaunas, Lietuva.
23. **Vijeikis Juozas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
24. **Žigaras Feliksas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
25. **Vosyliūtė Anelė** – Socialinių tyrimų instituto vyriausioji mokslo darbuotoja ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos dėstytoja, Šilo g. 5A, Vilnius, Lietuva.
26. **Данилов Дмитрий А.** – Др., Институт Европы Российской академии наук, ул. Моховая 11–3 Б, Москва, Россия.
27. **Заико Леонид** – Др., Аналитический центр “СТРАТЕГИЯ”, ул. Беломорская 19 – 201, Минск, Беларусь.
28. **Мичиньска-Ковальска Мария** – Люблинский университет, Люблин, Польша.
29. **Партыcki Славомир** – проф., Люблинский университет, Люблин, Польша.
30. **Пашкус Вадим** – доц., Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Россия.
31. **Пашкус Наталия** – доц., Государственный педагогический университет, Санкт-Петербург, Россия.
32. **Слонимский Антон А.** – Др., Научно-исследовательский экономический институт Министерства экономики Республики Беларусь, ул. Славинского 1, Минск, Беларусь.
33. **Линчевская Ольга С.** – научный сотрудник Института экономики Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь.

PRATARMĖ

Dabarty ir ateity nuolat besiplėtojantys pasaulyje globalizacijos procesai tiesiogiai daro ir darys įtaką integracijos veiksniams Europoje, todėl Baltijos jūros regione bendradarbiavimo saugumo problemos yra aktualios Lietuvos Respublikos ir mūsų visuomenės raidai, nes mūsų valstybė yra visateisė NATO ir Europos Sąjungos narė, o mūsų teritorija priklauso bendrajai Baltijos jūros regiono, NATO ir Europos Sąjungos erdvei.

Vien ekonominė integracija į Europos Sąjungą ir karinė į NATO, kurią įgyvendiname, ilgainiui tampa negalima be glaudžios politinės ir socialinės integracijos, todėl yra būtina, kad mūsų valstybė, Baltijos jūros regiono valstybės, Europos Sąjunga ir NATO nuolat stiprintų demokratijos pamatus, o šie užtikrintų regioninio bendradarbiavimo naujas iniciatyvas ir regioninį bendradarbiavimo saugumą.

Būtina pažymėti, kad išskiriama nacionalinės valstybės atsakomybės koncepcija, kuri literatūros šaltiniuose yra traktuojama globalizacijos procesuose geopolitinių interesų vienijimu, o ateityje pagal šią koncepciją reikia išskirti pagrindinį ir vienintelį indikatorių, tai – nacionalinį saugumą regioninio bendradarbiavimo saugumo kontekste: Baltijos jūros regione. Nacionalinis saugumas Baltijos jūros regione yra svarbiausioji vertybė, kurią Lietuvos Respublika turi užtikrinti. Nuo mūsų valstybės ir visuomenės raidos rezultatų priklauso ir priklausys Lietuvos žmonių privatus saugumas bei Lietuvos Respublikos ateitis Baltijos jūros regione, Europos Sąjungoje ir NATO.

Pasaulio ūkio globalizacijos tendencijos nėra paguodžiančios, o Europos Sąjungos statistikos institucijų vykdomi tyrimai rodo, kad apie 40,35 proc. Europoje Sąjungoje žmonių gyvena neturtingai. Išvardijamos ir pagrindinės globalizacijos ir integracijos priežastys, kurias apibūdina šie veiksniai: didėjantis nedarbas, nesaugus darbas, socialinės apsaugos sistemos nesėkmės, gyvenamojo būsto krizė, skolos, šeimos struktūriniai pokyčiai, mokesčių sistemos kitimas, skirtingas atskirų valstybių ekonomikos lygis ir jo tendencijos, kiti veiksniai.

Galima pastebėti, kad visi išvardinti nacionalinės valstybės ir visuomenės raidos veiksniai yra būdingi Lietuvai, Latvijai, Estijai, Suomijai, Švedijai, Lenkijai, Rusijai (Kaliningrado sritis), Baltarusijai, o šios valstybės tiesiogiai daro įtaką Baltijos jūros regione bendradarbiavimo saugumui.

Nacionalinių valstybių integracijos į Europos Sąjungą ir NATO bei nacionalinio produkto konkurencingumo bendroje rinkoje esmę išreiškia kiekvienos valstybės ir jos gyventojų veiklos suderinti tikslai bei jų pasiekimo pasirinkta strategija. Dėl to šiuos tikslus privalome suformuluoti ir pagrįsti bendradarbiavimo programomis, uždaviniais, ištekliais ir jų racionalaus naudojimo ilgalaikę strategiją Baltijos jūros regione, Europos Sąjungoje ir NATO bendroje Rytų ir

Vakarų erdvėje pasaulyje. Tik bendradarbiavimas gali užtikrinti nacionalinį, regioninį, kontinentinį ir globalų saugumą.

Šiems klausimams ypatingą dėmesį skyrė Lietuvos, Lenkijos, Estijos, Rusijos, Baltarusijos, USA mokslininkai ir specialistai, kurie parengė ir pristatė savo mokslinius darbus į mokslo darbų rinkinį „Regioninio bendradarbiavimo saugumas“ (The Security of Regional Cooperation). Autorių mokslo darbai parengti išsamiai, pagrįsti teoriniais ir praktiniais tyrimais, kurių rezultatai atskleidžia regioninio bendradarbiavimo saugumo lygį dabarty ir jo raidą ateity.

Mokslo darbų rinkinys „Regioninio bendradarbiavimo saugumas“ (The Security of Regional Cooperation) skiriamas politikams, saugumo prognozavimo specialistams, mokslininkams ir visiems studijuojantiems bei besidomintiems privačiu, nacionaliniu, regioniniu, kontinentiniu ir globaliu pasaulio bendrijos raidos saugumu.

Šios knygos struktūrą lėmė mokslininkų iškelti pagrindiniai tikslai ir uždaviniai, kuriuos galima apibūdinti:

- medžiagos autentiškumu;
- teoriniu lygiu;
- praktinėmis naudojimo galimybėmis.

Šio darbo vertė yra ta, kad:

- tekstą studijuoti pakankamai lengva ir paprasta, jeigu jis skaitomas be išsamios analizės ir filosofijos sampratos;
- teksto studijavimas įgauna didelę metodologinę ir metodinę vertę, kai studijuojantys pavienius mokslo darbus turi gerą kvalifikuotą pasirengimą;
- medžiagą, kuri neturi senaties, galima tiesiogiai panaudoti praktikoje.

Kita vertus, analizuojant knygoje pateikiamą medžiagą aiškėja tendencijos, kad galima realiai spręsti regioninio bendradarbiavimo saugumo kompleksinius uždavinius valstybių nacionaliniu lygmeniu, Baltijos jūros regione tarp Vakarų ir Rytų, ES ir NATO pasaulyje.

Mokslo darbų rinkinio sudarytojas,
atsakingasis redaktorius,
profesorius habilituotas daktaras [03 S] Antanas MAKŠTUTIS

FOREWORD

Dynamic development of globalisation processes exerts direct influence upon integration process in Europe. Keeping in mind that Lithuania is a member of EU and NATO, and a constituent of Baltic Sea region and EU and NATO space, the issue of co-operation security in Baltic Sea region is vitally important for the country's development.

However economic and military integration alone can hardly be implemented unless accompanied by political and social integration. That is why Lithuania and other Baltic States co-operating with EU and NATO should continually develop and consolidate democratic fundamentals that guarantee regional co-operation initiatives and security.

It should be noted that recently exclusive attention has been focussed on the concept of national responsibility interpreted by scholars as unification of geopolitical interests under globalisation challenges. Following the concept national security is the principle indicator of national responsibility in the context of regional co-operation security. Thus the ultimate value and concern of Lithuania is to ensure national security in Baltic Sea region. And the course of nation-and state progress will determine private security of people and the future of Lithuania in Baltic Sea region, in EU and NATO alliance.

So far world economy globalisation tendencies are far from being highly optimistic. For instance, according to EU statistics up to 40.35 percent of European Union population make up indigent people. It is accounted for globalisation and integration factors like increasing unemployment; lack of labour security; social security system failures; housing crisis; debts; changes in family structure; taxation instability; variability of economic levels and prospects of further growth.

There is no doubt that above mentioned factors are characteristic for Lithuania, Latvia, Estonia, Finland, Sweden, Poland, Russia (Kaliningrad region), and Byelorussia either, and that these countries exert influence on the security of co-operation in the region.

Integration to EU and NATO, and national produce compatibility in common market is the expression of a state-and-nation-integrated goals as well as strategies chosen to achieve those goals. That is why national goals should be clearly phrased and supported with co-operation programs and program tasks;

with resources available and long-term strategies on rational use of resources in the context of Baltic Sea region, European Union, and NATO Eastern and Western space. Nothing like co-operation can guarantee national, regional, continental and global security.

It should be noted that Lithuania, Poland, Estonia, Russia, Byelorussia, and the USA have demonstrated most active interest towards the issue. The material for *The Security of Regional Co-operation collection has been generated and produced by researchers and specialists of above mentioned countries. The works presented are very exhaustive, theoretically and practically grounded, analytical and prognosticative.*

The collection is addressed for a broad circle of readers from politicians and security specialists, scholars and students, to everyone interested in the issue.

Researchers' goals and tasks, theoretical and practical aspect of material, have decided the structure of the book.

The book is advantageous for comprehensive and easy enough to study texts with little or no experience in philosophy or analytical work; for methodical value of text for efficient and experienced researchers and students; and possibilities of practical use of the matter.

Further more, the collection matures the idea that complex tasks of the security of regional co-operation are attainable and workable nationally and internationally.

Prof. Dr. Antanas Makštutis
Managing Editor and Compiler

2005,
Vilnius, Lithuania

DIAGNOSING AND TRANSFORMATION STRATEGY OF ORGANISATIONAL CULTURE IN PUBLIC ADMINISTRA- TION INSTITUTIONS OF LITHUANIA

Asta Aleknienė

*Vilnius University
Vilnius, Lithuania*

Abstract

The present study focuses on the importance of organisational culture to the efficiency of public administration institutions performance, which in part determines co-operation security. The article deals with analysis of the organisational culture of Lithuanian public sector, which in fact lacks much of attention and may, therefore, become a serious obstacle in seeking to ensure co-operation security. High domination of the bureaucracy culture that the respondents would prefer to transform into the clan-bureaucracy type culture in future has been diagnosed after the completion of study of Lithuanian public administration institutions. Once the current and preferred organisational cultures have been diagnosed and the assessment of the gap existing between them has been made, weakening of the dominating bureaucracy type culture and consolidation of clan organisational culture values may be identified as the fundamental strategic guides in transforming public administration institutions.

Introduction

Regional co-operation security depends in part on how effectively public administration is being managed. On its turn, efficiency of public administration performance depends upon a number of factors. It has recently been generally agreed that in seeking to ensure an efficient and productive public administration, organisational culture is no less important than strategy, structure or other components of an organisation. Organisational culture represents values, underlying assumptions, and expectations in an organisation. In analysing the organisational culture of public administration institutions, a particular focus should be attached to the public sector capability to adjust itself to the changing environment. The bureaucracy type culture, which is typical of public sector, fails to comply with the requirements set against public administration institutions and is, therefore, one of the primary formal obstacles preventing them from becoming effective and modern organisations as well as in ensuring an effective regional co-operation.

It is necessary to underline that up to now it used to be the organisational culture of private sector that was most often analysed, where the greatest attention was attached to its development and importance to the efficiency of organisation's performance. Studies conducted in the area of private sector organisational culture seek to consolidate common organisational values and based on them to develop a mission, concept and a vivid individual image of the organisation (Schein, 1996; Peters, Waterman, 1982; Frost, Martin, 1996). However, this problem has not been thoroughly analysed in public sector. The organisational culture of public sector in Lithuania was studied by Paulauskaitė, Vanagas (1998), Šimanskienė (2001). Unfortunately, no similar researches in the public sector have been conducted yet. It is not only in Lithuania but also foreign states that this area in public sector is considered the new phenomena, and, as such, it has not been thoroughly analysed. The organisational culture researches carried out in public sector of Queensland, Australia (Zammuto, Krakover, 1999; Parker, Bradley, 2000) and the US (Berry, 2003; Brown, Dodd, 1997; Cameron, Quinn, 1998) could be mentioned there.

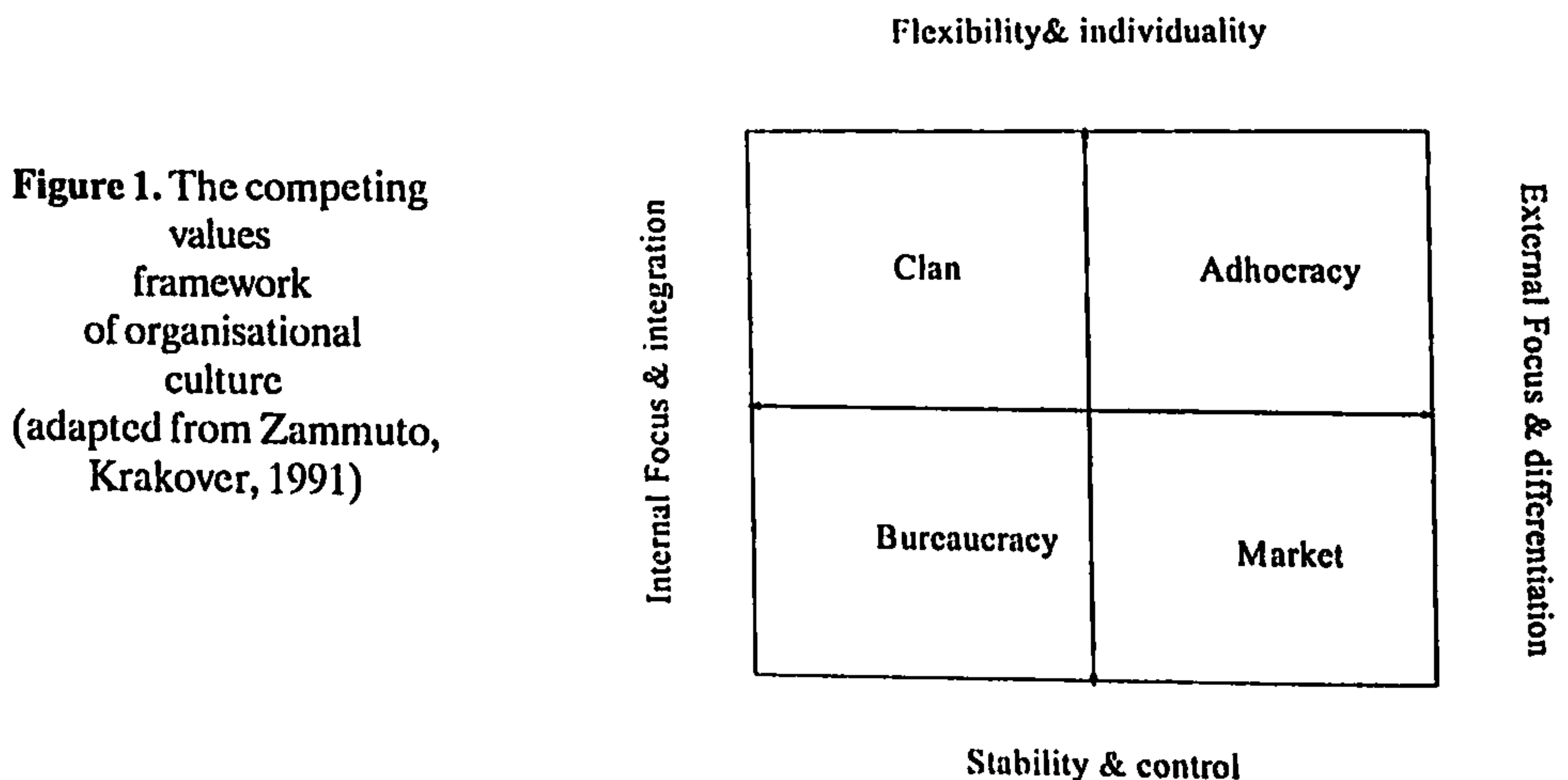
In order to reduce deficiencies of national administration it is necessary to build upon a comprehensive study of organisational culture of Lithuanian public sector. Thus, strategy of transformation of Lithuanian public administration institutions may be developed according to the identified current and preferred organisational culture.

1. Basis for diagnosing of organisational culture

It is impossible to make a complete assessment of organisational culture of public administration institutions without having identified the appropriate basis for typology of organisational culture. Diversity of the organisational culture typology basis itself on different criteria. Having classified organisational culture into separate types, Burke took into account interaction with the external environment, the size, structure of an organisations and personnel motivation. Whereas, Handy (1993) selected the government distribution process, individual value orientations, organisational structure and the nature of organisation's activity at different stages of evolution as criteria for the organisational culture typology. Handy (Duncan, Barthorpe, Miller, 2000) prefers evaluating each cultural type according to its ability to carry out organisation functions and to create favourable conditions for the organisation's performance. The organisational culture types presented by Harrison (1992) are in fact identical to the types introduced by Handy (1993). The both authors state that there is a direct link between the organisational culture type and organisation structure. Jones (1983) and Wallach (1983) present a typology framework that is similar to those of Handy and Harrison. The typology based upon feedback and risk criteria introduced by Deal and Kennedy (1988) is slightly different as well as Akoff typology, which is

based on the involvement of personnel in defining goals and participation of personnel in selecting measures for achieving the goals.

K.S.Cameron Organisational Culture Assessment Instrument (OCAI) (Cameron, 1999) was used to conduct a study of organisational culture in Lithuanian public administration institutions. In addition, the framework authors generated the OCAI, which is used to identify the organisational culture profile based on the core values, assumptions, interpretations and approaches that characterise organisations (Cameron, Quinn, 1998). The OCAI was selected due to the attached focus on value based aspect. Cameron created an organisational culture framework built upon a theoretical model called the competing values framework. Organisational culture type is identified by making assessment of the following six dimensions: dominant characteristics, organisational leadership, management, organisational glue, strategic emphasis and criteria for success. The competing value framework has been developed with reference to a few factors helping to define the efficiency of organisation performance. Flexibility and individuality are opposed to stability and control, while internal focus and integration contrast with external focus and differentiation. The following four basic organisational culture types are laid down within the competing values framework: hierarchy (bureaucracy), market, clan and adhocracy. Namely, the said four organisational culture types form the basis for the organisational culture assessment methodology.

- Clan organisational culture focuses on flexibility, internal orientation, and strong commitment to employees, valuing human resources, training, cohesion and maintenance of personnel moral.
- Adhocracy focuses on flexibility and external orientation, is orientated towards expansion and adaptation to the external environment.

- Bureaucracy involves control and internal orientation, is associated with consolidation and continuity, valuing stability, information management and communication.
- Market model is characterised by external orientation and control, directed at achieving of maximum results, valuing planning, goal setting, productivity and efficiency.

Upon the completion of a systematic classification of types according to Quinn, Cameron (1999) and Zammuto and Krakover (1999), the following systematic analysis may be presented.

Table 1. Values typical of organisational culture types

Cameron, Quinn	Clan	Adhocracy	Hierarchy	Market
	Participation Commitment to employees Friendly working place Moral climate Teamwork	Innovation Experimentation Creativity Adaptation Individuality Riskiness Resource acquisition Initiative	Formal rules and procedures Official politics Specialisation Selection system based on reward Hierarchy Impersonalisation Accounting	External orientation Competitiveness Efficiency Profitability
Quinn	Co-operative team	Responsive adhocracy	Stable hierarchy	Rational firm
	Participation Openness Commitment Morale (mood) Conflict resolution Consensus building	Innovation Adaptation Growth Resource acquisition Change Creative problem solving	Documentation Information management Stability Control Responsibility Measurement	Direction Goal clarity Productivity Accomplishment Rational analysis Action taking
Zammuto and Krakover	Human relations model (Group culture)	Open system model (Development culture)	Internal process model	Rational goal model
	Personal Warm and caring Loyalty and tradition Cohesion and morale Equity	Dynamic and entrepreneurial Risk taker Innovation and development Growth and resource acquisition Rewards based individual initiative	Formalised and structured Rule enforcement Rules and policies Stability Rewards based on rank	Production oriented Pursuit of goals and objectives Tasks and goal accomplishment Competition and achievement Rewards based on achievement

Upon the assessment of values of the four primary organisational cultures, it is possible to state that each model has a polar opposite model. Clan culture is opposed to market model, bureaucracy culture contrasts with the adhocracy, but existing parallels among models are not less important (Quinn, 1988):

- *Clan and adhocracy models share flexibility.*
- *Adhocracy and market are coupled by external focus.*
- *Market and bureaucracy are interconnected with control.*
- *Bureaucracy and clan are linked by internal focus (on the human and/or technical systems inside the organisation).*

Quinn described his construct as the competing value model due to the conflicting nature of the values. For example, it is possible to seek making an organisation capable of adapting and flexible but stable and subject to control at the same time. There might be intention to focus on human resources and simultaneously promote efficiency, planning and defining of goals (Lamond, 2003). The model demonstrates that these values may coexist within an organisation and they do exist in organisation on a certain level; however, some values may prevail over the other ones (Kimberly, Quinn, 1984).

The framework of competing values can be used in constructing an organisational culture profile. Using the OCAI, an organisational culture profile can be drawn by establishing the organisation's dominant culture type characteristics.

2. Diagnosing of organisational culture of Lithuanian public administration institutions

Organisational culture of Lithuanian public administration institutions was analysed by K.S. Cameron Organisational Culture Assessment Instrument (OCAI) using the competing value framework. The OCAI is a method of qualitative research conducted in the form of a questionnaire survey. The aim of the methodology developed by Cameron is to assess not only the current but also the preferred organisational culture that would have a positive influence on the organisation's performance and be capable of adapting under the changing internal and external conditions.

Objectives of the research:

- to diagnose the current and preferred type of organisational culture in public administration institutions of Lithuania;
- to identify the gap existing between the current and preferred organisational culture.

The research was conducted in the period from the 4th quarter 2003 to the 1st quarter 2004 at the Public Administration Institute.

The statistic data programme SPSS was used to conduct a statistic data analysis of the study by calculating meanings, frequencies and standard means deviations of the received data.

Table 2. The study scope defining indices

<i>The number of institutions</i>	<i>16</i>
<i>The number of respondents</i>	<i>280</i>
<i>Sex (female, in percent)</i>	<i>61,1</i>
<i>Respondents with higher education (in percent)</i>	<i>96,3</i>
<i>Respondents who have length of service up to 13 years in public sector</i>	<i>84,0</i>
<i>Specialists (in percent.)</i>	<i>73,2</i>
<i>Managers (in percent)</i>	<i>26,8</i>

Respondents were asked to evaluate the following six dimensions of organisational culture:

- Dominant characteristics.
- Organisational leadership.
- Management.
- Organisational glue.
- Strategic emphases.
- Criteria for success.

While evaluating each organisational culture dimension for each statement A, B, C and D, respondents assigned a respective number of points, the total sum of which had to equal 100. The largest number of points was given to the most typical characteristics. Respondents assessed the current organisational culture and specified the organisational culture that should exist in the future.

It is worthwhile analysing the organisational culture by taking into consideration the following:

- What is the dominant culture type in the current and the preferred situations.
- What is the gap existing between the current and the preferred organisational culture.
- What is the strength of the culture type.
- What is the gap between the diagnosed organisational culture of Lithuanian public administration and the standard organisational culture of 1000 organizations (Cameron).

Once the research findings have been processed and put in a certain order, a graphic presentation of the current and preferred organisational culture may be expressed. The graphical presentation of the competing forces of control-flexibility and external-internal orientation greatly facilitates understanding and application of concepts.

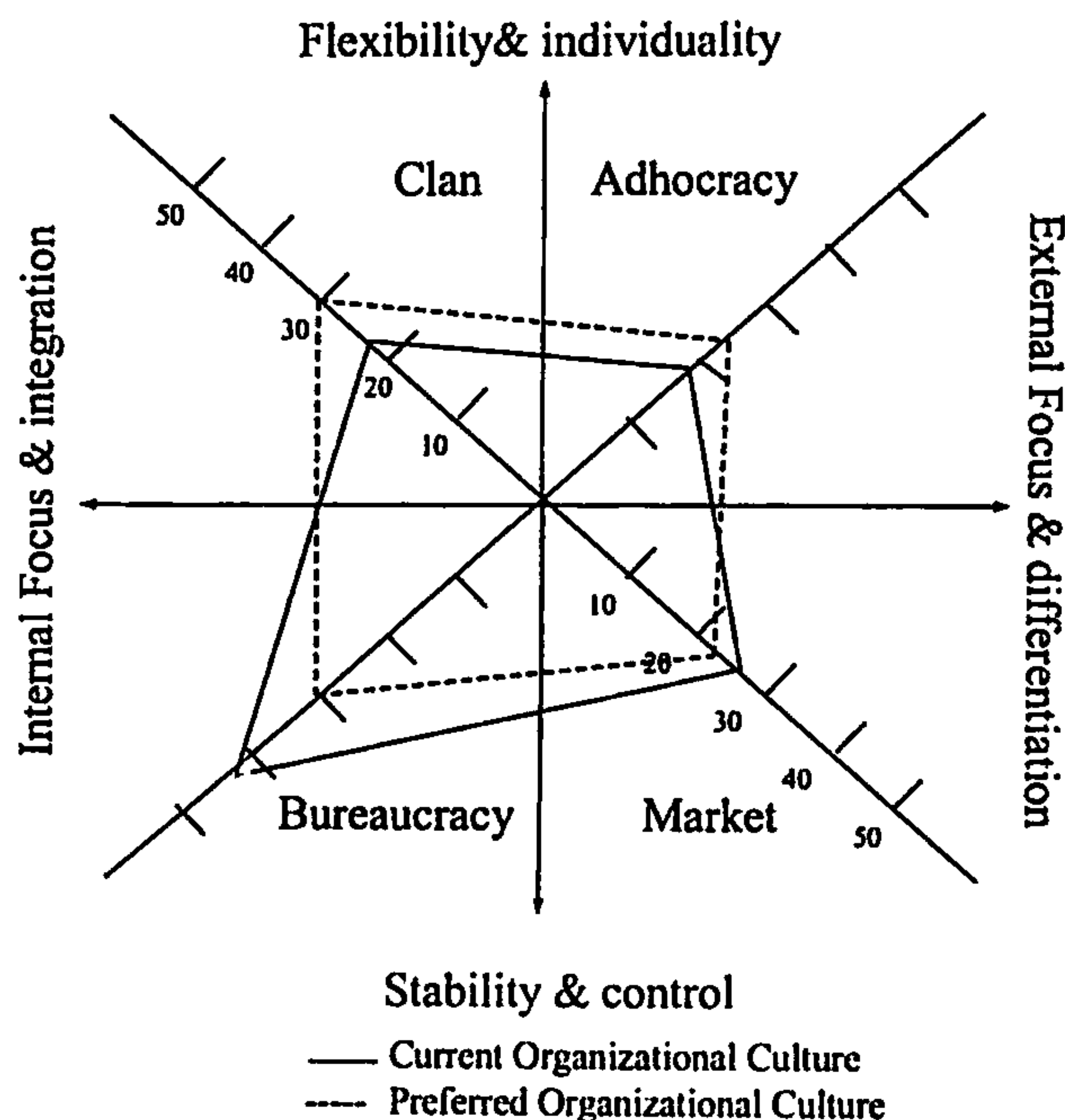

Figure 2. Comparison of current and preferred organizational culture of Lithuanian public administration institutions

Dominant Culture: Type strength. The research data demonstrates that bureaucracy organisational culture is typical of Lithuanian public administration institutions. Concentration towards stability and control as well as internal orientation and integration predominates in the public sector. It is necessary to underline that bureaucracy culture is the third stage of organisational culture development. Initially adhocracy type culture exists in the organisation that later graduates to clan and only thereafter to bureaucracy type culture.

The strength of the dominant culture type exhibited by Lithuanian public sector servants is related to the number of points assigned to a specific culture type. In the current situation, the bureaucracy culture type exhibited by public servants is very strong, while in the preferred situation the bureaucracy culture type is considered slightly strong. In the case of the dominant bureaucracy culture type exhibited by public servants in the current situation, a mean score of 42

was considered stronger than a mean score of 30 in the preferred situation.

When the mean scores of the culture types clan, adhocracy and market are compared with the mean score of the dominant bureaucracy culture exhibited by respondents, statistically significant differences are found between the dominant bureaucracy culture and the clan, market and hierarchy culture types in the current situation. In the preferred situation differences are less significant. This finding suggests the presence of characteristics of bureaucracy culture type in the organisation. Public servants would prefer a stronger clan culture in the future. Figure 2 shows the mean scores by culture type for public sector servants in both the current and the preferred situations.

Dominant Culture: Type characteristics. The values, which are typical of bureaucracy culture, do not comply with nowadays demands and fail to adapt to the rapidly changing situations. Too much focus on rules and procedures or structure give rise to occurrence of alienation, impassiveness, inadequate concern for an employer and weakens job satisfaction at the same time. In spite of diversity among organisational culture typologies, organisations of both private and public sectors very often fail to comply with the organisational culture type required for the given period. An organisation is a complex formation and it may not be put into a strict frame.

Nevertheless, public sector organisations very often concentrate on hierarchy culture, which is based on rules, procedures and stability. Furthermore, it is typical that a bureaucratic organisation, which has been operating for a long time, focuses on needs of the very organisation and the organisation's performance is directed towards its survival. It is possible to say that the focus on rules and procedures exceeded the likely to be primary goal of the company aimed at seeking high performances. And the fear of making mistakes or taking a risk have completely eliminated innovation and constant improvement from the company's activity, while the excessively strict restrictions caused by observance of rules and procedures led to the limitation of freedom of activity, co-operation and teamwork.

Compliance of organisational culture type with external environment conditions determines in part the organisation success. For instance, an organisation, where clan organisational culture prevails over market culture type may face serious problems in the competing struggle since its organisational culture fails to comply with the current external environment. Depending on the external environment, a certain organisational culture type may dominate in the organisation or the balance of all the four organisational culture types there may be maintained. Unfortunately, no ideal organisational cultural type exists. In order to be successful and capable of adjusting to the changing environmental conditions, each organisation must consider independently which type of organisational culture it is going to select for a certain period of time.

A successful performance of many organisations has lately been subject to their ability to adapt, as well as to their innovation and creativity. For instance, the co-ordination and control that are typical of bureaucracy culture will fail to ensure success. In this situation, development of adhocracy type organisational culture should be promoted. Other organisations may benefit from a well-balanced organisational culture, where no particular organisational culture is present and all the four organisational culture types are equally important.

The research results demonstrate that respondents would wish to weaken bureaucracy and market culture in the future and to concentrate on flexibility and individuality, i.e., to strengthen clan organisational culture. The study findings show that the organisational culture currently focuses on the two bottom squares, while in the future, in the opinion of respondents, more attention should be attached to the two top squares. Within a long-range perspective, it would be useful to diagnose the preferred organisational culture by foreseeing the style of leadership, personnel policy etc.

The assessment of the gap between the current and preferred organisational culture forms the basis for the future changes. Cameron suggested paying more attention to the points, the assessment of mean score of which currently and in the future would differ by ten points. Respondents prefer to weaken the domination of bureaucracy culture in Lithuanian public sector by twelve points. Clan type organisational culture is desired to be strengthened by nine points.

Dimensions of Organisational Culture. The compliance rather than non-compliance between dominant culture and six dimensions ensure higher performance results. In the situation, where all cultural dimensions distinguish themselves by the same values, it helps to avoid uncoordinated actions that occur when seeking to ensure efficiency with regard to organisations' activity. Of course, non-compliance may give rise to changes within an organisation and be useful only for a short period of time. However, in many situations non-compliance of various elements in the organisation becomes an important stimulus to strive for the achievement of high performance results, while the framework of competing values will be useful in improving performance efficiency and changing organisational culture in that way.

Six dimensions were analysed by the organisational culture assessment instrument using the competing values framework. The highest mean score for each of the culture types in both current and preferred situations for public servants are shown in Table 3. In the current situation, the highest mean score exhibited by public sector servants was in the criteria for organisational glue dimension (Mean = 42.32), while the lowest mean score recorded was in the organisational criteria for success dimension (Mean = 34.56). In the preferred situation, the highest mean score exhibited by public sector servants was in the criteria for organisational leadership dimension (Mean = 35.82), while the lowest mean score recorded was in the organisational criteria from dominant characteristics dimension (Mean = 25.02).

**Table 3. Highest Mean Scores on the Organisational Culture Dimensions
for public administration institutions of Lithuania**

Dimension	Current Situation			Preferred Situation		
	Mean	S.D.	Culture Type	Mean	S.D.	Culture Type
Dominant characteristics	40.35	27.39	Bureaucracy	25.02	15.93	Market
Organisational leadership	40.42	27.28	Bureaucracy	35.82	24.64	Bureaucracy
Management	40.37	25.76	Bureaucracy	30.62	19.00	Clan
Organisational glue	42.32	25.05	Bureaucracy	27.87	22.03	Bureaucracy
Strategic emphases	41.36	26.12	Bureaucracy	26.75	22.34	Bureaucracy
Criteria for success	34.56	26.60	Bureaucracy	31.66	19.95	Clan
Mean scores could range from 0 to 100. Representing a percentage out of 100.						

Six dimensional profiles demonstrated to be identical with the overall bureaucracy culture profile in the current situation. One dimensional profile - dominant characteristics (market) - demonstrated to be different from overall bureaucracy-clan culture profile in the preferred situation. Attribution of dominant characteristics to market organisational culture is in part conditional, because market organisational culture dominates very poorly, and in evaluating this dimension, balance among the all four types of organisational culture is preferred. It is suggested that the bureaucracy organisational culture should be further stressed out in Organisational leadership, organisational glue, strategic emphasis, whereas criteria for success and management should highlight characteristics of clan organisational culture. It could therefore be stated that the current assessment of six dimensions completely complies with the existing bureaucracy culture, whereas the compliance of assessment of the preferred bureaucracy-clan organisational culture with assessment of six dimensions presupposes conditions for seeking higher performance results in the future.

What is the gap between the diagnosed organisational culture of Lithuanian public administration and the standard organizational culture of 1000 organizations (Cameron)?

Cameron has analysed organisational culture of 1000 organisations in the area of agriculture, industry, finance, construction, transport, trade and public sector. For the most part, the organisations represented the USA, however the

study has also included organisations from Western and Eastern Europe, Canada, Africa, Australia and Asia. The established standard organisational culture does not represent an ideal model for organisational culture but helps to understand the extent of the compliance of our diagnosed organisational culture with a global standard organisational culture. Because the standard organisational culture of individual sectors has been separated, we may therefore compare global organisational culture with organisational culture of Lithuanian public sector. The Figure 3 demonstrates that there is a great difference between a standard global organisational culture and the organisational culture of Lithuanian public sector. It is worthwhile underlying that the gap between the organisational culture of Lithuanian public sector and the global culture of public sector is a little bit slighter. Taking into consideration peculiarities of public sector performance, the conclusion might be drawn that the public sectors both in the global context and Lithuania are more concentrated towards bureaucracy organisational culture. In comparing the Lithuanian public sector and organisation culture of public sector analysed by Cameron, we can see that the bureaucracy organisational culture in Lithuanian public sector is much stronger. However, while comparing the preferred organisational culture of Lithuanian public sector and standard global organisational culture of public sector we will see that the preferred organisational culture complies with standard global organisational culture of public sector.

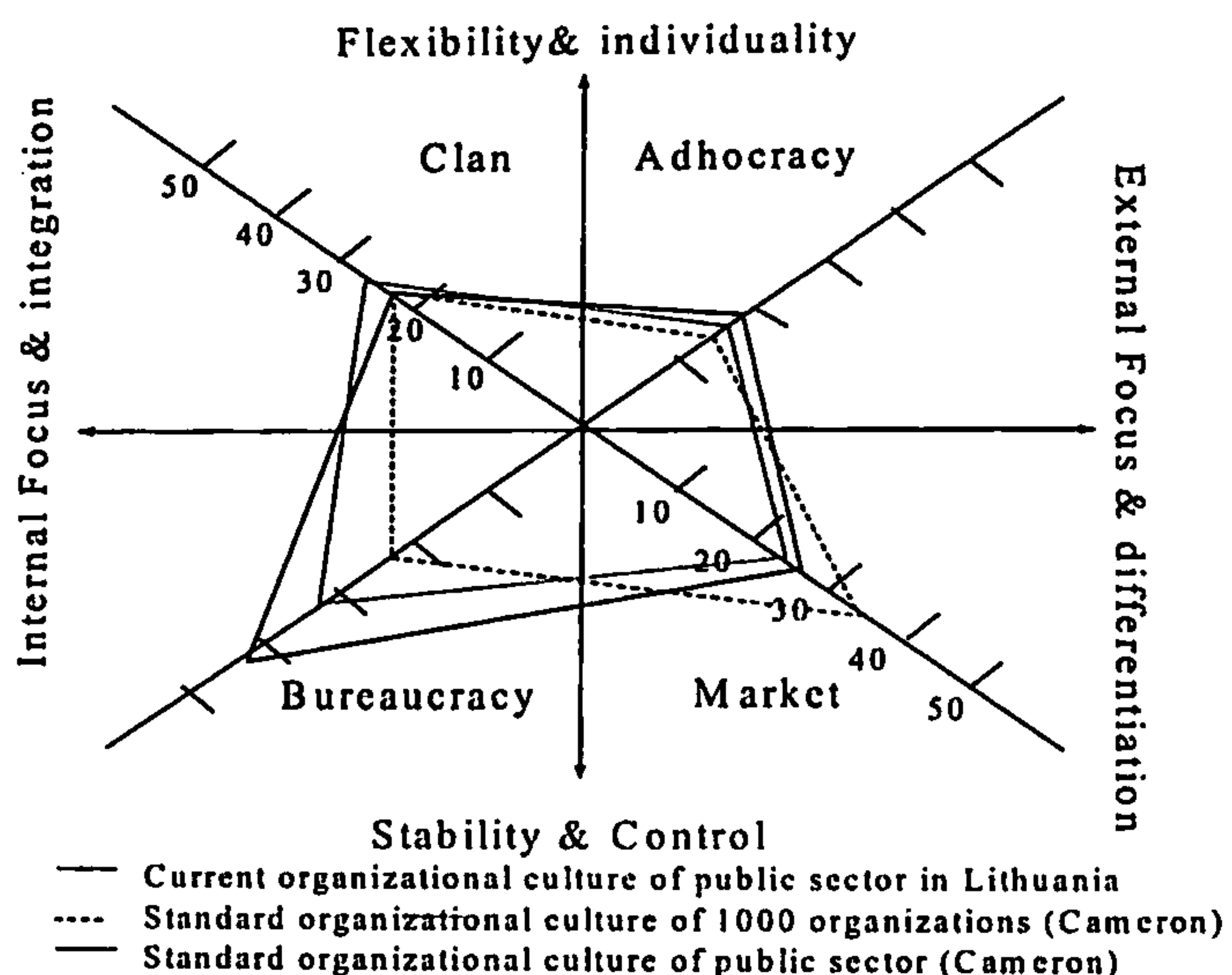

Figure 3. Comparison of current organisational culture of Lithuanian public sector, standard organisational culture of 1000 organisations (Cameron) and standard organisational culture of public sector (Cameron)

3. Guides for strategy of organisational culture transformation

The existing gap between bureaucracy and clan type organisational culture presupposes that it is necessary to weaken the dominant bureaucracy culture in Lithuanian public administration institutions and strengthen instead characteristics of clan organisational culture.

The bureaucracy organisational culture hinders the latter values from consolidating. When analysing the Law on Public Service of the Republic of Lithuania we can see that it further promotes domination of certain bureaucratic values. To ensure impartiality and efficiency of evaluation of public servants and their performance as set forth in the Law on Public Service, it would be useful: 1) to introduce a complex performance evaluation system; 2) to develop and implement a top management evaluation system, where not only direct superiors evaluate their subordinates but public servants are also given a possibility to evaluate their direct superiors (to consolidate not only from top to bottom but also from bottom to top principle). Introduction of these systems would create conditions for strengthening a team and equality based principle.

One of the most important values of the clan organisational culture deals with the involvement of employers into the organisation's activity. Where bureaucracy organisational culture dominates over other types of organisational culture, no strong support is given to this value. Thus, the following issues should be promoted within public administration institutions:

- participation of public servants in decision making process;
- involvement of personnel at all stages of strategic planning;
- promotion of teamwork in developing and implementing programmes greatly facilitating arrangement of teamwork. To install automated document registration and distribution system so as to save time spent for performance of formal procedures;
- drawing up a career development programme that will help ensure mobility of personnel within a subdivision or institution.

In evaluating the rapidly changing external environment and requirements based on these changes, to promote development of public administration institutions in the direction of learning organisation:

- take into account learning needs;
- make systematic participation of employers in qualification improvement programmes;
- upgrade mechanism for allocation of training funds.

While integrating into European Union structures it is also necessary to provide for strengthening of managerial competence in order to improve special

knowledge and acquire new administrative skills and capacities. Taking into account the dominating bureaucracy organisational culture and the existing style of management within it to foresee a possibility for its transformation.

To perform a management audit on an annual basis with the aim to examine whether all measure systems have been directed to implement the organisation target goals, or whether the old practice is being further maintained. To compare the audit results with performance standards of public sectors applied in other countries and to put into practice international experience and methodology.

Conclusions

Based on results of the conducted research, it has been diagnosed that bureaucracy culture strongly dominates in Lithuanian public administration institutions. In the current situation, the bureaucracy culture type exhibited by public servants is very strong (a mean score of 42), while in the preferred situation the bureaucracy culture type is considered slightly strong (a mean score of 30).

Respondents would prefer to strengthen clan organisational culture in the future. In the preferred situation the clan culture type is also considered slightly strong (a mean score of 30). The study data demonstrate that both the clan and bureaucracy culture types should be equally strong in future. The clan culture describes the institution as an organisation that concentrates on internal maintenance with flexibility, concern for people, and sensitivity for customers. The clan culture is characterised as a family type of organisation and represents a friendly place to work, where people share a lot of themselves. The bond that holds the organisation together is loyalty and tradition, with a high level of commitment among its members. Clan organisations underline individual development, morale, teamwork, participation, and consensus (Cameron & Quinn, 1999).

These are the listed above values that organisational culture of Lithuanian public administration institutions have the greatest need of. Taking into account distinguishing characteristics of public sector, respondents realise the persisting importance of bureaucratic values. By analysing the current assessment of six dimensions – dominant characteristics, organisational leadership, management, organisational glue, strategic emphases, criteria for success – we see that it fully complies with the assessment of organisational culture. All the six dimensions, as like the very organisational culture, has been recognised as bureaucratic organisational cultures. Assessment of dimensions also partially complied with the assessment of organisational culture and correspondence of organisational culture or separate dimensions create favourable conditions for a further successful development.

The study especially affirms the utility of the OCAI based organisational culture assessments in the diagnosis of organisational culture as a mean for formulating guides for strategy of transformation of organisational culture. Once organisational culture has been diagnosed and the gap between the current and preferred organisational culture evaluated, the guides for development of transformation strategy of organisational culture might be foreseen. Initial steps in that case would be the following:

- Weaken dominance of bureaucracy culture.
- Strengthen consolidation of values of clan organisational culture.

This could be achieved through the following:

- Improvement of legal basis.
- Redirecting of personnel policy.
- Developing of administrative skills.
- Directing development of institutions towards the development of learning organisation.

References

1. Berrio A.A. An Organisational Culture Assessment Using the Competing Values Framework: A Profile of Ohio State University Extension // *Journal of Extension*. – 2003, Vol. 41, No. 2.
2. Brown F.W., Dodd N.G. Utilising organisational culture gap analysis to determine human resource development needs // *Leadership & Organisation Development Journal*. – 1998, Vol. 19, No. 7.
3. Cameron K., Quinn R.E. Diagnosing and changing organisational culture: based on the competing values framework. – Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1998.
4. Deal T., Kenedy A. Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life. –Penguin Books, 1988.
5. Handy C. Understanding Organisations. – New York: Oxford University Press, 1993.
6. Harrison R. Diagnosing Organisational Culture. – San Francisco: Jossey-Bass Inc., 1992.
7. Kimberly J.R., Quinn R.E. Managing Organisational Transitions. – Dow Jones-Irwin, Homewood, IL., 1984.
8. Lamond D. The value of Quinn's competing values model in an Australian context // *Journal of Managerial Psychology*. – 2003, Vol. 18, No. 1.
9. Martin J., Frost P. The Organisational culture war games: a struggle for intellectual dominant / Clegg S.R., Hardy C., Nord W.R. *Handbook of Organisation Studies*.- London, Sage, 1996.
10. Parker R., Bradley L. Organisational culture in the public sector: evidence form six organisations // *The International Journal of Public Sector Management*. – 2000, Vol. 13, No. 2.
11. Peters T., Waterman R.H. *In Search of Excellence*. – NY, 1982.
12. Quinn R.E. *Beyond Rational Management: Mastering the Paradoxes and Competing Demands of High Performance*. - Jossey-Bass, San Francisco, CA, 1988.
13. Schein E.H. Culture: the missing concept in organisation studies // *Administrative Science Quarterly*. – 1996, Vol. 4.
14. Schein E.H. *Organizational Culture and Leadership*. – San Francisco: Jossey-Bass, 1992.
15. Wallach E. Individuals and organisation: the cultural match // *Training and Development Journal*. – Vol. 12.
16. Zammuto R.F., Krakover J.Y. Quantitative and qualitative studies of organisational culture // *Research in Organisational Change and Development*. - 1991, Vol 5.

17. Zammuto R.F., Krakover J.Y. Public administration or public management: organisational culture in the Queensland public sector // Academy of Management Conference, Chicago, IL. – 1999.

PASAULIO ENERGETINĖS POLITIKOS ĮTAKA LIETUVOS SAUGUMUI

Algimantas Ambrazevičius

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Įvadas

Valstybės saugumas neapsiriboja vien tik kariuomenės galia, pasienio apsauga, policijos kiekiu. Bet kurią valstybę galima nugalėti ir ekonominėmis bei politinėmis priemonėmis. Geriausias to pavyzdys – buvusios TSRS žlugimas, kuomet ginklavimosi varžybų ekspansija, naujų technologijų sukūrimas, mažinantis eksportuojamos naftos kainą bei vidinis pilietinis karas privedė prie vidinės revoliucijos ir santvarkos pakeitimo.

Lietuvoje vyksta nemaža politinių-ekonominių nukrypimų, kuomet savanau-diškumu suinteresuotos grupuotės daro įtaką politikams, o šie griauja ne tik pramonę, žemės ūkį, bet ir pagrindinį valstybės gyvybingumo šaltinį – energetiką. Prie to prisideda ir tarptautinis terorizmas, kurį palaiko naftą eksportuojančių šalių vadovybės, besiruošiančios išplėsti jį plačiu mastu, kai naftos atsargos tose šalyse artės prie pabaigos. Kitų pragyvenimo šaltinių tose šalyse nėra, tuo labiausiai rūpinasi iš naftos praturtėjusi valdančioji mažuma. Bandoma kurti turizmo industriją, tačiau tai tik maža dalis galimų pajamų, palyginus su dabartinėmis, eksportuojant naftą.

1. Energetinė politika

Kova su terorizmu, be karinių, įmanoma ir ekonominėmis priemonėmis. Pagrindinai atliekama atsisakant arabiškos naftos importo ir plėtojant savoje šalyje energetinę politiką, kuriant naujas technologijas, percinant prie alternatyvaus kuro, vandenilio, naudojančio vandens, vėjo ir saulės energiją. Žinoma, didžiulį efektą duoda naujos saugios atominės elektrinės ir dar saugesnės bei efektyvesnės valdomos termobranduolinės sintezės elektros stotys. Pastarosios kuro atsargos – sunkusis vandenilis – yra praktiškai neribotos. Jo atsargos sudaro 1/6000 vandenynų vandens dalį ir tai, pagal dabartinius pasaulio poreikius, atitinka 10 milijardų metų. Pastaruoju metu mokslininkai susidomėjo ir galimybėmis efektyviai gauti termobranduolinę energiją panaudojant mėnulyje esančias He_3 atsargas. Vienu kosminio laivo reisų galima atvežti 20 tonų helio, kurio pakaktų viso pasaulio 6 metų energijai gauti. Mokslininkai yra paruošę projektus, kaip gauti elektros ener-

giją iš atmosferos potencialų skirtumų, galima panaudoti vandenynų vandens temperatūrų skirtumus ir pan.

Lietuva šiuo metu nedaro nieko naudingo energetiniu požiūriu ateičiai. Tokiu būdu ji pasmerkia save ne tik nepriklausomybės praradimui, bet ir ekonomiam žlugimui. Nesant pramonės, žemės ūkiui pereinant prie ES subsidijų už atsisakymą nuo produktų gamybos, esant nepakankamam savos elektros energijos kiekiui ir būtinumui brangiai importuoti ją iš užsienio, neišvengiamas ekonominis ir kartu su juo politinis nestabilumas. Energetikos patarėjų Vyriausybei daroma žala siekia milijardinius nuostolius, į kuriuos niekas nekreipia dėmesio.

Lietuva, išbridusi iš šimtmetinės okupacijos, po truputį praranda savo praeikto nuolankumo ypatumus ir naujoji karta gali, sekdamą kitų Europos Sąjungos valstybių pavyzdžiu, pradėti efektyviai reikšti nepasitenkinimą korumpuota valdžia, korupcija ir pasityčiojimais iš vidutinio bei socialiai remtinų sluoksnių.

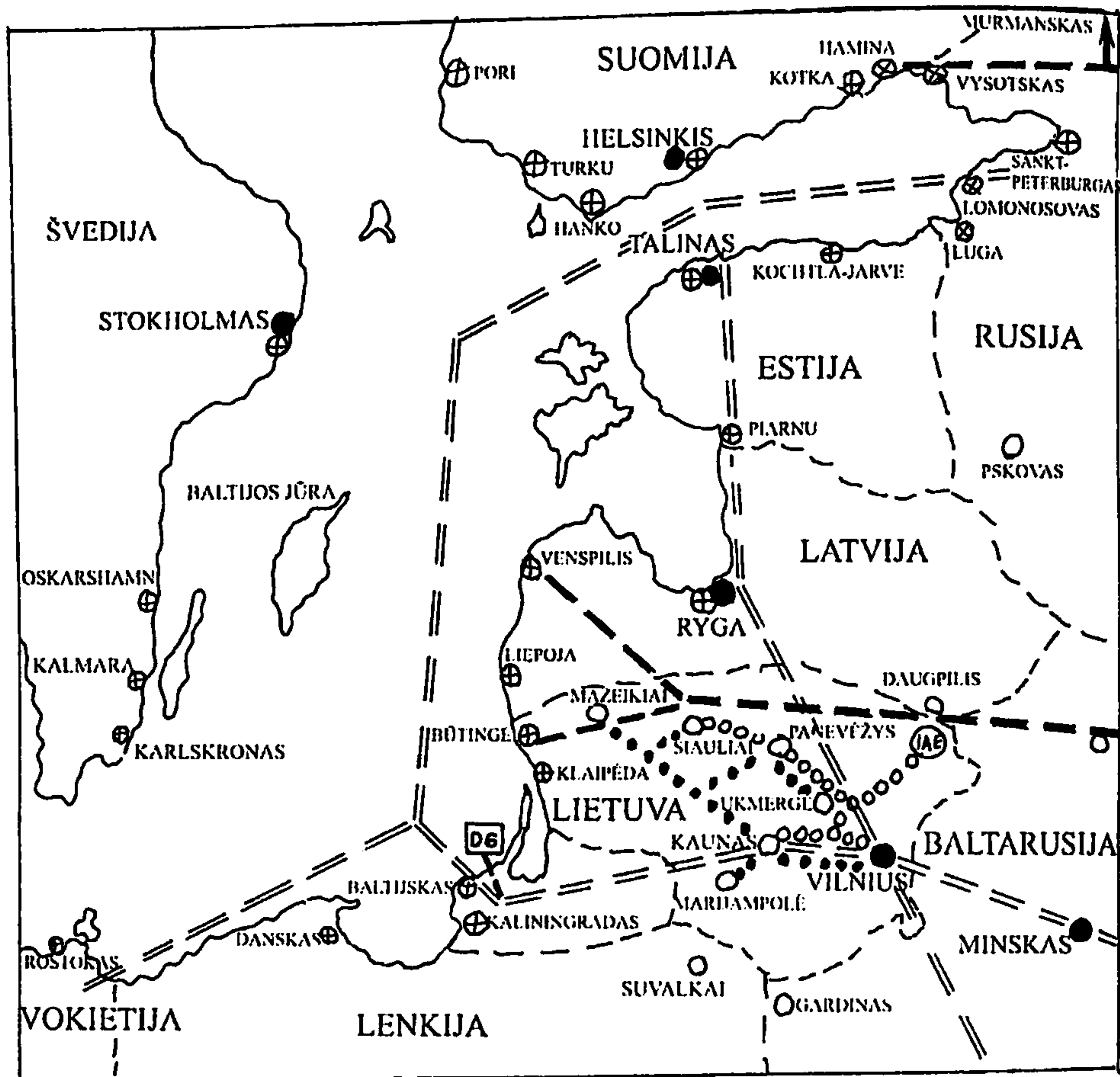
Pastaruoju metu vėl stengiamasi atgaivinti energetinio tilto į Lenkiją statybą. Tačiau jo tikslingumas pastaraisiais metais labai smuko dėl keleto priežasčių. Pirmą, jis buvo numatomas pigios IAE pagamintos ir Kruonio HAE akumuliuotos energijos perdavimui į Vakarus vakarinio ir rytinio pikinio apkrovimo metu, kuomet trumpai (2-3 val.) perduodant didžiausią trūkstamos elektros kiekį, galima keleriopai (2-3 kartus) pakelti jos kainą ir be vargo uždirbti daug pinigų. Antra, IAE uždarymas ir perėjimas prie mazutu ar dujomis kūrenamų elektrinių padidins gaminamos energijos kainą, o dėl jos padidėjimo pikinio apkrovimo metu pelnas bus gerokai mažesnis. Trečia, šiais metais Vokietijos Tiuringijos kalnuose paleidžiama 1,06 milijono kW (1,25 karto galingesnė už KHAE) GOLDSTAHL hidroakumuliacinė elektrinė, įrengta giliai po žeme, matomi tik viršutinis dirbtinis ir apatinis natūralus ežerai. Kartu su panašios galios (600 MW) Liuksemburgo HAES ji gali visiškai aprūpinti pikine elektros energija Vokietijos ir jos kaimyninių šalių vartotojus. Prancūzijos AE galima reguliuoti galingumą (skirtingai nuo IAE) ir jai lengviau patenkinti vartotojus kintančio apkrovimo sąlygomis.

2. Kuro politika

Lietuvoje apie 95% kuro importuojama iš užsienio, daugiausia iš Rusijos. Būtingės terminalo įrengimas sumažino riziką priklausyti nuo skystojo kuro importo iš Rytų, tačiau pagrindinis dujų tiekėjas kol kas yra Rusija, ir dujų saugyklos Lietuvoje neturėjimas padidina riziką priklausomai nuo kuro politikos.

JAV vyriausybė, kovodama su islamo terorizmu, kurį finansuoja naftos magnatai, savo technologiniais ir ekonominiais sprendimais stengiasi artimiausiais dešimtmečiais iki minimumo sumažinti naftos iš Rytų importą, daugiau naftos įsivežant iš Rusijos per naujai įrengiamą Murmansko terminalą. Taip bus sprendžiami 2 politiniai klausimai: ekonomiškai žlugdomi teroristus remiantys naftos magnatai ir mažinamos Rusijos naftos atsargos, kaip vienintelis jų egzis-

tavimo šaltinis. Rusija savo transporto strategija [1] ir kuro politika stengiasi sumažinti naftotiekių ir dujotiekių tranzito per Baltarusiją ir Baltijos šalis nuostolius, kurdama naujus terminalus Baltijos jūros uostuose ir planuodama kartu su vokiečių „Ruhrgas“ koncernu beveik 1000 km ilgio dujotieki jūros dugnu su atšaka į Kaliningradą (1 pav.).

1 pav. Rusijos transporto strategija (uostai ir vamzdynai) Baltijos jūros regione iki 2025 m. ir Lietuvos vamzdynų plėtra: --- naftotiečiai, == dujotiečiai, o o o tolinojo tiekimo termofikaciniai tinklai (TTTT), ••• kurotiečiai, — jūros krantų linija, - - - valstybių sienos, • valstybių sostinės, ⊕ esami uostai, ⊗ naujai statomi uostai, konteinerių ir naftos terminalai

Šiuo atveju nukenčia ne tik Lietuvos pramonė ir buitinis šildymas, bet darbo netenka daugelio uostų darbuotojai. To pavyzdys yra Ventspilio uostas, kuriam naftos tiekimo perspektyvos gan miglotos. Kol „Mažeikių nafta“ priklausys turinčiam savo naftą savininkui, jos aprūpinimas žaliava gan pozityvus, tačiau esant „Mažeikių naftai“ amerikiečių valdžioje tiekimas tik per Būtingės terminalą būtų gan sunkokas ir gerokai brangesnis.

Būtina atkreipti dėmesį, kad Lietuvos transporto priemonių galia 10 kartų viršija esamų šiuo metu šiluminių elektrinių galią (5000 MW su IAE) ir ateityje dar didės [2, 3].

Oremulsijos importas iš Kolumbijos gali dalinai spręsti šias problemas, tačiau uždarius IAE, jos pareikalavimas gali keleriopai padidėti, atitinkamai padidės tarša, jos mažinimui reikalingų įrengimų kaina ir baudos pagal pasirašytą Kyoto protokolą.

3. Lietuvos saugumas

Ekonominė priklausomybė nuo kuro importo gali pilnai atsiliiepti elektros energijos gamybai, ypač uždarius IAE. Iš kitos pusės, sumažės kuro transporto priemonėms gamyba, kils jo kaina ir brangs gamybos produktai. Tai stipriai atsiliieps ir kariuomenės aprūpinimui energijos šaltiniais, reikės skirti daugiau lėšų ir sumažės galimybės įvykdyti numatytą kovinį pasirengimą. Tai atsiliieps bendram socialiniam aprūpinimui, ko pasekoje atsiras socialinis nepasitenkinimas bei nestabilumas. Pastaraisiais mėnesiais šio nestabilumo dėka vyksta nesusipratimai Vokietijoje, Italijoje, Graikijoje. Įstojusi į ES Lietuva irgi gali būti ne išimtis ir neapsiriboti vien tik žemdirbių antivyrusybėmis akcijomis.

Išvados

1. *Pasaulio energetikos politika ruošiamą ekonominei kovai su terorizmu remiančiomis naftą eksportuojančiomis valstybėmis.*
2. Ekonominė kova pirmiausiai vykdoma tobulinant energetinių jėgainių konstrukcijas, naudojant alternatyvų vietinį ir vandenilinį kurą, kartu sprendžiant ir ekologines problemas.
3. Lietuvai, beveik 100% priklausančiais nuo pasaulio energetinės politikos, būtina saugumo ir nepriklausomybės vardan kuo skubiau svarstyti IAE uždarymo žalą (keliasdešimt milijardų eurų) ir spręsti galimybes kuo ilgiau eksploatuoti antrą bloką, o uždaromą I bloką pakeisti nauju saugesniu.

Literatūra

1. Ambrazevičius A. Rusijos transporto strategija ir Lietuvos energetika // Lietuvos mokslas ir pramonė. Šilumos energetika ir technologijos. Konferencijos pranešimų medžiaga. KTU. – Kaunas, Technologija, 2004.
2. Ambrazevičius A., Baublys J. Transporto energetikos problemos Lietuvoje. Energetika, Nr. 4, 2001.
3. Транспортная стратегия Российской Федерации. Автомобильный транспорт, №11, 2003.

LIETUVOS SOCIALINIO SAUGUMO GRĖSMĖS

Juozas Bagdanavičius

*Vilniaus pedagoginis universitetas
Vilnius, Lietuva*

Abstract

Confusing and growing tension in social sphere are forcing to begin research social security and antipodes – social dangers more widely. The biggest dangers between internal menaces give tendency coming from social sphere. There are discerned social welfare's, social risk's, social danger's and social degradation's zone in social security expanse. Human capital becomes the basic element for social security in modern situations. Sociological monitoring is the most effective instrument for social security process watch-out and analysis.

Įvadas

Sudėtinga ir didėjanti įtampa socialinėje sferoje verčia pradėti plačiau nagrinėti socialinį saugumą ir jo antipodą – socialines grėsmes. Valstybės ir savivaldybių vykdomas socialinės sferos finansavimas negarantuoja socialinio saugumo. Valstybės socialinė politika orientuojama į minimalaus gyvenimo lygio užtikrinimą siekiant išvengti socialinės įtampos augimo ir paaštrėjimo.

Tyrimo tikslas – teorinių ir empirinių tyrimų pagrindu atskleisti kylančias socialines grėsmes ir pagrįsti sociologinio tyrimo priemones. Tikslu buvo siekiama realizuojant šiuos uždavinius:

- *Apibrėžti sociologinio saugumo sampratą.*
- *Įvertinti kylančias socialines grėsmes ir nustatyti socialinio saugumo vertinimo kriterijus.*
- *Suformuoti sociologinio tyrimo sistemą ir pagrįsti jo priemones.*

Tyrimo objektas – Lietuvos socialinė sfera nagrinėjama dviem aspektais:

- *globalizacijos pasekmės žmogiškajam kapitalui;*
- *socialinės sferos raidos pokyčiai.*

Tyrimo metodai. Socialinės grėsmės tiriamos taikant šiuos metodus: probleminę analizę, lyginamąją analizę ir loginę dedukcijos metodus, statistinių duomenų ir analitinius metodus.

1. Socialinio saugumo samprata

Socialinio saugumo problema šiuo metu įgyja svarbiausią reikšmę ir turi įtakos valstybės socialinei politikai. Pati socialinio saugumo samprata įėjo į modernios visuomenės gyvenimą ir pasidarė neatskiriama nacionalinio saugumo dalimi. Ši samprata nėra išgalvota arba konjunktūrinė. Nagrinėjant nacionalinį saugumą negalima ignoruoti jo socialinio aspekto. Ekonominės-socialinės žmonių gyvenimo sąlygos kelia socialinį saugumą šiuolaikiniame gyvenime į vieną iš pirmų vietų. Tai susiję su socialinių-ekonominių interesų skirtumais ir ypatumais, socialinės atskirties didėjimu ir nepakankamu socialinės sferos viešojo administravimo lygiu.

Svarbiausia socialinio valdymo funkcija yra socialinio saugumo užtikrinimas garantuojant minimalų būtiną, tačiau pakankamą socialinių subjektų veiklos ir tolesnės raidos lygį. Socialinis saugumas – tai ne tik gyventojų socialinių interesų apsauga, bet ir valdžios institucijų pasirengimas ir sugebėjimas sukurti socialinių interesų įgyvendinimo ir gynimo mechanizmą, palaikyti visuomenės socialinį stabilumą.

Socialinio saugumo užtikrinimo veiksmų kompleksas apima: demografinės situacijos gerinimą, gyventojų užimtumo didinimą, priimtino gyvenimo lygio ir kokybės užtikrinimą, gyventojų aprūpinimą būstu, sveikatos apsaugos gerinimą ir prieinamumą, bendrojo ir profesinio lygio išsimokslinimo gerinimą, informacijos ir kultūros vertybių prieinamumą, gyventojų asmeninio saugumo užtikrinimą, ekologiškai sveikos aplinkos kūrimą. Atitinkamai ir gyventojų socialinę apsaugą reikia vertinti kaip valdžios ir visuomenės institucijų konkrečių veiksmų ir apsaugos priemonių sistemą, garantuojančią gyventojų socialinį saugumą pagal anksčiau išvardytus parametrus.

Socialinis saugumas ir gyventojų socialinė apsauga gali būti interpretuojama kaip valstybės garantuojamas visuomenės socialinės funkcijos įgyvendinimas užtikrinant visų socialinių subjektų raidą. Socialinio saugumo palaikymo pagrindiniu tikslu privalo būti visuomenės genofondo ir socialinio potencialo išsaugojimas ir raida, visų visuomenės narių pilietinio ir darbinio aktyvumo visapusiškas skatinimas bei jų gyvenimiškų interesų apsauga.

2. Socialinės grėsmės

Socialinio saugumo problema kelia ir jos antipodą – socialines grėsmes. Socialinės grėsmės yra vidinės ir išorinės. Šių grėsmių palyginimas parodė, kad didžiausią pavojų Lietuvai kelia vidinės jos grėsmės. Tarp vidinių grėsmių didžiausią pavojų kelia tendencijos, besiformuojančios socialinėje sferoje, kurioje įsikūnija asmenybės, šeimos, socialinių grupių, visuomenės sluoksnių ir valstybės interesai. Socialinės grėsmės sudaro realias prielaidas visuomenei degraduoti ir pažeisti įvairių socialinių subjektų gyvybinius interesus.

Socialinės grėsmės yra kompleksinės ir sąlygojamos daugelio veiksnių. Antai gyventojų sveikatos būklė tik 8–12% susijusi su sveikatos apsaugos sistema, o 50% – su gyvenimo lygiu ir kokybė, 18% – su aplinkos būkle ir 20% – su genetiniais veiksniais [10]. Todėl būtini socialinių grėsmių frontaliniai stebėjimai ir tyrimai. Reikia įgyvendinti antikrizines priemones, užtikrinančias gyventojų saugumą ir jų socialinę apsaugą paprastose ir ekstremaliose situacijose.

Pagrindiniu sisteminiu požiūriu, parenkant socialinio saugumo vertinimo kriterijus, yra socialinės žmonių teisės. Socialinio saugumo koncepcijoje reikia tiksliai nustatyti jų garantuoto užtikrinimo tikslus ir principus, kurie gali būti sukurti tik atlikus šalies (regiono) socialinės situacijos analizę.

Pagrindiniai vertinimo kriterijai ir rodikliai:

- *Demografinė situacija*
- *Sveikatos apsauga.*
- *Užimtumas*
- *Išsimokslinimas.*
- *Socialinė adaptacija.*
- *Gyvenimo lygis ir kokybė.*
- *Būstas.*
- *Informacijos prieinamumas.*
- *Kultūros vertybių prieinamumas.*
- *Motinystės apsauga.*
- *Socialinis aprūpinimas.*
- *Aplinkos apsauga.*
- *Asmeninis saugumas.*

Socialinio saugumo rodiklių sistemos organinio tarpusavio ryšio arba integralumo principo prisilaikymas numato vieningos socialinės erdvės išskyrimą. Šioje erdvėje išskiriamos socialinės gerovės, socialinės rizikos, socialinės grėsmės ir socialinės degradacijos zonos (žr. 1 pav.)

Socialinės gerovės zona
Socialinės rizikos zona
Socialinės grėsmės zona
Socialinės degradacijos zona

1 pav. Socialinio saugumo rodiklių erdvė

Socialinės gerovės zonos reikalavimų neatitinka nei vienas socialinio saugumo rodiklis. Labiausiai priartėjo prie šios zonos gyventojų išsimokslinimas. 21 amžiuje globalizacijos proceso akivaizdoje vis aiškiau suvokiama, kad svarbiausiu ekonominio-socialinio augimo veiksnium darosi žmogiškasis kapitalas – investicijos į žmones per švietimą ir sveikatos apsaugą.

Kuo aukštesnį išsilavinimą žmogus įgyja, tuo daugiau jis atitinka informacinės visuomenės reikalavimus, ir kuo geresnė visuomenės narių būklė, tuo daugiau laiko praleidžia produktyviai kiekvienas visuomenės narys per savo darbingą amžių. Gerinant tiek švietimo, tiek sveikatos apsaugos sąlygas, daromas teigiamas poveikis ne vien ekonominiams rodikliams. Dar svarbesnė yra jų socialinė funkcija: mažėja socialinis visuomenės narių susiskaidymas, žmogaus gyvenimas darosi įvairus ir visavertis. Todėl šių dienų visuomenės investicijos į žmogiškąjį kapitalą labai didelės ir atskirose šalyse sudaro 8–10 % bendrojo vidaus produkto [1]. Todėl gyventojų išsilavinimas, jų sveikatos gerinimas turi svarbią reikšmę subalansuotai ekonominei-socialinei plėtrai. Šios plėtros spartą ir kokybinius parametrus lems gyventojų išsilavinimas. Įstojus į ES ir išblunkant politinėms ir ekonominėms valstybės sienoms, dar sparčiau nyks žmogiškojo kapitalo rinkos sienos. Stiprėjanti konkurencija pakeis ne tik tradicines ekonomines šakas, bet ir patį žmogų, jo išsilavinimą ir sveikatą. Šios didžiulės konkurencinės grėsmės akivaizdoje reikalinga kur kas nuoseklesnė švietimo orientacija į žinių ekonomiką – naujas asmens kvalifikacijas ir naujas technologijas. Greito informacijos senėjimo sąlygomis tenka mokytis nuolat: įgyti vis naujų socialinių ir profesinių kompetencijų, atnaujinti turimą ar įgyti naują kvalifikaciją. Jau nebeįmanoma „kartą išmokyti visam gyvenimui“. Žinių visuomenė neišvengiamai taps ir mokymosi visuomene. Tokios visuomenės raida ir kūrimas reikalauja esminių struktūrinių švietimo pokyčių siekiant sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą.

Socialinės rinkos zonoje yra daugelis socialinio saugumo rodiklių, o daugelyje gyvenimo sričių jie pereina į socialinės grėsmės zoną. Tačiau svarbiausia socialinio nesaugumo priežastis yra didėjanti pajamų nelygybė ir gyventojų skurdas. Pagal labiausiai paplitusį pagrindinį socialinių pajamų nelygybės rodiklį – Gini koeficientą – Lietuvoje nelygybės santykiai dideli. Šis koeficientas 2001 m. buvo lygus 35,4%, t. y. didesnis negu pažangiausiose pasaulio šalyse. Lietuvoje ypač skiriasi turtingiausiųjų ir neturtingiausiųjų pajamos. Lyginant pagal gyvenamąją vietą, didžiausią nelygybę patiria Lietuvos kaimo gyventojai. Tačiau ir miestuose pajamų diferenciacija gana didelė – didieji miestai pasižymi didesne nelygybe negu mažesnieji. Lyginant namų ūkius be vaikų ir su vaikais, tarp pastarųjų pastebima didesnė nelygybė. Didžiausi nelygybės svyravimai pastebimi namų ūkius sugrupavus pagal socialinį-ekonominį požymį. Itin didelė nelygybė tarp ūkininkų. Skurdo lygis tarp jų taip pat yra didžiausias ir siekia net 39,9 % [11]. Skurdo lygis kaime yra dvigubai didesnis negu mieste.

Skurdas yra susijęs ne tik su gyvenamąja vieta, bet ir su išsilavinimo lygiu, užimtumo sfera, šeimos dydžiu ir struktūra. Labiausiai skursta šeimos, kuriose šeimų galvų išsilavinimas yra žemiausias (pradinis, pagrindinis), taip pat nepilnos šeimos su vaikais iki 18 metų ir šeimos, turinčios tris ir daugiau vaikų. Skurstančių žmonių kategorijai priklauso ne tik bedarbiai ir pensininkai, bet ir tie, kurie dirba ir turi aukštąjį išsilavinimą: gydytojai, mokytojai, dėstytojai, menininkai, kultūros darbuotojai. Gyventojų skurdo lygį netiesiogiai rodo ir moksleivių nemokamas maitinimas. Iki 1997 metų mokyklose buvo nemokamai maitinami apie 5% moksleivių, 2000 metais – jau beveik ketvirtadalis (24 %) moksleivių [11].

Socialinio saugumo erdvės pati mažiausioji dalis yra socialinės degradacijos zona, turinti savo materialinį pagrindą – asocialias šeimas. Pastaraisiais metais tokių šeimų skaičius Lietuvoje padvigubėjo. Jose auga beveik 50 tūkst. vaikų. Asocialių šeimų aplinka sudaro palankias sąlygas nepilnamečių nusikaltamumui didėti. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, nepilnamečių nusikaltimai sudaro 14% visų kaltinamų asmenų. Iš nepilnamečių nusikaltimus daugiausia padaro 16–17 metų amžiaus jaunuoliai – jie sudaro daugiau nei du trečdalius visų nusikaltusių nepilnamečių. Kelia nerimą tai, kad didėja besimokančiųjų nusikalstamumas. Daugiausia nepilnamečių nusikaltimų yra turtinio pobūdžio. Vagystės sudaro daugiau nei du trečdalius padarytų nusikaltimų.

Aptartas socialinio saugumo erdvės zonas apibūdina anksčiau nurodytas pagrindinių rodiklių kompleksas. Šie rodikliai yra dinamiški ir gali pereiti iš vienos zonos į kitą. Pavyzdžiui, demografinės situacijos pablogėjimas gali perkelti demografinius rodiklius į socialinės grėsmės zoną.

Socialiniam saugumui svarbią reikšmę turi ne tiek patys rodikliai, kiek ribiniai jų dydžiai. Tai kraštutiniai dydžiai, kurių nesilaikymas sukuria negatyvias, griaunamąsias tendencijas socialinio saugumo srityje. Didžiausias socialinis saugumas pasiekimas tada, kai rodikliai neviršija leidžiamų kraštutinių ribų.

3. Sociologinis tyrimas

Sociologinis tyrimas – yra veiksmingiausias saugumo procesų stebėjimo ir analizės instrumentas. Jį sudaro informacinių-analitinių tarnybų, komunikacinių technologijų ir ryšių priemonių tinklas, teikiantis įvairiapusišką informaciją apie socialinio saugumo būklę. Pagal savo metodinius principus stebėjimas yra artimesnis ne tiek kiekybinėms, kiek kokybinėms socialinės analizės strategijoms. Jų taikymas nereikalauja didelių atrankinių masių, bet numato plačiai taikyti stebėjimo, interviu, grupinių diskusijų metodus ir palaikyti nuolatinius ryšius su stabilia ekspertų grupe. Sociologinio tyrimo struktūrinę-funkcinę schemą sudaro savarankiški, bet glaudžiai tarpusavyje susiję programiniai-informaciniai blokai (žr. 2 pav.)

BAZINIS INFORMACINIS SOCIALINĖS SFEROS MODELIS

Šalies, regiono ir šeimų tipų gyventojų grupių sociologinė-statistinė charakteristika

Pagrindinės analitinių rodiklių grupės

Sociologinis-demografinis potencialas
Šalies, regiono gyventojų socialinių grupių sveikatos būklė
Gyventojų užimtumas
Žmogiškasis kapitalas
Socialinis-ekonominis potencialas
Socialinė savijauta ir visuomenės nuomonė
Socialinių procesų prognozavimas
Apklausos (operatyvinės ir ekspertinės)
Socialinės sferos raidos programavimas
Ekstremalių situacijų analizė

2 pav. Sociologinio tyrimo struktūrinė-funkcinė schema [10]

Tyrimo informacinės-analitinės tarnybos pagrindinės funkcijos apima: socialinių procesų būklės ir raidos analizę; nuolatinę darbo rinkos būklės ir socialinių bei darbo santykių apžvalgą, diagnostiką ir prognozavimą; socialinės apsaugos ir saugumo procesų analizę; socialinio potencialo kūrimą ir reprodukciją; gyventojų socialinio aprūpinimo priemones; įvairių gyventojų grupių socialinę-demografinę, profesinę-kvalifikacinę, tarnybinę-pareigybinę, kultūrinę išsilavinimo charakteristiką; gyventojų užimtumo ir nedarbo būklę probleminiuose miestuose ir rajonuose, taip pat socialinių bei darbo santykių ir darbo apmokėjimo sistemų reguliavimo, socialinių garantijų palaikymo procesus.

Tuo būdu sociologinis tyrimas apims įvairius rodiklius, kurie įtraukiami į socialinio saugumo sampratą. Šis tyrimas gali būti atliekamas esamų statistinių duomenų, periodiškai jau vykdomų namų ūkių biudžetų tyrimų, darbo rinkos tyrimų pagrindu. Taip pat tikslinga atlikti ir mokslinius sociologinius tyrimus specifinėms socialinio saugumo problemoms nagrinėti. Šis tyrimas gali apimti ir skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo programos analizę, kuri yra svarbiausia sociologinio tyrimo dalis. Pastarajam tyrimui bus naudojama ir socialinių rodiklių sistema, kuria parengė Statistikos departamentas bendradarbiaudamas su Eurostatu, pagal Europos Sąjungos šalių narių bendradarbiavimo mažinant socialinę atskirtį rėmimo programą [11].

Už skurdo paplitimo tyrimo atlikimą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, todėl už platesnio pobūdžio socialinio saugumotyrimą taip pat galėtų būti atsakinga minėta ministerija. Kad būtų garantuotas tyrimo nešališku-

mas, jo atlikimo priežiūrai Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sudaro visuomeninę tyrimo komisiją iš socialinių partnerių ir mokslų institucijų atstovų. Į šią komisiją galėtų būti įtrauktas ir Krašto apsaugos ministerijos atstovas. Socialinio saugumo tyrimo komisija stebi šio tyrimo atlikimą ir jo rezultatų skelbimą.

Išvados

1. *Sudėtinga ir didėjanti įtampa socialinėje sferoje verčia pradėti plačiau nagrinėti socialinį saugumą ir jo antipodą – socialines grėsmes. Jos yra vidinės ir išorinės. Šių grėsmių lyginimas parodė, kad didžiausią pavojų Lietuvos gyventojams kelia vidinės grėsmės.*
2. *Tarp vidinių grėsmių didžiausią pavojų kelia tendencijos, besiformuojančios socialinėje sferoje. Socialinės grėsmės sudaro realias prielaidas visuomenei degraduoti ir pažeisti įvairių socialinių subjektų gyvybinius interesus. Didžiausią grėsmę kelia ryški gyventojų pajamų ir vartojimo diferenciacija, mitybos struktūros pablogėjimas, absoliutus ir santykinis skurdo didėjimas.*
3. *Pagrindiniu sisteminiu požiūriu parenkant ir pagrindžiant socialinio saugumo vertinimo kriterijus yra socialinės žmonių teisės. Socialinio saugumo rodiklių sistemos organinio tarpusavio ryšio prisilaikymas numato vieningos socialinės erdvės išskyrimą. Šioje erdvėje išskiriamos socialinės gerovės, socialinės rizikos, socialinės grėsmės ir socialinės degradacijos zonos. Labiausiai priartėjo prie socialinės gerovės zonos reikalavimų gyventojų išsimokslinimas. 21 amžiuje globalizacijos proceso akivaizdoje vis aiškiau suvokiama, kad svarbiausiu socialinio saugumo augimo veiksnium tampa žmogiškasis kapitalas – investicijos į žmones per švietimą ir sveikatos apsaugą. Didėjančios tarptautinės konkurencinės grėsmės akivaizdoje reikalinga daug nuoseklesnė švietimo orientacija į žinių ekonomiką – naujas asmens kvalifikacijas ir naujas technologijas siekiant sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą.*
4. *Sociologinis tyrimas yra socialinio saugumo procesų stebėjimo ir analizės veiksmingiausias būdas, teikiantis įvairiapusišką informaciją apie socialinio saugumo būklę. Šis tyrimas gali būti atliekamas esamų statistinių duomenų, periodiškai jau vykdomų namų ūkių biudžetų tyrimų, darbo rinkos tyrimų, sociologinių tyrimų ir skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo programos analizės pagrindu.*

Literatūra

1. Bagdanavičius J. Žmogiškasis kapitalas. Mokymo metodinė priemonė. – Vilnius, 2002.
2. Bagdanavičius J. Ekonominis saugumas – nacionalinio saugumo pagrindas. Viešojo administravimo efektyvumas. – Kaunas: Technologija. – 2001.
3. Blaug M. Economic theory in retrospect. – Cambridge University Press, 1985.
4. Борисенко Е. Н. Продовольственная безопасность России (проблемы и перспективы) – Москва, „Экономика“, 1997.
5. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки. – Москва, 1998.
6. Eucken N. Grundsätze der Wirtschaftspolitik. – Tübingen, 1975.
7. Grigas R. Tautos likimas: soc. apybraiža. – Vilnius, Rosma, 1995.
8. Höffner J. Wirtschaftsordnung und Wirtschaftsethik. – Bonn, 1985.
9. Knyga 2000–2004 Seimo nariams ir rinkėjams. – Lietuvos laisvosios rinkos institutas. – Vilnius, 2000.
10. Ковлив В. Н. Социология управления социальной сферой. – Москва, 2003.
11. Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimas 2002–2004 metais programa. – Vilnius, 2002.
12. Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos. – Vilnius, 1997.
13. Опыт ведущих стран Запада по защите национальных интересов в сфере внешнеторговой деятельности. Бюлетень иностранной коммерческой информации. № 123, 19 октября 2000.
14. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York, 1990.
15. Tatham F. A. Europos Sąjungos teisė. – Vilnius, Engrimas, 1999.
16. Werhahn P.H. Menschenbild, Gesellschaftsbild und Wissenschaftsbegriff in der neueren Betriebswirtschaftslehre. – Berlin; Paul Haupt, 1989.

EUROREGIONAS – TARPTAUTINIO REGIONINIO BENDRADARBIAVIMO MODELIS

Alvydas Baležentis

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva

Abstract

In this article are analyzed a new model of international cooperation - euroregions. The new possibilities of international cooperation are found by analyzing activities of euroregions, in which Lithuania takes part. In the conclusions there is substract of the main tendencies for the development of euroregions which are clear from the analysis.

Ivadas

Europoje šiuo metu skiriama daug dėmesio tarpvalstybiniam regioniniam bendradarbiavimui. Tuo tikslu Europoje sukurta per 180 euroregionų. Euroregionas yra naujas tarptautinio bendradarbiavimo modelis, kai dvišalius santykius papildo daugiašaliai, ir taip sumažinamas valstybių sienų skiriamasis veiksnys. Euroregioninis bendradarbiavimas remiasi tiesioginiais ryšiais su valstybinėmis ir tarptautinėmis struktūromis bei vietos ir regioninių institucijų iniciatyva.

Lietuvos apskritys ir rajonai dalyvauja šešių euroregionų veikloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti tarptautinio regioninio bendradarbiavimo tendencijas euroregionuose.

Tyrimo tikslui pasiekti sprendžiami tokie uždaviniai:

- atskleidžiami euroregionų veiklos principai;
- analizuojama Lietuvos euroregionų struktūra ir pagrindinės veiklos kryptys;
- aptariamos euroregionų plėtros perspektyvos.

Tyrimo objektas – euroregionai, kurių veikloje 1997–2004 metais dalyvauja Lietuvos apskritys ir savivaldybės.

Tyrimo metodai. Tyrimo rezultatų pagrįstumui ir patikimumui didinti naudoti skirtingi informacijos šaltiniai: Europos Sąjungos, Lietuvos Respublikos oficiali informacija, mokslinė literatūra, periodika, gausi interneto medžiaga. Darbe apibendrintos dalyvių iš visų Lietuvos euroregionų nuomonės, pasisakymai, straipsniai.

Atlikto tyrimo pagrindu suformuluotos išvados apie Lietuvos euroregionų struktūrą, pagrindines veiklos kryptis bei euroregionų veiklos tendencijas.

1. Euroregionų veiklos principai

Teisinis euroregionų kūrimo ir veiklos pagrindas – Madrido konferencija, pasirašyta 1980 metais Europos valstybių dėl tarpregioninio bendradarbiavimo tarp teritorinių bendrijų ir valdžios institucijų. Lietuva, įsipareigodama skatinti tarpregioninį bendradarbiavimą, konvenciją pasirašė 1997 metais.

Euroregionas – tai savanoriška, geografiškai apibrėžta pasienio regionų sąjunga, dažniausiai suformuota iš kelių besiribojančių valstybių administracinių vienetų ir remiasi dalyviu atvirumu ir lygybe.

Pagrindiniai euroregionų veiklos principai:

- Gerų kaimyniškų santykių principas.
- Visų dalyvių identiteto saugojimo principas.
- Dalyvių savanoriškumo principas sudarant euroregioną ir plėtojant jo veiklą.
- Efektyvumo principas: rezultatas turi būti didesnis už sąnaudas.
- Konsensuso principas.
- Valdžios organų, posėdžių, pasitarimų rotacija regionuose [6].

Euroregionas – bendrų dvišalių, o dažniausiai, daugiašalių projektų įgyvendinimo plotmė ir aplinka, kurioje skirtingų šalių pasienio regionų atstovai gali keistis idėjomis, patirtimi, svarstyti bendras problemas ir drauge jas išspręsti.

2. Euroregionai Lietuvoje

Lietuvos apskritys bei savivaldybės dalyvauja šešių euroregionų – NEMUNAS, BALTIJA, EŽERŲ KRAŠTAS, SAULĖ, BARTUVA, ŠEŠUPĖ – veikloje (1 lentelė).

Euroregionas NEMUNAS pirmasis, kurio veikloje pradėjo dalyvauti Lietuva, įkurtas 1997 metais Lietuvos ir Lenkijos tarpvyriausybės bendradarbiavimo per sieną komisijos iniciatyva. Viena iš aktyviausių šio euroregiono dalyvių – Marijampolės apskrities savivaldybės.

Vienas didžiausių euroregionų Europoje (III pagal teritorijos dydį ir gyventojų skaičių) BALTIJA sukurtas 1998 metais. Jo veikloje dalyvauja Klaipėdos apskritis.

EŽERŲ KRAŠTO euroregionas įkurtas 1998 metais, jo veikloje dalyvauja Utenos apskrities savivaldybės.

Šiaulių ir Tauragės apskritys dalyvauja 1999 metais sukurto euroregiono SAULĖ veikloje. Veiklos pagrindinė kryptis – „Via Hansiatica“ projekto – magistralės Berlynas-Gdanskas-Karaliaučius (Kaliningradas)-Šiauliai-Talinas-Sankt-Peterburgas bei jos infrastruktūros įgyvendinimas.

BARTUVOS euroregionas sukurtas 2000 m., o ŠEŠUPĖS – 2003 metais.

**1 lentelė. Euroregionai, kurių veikloje dalyvauja Lietuvos apskritys ir savivaldybės
1997-2004 m.**

Euroregionas	Įkūrimo data	Lietuvos dalyviai	Užsienio partneriai	Pastabos
NEMUNAS	1997	Marijampolė, Alytaus, Vilniaus apskričių savivaldybės	Baltarusijos Gardino sritis Lenkijos Suvalkų, Balstogės vaivadijos Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities Tilžė (Sovetskas)	ES/BY RU
BALTIJA	1998	Klaipėdos apskritis	Danijos Bornholmo regionas Latvijos Liepojos miestas ir rajonas, Ventspilio, Kuldijos, Talsu, Saldus rajonai Lenkijos savivaldybių asociacija, Varmijos-Mozūrijos vaivadija Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities savivaldybių asociacija Švedijos Blekingės, Kalmaro, Kronobergo apskritys	ES/ RU III pagal dydį Europoje
EŽERŲ KRAŠTAS	1998	Utenos, Zarasų, Ignalinos, Švenčionių ir Visagino savivaldybės	Latvijos Kraslavos, Daugpilio, Rzeknės ir Latgalos regionai Baltarusijos Verchnedvinskij, Braslovo, Miory ir Postavo regionai	ES/ BY

SAULĖ	1999	Šiaulių ir Tauragės apskričių viršininkų administracijos, Jurbarko, Tauragės, Šilalės, Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio, Šiaulių rajonų ir Šiaulių miesto savivaldybės	Latvijos Jelgavos rajonas ir miestas Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities Tilžės (Sovetsko) miestas, Gastų (Slavsko) ir Ragainės (Nemano) rajonai Švedijos Skonės apskritis	ES/ RU
BARTUVA	2000	Skuodo, Palangos, Kretingos savivaldybės	Latvijos Virgos, Bartos, Dunikos, Kaletos, Nicos, Otankių, Rucovos savivaldybės	ES/ ES
ŠEŠUPĖ	2003	Šakių, Jurbarko, Pagėgių, Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Vilkaviškio, Marijampolės savivaldybės	Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities Lazdynų (Krasnoznamensko), Stalupėnų (Nesterovo), Darkiemio (Ozersko), Gumbinės (Gusevo) rajonai Lenkijos Goldopo, Kovale-Olecko Švedijos Ekšio miestas	ES/ RU

Šių euroregionų nariai dalyvauja rengiant ir įgyvendinant regioninius projektus.

Euroregionų veikloje dalyvauja tiek ES valstybių, tiek ne ES valstybių regionai (2 lentelė).

Dažniausi partneriai euroregionuose yra iš Latvijos ir Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities (4 iš 6), iš Lenkijos (3 iš 6 euroregionų). Valstybių, kurioms atstovaujama euroregionuose, skaičius yra nuo 2 (BARTUVA) iki 6 (BALTIJA). Visuose euroregionuose, išskyrus BARTUVĄ, dalyvauja Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities (4 euroregionuose) arba Baltarusijos (2 euroregionuose) atstovai.

2 lentelė. Euroregionų dalyviai 2004 m.

Euroregionas	Dalyviai iš valstybių							Iš viso dalyvių		
	LT	L V	R U	PL	BY	D K	S	Iš ES	Iš NVS	Iš viso
NEMUNAS	+		+	+	+			2	2	4
BALTIJA	+	+	+	+		+	+	5	1	6
EŽERŲ KAŠTAS	+	+			+			2	1	3
SAULĖ	+	+	+					2	1	3
BARTUVA	+	+						2	0	2
ŠEŠUPĖ	+		+	+				2	1	3
Iš viso euroregionų	6	4	4	3	2	1	1	X	X	X

Valstybės LT – Lietuva, LV – Latvija, RU – Rusijos Federacijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) sritis, PL – Lenkija, BY – Baltarusija, DK – Danija, S – Švedija. ES – Europos Sąjungos valstybės (po 2004 m. plėtros). NVS – Nepriklausomų Valstybių Sandrauga.

ES šalių narių ir kitų Europos valstybių tarpregioninis bendradarbiavimas sukuria prielaidas šių regionų ekonomikos bei rinkos plėtrai, Europos politiniam stabilumui bei saugumo politikai įtvirtinti, sudaro galimybę išvengti neigiamų regionų savitarpio konkurencijos pasekmių. Toks bendradarbiavimas – viena iš svarbių galimybių mažinti Rusijos ir Baltarusijos izoliaciją.

Lietuvos pietiniame pasienyje euroregiono pavyzdžiu įkurtas pasienio regionas LADRUA. Regionas suvienijo Lazdijų, Druskininkų ir Varėnos savivaldybių kai kurios veiklos sritis – visų pirma regioninių projektų rengimą ir įgyvendinimą turizmo ir informacijos srityse. LADRUA – naujas pasienio regiono vienoje valstybėje tipas.

3. Pagrindinės veiklos kryptys

Euroregionas NEMUNAS įkurtas siekiant plėtoti pasienio regionų bendradarbiavimą ekonomikos ir infrastruktūros, teritorinio planavimo, švietimo, sveikatos apsaugos, kultūros, sporto, turizmo, aplinkos apsaugos ir kitose srityse.

Euroregiono BALTIJA bendradarbiavimo tikslai yra:

- kelti euroregiono gyventojų gerovę;
- plėtoti regioninius ryšius;
- stiprinti ryšius tarp vietos bendruomenių;
- šalinti istorinius stereotipus;

- plėtoti veiklą, skatinančią tolygią ir subalansuotą sutarties šalių ekonominę raidą;
 - inicijuoti ir remti bendradarbiavimą tarp regionų valdžios institucijų.
- Pagal Lietuvos euroregionų pagrindines veiklos kryptis (3 lentelė) ir kitų šalių patyrimą [6] euroregionuose siekiama tokių tikslų:
- Gyvenimo kokybės gerinimas ir disproporcijų mažinimas regionuose.
 - Pagalba socialinei ir ekonominei regionų plėtrai.
 - Pagalba smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai.
 - Pasienio tarnybų darbo gerinimas.
 - Įtampos mažinimas darbo rinkoje.
 - Pasienio infrastruktūros plėtra.
 - Turizmo plėtra.
 - Transporto eismo lengvinimas.
 - Teritorinės raidos koordinavimas.
 - Kooperacija socialinių paslaugų, mokymo, kultūros sferose.
 - Kooperavimas saugantis ir įveikiant stichines nelaimes bei katastrofas.
 - Keitimasis profesinėmis, socialinėmis bei mokyklinėmis grupėmis.

3 lentelė. Pagrindinės euroregionų, kuriuose dalyvauja Lietuvos apskritys ir savivaldybės, veiklos kryptys 1997–2004 m.

Regionas	Valstybės dalyvės	Pagrindinės veiklos kryptys arba projektai	Valdymo organai
NEMUNAS	LT, RU, BY, PL	„Euroregiono NEMUNAS aplinkos apsauga ir teritorinis planavimas“ „Turizmo plėtra Lietuvos ir Lenkijos pasienio regione“ „Pasienio savivaldybių raidos strategija“ „Investicijų vadovas euroregiono NEMUNAS miestuose“ „Lietuvos ir Lenkijos forumas“	Viešoji įstaiga „Nemuno euroregiono Marijampolės biuras“ Darbo grupės (5)

BALTIJA	LT, LV, RU, S, DK, PL	Regiono plėtros projektų rengimo darbo grupės: • aplinkosaugos ir ekologijos, • erdvinio planavimo ir regioninės plėtros, • socialinių reikalų ir švietimo	Sekretoriatas – Klaipėdos apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento skyrius Taryba Vykdomoji valdyba Darbo grupės
EŽERŲ KRAŠTAS	LT, LV, BY	Bendradarbiauja su Norvegijos savivaldybių asociacija rengiant, finansuojant, įgyvendinant euroregiono projektus	Viešoji įstaiga (kuriam) Taryba: iš 15 politikų Direkcija: 3 atstovai LT, LV ir BY Sekretoriatas Darbo grupės (4)
SAULĖ	LT, LV, RU	„VIA Hansiatica“ projektas – magistralė Berlynas-Gdanskas-Karaliaučius (Kaliningradas)-Šiauliai-Sankt-Peterburgas. Projektai: • katastrofų medicina, • rizikos veiksnių analizė, • gelbėjimo tarnybų veikla, • VIA HANSIATICA, kaip kultūros kelias.	Biuras Šiauliuose
BARTUVA	LT, LV	Regioninių projektų rengimas ir įgyvendinimas	Projekto koordinatoriai
ŠEŠUPĖ	LT, PL, RU	Regiono plėtros darbo grupės: • ekonomika ir verslas, • aplinkosauga, • socialinė apsauga, • kultūra, • jaunimo problemos, • turizmas	Centras Šakiuose

1. Euroregionų veiklos perspektyvos

1999 m. Suomija iškėlė Europos Sąjungos Šiaurinės dimensijos iniciatyvą, kurios esmė yra Rusijos šiaurės vakarų regionų įtraukimas į bendradarbiavimą su besiplečiančia Europos Sąjunga. Lietuva ir Rusija 2000 m. vasarį suderino ir pateikė Europos Komisijai 15 transporto, energetikos, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos ir kitų bendrų projektų. Jie buvo pavadinti „Nidos iniciatyvos“ ir realizuojami šalių vidaus, dvišalės pagalbos ir ES programų lėšomis. Balandžio 9 d. įvykusioje Šiaurinės dimensijos konferencijoje Lietuva ir Rusija pristatė 5 papildytus ir atnaujintus bendradarbiavimo su Karaliaučiaus (Kaliningrado) sritimi projektus („Nida 2“): „Via Hansiatica“ magistralę, sujungiančią Vakarų Europą ir Karaliaučiaus (Kaliningrado) sritį, IX D Kretos koridoriaus atšakas į Karaliaučių (Kaliningradą) rekonstrukciją, Nemuno atšakos Skirvytės gilinimą, AIDS prevencijos programas ir muitininkų bei pasieniečių mokymą [9].

Pirmasis Europos Sąjungos Šiaurinės dimensijos veiksmų planas, numatantis minėtų projektų įgyvendinimo konkrečius veiksmus, patvirtintas 2000 m. birželio mėn., o 2003 m. spalio mėn. Briuselyje ES Taryba pritarė antrajam Šiaurinės dimensijos veiksmų planui.

Iki ES plėtros 2004 metais stojančiųjų į ES šalių projektai buvo finansuojami PHARE lėšomis, o nestojančiųjų į ES, taip pat Rusijos projektai – TACIS programos lėšomis. Pastaraisiais metais šios programos pradeda derinti savo nuostatas, numatoma projektus priimti į abi programas vienu metu, vienodomis sąlygomis, veiklą vykdant abiejose šalių grupėse.

Pagrindinis euroregionų tikslas – skatinti bendravimą ir bendradarbiavimą tarp šalių – nelengvai derinamas su vizų režimo įvedimu tarp Lietuvos ir Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities. Euroregionų, juose gyvenančių asmenų bei esamų juose įmonių bendradarbiavimui palengvinti reikia parengti papildomų priemonių.

Įgyvendinamų projektų rezultatus lemia ne tik projektų skaičius, skirtas finansavimas, bet ir projektų bei realizuotų projektų kokybė. Patirtis įgyjama dalyvaujant projektų rengime bei diegime su kitų valstybių regionais. Todėl yra svarbus Šiaurės Ministrų Tarybos projektas „Regioninis bendradarbiavimas per sieną“, pradėtas 2002–2003 metais. Projekte dalyvauja Baltijos šalių, Šiaurės šalių, Šiaurės Vakarų Rusijos bei visi Lietuvos euroregionai.

Svarbus momentas yra kofinansavimo užtikrinimas. Ne kiekviena savivaldybė ar apskritis, nors ir turėdama gerų idėjų ar netgi parengtus projektus, gali užtikrinti 20% būtiną projekto kofinansavimą. Į finansinius apskričių, regionų ir savivaldybių poreikius pradėtas kreipti Vyriausybės ir Seimo dėmesys. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, aktyvėja bendradarbiavimas su kitų valstybių, esančių ES pasienyje, regionais.

Euroregionai gali naudotis PHARE CREDO, PHARE CBC (PHARE Bendradarbiavimo abipus sienos programa), PHARE SPF (PHARE Mažųjų projektų fondas) ir kitų programų teikiamomis galimybėmis.

Pradedamos įgyvendinti Europos bendrijų iniciatyvų programos: INTERREG III A, B, C, už kurių koordinavimą Lietuvoje atsakinga Vidaus reikalų ministerija. Įgyvendinama Bendrijos iniciatyvą pagal programą INTERREG, Vidaus reikalų ministerija kelia tikslą – bendradarbiaujant abipus sienos skatinti Lietuvos Respublikos ūkio plėtrą, bendrais projektais siekiant tvoros pasienio plėtos [15]. Numatoma, kad 2004–2006 metais įgyvendinus Europos bendrijų iniciatyvų programas INTERREG III A Lietuvos-Lenkijos-Rusijos (Kaliningrado sritis) ir Lietuvos-Latvijos-Baltarusijos pasienio regionuose: padidės ES parama išorinio pasienio teritorijoms, padidėję informaciniai ir žmonių srautai darys teigiamą įtaką pasienio teritorijų investicijoms į verslą, kuris bus atviras joms, sumažės pasienio regionų socialinis ir ekonominis atsilikimas nuo šalies centrinių rajonų ir kaimyninių šalių ES narių.

Europos Komisija parengė Naujos kaimynystės dokumentą (angl. New Neighborhood Instrument), apimančią išorinius ES politikos tikslus su socialine-ekonomine sanglauda. Šis instrumentas skirtas skatinti regionų, esančių prie išorinės ES sienos, bendradarbiavimą. Naujosios kaimynystės dokumento iniciatyvos bus pradėtos įgyvendinti 2006 metais, vienijant išorinių ir vidinių ES programų finansavimą.

I š v a d o s

1. Euroregionų, sukurtų 1997–2004 metais, kuriuose dalyvauja Lietuvos apskritys ir savivaldybės, pagrindiniai tipai:
 - senųjų ir naujųjų ES valstybių bei NVS valstybių regionai – BALTIIJA;
 - naujųjų ES valstybių ir NVS valstybių regionai: NEMUNAS, EŽERŲ KRAŠTAS, SAULĖ, ŠEŠUPĖ;
 - naujųjų ES valstybių regionai – BARTUVA;
 - vidiniai Lietuvos pasienio regionai – LADRUA.
2. Valstybių, kurioms atstovaujama Lietuvos euroregionuose, skaičius yra nuo 2 (BARTUVA) iki 6 (BALTIIJA). Dažniausi Lietuvos regionų partneriai yra Latvijos (4 iš 6 euroregionų), Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities (4 iš 6 euroregionų), Lenkijos (3 iš 6 euroregionų) regionai. Visuose euroregionuose, išskyrus BARTUVA, dalyvauja Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities arba Baltarusijos regionai.
3. Lietuvos euroregionų pagrindinės veiklos kryptys:
 - pasienio regionų integracija į bendrą kultūrinę ir ekonominę erdvę;
 - pasienio regionų ekonominė plėtra;
 - infrastruktūros tobulinimas;
 - užimtumo didinimas;
 - investicijų skatinimas;
 - bendrų euroregiono projektų rengimas ir įgyvendinimas.
4. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija numato 2004–2006 m. specialiosios Europos regioninės plėtros fondo programos (INTERREG) įgyvendinimą, kurio tikslas – bendradarbiaujant abipus sienos skatinti ūkio plėtrą siekiant tvarios pasienio regionų plėtros.
5. Europos Komisija parengė Naujos kaimynystės dokumentą (angl. New Neighborhood Instrument), skirtą skatinti regionų, esančių prie išorinės ES sienos, bendradarbiavimą. Šios iniciatyvos bus pradėtos įgyvendinti 2006 metais.
6. Euroregionas – perspektyvus tarptautinio regioninio bendradarbiavimo modelis, sukuriantis prielaidas regionų ekonominei plėtrai, politiniam stabilumui bei saugumo politikai įtvirtinti.

Literatūra

1. Apic PHARE – Vidurio ir Rytų Europos šalių mikroprojektų programa. // http://www.durys.org/zinynas/apic_pharc4.htm.
2. Baubinas R., Stanaitis S. Gyventojų skaičiaus kaita Lietuvos pasienyje 1959–1997 metais. 1. Geografinės gyventojų skaičiaus dinamikos Lietuvos pasienyje prielaidos // *Geografijos metraštis*. 2001. 34(1) t.
3. Euroregionai // <http://www.lsa.lt/ryšiai/Euroregion.htm>.
4. Euroregionai – naujas tarptautinio bendradarbiavimo modelis // *Integracijos žinios* / 2001, Nr. 4(24), p. 14–15.
5. Euroregionai – valstybės be sienų // *Lietuvos žinios*, 2004 m. gegužės 12 d.
6. Kosiedowski W. The meaning of the cross-border cooperation in the development of border regions (on the example of north-eastern Poland) // *Geografijos metraštis* 2001. 34(1) t.
7. Kultūrinis ir rekreacinis turizmas euroregione NEMUNAS/VšĮ Nemuno euroregiono Marijampolės biuras, 2003.
8. Lietuva stojant į ES – regioninė politika, Apskritojo stalo diskusijos. 2002 m. gegužės mėn. 27–28 d. apžvalga // www.nrda.lt/
9. Lietuvos santykiai su RF Kaliningrado sritimi // http://www.urm.lt/data/s5/LF2129325_kalin-l.htm.
10. Maksimavičius P. Suvalkų krašto koridorius // <http://www.ausra.pl/a0003/Suvalkai.html>.
11. Paribio Lietuva: Sociologinė Paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža // Lietuvos Filosofijos ir sociologijos institutas. – Vilnius, 1996. 229 p.
12. Regioninis bendradarbiavimas per sieną // Projektai ir programos / Šiaurės Ministrų Tarybos informacijos biuras Lietuvoje // <http://www.nmr.lt/>
13. Regiono plėtra / Klaipėdos apskritis // <http://www.klaipeda.aps.lt/tarpt.html>.
14. Skamaročius G. Lietuva ir Kaliningrado sritis bendradarbiauja ir per regionus // <http://www.euroverslas.lt>.
15. Vaitekūnas S. Apskritys ar regionai? // <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2001/03/3ap.html>.
16. Vidaus reikalų ministerijos 2004–2006 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas. Pritarta LRV 2004 m. sausio 27 d. nut. Nr. 70.

Euroregion – model of international regional cooperation

Summary

The main euroregions development tendencies were formed from the results of analyses.

The main types of Lithuanian euroregions, found in 1997–2004:

- regions of former and new EU member states and Commonwealth of Independent States – BALTIJA;
- regions of new EU member states and NVS states – NEMUNAS, EŽERŲ KRAŠTAS, SAULĖ, ŠEŠUPĖ;
- regions of new EU member states;
- inner borderland regions of Lithuania.

The number of states in Lithuanian euroregions fluctuates from 2 (BARTUVA) to 6 (BALTIJA). Regions of Latvia (in 4 from 6 euroregions), Karaliaučius (Kaliningrad) (in 4 from 6 euroregions), Poland (in 3 from 6 euroregions) are most common in cooperation with Lithuanian euroregions regions of Karaliaučius (Kaliningrad) and Belarus participates in all euroregions except BARTUVA.

The main courses of Lithuanian euroregions:

- borderland regions' integration into common cultural and economical space,
- economical development of borderland regions,
- infrastructure development,
- employment development,
- raising the investment,
- creating and implementation of inter-regional projects.

Lithuanian Ministry of the Interior has scheduled the special program (INTERREG) by European Region Development Fund for 2004–2006 year. The goal for the program is to reach for the raise of economics in neighbourhood countries by developing the cooperation between borderland regions.

European Commission has set new neighborhood instrument for the stimulation of collaboration among regions that are close to the EU border. These initiatives will start working by 2006.

Euroregion – a perspective model of international collaboration, which makes preconditions for regions' economics development, political stability and grounding of the security policy.

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND IMPACT GLOBALIZATION ON RESTRUCTURING OF LITHUANIAN ECONOMY

Romualdas Ginevičius, Manuela Tvaronavičienė

*Vilnius Gediminas Technical University
Vilnius, Lithuania*

Abstract.

The paper deals with foreign direct investments (FDI) in Lithuania. An issue of priority is to determine if inflow of foreign capital in all cases contributes sufficiently to development of national economy. Investigation of controversial impact of FDI on Lithuania is based on theories presented by concise review of the literature examining the role of FDI in transition economies. The detailed analysis of FDI directed to different sectors of Lithuanian economy let to determine cases when globalization retards economic development of host country.

Introduction

In the context of European Union enlargement and economic restructuring of national economies transition countries usually see inflow of foreign capital as an issue of priority. Such an approach to FDI, as a rule, dictates appropriate policy of government directed to providing of various stimuli to foreign investors. Meanwhile, certain cases raise doubts if globalization unconditionally guaranties growth of productivity, increase of quantity and quality of provided goods and services.

Presented analysis of FDI in Lithuania is aimed to segment inflows of foreign capital and quantitatively evaluate impact of different investments on growth of Lithuanian economy. Analysis of segmented by sectors of economy FDI in Lithuania would let to identify cases when globalization represent certain risk for transition countries.

1. Theoretical background of analysis

Theoretical discussion concerning impact of FDI on host country economy focuses on whether globalization of foreign enterprises contributes or retards development of local economic entities.

Positive approach to globalization is dictated by a most cited possibility that FDI generates productivity spillovers for the host economy [1]. One idea is that multinational enterprises possess superior production technology and management techniques, some of which are captured by local firms when multinationals locate in a particular economy. A related source of spillovers is forward and backward linkages between multinational and host-economy firms [2], which may result from multinationals providing inputs at lower cost to local buyers or by their increased demand for inputs produced by local suppliers. Despite spillovers are key factor supporting positive impact of globalization, but their existence and magnitude difficult to establish empirically.

Negative approach to globalization is represented by view, according which multinationals mostly are oligopolistic companies, locating in protected markets with high barriers to entry and increasing market concentration. They extract rent, siphon off capital through preferred access to local capital markets, and drive domestic producers out of business [3]. To continue presented view we could add, that special favorable conditions guaranteed by high barriers of entry don't encourage increase of productivity in terms of increased quality or volume of production. That finally means that globalization in such a case don't contribute sufficiently to development of host country economy. Despite presented view is more characteristic for earlier researchers, as we will show later it still can be attributed to very topical issues.

To summarize key results of the literature on globalization impact on host country economy, we have seen that in theory FDI impacts national welfare in two diametrically opposite directions: on the one hand it raises the productivity of domestic economy but, on the other hand, it drives domestic producers out of market, endeavors favorable uncompetitive position in the market, which can lead to appropriate losses conditioned characteristic by monopoly.

Controversially evaluated role of cross-border capital flows dictated the angle of presented investigation. The assumption has been made: the composition of capital flows finally dictates impact of FDI on development of national economy. Hence, it's composition of FDI by sectors of economy and magnitude of investments, what ultimately matters, when impact of globalization is scrutinized.

2. Methodology of research

In quantitative terms economic growth the most accurately could be expressed through increase of volume of produced goods and services provided during specific period of time, or to put it into another words, though increase of Gross Domestic Product (GDP). Aiming to evaluate impact of segmented foreign capital inflows on growth of host economy the following approach has been adopted. A premise has been made that the correlation between GDP and

separate inflows FDI, expressed as percentage share of total FDI directed the country, represent a most accurate measure of efficiency of globalization of separate sectors of economy. Hence, in presented paper emphasis has been put on percentage composition of FDI rather than on absolute values of FDI expressed in monetary terms. Such approach finally lets to take into account change in magnitude of FDI flows directed to certain sectors of economy, when absolute value of the same indicator doesn't provide possibility to focus on impact of dissemination of FDI on national economy. Finally, concentration on FDI structure leads to comparison of it to present structure of GDP by economic sectors, and, consequently, to prediction of future trends of restructuring economy of host country.

3. Analysis of FDI tendencies in Lithuania

Foreign Direct Investments according methodic of International Monetary Fund (Detail Benchmark Definition Foreign Direct Investment) are such investments on basis of which long-term relationships and interests between FDI investor and host enterprise have being formed [4]. Limit of 10 and more percent of common process of management of enterprise-recipient of capital. Hence, only investments exceeding the pointed out limit are considered as foreign direct investments and represent target of our investigation. Characterizing definition of FDI, it should be noted, that criteria applicable to FDI identification don't involve aspects related with mode of investments have been made. Hence, "green field" investments in these terms have been equalized to privatization revenues, what from the point of view of economic grow, the most probably, will generate quite different effect.

There could be distinguished three stages of globalization process in Lithuania. The first stage continued till 1991, the second lasted from 1991 to 1996, and the third stage has started in 1996. The laws regulating processes of globalization in Lithuania have been adopted comparatively later than in other transition countries. This factor is considered to be not of the least importance when trying to identify main reasons of globalization tendencies presented below.

Hence, the more significant inflow of foreign capital started only Lithuania regained its independence in 1990. In this year economic reform started and the main laws regulating economic activity in market conditions were adopted. This point in time is held as the actual beginning of transition and globalization processes. Notably, that in year 1991 it was recorded seven times more joint ventures than during three previous years and FDI reached 32 mln. Litas. During the very first years of transition rate of FDI growth was insignificant, most probably due to instable economic situation on country: the first years of independence were characterized by high inflation, series of bank crises, vague conceptions of future economic reform etc. Situation gradually improved and in year 1994 completely stabilized. Therefore we have chosen this year as initial point for our more thorough analysis of FDI tendencies.

Since 1994 speeding up economical reform, growing GDP and more stable economical environment measured by significantly reduced rates of inflation played key role in attracting foreign capital into country (Figure 1). Intensive privatization stood for the main form of foreign investment and could be identified as one of the most important channels of FDI inflows.

More close view to FDI dynamics in Lithuania leads to observation that the major part of interested in globalization foreign firms entered market of the host country during the first several years after independence regaining. According poll organized by Lithuanian Development Agency [5], e.g. in 1996 more than 60% of new FDI were made by investors, who were increasing scale of their activity in Lithuania, i.e. only 40% of capital inflows came from new foreign firms. Scrutinizing process of globalization in numerical terms we have to emphasize that in 1998 total amount of foreign capital flows equaled to one, which was directed to Lithuania during a whole period from 1994 to 1997, and up to year 2001 FDI increase compared with 1996 was several times greater. Again, privatization in years of higher FDI played rather important role in attracting capital flows.

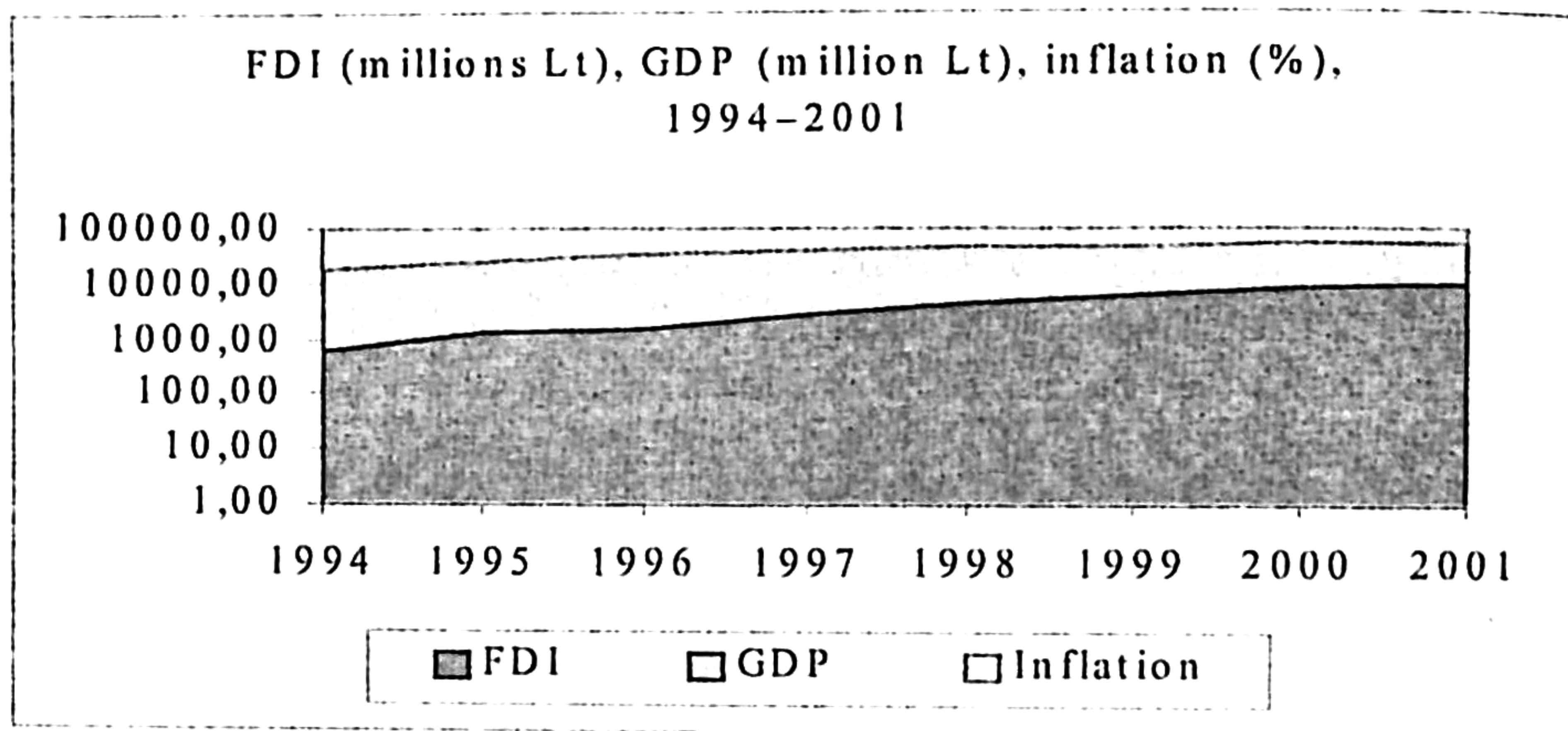

Fig. 1. FDI, GDP and inflation dynamics in 1994-2001

Final target of presented investigation is to determine if inflow of foreign capital in all cases contributes sufficiently to development of national economy. Such approach to globalization efficiency requires detailed analysis of FDI composition by different sectors of economy. Detailed analysis of FDI composition should start from identification of main targets of interest of foreign investors. Lithuanian GDP structure by sectors of economy (Appendix 1) lets to distinguish four main branches of Lithuanian economy: services, industry, agriculture and construction.

Close look to FDI structure (Figure 2) reveals that foreign investors have found those branches of Lithuanian economy not equally attractive.

Distribution of FDI among main for Lithuania sectors of economy has been quite uneven. As we see, foreign investors have expressed obvious interest

in service sector. Notable, that comparatively higher investment into services vis-à-vis production corresponds to tendencies of global economy: in many countries structure of economies shifts towards services sectors. In Lithuania percentage share of FDI put into service sector in 1995-2001 increased from 47.95% to 66.0%. Especially increased FDI share directed to financial intermediation (Figure 3). Privatization of Lithuanian Savings Bank and Agricultural Bank significantly contributed to latter increase of FDI share.

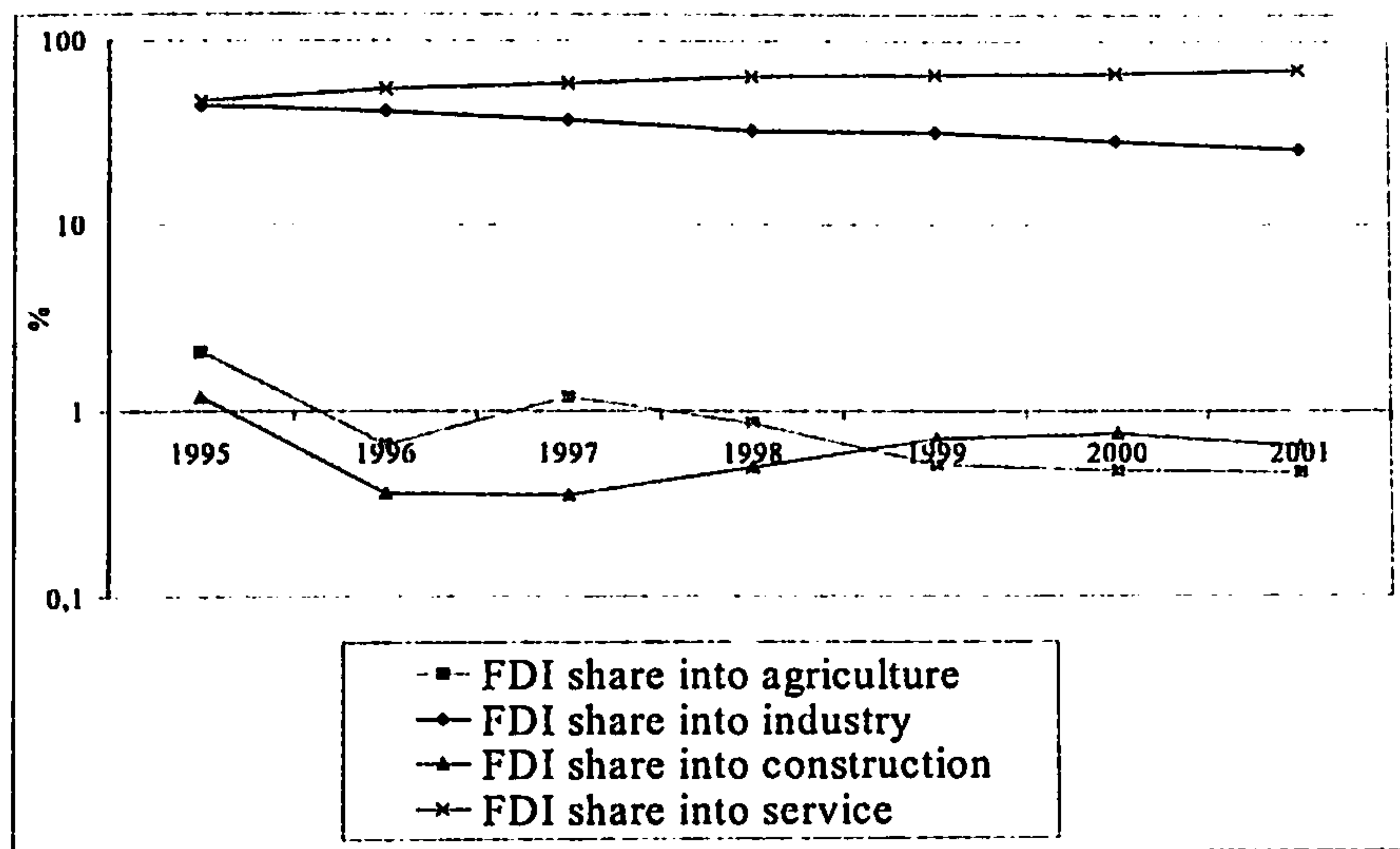

Fig. 2. FDI structure by main sectors of Lithuanian economy in 1995-2001, %

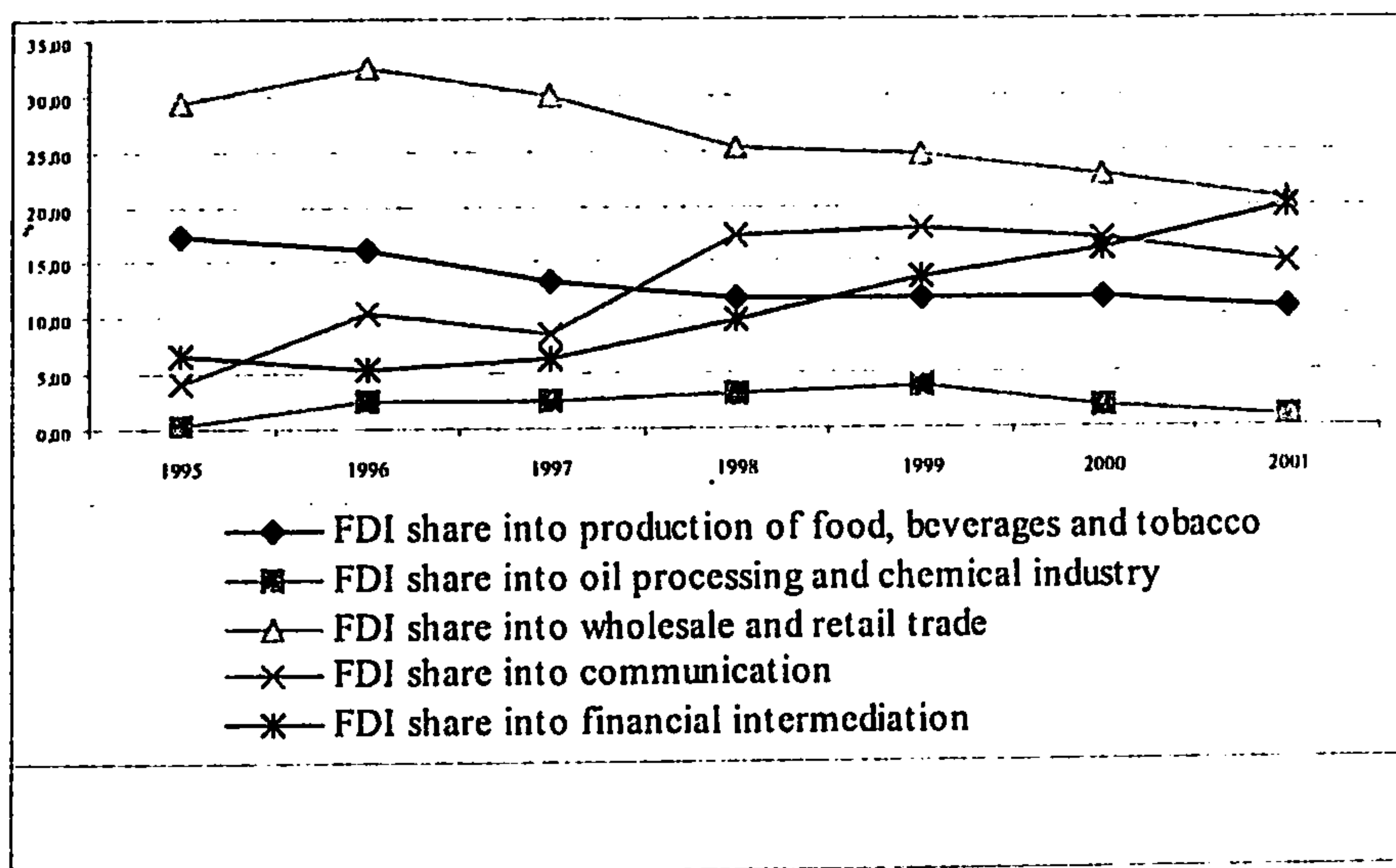

Fig. 3. FDI percentage distribution among the major types of Lithuania economic activities

Telecommunication sector also attracted comparatively high FDI. Privatization of such public monopoly as Lithuanian Telecom and intensive development of mobile communication have conditioned significant inflows of foreign capital. "Green field" investments have been more characteristic for wholesale and retail trade sector (in figure 3 dynamics of FDI into main activities of interest comprising service and industry sectors is presented).

Inflows of FDI into industry sector in 1995-2001, in contrary, diminished from 44.13 to 28.0%. Foreign investors expressed interest in food, especially milk, processing, electronics, electrotechnics, light, chemical and oil processing industries. Nevertheless, the major part of investments in this sector has been directed into food processing, while interest in other activities was rather vague (Figure 3). As concerns such important for Lithuania sectors of economy as agriculture and construction, they, alas, as it has been shown in Figure 1, attracted comparatively small capital inflows: share of FDI to each sector during period of 1995-2001 fluctuated about 1%.

Agricultural sector historically has played very important role in Lithuanian economy. Now it comprises only 6% of GDP, but in this sector more than 21% of labor force is engaged. Hence, obvious low productivity of agricultural sector remains an urgent issue. Lack of interest from the side of foreign investors means that Lithuanian situation continue to be quite complicated and have to be improved by engaging local scarce resources. Joining EU with all restrictions and regulations and high competitiveness in agricultural sector even more sharpens question of dealing with unproductive sector.

Analysis of composition of capital inflows of foreign capital showed that it doesn't correspond to composition of GDP. That means that FDI finally conditions restructuring of national economy. Tendencies of GDP restructuring (Figure 4) in principle correspond to FDI dynamics what lets look at globalization processes as one of the main factor determining shifts in composition of national economy.

The question, how globalization of separate sectors of economy impacts growth of general welfare of host country, remains key target of presented investigation. Below we present quantitative evaluation of influence of separate inflows of FDI on GDP growth and comparison of FDI and GDP structure, what lets to identify sectors in which foreign capital reached the highest level of penetration.

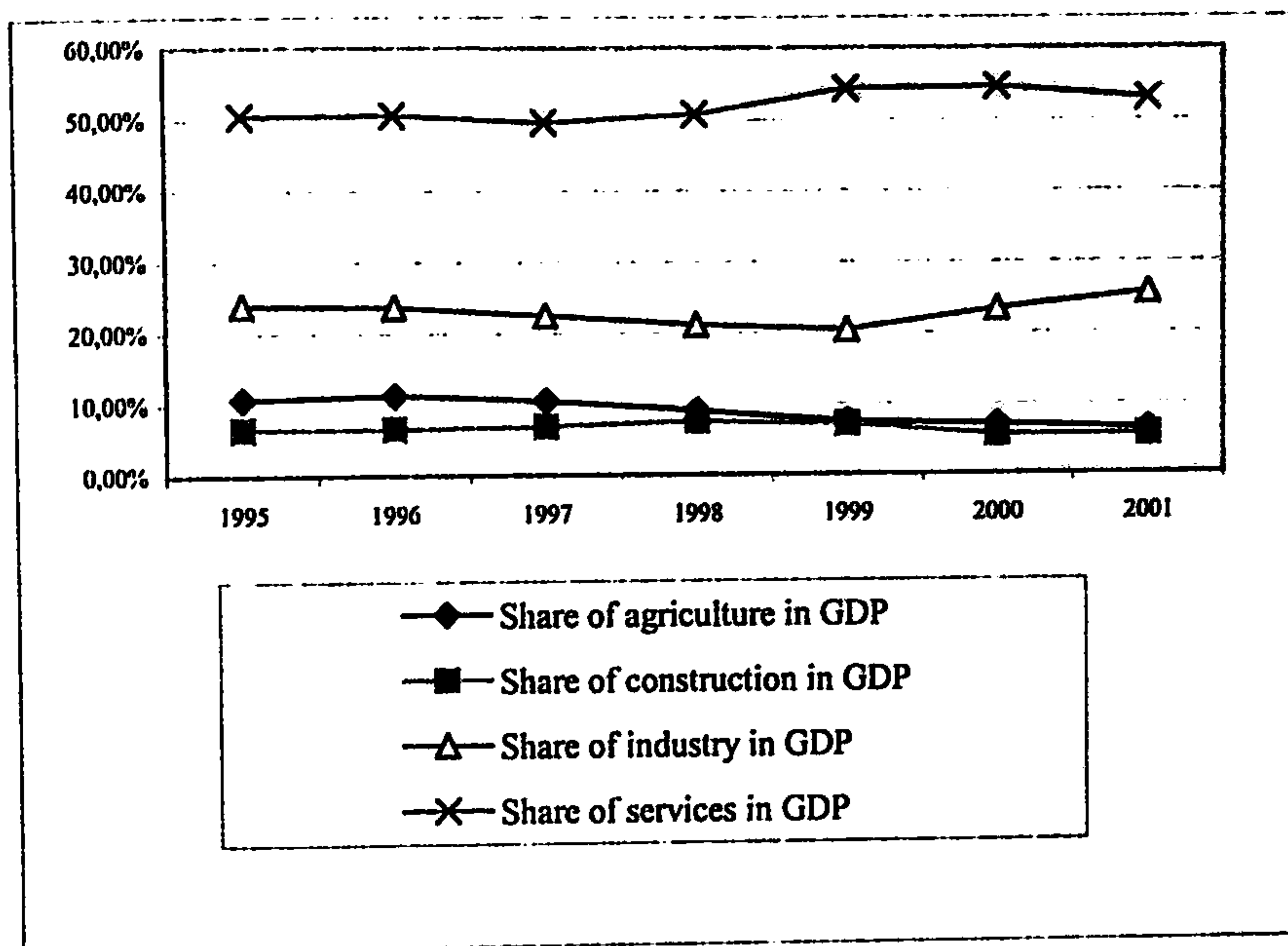

Fig. 4. Dynamics of GDP percentage distribution on economic activities during 1995-2001

Data used for calculations and results presented in Appendix 2.

4. Quantitative evaluation of FDI efficiency

Quantitative evaluation of impact of separate foreign capital inflows on growth of national economy is very important as results would let to reveal certain cases and circumstances in which globalization represents threat to growth of national economy, and therefore should be prevented rather than stimulated by local government.

We repeatedly emphasize that, despite the majority of politicians and economists point to the positive sides of globalization, it doesn't mean, as it has been shown in scientific literature review, that each capital inflow finally stimulate economic growth. Our investigation tends to identify how FDI structure conditioned by objective factors (such as costs of production, level of consumption) and subjective ones (economical policy) affects GDP. Strength and direction of relationship between FDI structure and GDP would present direct answer to the question about efficiency of FDI directed to the different sectors of economy.

Method of correlation-regression analysis has been chosen for quantitative evaluation of FDI efficiency. Application of it lets to determine type of relationship between GDP and FDI flows into separate sectors of economy. Value of correlation coefficient nearing to 1 indicates that relationship between variables is

strong, and sign of correlation coefficient – negative or positive – shows if, in our case, considered FDI flows negatively or positively effect economic growth. The first stage of economic interpretation of calculation results lets concentrate on relationship between FDI into main sectors of Lithuanian economy (Figure 2) and GDP. Correlation coefficient between FDI share to agriculture and GDP is negative (-0.81) and insignificant. That lets to state that specific and unfavorable business environment conditioned low and, even more, diminishing share of FDI (during period 1995-2001 it diminished from 2.06 to 0.47%), and contraction of this sector (in 1995-2001 sector contracted from 10.7 to 6.9%). Hence, conclusion is that FDI to agriculture in Lithuanian case doesn't affect properly growth of GDP. Very similar interrelation between FDI to construction and GDP was found: here correlation coefficient also is negative and insignificant (it equals to -0.37).

Considering insignificant values of correlation coefficients between FDI share to agriculture and construction, in the further analysis we will put emphasis on FDI into services and industry, which in 2001 both together comprised 95% of total amount of foreign capital inflows. Interrelationship between FDI into those sectors and GDP is strong and significant: correlation coefficient between FDI share into services and FDI is equal to 0.99, and between FDI to industry and GDP accordingly equals to -0.814.

Hence, application of mathematical method confirmed theoretical premise about controversial impact of globalization of separate sectors on economical growth. In our case we received negative relationship between FDI share directed to industry and GDP, what indicated that globalization of industry sector retards development of economy. This aspect we will scrutinize thoroughly below.

A multidimensional linear equation lets to evaluate quantitatively impact of FDI shares directed to services and industry on GDP growth (determination coefficient of the equation 99%, what confirms reliability of calculations):

$$GDP = -23\,217,08 - 31,27 \times X_1 + 1\,044,57 \times X_2, \quad (1)$$

here: X_1 – FDI share into industry;
 X_2 – FDI share into services

Presented equation indicates that FDI distribution between sectors of economy plays quite important role in stimulation of GDP growth. The following comments could be brought. Positive strong relationship between share of FDI into service sector and GDP could be conditioned by increasing inflows of capital into this sector. Now it accumulates 69.0% of all FDI, what contributes to development of the sector and increasing share it comprises in GDP (now service share in GDP reached 54.3%). Generalizing we can conclude, that globalization of

service sector is efficient from the point of view of host economy. Converse result characterizing impact of FDI share into industry on GDP could be partially caused by contraction tendencies of industry sector (during period 1995-2001 share of industry in GDP fluctuated from 23.9 to 25.6%, but in year 1999 it contracted up to 20.4%). Contraction of industry sector could be due displacement of local firms out of the market by foreign players or due to globalization processes of monopolistic firms, what objectively don't properly contribute to growth of GDP.

Evaluation of globalization efficiency in service and industry sectors should be done taking into account variety of activities, which have been embraced by considered sectors. Hence, the final conclusions about efficiency of separate inflows of foreign capital could be drawn only after scrutinizing relationships between FDI into those partial activities and GDP. Further analysis would involve two steps. At first, determination of relationship type between GDP and FDI shares into separate service activities would be done, and, the second, the same between GDP and FDI into main industry branches would be repeated. Interpretation of the results would provide quite accurate evaluation of different facets of globalization.

We will concentrate on activities, which attracted the most significant capital inflows. In service sector the following ones could be distinguished: wholesale and retail trade (20.4% of FDI), financial intermediation (19.9% of FDI), and communication (14.8% of FDI). Statistical data on FDI distribution according economical activities presented in Appendix 2. Using the data pair correlation coefficients have been determined. However, Student coefficients signalized that FDI share taken separately into each considered activity doesn't affect GDP. Application of multidimensional correlation analysis let to receive linear equation showing impact of all service activities (even including not very significant ones) on economical development:

$$GDP = 1\,203\,127,74 - 34\,741,80 \times X_1 + 47\,5482,26 \times X_2 - 122\,875,01 \times X_3 - 83\,112,72 \times X_4 + 58\,419,61 \times X_5 - 41\,301,91 \times X_6 - 475\,433,89 \times X_7, \quad (2)$$

- here: X_1 – FDI share into wholesale and retail trade;
 X_2 – FDI share into hotel and restaurant activity;
 X_3 – FDI share into transportation activity;
 X_4 – FDI share into communication;
 X_5 – FDI share into financial intermediation;
 X_6 – FDI share into real estate;
 X_7 – FDI share into education, health care, leisure and culture.

Presented multidimensional correlation equation enabled to reveal quite controversial from the superficial sight relationships. According the equation, relationship between FDI share directed into trade and GDP is negative, what could seem

hardly possible. Nevertheless, closer look into considered activity provides appropriate explanation to the negative relationship. Share of trade in GDP is quite significant, but it have been diminishing: e.g. while in 1995 it comprised 16.3% of GDP, in 2001 share of trade contracted to 13.9% of GDP. Despite that this activity attracts quite big share of foreign capital inflows (in year 2001 up to 20.4%), attractiveness of it seems to be decreasing: in 1995 trade attracted 29.4% of FDI, while in 2001 accordingly 20.4%). Specifics of Lithuania suggest the following interpretation. FDI have reached such "saturation" of activity, which due to limited purchasing capacity makes further investment economically inefficient. Instead of increase in volume of sales additional investment started to lead only to redistribution of existing market share and to displacement of comparatively weaker firms. Hence, increase in FDI share wouldn't mean increase in GDP. FDI into trade activity diminishes, GDP, in general, grows, what conditions negative relationship between FDI into trade and GDP. Listed above arguments leads to a conclusion that here foreign capital reached high concentration and replaced local players.

Investigation also indicates negative relationship between GDP and FDI share into communication. Contrary than in trade activity, FDI share during considered period has been increasing and, at superficial glance, should positively impact GDP growth. Negative relationship could be caused by FDI, which had come via privatization of very important object for Lithuania – Lithuanian Telecom. Monopolistic position of privatized Telecom conditioned favorable uncompetitive situation in providing of fixed telecommunication service. It is notorious, that regulation of public monopoly is comparatively easier task than regulation of private monopoly. Hence, privatized Telecom, being private monopoly considerably increased prices, what, in its turn, caused some loss of consumers and decrease in volume of services provided, but, at the same time Telecom's revenues haven't diminished. In this case globalization in principle started to retard development of all sector of communication. This tendency of slowing down of development has been partially neutralized by sharp increase in demand of mobile communication [6]. Finally, we need to admit that Lithuanian case of globalization of telecommunication sector confirms theory about certain jeopardy to host country from the side of multinationals located in protected markets.

Notable, that some negative tendencies, traced in activity of Lithuanian Telecom, share of whole communication sector in GDP has been growing, and in 1998-2001 increased from 8.5 up 11.1%. Growth of sector has been reached due to increasing of activity scale of such foreign capital mobile companies as Omnitel, Bite GSM, Tele-2 : e.g. revenue of Omnitel during only year 2001 increased by 44.4%, Bite GSM managed to grow almost at the same extent (Lithuanian Bank, 2001). Growth in sales and constantly decreasing prices witness, that competitive environment in mobile telecommunication activity leads to increase of efficiency. Hence, we encountered situation when different capital

flows into the same – telecommunication – sector of activity controversially impact development of national economy. Foreign capital flows directed into Lithuanian Telecom exceeded all other FDI into sector, what, finally determined negative impact of FDI share in communication on GDP.

Results of presented above multidimensional correlation equation indicate that FDI share into financial intermediation initiates development of this branch and contributes to GDP growth. It is peculiar, that foreign capital into the sector flew through different channels, among which privatization wasn't prevailing one. In 2001 Lithuanian Savings Bank was privatized. Differently, compared to Lithuanian Telecom, this bank didn't occupy monopolistic positions and its financial results were far from the leading banks. Even more, after privatization in result of reevaluation of material assets expenses increased by 85.5 million litas, what indicated that Lithuanian Savings Bank actually worked at a loss [6]. Hence, inflow of foreign capital through privatization in this sector didn't provide favorable conditions for investors. Additional FDI came to Vilnius Bank and Hansa Bank (previous Lithuanian Savings Bank) through channels not related to privatization. Financial intermediation sector started slightly to grow in year 2000. The growth was caused such factors as globalization and increase in demand in services of insurance companies due to introduction of compulsory civil insurance of cars. Nevertheless, globalization in sector of financial intermediation played the most important role in strengthening of key players and contributed to development of national economy.

Close look into globalization of service sector revealed that, despite, FDI share into services, in general, initiates development of national economy, separate capital flows retard economic growth of Lithuania. The most positive effect has foreign investments into financial intermediation, and the most negative effect have been traced in sphere of communication.

The following step of analysis will involve analogical determination of relationship type between GDP and FDI shares into main industry branches. Interpretation of the results would provide evaluation of different aspects of globalization in industry of Lithuania.

For detail analysis have been chosen those branches of industry, which, from the one side, attracted the major share of FDI, and, from the other side, have been considered as being of prime importance for Lithuanian economy. Received, and selected according Student coefficient (Appendix 2), correlation coefficients indicated that GDP is mostly effected by globalization of following branches of industry: processing of food, refining of oil and chemical industry, production of rubber plastic items, production of electrical and optical equipment. The extent and direction of interrelation between FDI share into listed activities and GDP is presented by received multidimensional correlation equ

$$\text{GDP} = 79\,566.68 - 2\,144.11 \times X_1 - 598.20 \times X_2 - 4\,666.23 \times X_3 - 1\,488.17 \times X_4 \quad (3)$$

Here: X_1 – FDI share into food processing industry;
 X_2 – FDI share into oil refining and chemical industry;
 X_3 – FDI share into production of rubber and plastic items;
 X_4 – FDI share into production of electrical and optical equipment.

Calculations verify that globalization of industry don't initiate growth of economy enough, despite this sector of economy attracts significant share of FDI. Meanwhile, statistical data indicate recovery of food processing and other industries as increase of productivity and volumes of production were recorded [7]. Negative impact on economic development of country obviously had losses of such privatized strategic object as Mazeikiu Oil Refinery, which during period 1998-1999 increased from 32 272 thousand litas to 134 552 thousand litas. That confirms that globalization of monopolies, especially retard economic growth.

Investigation showed that globalization process of monopolies in Lithuania take place mainly through privatization. Privatization policy directed to so called "strategic investors" in principle conditions further restriction of competition in industries characterized by high concentration and big barriers of entry. Later on privatized enterprises enjoy favorable business conditions and aren't orientated enough to increasing of efficiency. Hence, government policy in field of regulation of globalization processes should put emphases on complex of economic tools making "green field" investments more attracting for foreign investors.

Evaluation of globalization process would be more thorough if FDI impact on restructuring of economy was taken into account. Hence, below globalization level of separate branches of economy will be scrutinized.

5. Impact of FDI on restructuring of Lithuanian economy

Impact of globalization on Lithuanian economy could be analyzed from another point of view. Comparison of FDI distribution between various sectors of economics and economical activities, from the one side, and GDP structure, from the other side, would let to indicate main directions of restructuring of national economy conditioned by globalization processes. We propose to perform the comparison by calculation ratio of percentage share of FDI directed into certain activity and percentage share of GDP generated by considered activity. If calculated ratio is greater than 1 that means, that appropriate activity attracts comparatively more foreign capital flows and, therefore, is more saturated by foreign capital. If globalization of considered sector, according presented above analysis, positively impacts GDP, then in the future the sector will be developed more rapidly. In Figure 5

dynamics of ratio reflecting comparison of FDI and GDP structure is presented.

The highest values of ratio were recorded in such activities as trade, industry and, especially, financial intermediation. Considering results of performed analysis we can expect that globalization processes will especially condition expansion of financial intermediation sector.

Probability that economy will be restructured towards trade and industry is treated as being quite insignificant as doubtful impact of FDI into those sectors on GDP growth has been determined.

Analysis of globalization processes in transition countries should involve especial emphasis on privatization processes. Pure fact of privatization couldn't be treated nor positively neither negatively. Meanwhile, occupation of monopolistic position by foreign investor doesn't lead to increase of efficiency and, as investigation show, finally negatively impact development of host economy.

Basing on poll of the biggest firms of foreign capital (Appendix 3) performed by Institute of Free Market Economy (The biggest investors) analysis of FDI sources has been done (Figure 6).

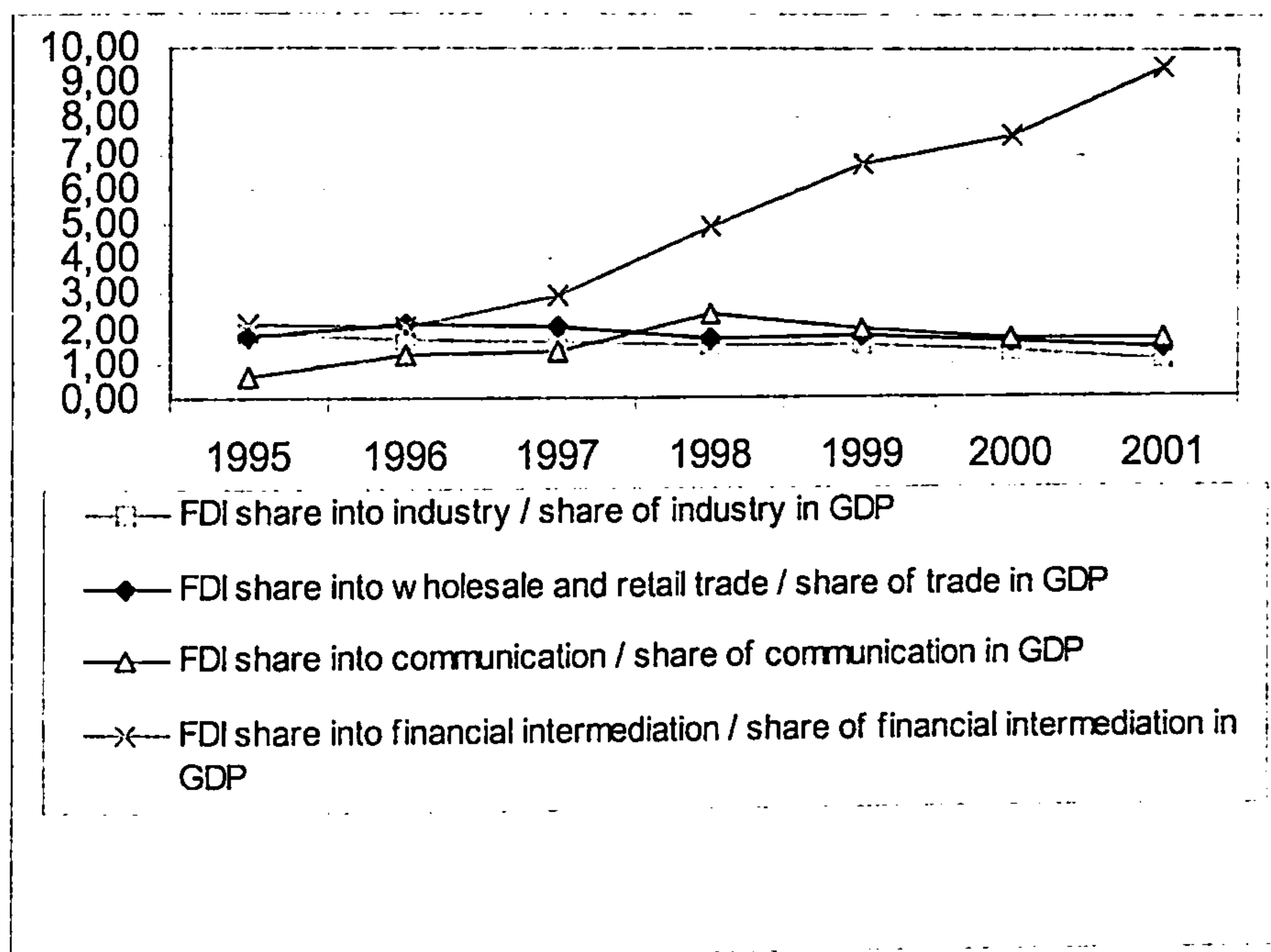

Fig. 5. Dynamics of ratio reflecting comparison of FDI and GDP structure during 1995-2001

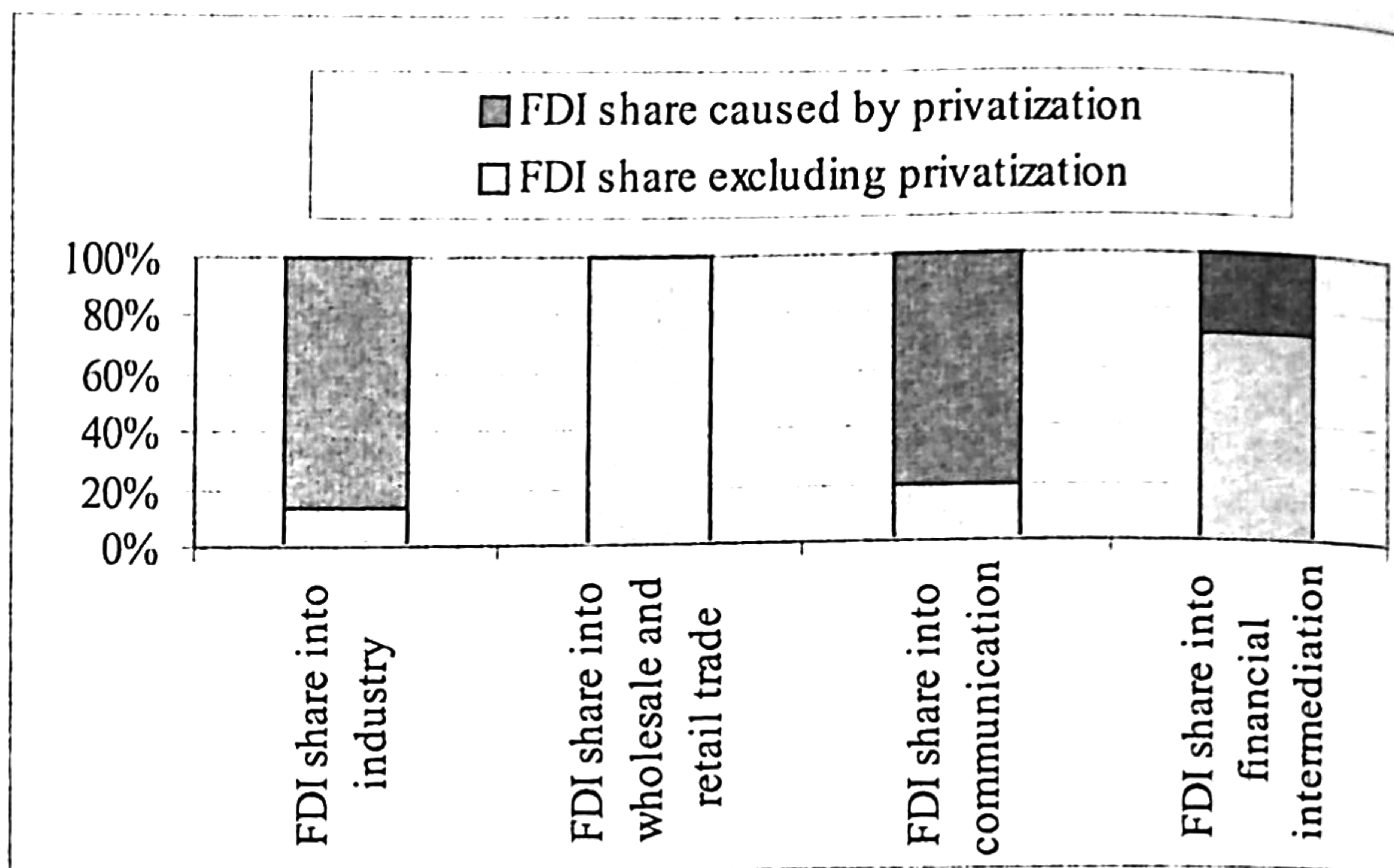

Fig. 6. Sources of FDI into main economic activities

Results of current analysis indicate that in those sectors, in which significant share of FDI came via privatization, the most probable outcome of globalization is negative (in Lithuania in two out of three cases, where privatization played important role – in industry and communication sector – globalization results have been evaluated as negative). Foreign capital inflows reached country through other channels better impact growth of national economy.

Conclusions

1. *Review of economical literature leads to conclusions that impact of FDI on development of economy of host country could be different and, even, quite controversial. In one case globalization can initiate growth of GDP through increase in quality and quantity of goods produced and services provided. It conditions spillover of knowledge, technologies experience to local companies, what enable them to survive even in environment of increased competition. In another case, globalization in sectors with high barriers of entry can enjoy favorable business conditions, extract rent and replace local economical entities out of market.*
2. *Performed economical analysis revealed that in Lithuania globalization of service sector positively impact economical growth, while globalization of industry sector doesn't.*
3. *Investigation has led to corollary that positive and negative impact of globalization is concurrent. Some inflows of foreign capital into the same sector of economy can be efficient from the point of view of host country, and some not. In transition countries, negative result of globalization most probably will be traced in privatized monopolies.*
4. *Generalizing Lithuanian case it should be stated that the highest level of globalization has been determined in trade, financial intermediation and industry. In some cases replacement of local firms took place, what confirms theoretical premises about malign impact of globalization.*
5. *Globalization process effects restructuring of national economy. Considering results of performed analysis we can expect that in the future sector of financial intermediation will expand significantly.*
6. *Despite overall effect of globalization is positive, government of transition country should more responsibly form privatization policy and put more emphasis on "green field" investments.*

Foreign Direct Investments into Lithuanian Economy, Their Tendencies and Efficiency

Summary

The paper deals with foreign direct investments (FDI) in Lithuania. The following question is scrutinized: does international capital always initiate the development of national economy.

Two alternative approaches to the impact of globalization on host-country economy can be found. The first suggests that foreign direct investments may help to speed up the process of industrial development helping to increase the productivity of local enterprise, while the second grounds the plausibility of a quite negative impact of globalization on economies of host countries.

The presented paper is based on the following approach of the evaluation of an impact of globalization on the efficiency of functioning economic entities. The assumption has been made that a correlation analysis of FDI structure into the main branches of industries and GDP of Lithuania should show if the inflow of foreign capital has a positive or a negative effect on the development of national economy. The results permit to reveal the specifics of interests of foreign investors and lead to adequate suggestions concerning policy implications.

Investigation let to reveal that in practice positive and negative impact of globalization is concurrent. Some inflows of foreign capital into the same sector of economy can be efficient from the point of view of host country, and some not. In transition countries, negative result of globalization most probably will be traced in privatized monopolies.

Generalizing Lithuanian case it should be stated that the highest level of globalization has been determined in trade, financial intermediation and industry. Performed economical analysis indicated that in Lithuania globalization of service sector positively impact economical growth. Nevertheless, separate capital flows into some activities belonging to service sector retard economic growth. The most positive effect has foreign investments into financial intermediation, and the most negative effect have been traced in sphere of communication. Globalization of industry sector doesn't have positive impact on development of economy of host country.

Globalization process effects restructuring of national economy. Considering results of performed analysis we can expect that in the future sector of financial intermediation will expand significantly.

Despite overall effect of globalization is positive, government of transition country should more responsibly form privatization policy and place more emphasis on "green field" investments.

References

1. Blomstrom M. and Kokko A. (1998). Multinational corporations and spillovers. *Journal of Economic Surveys*, 12, p.247-277.
2. Rodriguez-Clare A.(1996). Multinationals, linkages and economic development, *American Economic Review*, 86, p.p. 852-873.
3. Brecher, R. and Carlos Diaz-Alejandro (1977). Tariffs, Foreign Capital, and Emerging Growth, *Journal of International Economics*, Vol. 7, p.p. 317-322.
4. Report on the Methodological Standards for Direct Investment. International Monetary Fund, 1999.
5. Lithuanian, Latvian, Estonian Development Agency (2001), <http://www.lda.gov.lt>
6. Review of Lithuanian macroeconomics. Vilnius Bank, Vol.4, 6, 9. Vilnius, 2001.
7. Lithuanian statistical yearbook, 2002. Department of statistics. Vilnius: 2002.
8. The biggest investors in Lithuania. <http://www.lda.lt>

Apendix 1, part 1
GDP structure by sectors of economy in 1995–2001

Year	Agriculture, %	Construction, %	Industry, %	Wholesale and retail trade, %	Hotels and restaurants, %
1995	10,74	6,50	23,95	16,26	1,45
1996	11,25	6,51	23,73	15,43	1,55
1997	10,47	6,90	22,49	14,73	1,57
1998	9,09	7,57	21,10	14,44	1,27
1999	7,47	7,09	20,41	13,76	1,36
2000	6,99	5,51	23,32	14,21	1,25
2001	6,32	5,51	25,62	13,88	1,20

Appendix 1, part 2
GDP structure by sectors of economy in 1995–2001

Trans- por- tion and com- muni- cation, %	Financial interme- diation, %	Real estate activity, %	Public Adminis- tration, education, social insurance, health care etc., %	Other Communal activity, %	Activi- ty of house- holds hiring labor force, %
8,60	3,12	6,53	12,12	2,36	0,00
8,74	2,30	7,03	12,86	2,32	0,00
8,59	2,17	6,43	13,39	2,65	0,02
8,50	2,01	6,81	15,03	2,63	0,02
10,21	2,04	7,83	16,10	2,91	0,03
11,04	2,16	7,76	15,39	2,69	0,03
11,08	2,11	7,28	14,58	2,77	0,04

Appendix 2, part 1

Quantitative evaluation of relationship between FDI shares into separate economical activities and GDP

Year	GDP, millions litas	FDI share into agriculture %	FDI share into construction, %	FDI share into industry sector, %	FDI share Into production of food, beverages and tobacco, %	FDI share into textile, fur and leather industry, %
1995	24102,80	2,06	1,18	44,13	17,50	6,47
1996	31568,90	0,66	0,36	41,17	16,14	7,02
1997	38340,30	1,18	0,36	36,65	13,36	4,12
1998	42990,00	0,86	0,50	32,41	11,76	4,81
1999	42654,60	0,51	0,70	31,82	11,80	4,33
2000	45147,60	0,48	0,75	31,31	11,54	4,67
2001	47958,30	0,47	0,65	28,14	10,85	4,05
Coefficient of pair correlation analysis (r)		-0,814008	-0,373	-0,9875	-0,9898	-0,83392957
Dispersion		0,3884403	0,6204	0,1052	0,09529	0,369058303
Ratio of coefficient of pair correlation to dispersion		2,0955802	0,6017	9,38756	10,3876	2,259614712
Student criterion						

Appendix 2, part 1

Quantitative evaluation of relationship between FDI shares into separate economical activities and GDP

FDI share into wood processing, paper production and publishing, %	FDI share into oil processing and chemical industry, %	FDI share into production of rubber and plastic items, %	FDI share into production of metal constructions %	FDI share into production of electrical and optical equipment, %	FDI share into production of means of transportation, %
3,46	0,47	2,50	0,58	4,06	1,22
4,19	2,46	1,48	0,50	3,38	3,14
2,76	2,58	1,36	0,37	3,00	4,83
2,42	3,04	1,38	0,44	2,05	3,35
2,30	3,67	1,17	0,43	2,71	2,73
2,49	1,83	1,14	0,50	2,27	2,06
2,30	0,87	1,01	0,60	2,05	1,42
-0,82318606	0,311672	-0,91471	-0,1698951	-0,96392	0,07394
0,37969183	0,63543	0,27025	0,6590183	0,178009	0,66691
2,16803733	0,490489	3,38465	0,2578003	5,415023	0,11087
					2,77645

Appendix 2, part 2

Quantitative evaluation of relationship between FDI shares into separate economical activities and GDP

Year	GDP, millions litas	FDI share into production of furniture, %	FDI share into service sector, %	FDI share into who lesale and retail trade, %	FDI share into hotels and restaurants, %
1995	24102,80	5,79	47,95	29,35	1,85
1996	31568,90	0,99	54,87	32,50	2,38
1997	38340,30	0,32	57,63	29,91	3,93
1998	42990,00	0,22	62,31	25,10	1,87
1999	42654,60	0,28	64,53	24,53	2,53
2000	45147,60	0,34	63,64	22,72	2,29
2001	47958,30	0,34	66,49	20,43	2,12
Coefficient of pair correlation analysis (r)		-0,814008	-0,836	0,98392	-0,8217
Dispersion		0,3884403	0,3665	0,11945	0,38113
Ratio of coefficient of pair correlation to dispersion		2,0955802	0,6222	8,23704	2,15598
Student criterion					

Appendix 2, part 2

FDI share into transportation activity, %	FDI share into communication, %	FDI share into financial intermediation, %	FDI share into real estate activity, %	FDI share into public administrati on education social insurance, health care etc., %	FDI share into leisure and culture, %
1,30	4,14	6,74	1,77	1,25	1,56
0,89	10,29	5,45	1,73	0,71	0,92
3,34	8,45	6,42	4,41	0,51	0,66
3,43	17,43	9,84	3,82	0,45	0,37
2,43	17,94	13,65	2,58	0,34	0,53
1,87	16,88	16,22	2,70	0,32	0,63
4,00	14,75	19,89	4,27	0,24	0,80
0,070098	0,714579	0,8609	0,8023021	0,668255	-0,9689
0,667095	0,46782	0,3403	0,3991832	0,497497	0,16543
0,10508	1,527464	2,5298	2,0098594	1,343234	5,85715
					2,77645

Appendix 3, part 1
The biggest foreign investors in Lithuania

N o.	The biggest investors in Lithuania	Country	Object	Economical activities	mln. €
1	Amber Teleholdings Consortium (Telia/Sonera)	Sweden / Finland	Lietuvos Telekomas	Telecommunicati ons	835
2	SEB-Skandinaviska Enskilda Banken AB	Sweden	Vilniaus Bankas	Banking	192
3	TDC (Tele Danmark A/S)	Denmark	Bitė GSM	Telecommunicati ons	151
4	Philip Morris International	USA	Philip Morris Lietuva	Tobacco Products	84
5	Carlsberg Breweries A/S; Baltic Beverages Holding	Sweden/ Finland/ Denmark	Švyturys and Utena	Brewery	78
6	Den Norske Stats Oljeselskap	Norway	Lietuva Statoil	Petroleum Products	61
7	Hansapank A/S	Estonia	Hansabankas	Banking	59
8	Vattenfall A/S	Sweden	Lietuvos Energija	Energy Production and Supply	57
9	DFDS Tor Line A/S	Denmark	Lithuanian Shipping Company	Sea Transport	125
10	Hansapank A/S	Estonia	LTB	Banking	86
11	Ruhrgas & E.ON Energie consortium	Germany	Lietuvos Dujos	Natural Gas	63
12	Bryggerigruppen (The Danish Brewery Group)	Denmark	Kalnapilis	Brewery	39
13	Dansico Sugar A/S	Denmark	Sugar Factories	Sugar Production	39
14	Amber Mobile Teleholding AB; Motorola; Private Persons	Sweden/ Finland/ USA	Omnitel	Telecommunicati ons	38
15	The Coca-Cola Company	USA	The Coca- Cola Bottlers Lietuva	Soft Drinks	36
16	Kraft Foods International	USA	Kraft Foods Lietuva	Confectionary & Snacks	36
17	Tele 2 AB	Sweden	Tele 2	Telecommunicati ons	35
18	Mars Inc.	USA	Masterfoods Lietuva	Pet Food	31

Apendix 3, part 2
The biggest foreign investors in Lithuania

19	Codan Insurance Ltd., A/S	Denmark	Lietuvos Draudimas	Insurance	31
20	AS Hansa Liising	Estonia	Hanza Lizingas	Financial Services	30
21	Euro Oil Invest S.A.	Luxembourg	Lukoil Baltija	Petroleum Products	29
22	Neste OY	Finland	Neste Lietuva	Petroleum Products	29
23	Siemens Yazaki Wiring Technologies GmbH	Germany / Japan	Baltijos Automobilių Technika	Electronics	25
24	Shell Overseas Holdings Limited	Great Britain / Netherlands	Shell Lietuva	Petroleum Products	23
25	Partek Insulation; Finnfund; NEFCO	Sweden / Finland	Partek Paroc	Construction Materials	23
26	Farimex S.A., Profilo Holdings	Switzerland / Turkey	Ekranas	Electronics	21
27	Odense Steel Shipyard Ltd	Denmark	Baltijos Laivų Statykla	Ship Building	21
28	Baltic Fund One LT	USA	Baltic Fund Securities	Financial intermediation	21
29	NORD / LB (Norddeutsche Landesbank Girozentrale)	Germany	LŽŪB	Banking	40
30	Osman Trading AB; Woodison Trading AB; Ferrous Investment Ltd.; Duboil Ltd.	Sweden / Ireland / Great Britain	Klaipėdos Nafta	Oil Terminal	19
31	Tuch Fabrik Wilhelm Becker	Germany	Eurotextil	Textiles	17
32	Svenska Petroleum Exploration AB	Sweden	Genčių Nafta	Oil Extraction	17
33	AGA AB	Sweden	AGA	Trade in Gas	17
34	Marzotto s.p.a.	Italy	Liteksas	Textiles	13
35	Petrol Holding A/S	Norway	Pemco Kuras	Oil lubricants	13
36	Danish Brewery Group	Denmark	Vilniaus Tauras	Brewery	12

NACIONALINIO EKONOMINIO SAUGUMO VALDYMO ASPEKTAI

Marija Jėčiuvienė

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

1. Ekonominio saugumo esmė, tikslai ir priemonės jam pasiekti

Gyventi saugioje, turtingoje, socialiai teisingai valdomoje šalyje – kiekvieno žmogaus svajonė. Jos įgyvendinimas priklauso nuo kiekvieno iš mūsų, taip pat ir nuo įvairaus lygio valdymo sprendimų. Valstybės valdymo institucijos turi užtikrinti pakankamą Lietuvos nacionalinį ekonominį saugumą per mus supančių valstybių ir žmonių interesų derinimo mechanizmą, per ekonomikos stabilumą ir plėtrą. *Pakankamas nacionalinio ekonominio saugumo lygis, autorės nuomone, – tai tokia stabili ekonomikos būklė, kai šalyje yra užtikrintas realus (pakankamai aukštas) pragyvenimo lygis, kai užtenka lėšų ir kitų resursų apginti ir apsaugoti piliečius, įmones, institucijas, žemę, vandenį, atmosferą ir gamtinius išteklius nuo vidinių ir išorinių grėsmių. Tai įmanoma pasiekti tik veiksmingai valdant materialųjį ir intelektualųjį turtą ir per Vyriausybės vykdomą ekonominę politiką.* Ekonominė valstybės vidaus ir užsienio politika – tai valstybę valdančių institucijų suformuluotų tikslų, principų, metodų, būdų ir priemonių, skirtų veiksmingam šalies ūkio organizavimui ir valdymui, visuma.

Pagrindiniai šios politikos uždaviniai yra:

- *Ekonominės raidos subalansuotumas.*
- *Ekonominio augimo skatinimas.*
- *Aukšto užimtumo lygio palaikymas.*
- *Infliacijos lygio mažinimas.*
- *Valiutos stabilumo užtikrinimas.*
- *Užsienio ryšių palaikymas ir reguliavimas.*

Jie įgyvendinami priklausomai nuo ekonomikos raidos ciklo taikant tokius poveikio svertus:

- *Visuminės paklausos (arba pasiūlos) skatinimą.*
- *Valstybės išlaidų mažinimą (didinimą).*
- *Mokesčių sistemos pokyčius (mokesčių naštos mažinimą ar didinimą).*

- *Darbo užmokesčio lygio pokyčius (atsižvelgiant į darbo produktyvumą, infliaciją).*
- *Pinigų – kredito politikos pokyčius.*
- *Pinigų masės augimo viršutinės ir žemutinės ribos nustatymą.*
- *Kredito sistemos pokyčius.*
- *Palūkanų normų pokyčius.*
- *Inovacijų ir investicijų skatinimą.*
- *Liberalios ar protekcionistinės tarptautinės prekybos politikos priemonės.*

Šie poveikio svertai panaudojami atsižvelgiant į makroekonomikos būklę: ar šalyje ekonomikos nuosmukis, ar sąstingis, ar pagyvėjimas, ar pakilimas. cikliškos raidos priežastys pateiktos 1 pav.

VIDINĖS	IŠORINĖS
• Gamybos struktūros pokyčiai • Pinigų apyvartos pokyčiai • Pagrindinio kapitalo perteklius, trūkumas • Neefektyvus valdymas	• Karai • Terorizmas • Politiniai įvykiai • Gyventojų migracija • Moksliniai atradimai

1pav. Svarbiausios ekonomikos raidos ciklų priežastys

Šios cikliškos ekonomikos raidos priežastys, kai į jas laiku nereaguojama, pasidaro grėsmėmis nacionaliniam ekonominiam saugumui.

Neseniai perėjusioms iš komandinės į laisvos rinkos ekonomiką šalių įmonėms dar, be to, tikri pavojai ir grėsmės iškyla, kad rinka neskatina išsaugoti neatsinaujinančių išteklių, aplinkos, neužtikrina prekių ir paslaugų, reikalingų visuomeniniam naudojimui, pasiūlos, nesudaro sąlygų fundamentaliųjų mokslo tyrimų, švietimo, sveikatos apsaugos plėtrai, negarantuoja teisės į darbą, poilsį, pajamas. Šių grėsmių ir pavojų neutralizavimas priklauso nuo sugebėjimo valdyti krizines situacijas tiek makro, tiek mikroekonomikos lygiu.

2. Krizinių situacijų valdymo sprendimai

Iškilus krizės grėsmei, yra būtina sutelkti darbuotojus, o ypač netradiciškai mąstančius žmones novatorius, kurie patys rodo naujo vadovavimo pavyzdį. Suformuoti iš jų ir iš pačių kūrybiškiausių ir labiausiai atsidavusių įmonei aukštos kvalifikacijos darbuotojų, krizinių situacijų valdymo ir strateginės plėtros komandas, kurios kartu su įvairių lygių vadovais turėtų parengti trumpalaikę ir ilgalaikę krizinės situacijos likvidavimo ir finansinio pajėgumo stabilizavimo strategijas.

Skubios priemonės, reikalingos mažiausiam pelnui gauti ir sparčiai stabilizuoti finansinę būklę, galėtų būti šios: surasti tiesioginių ir pridėtinių kaštų sumažinimo išteklius, peržiūrėti apyvartos masto ir produkto ar paslaugos kainų padidinimo bei naujų vartotojų pritraukimo galimybes. Tai galėtų būti ir greitas bei lankstus tiekimo ir gamybos procesų pertvarkymas: sumažinant operacijų ir grandžių skaičių, sutvarkant tiekimą į rinką dažnumą bei partijų dydį, įdiegiant „gamybos pačiu laiku“ sistemą. Ji įvairiose pramonės šalyse taikoma skirtingai, tačiau visur svarbiausias šio metodo diegimo tikslas yra pertvarkyti įmonę taip, kad nepertraukiamu gaminių srautu būtų galima sumažinti produkcijos atsargų kiekį ir sutrumpinti gamybos proceso trukmę. Tam reikia ne tik daug pastangų, bet ir pasiaukojimo. Pramonės šakoje, kurioje tą metodą taiko visi konkurentai, jis yra būtinas, nors ir nepakankama santykinio konkurencinio pranašumo sąlyga. Visų šių priemonių parinkimas ir pritaikymas labai daug priklauso nuo vadybos kultūros lygio, gamybos proceso pobūdžio bei nuo integruotos valdymo sistemos. Šios sistemos pagrindinis privalumas yra paprasta, skaidri informacija „iš apačios į viršų“: ką ir kada gaminti, kaip taikyti problemų sprendimo ir nuolatinio tobulėjimo metodus, kaip racionaliai dalintis informacija apie gamybos planavimą ir tų planų vykdymo eigą.

Pagerinti veiklos rezultatus ir neprarasti pozicijų rinkoje įmanoma tik parengus ir įdiegus ilgalaikę strategiją. Šios strategijos pagrindas yra viso turto, o ne tik gamybos išteklių, racionalių naudojimu pagrįstas optimalaus finansinio plano sudarymas. Šis planas skirtas pagrindiniam finansiniam strateginiam uždaviniui: pelno, tenkančio investuotam kapitalui, atitinkamam lygiui išlaikyti ir net padidinti, lyginant jį su kitų tos šakos įmonių lygiu. Pirmiausia reikia nustatyti viso kapitalo pelningumo rodiklio kitimo tendencijas. Kadangi jo lygis kinta priklausomai nuo gamybos rezultatyvumo (grynųjų pajamų dalis visose pajamose) ir rinkodaros veiksmingumo (visų pajamų dalis viso turto vertėje) rodiklių kitimo. Turto naudojimo pelnui gauti rodiklis gali būti išreikštas kaip gamybos rezultatyvumo ir rinkodaros veiksmingumo rodiklių sandauga. Šių rodiklių lygio kitimas turi būti nuolatinio įvairaus lygio vadovų dėmesio centre, nes jų mažėjimo tendencija jau gali būti būsimos krizės simptomu. Apskaičiavus keletrių metų turto naudojimo pelnui gauti kitimo tendenciją, reikia išanalizuoti ir nuspręsti, koku būdu stabilizuoti pelno ir pardavimų masto kritimą, ar imtis sąnaudų mažinimo, ar pardavimų didinimo, ar kainų keitimo. Sąnaudos yra įmonės vidaus reikalas, o kainos sąlygoja išorės aplinkos pokyčius, todėl jų padidinimas gali sukelti neigiamą pirkėjų reakciją ir sumažinti pardavimų mastą.

Siekiant išvengti krizės, būtina nuolat analizuoti ir įvertinti informaciją apie visus išorės aplinkos veiksnius ir procesus, sudaryti jų įtakos prognozes, išsiaiškinti, ar darbuotojai atitinka naujausios dalykinės kompetencijos lygį, ar galimas svarbios ir slaptos informacijos „nutekėjimas“, kokia yra debitorinio ir kreditorinio įsiskolinimo kokybė, koks beviltiškų skolų dydis, kokia įmonės veiklos

priklausomybė nuo licencijų, kiek prarasta grynujų pajamų dėl neprofesionalių sprendimų ir prasto darbo organizavimo. Būtina pažinti konkurentus ir atkreipti dėmesį ir į jų skelbiamus „netikro pavojaus“ signalus, numatyti reagavimo į galimus konkurentų veiksmus būdus ir priemones; tiesioginių išlaidų augimą, darbo produktyvumo mažėjimą, pernelyg ilgą gamybos ar lėšų apytakos ciklą.

Neretai bendrovės taiko visus šiuos būdus, metodus ir priemones juos sumaišydamos, neįvertindamos visų jų galimo įdiegimo teigiamybių ir neigiamybių. Nei vieno iš siūlomų metodų, būdų negalima pervertinti. Skirtingomis aplinkybėmis taikomi skirtingos pertvarkos ir pokyčiai. Čia yra svarbus viso įmonės kolektyvo „išjudinimas“, kai darbuotojai priverčiami atkreipti dėmesį į pertvarkos būtinumą, kaip išeiti iš krizinės situacijos, turi susitelkti, persiorientuoti, pasirengti naujiems iššūkiams.

Krizės sąlygomis pertvarkos procesas yra daug sudėtingesnis, nes galinga pokyčių jėga sukelia smarkaus verslo nuosmūkio grėsmę arba duoda galimybę padidinti veiklos rezultatyvumą, jeigu darbuotojai teisingai supranta ir nesipriešina pokyčiams. Tas priešinimasis priklauso nuo vidinio bendrovės mentaliteto. Jeigu joje yra daug kūrybingų žmonių novatorių, tai didelio pasipriešinimo nebus, o jeigu tokių mažai, tai kolektyvas labai priešinsis permainoms. Tokiu atveju reikia neutralizuoti radikalių permainų priešininkus: arba jie prisideda, arba išeina. Išėjusius būtina pakeisti kompetentingais žmonėmis novatoriais iš kitur ir pertvarkyti valdymo struktūrą. Be abejo, reikia daug laiko, kad pasikeistų kolektyvo mentalitetas. Todėl kartais „išjudinti“ krizės apimtą bendrovę galima tik nuosaikiais eksperimentais, gamybos tikslą derinant su verslo strategija, o technologiją, personalo politiką ir valdymo sistemas siejant su gamybai keliamais uždaviniais: lankstumu, paprastumu (dizaino, medžiagų ir informacijos srautu). Paprastumas ir drausmė lemia lanksčią pasaulinio lygio gamybą, nes didelė gaminių linijų ir gamybos barų įvairovė trukdo greitai persiorientuoti ir dažniausiai tokia veikla nepasiteisina, pasidaro nekonkurencinga.

Reorganizavimas, lygio kartelės nustatymas ir nuolatinio tobulėjimo programos padeda pasiekti aukštesnį konkurencingumo lygį, sumažinti kaštus, pagerinti kokybę, sutrumpinti naujo produkto diegimo laiką, tačiau ne visada. Praktika ir įvairių mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad daugiau kaip 50 proc. tokios pertvarkos projektų žlunga. Todėl labai svarbu gerai apskaičiuoti ir pagrįsti, kuriais atvejais kuriuos metodus ir kuriuos projektus reikia taikyti, kokių rezultatų galima tikėtis.

Netikro pavojaus signalais yra tiesioginių išlaidų ir darbo efektyvumo kitimo rodikliai. Tuo tarpu tikrąjį pavojų kelia neaktyvus ar net visiškas eilinių darbuotojų nedalyvavimas pertvarkoje, blogas naujo produkto pristatymas, klientų nepasitenkinimas.

Ilgalaikio tobulinimo prioritetai turėtų būti šie: klientų reikmių tenkinimas, kokybė, pridėtinių išlaidų mažinimas, gamybos masto lankstumas, gamybos proceso trukmė, darbuotojų įtraukimas priimant svarbius operatyvius ir strateginius sprendimus, turinčius įtakos jų pačių ateičiai.

Strateginiai sprendimai apie rinkas, prekes ir paskirstymo kanalus, kurie bus naudingi ateityje, valdymo sprendimai, susiję su naujų galimybių išaiškinimu kuo geriausiai naudojant savo naujas dalykines kompetencijas konkurenciniam pranašumui sukurti, turi remtis ilgalaikiu kapitalo pelningumu ateityje. Jo dydžiui neigiamos įtakos neturi išteklių naudojimas: rinkų įvaldymui, naujos paklausos formavimui ir tyrimui, produkcijos modifikavimui, dalykinių kompetencijų išsaugojimui ir naujų įgūdžių ugdymui, reklamai, investicijoms į naujas technologijas ar įrenginius, padedančius padidinti turto (kapitalo) panaudojimo pelningumą ateityje.

Kaip pasiekti tinkamą keliamų ilgalaikių ir trumpalaikių tikslų pusiausvyrą, turi atrasti pati „novatorių“ ir strateginės plėtros komanda, kuri atsižvelgdama į situacijos sudėtingumą ir laiko iškilusiai grėsmei įveikti limitą, parengia visapusiško bendrovės pertvarkos projektą, kuriame numatyta augimo tempų ir likvidumo lygio pusiausvyrą, nes augant pardavimų mastui, atitinkamai didėja gamybos atsargų kiekis, dėl to gali pritrūkti lėšų investicijoms, padidėti debitorinis įsiskolinimas, o jeigu paskolos kainuoja brangiai, įmonę gali ištikti ne tik krizė, bet ir bankrotas.

Labai svarbu apibrėžti informacijos, reikalingos valdymo sprendimams priimti, apimtį ir struktūrą, nes vien tik finansinės atskaitomybės duomenų antikrizinei strategijai pagrįsti nepakanka. Tam reikia įdiegti papildomą kontroliuojančią sistemą, užtikrinančią diferencijuotą informacijos apie planų vykdymo kontrolę pateikimą kiekvienam valdymo lygiui.

Neperkrauta ir ne per skurdi duomenų bazė yra sėkmės pagrindas. Ji turi būti sukurta remiantis rinkodaros principais: vartotojai arba tiekėjai suskirstyti į prarastus, esamus ir potencialius, nustatyta kliento vertė neribotam laikui, užtikrinti prasmingi ryšiai tarp padalinių, atsakingų už rinkodarą, ir tų, kurie kuria produktą ar paslaugą. Būtina įvesti griežtą ir centralizuotą duomenų bazės kontrolę ir valdymą. Duomenų bazė turėtų būti vertinama ir valdoma kaip visos bendrovės priemonė. Netikslinga taupyti lėšas neįsigijant techninės ir programinės kompiuterinės įrangos ir nemokant personalo.

Savalaikis ir kokybiškas visų valdymo lygių darbuotojų informacinis aprūpinimas apie būsimas priimtų valdymo sprendimų pasekmes padeda laiku prognozuoti labiausiai tikėtinus pakitimus konkurencinėje kovoje, įveikti susidariusią krizinę situaciją ir išvengti bankroto.

Krizinių situacijų valdymas yra įmanomas tik tada, kai vadovas yra lyderis, ištvermingas, reiklus, ryžtingas, toliaregiškas, sugebantis užmegzti ir palaikyti dalykinius ryšius rengiant ir realizuojant tiek trumpalaikę, tiek ilgalaikę strategijas. Svarbiausia sąlyga, galinti užtikrinti ilgalaikę sėkmę: vadovas – lyderis turi būti ne tik aukštos moralės, bet ir gerai išmanyti vadybos kultūrą, mokėti suburti kolektyvą naujai konkurencingumo formulei atrasti ir pritaikyti. Konkurencingumo formulės šerdis yra autentiški strateginiai sprendimai, priimami pačiame aukščiausiam valdymo lygyje, parengti strateginės plėtros skyriaus darbuotojų. Svarbiausi konkurencingumo formulės elementai yra staigus gamy-

bos linijų pritaikymas pakitusios rinkos poreikiams, greitas ir veiksmingas tiekimo sistemos pertvarkymas, suvienytos visos informacinės sistemos, veikiančios greitai ir tiksliai. Greitis – labai svarbus strategijos elementas, nes naujovės kartu su greitu reagavimu yra vienas iš svarbiausių visos šalies konkurencingumo, o tuo pačiu ir ekonominio saugumo didinimo veiksmų.

3. Ekonominio saugumo valdymo sprendimams įtaką darantys veiksniai

Nacionalinio ekonominio saugumo garantas – tarptautinių santykių stabilumas, finansų, aukštos kvalifikacijos specialistų paklausos-pasiūlos, ekonominės ir kitos labai svarbios informacijos (o ypač jos konfidencialumo), santykių su visuomene veiksmingas valdymas taikant naujausios viešosios vadybos metodus per dėmesį rezultatams, atsakomybės persikirstymą, planavimą ir kontrolę. Tiek makro, tiek mikro lygio vadybos procesuose būtina kuo daugiau tikslų apibrėžti kiekybiškai ir kokybiškai remiantis jų realumo, išsamumo, suderinamumo ir krypties prognozavimo principais.

Dabar visame pasaulyje įvairių lygių valdymo sprendimams įtaką daro daugybė naujų išradimų, produktų, paslaugų, idėjų ir iššūkių. Dėl didėjančių tarptautinės prekybos santykių intensyvumo, nacionalinė ekonomika pasidarė vis jautresnė tarptautiniams prekių paklausos-pasiūlos ir kainų svyravimams. Dėl finansų globalizacijos nacionalinės vyriausybės yra labiau priklausomos nuo palūkanų normų pokyčių, kurių įtaka vis sunkiau prognozuojama.

Prie esminių, ekonominio saugumo politikai įtaką darančių veiksnių prisideda dar ir aplinkosaugos problemos. Jos taip išplitusios, jų įtaka tokia reikšminga, kad darosi vis sunkiau su jomis susidoroti, nes neretai į šių problemų sprendimą kišasi ir antiglobalistai (2004 metais Bombėjuje vykusiamе jų forume svarstytas pražūtingas industrializacijos poveikis žemei ir žmogui) ir gamintojai, ir vartotojai, ir visuomenė. Aplinkosaugos valdymas skverbiasi į visas sritis: gamintojai, vartotojai, vadybininkai bei įstatymų leidėjai turi visiškai pakeisti savo požiūrius, atsisakyti pasenusių tradicinių įsakymų ir neefektyvios kontrolės būdų dėl tausojančios plėtros. Šiuo metu aplinkosaugos vadyba skverbiasi į valstybės ir į bendrovių funkcijas. Ulricho Stegerio (1999) nuomone, aplinkosaugos laimėjimų rodiklis (angl. EPI) įgalina nustatyti aiškius tikslus, terminus, nustatyti kartelės lygį bei taikyti geriausius šios srities vadybos praktikos modelius.

Tausojančios plėtros, kaip pokyčių struktūros dalies, būtinybė vis labiau verčia vadovus vertinti visų projektų įtaką aplinkai, užtikrinti aplinkosaugos ataskaitų skaidrumą. Gaminama produkcija turi atitikti ne tik funkcionalumo, kokybės, dizaino, įpakavimo standartus, aplinkosaugos reikalavimus ir dar, be to, išlaikyti kainos ir sąnaudų santykio konkurencingumo lygį.

Visoms įtakoms (čia paminėtoms ir nepaminėtoms) valdyti, dabartinės institucijos ir jų poveikio priemonės turi būti pertvarkomos pagrindžiant tą per-

tvarką skaidrumo, atsiskaitomybės ir atsakomybės principais. Šios pertvarkos sėkmė priklauso nuo gebėjimo prisitaikyti taikant atsveriančią makroekonomikos ir mikroekonomikos politiką, produkcijos gamybos ir paskirstymo mastą, naujos pramonės ar lyderių iškilimą, vis labiau pasireiškiantį paslaugų sektoriaus dominavimą vertinant tam reikalingas sąnaudas, reagavimo į grėsmes ar iššūkius spartą bei lankstumą. Dėl to atsiranda naujas karjeros ir profesinio pasirengimo supratimas, nes vis labiau jaučiamas naujų, dalykinių, o ypač tarpvalstybinių bei tarpkultūrinių kompetencijų poreikis (stygius) ieškant naujų galimybių ir naujos konkurencingumo formulės. H. V. Perlmutter (1991), remdamasis savo atliktais tyrimais, skiria tokias tarpvalstybinės ir tarpkultūrinės kompetencijos stygiaus sferas:

- *Nenorą taikytis prie naujovių ir pokyčių.*
- *Nesugebėjimą rasti tinkamų nišų rinkoje.*
- *Konkurencingos produkcijos ar paslaugos neturėjimą.*
- *Menką profesinį pasirengimą.*
- *Nesugebėjimą valdyti vietos atstovų interesus.*
- *Nesugebėjimą panaudoti geriausios kitų šalių patirties.*
- *Kompetencijos plėtojant draugiškus santykius su visuomene, profsąjungomis, vyriausybe stygių.*
- *Nesugebėjimą pasirinkti tinkamus darbuotojus ar partnerius.*

Šių aukščiau paminėtų kompetencijų stygius jaučiamas tiek viešojo administravimo institucijose, tiek privačiame sektoriuje. Dėl neigiamo minėtų veiksnių poveikio nepavyksta greitai pakeisti ekonominę politiką, prioritetus, verslo strategiją, sunku konkuruoti pasaulinėje rinkoje.

1994 metais vykusiame pasaulio ekonomikos forume kiekvienos šalies konkurencingumas buvo vertinamas atsižvelgiant net į 381 kriterijų, iš kurių buvo ne tik tokie kriterijai kaip pagamintų materialinių gėrybių kiekis ir kokybė, bet ir tokie, kaip vienam gyventojui tenkantis kompiuterių, narkomanų, alkoholikų, nusikaltėlių skaičius (B. Milner, 1994).

2004 metų pradžioje Davose (Davos) vykusiame pasauliniame ekonomikos forume, be saugumo ir kitų svarbių problemų, taip pat buvo svarstoma neefektyvus korporacijų valdymo problema. Pasaulyje netrūksta skandalų dėl valdymo neskaidrumo, nesažiningo apskaitos tvarkymo slepiant tikrąsias pajamas. Kai korporacijos slepia savo realius ekonominės veiklos rezultatus, mažiau sumoka į valstybės biudžetą mokesčių, prarandamas prestižas, klientai ir partneriai, vartotojai mažiau išleidžia pinigų. Tai stabdo visos šalies ekonomikos raidą. Tik sėkmingas verslas yra ekonominio augimo, o tuo pačiu ir nacionalinio ekonominio saugumo šaltinis.

Grėsmės ekonominiam saugumui ir su jų neutralizavimu susijusios permainos yra neprognozuojamos, sunku nuspėti jų rezultatus. Nors skirtingomis

aplinkybėmis taikomi skirtingi jų valdymo receptai, bet visiems pokyčių ke-
liams būdingi tokie etapai: organizacijos išjudinimas, permainų planavimas,
įgyvendinimas ir integravimas, pasirengimas sutikti naujus globalizacijos ir in-
tegracijos iššūkius. P. Strebelas (1992) išskiria tris permainas skatinančios jėgos
intensyvumo lygius. Silpną permainų jėgą, kurią sunku pastebėti. Tam reikia
turėti bendravimo ir produktyvios idėjos nustatymo įgūdžių. Vidutinio stipru-
mo permainų jėga veikia verslą, bet nekelia grėsmės jo išlikimui: galima suburti
iniciatyvių, kūrybingų, aukšto profesionalumo darbuotojų grupes, kurios numa-
tys ir įgyvendins priemones neigiamoms įtakoms neutralizuoti. Labai stiprioms
permainų jėgoms valdyti būtina greitai ir lanksčiai pakoreguoti verslo planus ar
net pakeisti strategiją ir paspartinti nuolatinio tobulėjimo procesus.

Nei šalies saugumo nei žmogaus gerovės negalima pasiekti be maksima-
laus visuminių šalies ūkio ir atskirų institucijų valdymo procesų optimizavimo.
Visų pirma tam reikėtų sukurti nepriklausomą viso valstybinio valdymo organi-
zavimo ir veiklos priežiūros mechanizmą. Vadybos veiksmingumui įvertinti, kas-
met reikėtų atlikti darbo santykių, pareigų, teisių ir atsakomybės auditą, o išvadas
ir rezultatus skelbti viešai. Darbo santykių audito metu būtina išsiaiškinti darbuo-
tojų atrankos, atlikto darbo įvertinimo, tarpusavio santykių, jų motyvacijos, darbo
apmokėjimo sistemos veiksmingumą, pasiūlymus veiklos veiksmingumui padi-
dinti. Darbuotojai yra strateginis kapitalas, tik saugant ir vertinant šį kapitalą,
valdyti pokyčius, išlaikyti konkurencingumą ir neutralizuoti grėsmes yra daug
lengviau, ypač įdiegus dar ir socialinį auditą, parengiant aprašomojo pobūdžio
ataskaitas rinkėjams, visuomenei apie atskiras socialinių interesų sritis, aplinko-
saugos būklę, darbo vietų saugumą, bendradarbiavimą siekiant bendrų tikslų: de-
mokratijos ir pilietinės visuomenės brandumo, aukšto šalies reitingo pasaulyje.

Tai ir būtų naujos valdymo kokybės kultūros kūrimas pabrėžiant išskirti-
nį ir darbuotojų, ir vartotojų vaidmenį, gerinant darbo kokybės priežiūros rėmi-
mą ir skatinimą, stiprinant nacionalinį ekonominį saugumą.

Literatūra

1. Abellis D. Verslas keičiasi taip greitai, kaip ir menas jam vadovauti. *Verslo žinių priedas Efektyvi vadyba*, 1999, 25.
2. Abalkin L. I. Ekonomičeskaja bezopasnost Rossiji, ugrozy i ih otrazhenije. *Voprosy ekonomiki*, 1994, 12
3. Acs Z. J., Morck R., Yeung B. Evolution, Community and the Global Economy. Office of Advocacy, Small Business Administration. 1997.4 Antonov A. V., Krivonozhko V. E., Utkin O. B., Senjgov R. V., Volodin. Parametric Optimisation Algorithms to Efficiency Analysis Complex Systems. Proceedings of the 16 th IMACS World Congress 2000. – Lausanne.
5. Bora B., Loyd P. I. And Pangestu M. Industrial Policy and the WTO. World Economy, 2000.
6. Business planing. KPMG Fides Analysis, 1999.
7. Collinsas R., Schmenneris R., Cordonas C. Lankstumas ir įmonės tikslas. *Verslo žinios. Efektyvi vadyba*, 1999, 10.
8. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius, Margi raštai. 2002.
9. Illarionov A. Kriteriji ekonomičeskoj bezopasnosti. *Voprosy ekonomiki*, 1998, 10.
10. Jėčiuvienė M. Aspects of crisses management. Management of Organizations: Systematic Research. Kaunas, Vytautas Magnus University with VU and LI, 2003, 26.
11. Jėčiuvienė M. Management aspects of national economic security. Management of Organizations: Systematic Research., Kaunas, Vytautas Magnus University with VU and LI, 2004, 29.
12. Jėčiuvienė M. Efektyvūs vadybos metodai. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2003.
13. Jėčiuvienė M. Ekonomikos loginės struktūrinės schemos. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2002.
14. Kotter J. P, Heskett J. L. Corporate Culture and Performance. New York: Free Press, 1992.
15. Nacionalinio saugumo strategija. *Valstybės žinios*. 2002, 56.
16. Perlmutter H. V. On the Rocky Road to the first global civilization. *Human Relations*, 1991, 44(9).
17. Sashkin M., Kiser K. J. Putting Total Quality Management to Work. San Fransisco: Berrett-Kochler Publishers, 1993.
18. Schutte H. Azijos kultūra ir pasaulinis vartotojas. *Verslo žinių priedas Efektyvi rinkodara*, 2000, 3.

19. Stegeris U. Pramonės ekologiškėjimas – sunkiausia laukia ateityje. *Verslo žinių* priedas *Vadyba*, 1999, 24.
20. Stiebel P. Part II Breakpoints: How Managers Exploit Radical Business Change. Harvard Business School Press, 1992.

Management aspects of national economic security

Summary

A guarantee of national economic security is the stability of international relations, the efficient management of finance, demand-supply of highly-qualified specialists, economic and other very important information (especially its confidentiality), public relations by applying the innovative public management principles: attention to results, re-distribution of responsibility, planning and control. In the management processes at a macro- and micro level it is necessary to specify as many goals as possible quantitatively and qualitatively on the basis of the principles of their reality, comprehensiveness and trend forecast.

At this moment management decisions of various levels in the entire world are affected by a great number of new inventions, products, services, ideas, and challenges. Due to the intensity of the increasing international trade relations, national economy is becoming still more sensitive to international fluctuations relevant to demand-supply and prices. As a result of globalisation of finance, national governments have become still more dependent on interest rate changes, the influence of which is forecast with still greater difficulty. In addition to the essential factors having an effect on economic security policy, environmental problems exist. They are so spread and their impact is so important that their handling is becoming still more difficult, since their solution is also hindered by antiglobalists (in their forum in Bombay this year, a fatal impact of industrialization on earth and man was discussed) as well as manufacturers, consumers, and the public. Environmental management penetrates all the spheres; manufacturers, consumers, managers and lawmakers have to change totally their approaches, to reject the outdated traditional orders and inefficient ways of control to achieve sustainable development. Currently, environmental management penetrates into the functions of the State and undertakings. In the opinion of Ulrich Steger (1999), the environmental performance index (EPI) enables the identification of clear goals and terms, determination of a limit level and application of the best methods of management in this field.

The necessity of sustainable development, as a part of the structure of changes, forces managers to still more considerably evaluate the impact of all projects on the environment, to ensure the transparency of environmental reports. Manufactured products should comply not only with the functionality, quality, design and packaging standards, but also with the environmental requirements, and, in addition, to maintain a competitive level of price/costs.

To control all these impacts (mentioned and not mentioned herein) the existing institutions and measures of their impact should be restructured, basing that restructuring on the principles of transparency, accountability and responsibility. The extent of success of this restructuring depends on the ability to adapt in applying an open policy of macro- and microeconomics, scale of production and distribution of products, emergence of a new industry or leaders, the still more

prevailing domination of the services sector, evaluating costs necessary for that purpose, speed and flexibility of responding to threats or challenges. Therefore a new understanding of career and professional preparation comes forth, since the lack is felt of new, professional, especially interstate and strategy.

To control very strong forces of changes, it is necessary to quickly and flexibly adjust business plans or even to change strategy and speed up the processes of permanent improvement.

Neither security of the country nor welfare of people can be achieved without maximum optimisation of aggregate processes of management of national economy and separate institutions. Primarily, an independent mechanism of organisation of the total State management and activity surveillance should be created. For assessment of the management efficiency, an annual audit of labour relations, posts, rights and responsibility should be conducted, and its conclusions and results communicated in public. During the audit of labour relations, it is necessary to clarify the efficiency of staff selection, evaluation of the work performed, mutual relations, their motivation, and remuneration system, and proposals for increasing the efficiency of this activity. Employees are the strategic capital, only by safeguarding and valuing this capital, it is much easier to control changes, to maintain competitiveness and to neutralise threats, especially after implementing the social audit, preparing the accounts of descriptive type to the voters, the public about separate areas of social interests, environmental condition, safety of workplaces, and cooperation, seeking to achieve common goals: maturity of democracy and civil society, a high rating of the country in the world.

This would be the creation of a new management quality culture, underlying the exclusive role of the employees and consumers, improving the support and stimulation of labour quality surveillance.

GLOBALIZATION AND INTEGRATION CHALLENGES TO STATES' SOVEREIGNTY

Algirdas V. Kanauka

*University of Southern California
USA*

*The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Vilnius, Lithuania*

Abstract.

Globalization and integration are some of the forces that are perceived as threats to the sovereignty and national identity of Lithuania and other European states. Expansion of transnational business corporations and federalist tendencies of European Union are significant contributors as well as challengers to that perception. This paper examines several possible future contingencies and what measures Lithuania and other states of the region may take to preserve their values and achieve their sovereignty aspirations within the EU and NATO.

Introduction

Globalization and integration are two of the many forces that cause changes in Europe and the rest of the world including Lithuania. The terms stand for complex interaction of two groups of worldwide factors - transnational activities of commercial markets and the traditional prerogatives of governments of nation states. Advances in telecommunications, transportation, computers and technology in general have created an intertwining of national economies throughout the globe. They were followed by similar spillovers of finance, education, arts, fashions, entertainment, security, defense as well as organized crime.

The first resultant influence of the above phenomena contributed to a more efficient dispersion of goods and services, a wider spread of ideas and sense of values to the people in less developed countries including those with less democratic and even tyrannical political regimes. In Lithuania and most other countries previously dominated by Soviet occupation these forces manifested perplexing results – it was not easy to accept the new found freedoms and liberal interaction with the world together with its responsibilities. It also caused some apprehension by the politically powerful elites in the less liberal democracies since the capitalization of the intru-

ding commercial corporations often exceeded the total budgets of the host states. This gave them enough clout to ignore the traditional prerogatives of the indigenous politically powerful as well as causing dissatisfaction among the people who felt oppressed, and who became aware of their human rights, and wanted to improve their condition. During the Cold War era and after, the larger and more liberal democracies in Europe were affected by the new prosperity and absence of threats, thus becoming more complacent because of their mistaken belief that improved economic security meant automatic military security as well. The events of 9/11 forced a realization that military action against terrorism may be a necessary even though not entirely sufficient answer to security. Some global political elites are not quite ready to face this fact as was clearly evident before US action in Iraq.(Ref.1)

Now let us turn to the second influence—integration, which in Europe, can be viewed as integration in general and European Union in particular. It was a historically unprecedented economic and political feat with tacit aspirations of becoming a “superpower” although not a “super state”. Will it be a partner or a “counterweight” to the United States? Ever since the treaty of Rome in 1957 European policy makers’ motto was “ever closer union”(Ref 2,pp.3-6). US popular and political opinion was not certain about whether this new entity will lead to partnership, or become a rival, though albeit friendly. Did it mean a new advent of Europe on the ascent, or just the last gasp of a spent historical force of a former world power. Would it lead to the formation of a confederation, or will the new EU move toward a federation? Europeans thought they are on the ascent, although more like “three steps up and two steps down”, which means progress nevertheless. In many respects the emerging Europe seemed like a partner of the US—Western culture and values, manifested through World Trade Organization, NATO, etc. Differences became ever more apparent in the post-cold war era—specific policy differences over Iraq, trade barrier differences, some intellectual snobbery vis-a-vis The United States, specifically some American presidents.. Americans often preferred to deal with national governments rather than with EU pseudo-federal institutions. Europeans signaled that American policies should reflect more EU views regarding Kyoto Protocol, land mine issues, International Criminal Court, and in general, to show more inclination to seek multilateral solutions to multinational problems. (Ref. 3, p.43)

Americans cannot help but see the proposed EU constitution with a single foreign minister and stronger president, as an attempt to strengthen Europe’s new role in the world. Particularly if it were to be seen as France’s attempt to organize a “counterweight” to the United States. It was, after all, a French idea to begin with after WWII and continued ever since. Some of the relatively recent moves by the French and German political leaders made the smaller European countries apprehensive of their positions being overridden by larger states in constitutional negotiations. That may have contributed to the skepticism to the EU constitution as presented in Rome (Ref.3, pp.43-45).

1. Aspirations of Lithuania (and other Baltic States)

One can start with Lithuania and embrace the other Baltic states who emerged in the wake of disintegration of the Soviet Union. In a way the aspirations or objectives of the three Baltic states are similar because they shared a common destiny for at least a hundred years - all suffered the occupation by Russia alternated by periods of independence which allowed their national consciousness to survive. Their needs, wants, and objectives for which they would be willing to sacrifice blood and treasure cluster about survivability as independent liberal democratic national states, preservation of their ethnicity, language, territorial integrity, cultural heritage, customs, institutions, judicial systems, prosperous economy, social and military security from invasions - all these things European countries want. The current threat of globalization and integration discussed in this paper are only two of the many influences complicating the national existence. Lithuania and other Baltic countries sought independence so that they could realize the benefits of freedom. Emphasis is on "realization" of those aspirations as objectives to be sought after. It is not enough to just formulate them and discuss them as idealized aspirations - situations have to be created, political moves and actions worked out, in order to enjoy the advantages with the least sacrifices of sovereignty. Those ideas should be constantly rejuvenated. Without capability and means to realize practical and useful actions those ideas become a facade for ideologues using Utopian rhetoric for strategizing and establishing rules useful only if it enables them to lead the people. Otherwise, conditions become ripe for demagogues and tyrants to take over the government, just as history of the 20th and already 21st century have shown (Ref.4). The threats and obstacles to the realization are described in what follows.

2. Threats and Challenges

European geopolitical circles question the concept of states' sovereignty as possibly obsolescent. Such judgment comes at the time when the number of states' is highest in history. Nations at the UN number close to 200, and in Europe alone there are over 40 states. Is the modern state increasingly incapable of responding to problems of the contemporary world and does its moral foundation feel shaky to the challenges of globalization and European integration as some say it is? There is institutional discontinuity in the system of states caused by the growing transnational links and the rise of the EU which may constitute the emergence of a first postmodern international political form with its overlapping jurisdictions and multiple allegiances which weaken the modern state as a territorially defined, fixed and mutually exclusive enclave of legitimate domination.

This is not totally unique -the medieval Europe was that way- and may yet

point the way toward postmodern future that transcends the old definitive “Westphalia” framework which delineated borders of countries in Europe after the 30 Year War. The classical Greek cities and provinces of the Roman Empire were territorially distinct, and defined mutually exclusive territorial boundaries of legitimate domination. Later, the Medieval state was a looser entity, but nevertheless reflecting the Aristotelian concept of viewing the political order of community in the sense of not being properly subject to any external power.

The Medieval world lacked concern with the issue of self-government or democracy, although permeability of borders, diversity of “pre -Westphalian” era had some bad human consequences being a time of severe oppression and inequality. This existed when governments were not accountable to their citizens. But if citizens are to count as a foundation of sovereignty or at least hold their governments accountable, it must be clear who is and who is not included in the polity, the electorate. Where are the demarcations indicating whose voices have the right to be counted. Without a state no modern democracy is possible. Without a state, there can be no citizenship, without citizenship there can be no democracy.

Is there a democracy deficit and legitimacy deficit in the “federalized” EU? Disillusionment may derail the project EU which strives to achieve an “ever closer union”. (Ref 2, pp.7-10)

Can EU become a democratic non-state? Can EU be accepted as 1) intergovernmental organization deriving its democratic legitimacy from parliaments of its member states or 2) a genuine federal state that derives its democratic legitimacy through governing institutions directly responsible to European electorate. It is said that it is beyond the first, but not yet federal. This defines the EU as a non-state, non-nation polity (body of politically organized electorate). (Ref 2, pp.8-11)

The appeals to European “civil society”, “non-governmental organizations” i.e. governance without the need for government - maybe that is meant by “ever closer European Union”.

Governments must not only make laws, but enforce them; otherwise they constitute only advice and recommendations. Conversely, European court’s rulings as well as the decisions of European Union are accepted by national courts and reach individuals as well as national governments of member states, and despite the lack of enforcing mechanism are willingly accepted by most member states. Thus EU displays the characteristics of federalism without being a federal state. In effect decisions are accepted voluntarily, but whether this can hold if conflicts arise is not certain (Ref.2, pp.8-11).

3. Postmodern State and the Problems of War

“Democratic peace thesis” - argues that liberal democracies rarely fight wars against each other. That enables lots of inter-state integration due to absen-

ce of fear under normal conditions, as long as relations are not stressful (although Greek states fought among themselves). However, since EU states co-exist with other national states -India, China, N. Korea, as well as failed states-Somalia, Sierra Leone, it means that that even though EU may avoid the use of force among themselves, it may not wholly escape from possibilities of using force in their dealings with states outside the union if there is aggression. Also, there may be disagreements on force use by EU states, just as the US may be viewed as either a unilateral hegemon, or acting in a legitimate self interest. It is said that although the US provides a security umbrella that allows the EU to function as a wholly civilian non-state polity, the role of the US with respect to EU originated use of force is also not clear (Ref.2, pp.1-12).

Suppose Europe becomes involved in an intercontinental struggle. Would Europe be equipped for that? Would it crystallize into a super state, capable of unified action, or would it revert back to the level of nation states, each acting on its own interests? Can Europe denounce the use of force while other states refuse to denounce its use? There is tension and interplay between liberal and democratic elements that form the cohesive but unstable compound known as liberal democracy. The liberal or cosmopolitan element which emphasizes the universal human rights of individuals fits uneasily with the pluralistic demands of self government and citizenship that constitutes its specifically democratic element where majority rules. EU represents the exultation of liberal democracy's liberal aspect at the expense of its democratic aspect (Ref2, pp.11-13). Can liberalism without democracy transmute into liberal dictatorship – which could mean anarchy?

Can liberalism exist and grow in a non-democratic state? Can liberalism outgrow the state and sustain itself as a transnational cosmopolitan order? Europe refuses to define itself politically, preferring to see itself in terms of culture and civilization - or, at any rate, refusing to constitute itself as a state, i.e. liberal – with emphasis on universal human rights of individuals, or democratic - on government and human freedom and equality. Public sphere determines the boundaries among relations of people i.e. fellow citizens. This requires agreements to be governed by decisions made through some legitimate political process, even if these decisions require that they part with their property or even their lives.

To have political order people must be willing to “put things in common” to become a community that in important respects must set itself off from those who are not members. Only then can they govern themselves. Can this be done without a direct participatory democracy?

The issues discussed above are reflections on problems and the political line-up facing Europe, the Baltic region, and Lithuania. Let's turn now to some of the contingencies that may result from them. (Ref 6,7)

4. Contingencies

1. Does Lithuania want to share the uncertain future of EU?

The future of this organization is not clear cut. Ominous predictions circulate about the rift between Europe and the United States, about the diminutions of Europe's clout in the world, etc. The converse is possible as well- Europe may become federalized and dominated by Germany and France with an accompanying disregard for the smaller states. However, regardless of which it will be, we want to be part of those communities because we are a Western Culture oriented people, we are Europeans and we want a voice in it, and share their destiny. So this ought to be a contingency of highest priority that we aspire to create. (Ref 5,6,7)

2. What decisions have to be made between National and EU interests?

If EU becomes not quite as federalized and NATO weakens because of withdrawal of some countries then we must maintain the best possible relations with the United States and with the new Eastern and Central European countries - the smaller states must play for mutual support as their influence multiplier. (Ref.8,9)

3. What could be special about Eastern European security concerns?

If Russia gets strong again militarily and Europe weakens then the nations ranging from Finland to Greece and Turkey will have to develop new bonds to counterweigh Russia's preponderance of strength. There is potential for a geopolitical colossus in this region because of the size of its Eastern European population and pent-up energy and search for better life.

Organization for cooperation is what they need to eventually become the highest power potential in Europe. (Ref. 5)

Conclusion

1. Globalization and Integration are challenges to Lithuania and the Baltic states. How we succeed in responding to them will determine how well we achieve our aims and retain our values.
2. We have to be aware that Europe and the USA will have to compromise some in order to make multilateralism work. States or groups of them will have to utilize their capabilities in those areas where they can contribute best and most, as sort of division of labor in a complementary fashion.
3. Whoever can contribute most in the area of defense for example, - let them lead there, who ever excels in peace making and diplomacy -let them lead there, whoever excels in economic savvy and trade let him do it, and teach others how to do it.
4. There has to be a mutual respect and mutual generosity, a genuine “quid pro quo”, but it has to be a truthful cooperation.

References

1. Globalization and Human Rights . Edited by Alison Brisk. University of California Press.
2. Sovereignty and Democracy. Marc F. Plattner, in Policy Review. Dec. 2003-Jan 2004.
3. European Union Properly Constructed. Reginald Dale in Policy Review. Dec. 2003-Jan 2004.
4. Battle for the FSU: Cold War in Miniature. STRATFOR INC, Jan 9, 2004.
5. Strategic Alliances in European Politics. Heinz Brill in Oesterreichische Militaerische Zeitschrift, (Austrian Military Review) 5/2003, pp.549-558.
6. Paradise and Power. Robert Kagan. 2003.
7. The European Constitution and what it means for Britain. David Heathcoat. Jan 12, 2004.
8. End of French- Dominated Europe in Sight? Paul Johnson in Current Events p.31, Jan 12, 2004.

THE PREREQUISITE FOR THE ECONOMIC SECURITY UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Virginija Kavaliauskienė

*Kaunas University of Technology
Kaunas, Lithuania*

Abstract

The author presents the methodology of detail determination of prerequisite for the theoretical and practical solving problem of assurance of economic security on global scale and explains the economic content and the subordination of categories: “security”, “stability”, “vitality”, “immunity” and others.

The characteristic of 21 century economic conditions includes the increased harmony in science and technology, the real possibilities of effective functioning of transport and communication systems in global scale, the intensification of global economic competition, the globalization of production, technology and business, the formation of global capital market. These new economic conditions give for the economic activities specific dynamism, instability, indetermination, economic-financial differentiation, social polarization and informational asymmetry.

The essence of problems. The fundamental problem of modern economic practice is the formation of prerequisite for the successfully economic activity under conditions of globalization. This problem is complex, it's solving requires systematic and at the same time evolutionary research, covering the characterization of fundamental of the economic activity, such as the economic security, the economic vitality and the economic stability. So modern human existence acquires some qualitative new features in economic-financial, productive-technological, informative-communication aspects, so and qualitative new collection of the further human improvement's possibilities in all spheres of human existence and first at all in aspect of economic security. The realization of these possibilities causes qualitative new, unstudied in essence and finally incomprehensible problems conditioned the change of the most useful kinds of the human activity. The globalization temporarily delusive and ruinous masks the sharpness of the new unstudied problems in global scale, but doesn't put off the solving of these problems.

The purpose and the tasks of research. Take into consideration the main changes in all human existence, spheres on global scale, and to pick out actual modern global human problems, the principal components of the assurance of

economic security and discuss the theoretical and practical aspects of the solving problem of assurance of economic security.

The object of research. The economic assurance, the economic vitality and the economic stability.

The methodical basis of research. The special scientific methodology which author of this article created and used for studies of the fundamental economical categories and solving the problem of assurance of economic security under modern conditions of 21 science.

Essential problems, discussed by world society, are associated with the threat of ecological, economical and security crises [3, 9]. The main of them are: use of exhaustible resources, nuclear waste management, pollution of environment, lack of capital movement control, drugs, AIDS, dispersion of arms of mass destruction, gene engineering and the management and control of manipulation of animals and humans, diffusion of shadow economy in the context of the new labor division on global scale. When the degree of social organization is going down the level of organized criminal is increasing in international scale and especially in those spheres, where is a lack of direct public control and where press act purposeful [2, 5, 6].

In table No.1 we have formulated and put into groups the most important economical and social factors of external and internal threats of the state population to economic assurance under conditions of globalization. Considering aspect of globalisation, i.e. when take into account a versatility and internal contradictoriness of globalizing process [1, 2, 5, 7, 8].

The new economic conditions have an contradictory effect upon solving of 1, 2, and 3 problems. They simultaneously increase and decrease the efficiency of the solving, because at the same time enlarge the possibilities of the giving a decision and stimulate the efficiency of the realization of the solution. In that way the basis of the vitality (competitiveness, adaptation) of the economic subjects is strengthening, the costs of the giving a decision cut down and the period of the realization of the solution grow shorter.

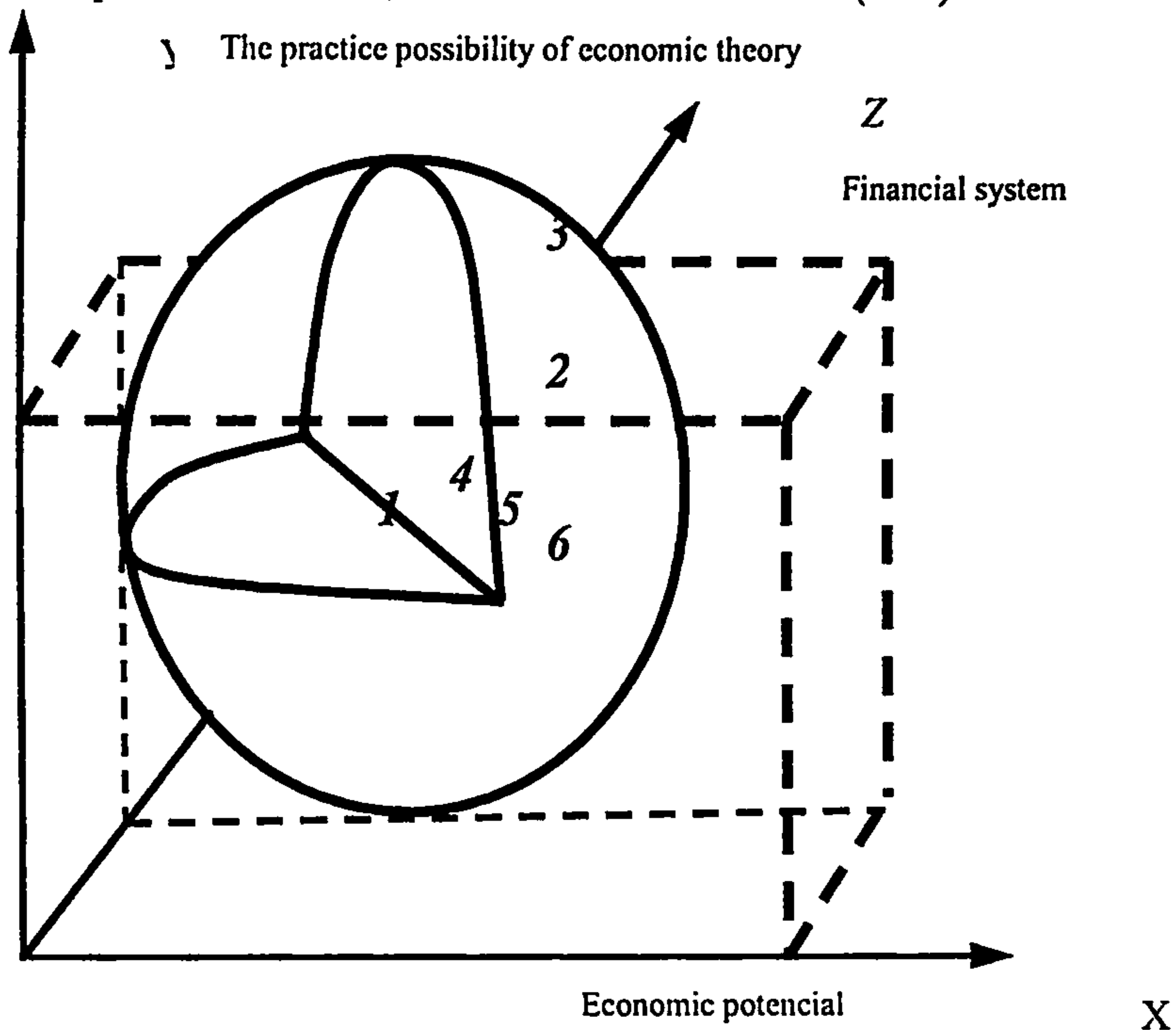
Table No. 1. The economic and social components of the assurance of economic security in global scale (Economic aspect)

Solving of the economic problems in global scale	Object of problem
1. The formation and development of full value of the economic subject 2. The balanced economic growth 3. The operative purposeful management economic transformation	Full value of the economic subject Economic growth Economic transformation
4. Effective selection of methods of prevention of crime in economic sphere 5. The stopping of growth of non formal economy 6. The assurance of the right distribution of social product	Crime in economic sphere Non formal economy Social product

On the other hand, if the control of the capital (financial) movement is absent and the process of the socialization is disturbance, then the transport's and information's achievements, global competition complicate the solving of these 1, 2 and 3 economic problems in global scale and human must resolutely solve some more problems, i.e. 4, 5 and 6 (table No.1).

Let give an account of the matter in detail group the most promising contemporary economics problems in the theoretical methodological and economic practice aspects on global scale (table No.2).

Most pressing economic theoretical (1) problems are pay for erroneous concretize of main vital need (1.A); value and price [1.B.(1),1.B.(2)] of economic and political solution; economic transformation (1.C.).

Picture 1. The subordination of the six modern human problems in economic sphere on a global scale

Especially sore economic practice (2) problems are forming of a real value economic subject (2.A.), block the way to use the economic law to ruinous direction for society (2.B.) and stop the growth of shadow, black economic (2.C).

The substantial change period begins if the corruption increases on a world scale and socialization process of the most persons is disorder and material basis of a scale of value priority is losing.

Picture 1 represents Z—the subordination of the modern human problems in economic sphere on a global scale depending on two factors: X—economic potential and Y—the practice possibilities of economic theory.

Table No. 2. The principal precondition of the assurance of economic security under conditions of globalization

THE SOLVING OF THE MOST PROMISING CONTEMPORARY ECONOMICS PROBLEMS' OF THE ASSURANCE OF ECONOMIC SECURITY ON GLOBAL SCALE				
1. THEORETICAL METHODOLOGICAL			2. ECONOMIC PRACTICES	
1.A.	The characterization of the taxation of the wrong concrete definition of main necessities of life		2.A	The dominance of the full value of economic subject
	1.A.1 rate			2.A.1. Formation, development of full of economic subject
	1.A.2 forms			2.A.2. Prevent the straight collapse, destruction of the real value economic subjects
	1.A.3 term			2.A.3 Protection of the full value of the economic subjects
	1.A.4 object			
	1.A.5 subjects			
1.B	The definition of the value (1)	The determination of the cost(2)	2.B.	Block the way to economic laws action's usage to ruin the society
	1.B.(1)1 interpretation			2.B.1. Stop the creation and consolidation of socially and economically harmful actions' algorithms
	1.B.(1)2 components			2.B.2. Disclosing of the criminal economic "ABC" lessons learning and usage for mercenary ends
	1.B.(1)3 sources			2.B.3. The isolation of the uneconomic and criminal subjects
	1.B.4 rate			
		1.B.(2)5 object		
		1.B.(2)5 ₁ material		
		1.B.(2)5 ₂ non material		
		1.B.(2)5 ₂₁ economic solution		
		1.B.(2)5 ₂₂ economic political solution.		
1.C.	The purposeful management economic transformation		2.C	Stop non-formal economic development on a global scale
	1.C.1 nature:			2.C.1. Elimination of the causes of non-formal economic development
	1.C.11 spontaneous, not forced			
	1.C.12 forced			
	1.C.2 mechanism:			2.C.2. Elimination of the consequences of non-formal economic development
	1.C.21 protectors			
	1.C.22 stabilizers			
	1.C.23 accelerators			
	1.C.3 consequences:			2.C.3. Knowledge and estimation of prospect of non-formal economic development
	1.C.31 foreseen, desirable			
	1.C.32 not foreseen pernicious			

The results:

The problem of assurance of economic security under conditions of globalization is complex, because it covers all the economic subjects' activity levels: I–micro-, II–mezzo- and III–macro-. The solution of this problem requires systematic and at the same time evolutionary research in every economic studies' level, and also suitable scientific research methods and basic categories. That's why it is hard to find special scientific works, where the concentrated explanation and the solution of the solving problem of the assurance of the economic security problem would be presented in detail, with [1, 3] all economic and social components of the assurance of economic security and it's fundamental category: economic vitality and it's acquiring, supporting and strengthening problem of the assurance of the economic security problem would be presented in detail, with [4, 5].

This economic security problem can't be analyzed without the exact selection of basic categories:

ECONOMIC SECURITY – the material conditions of acquiring, supporting and strengthening of vitality of economical subjects, i.e. the safeguard of income resource optimal proportion between quantities of the internal and external material resources, i.e. quantity of material resources, guaranteed the normal socialization and economic activity of world' population.

ECONOMIC STABILITY – the resistance of economic subjects to any kind influence of environment, i.e. at any conditions keeping up the 5 characteristically components of full value economic subject:

- a) material:
 - purchasing power;
 - liquidity;
 - normal physical health;
- b) non-material:
 - competitive ability;
 - excellent psycho emotion state.

ECONOMIC VITALITY – is the general ability of separate economic subjects, their groups and all economic system, to react immediately and properly to all economic subjects' activity and changes in the economic system, to adapt itself to constantly changing market conditions, undergoing the minimal losses, and in case of economic failure – the ability to concentrate available resources for further economical activity.

ECONOMIC IMMUNITY – is the property to maintain the objective structure of the production and of the consumption irrespective of character of environ-

ment influence and properly act in environment, i.e. not get in conflict with environment. It is the way of protection of subject's full value in economic sense.

ECONOMIC CATAclysm – it's when people loose their economic vitality and economic immunity, these loses are related to the pseudo economic and anti economic activity of separate economic subjects or their groups and to the country's destructive functioning [5].

3. Society's economical vitality stability and security are gained under the complicated conditions, because the struggle for existence of economic subjects is based on the objective principle of living world existence. It's worth to notice that the material – economical and nonmaterial – ideal existence conditions, which can influence the dimension of struggle for existence and its' intensity according to the modified principles of society's existence, are changing during the mankind's evolution. The humanization of the struggle for existence, with the aim to support and strengthen the vitality of economical subject is waiting result of such changes. However in the economical reality there is no direct relationship between the humanization of struggle for existence and society's vitality support or even its' enlargement and the strengthening of economical immunity. (The latter one is understood as the economical way to protect the subject's full value).

4. The artificial society's intrusion into its' process of social matter's objective existence may cause the results of various characters, that is even not waited, desirable, positive, but also unpredictable, harmful, negative. The latter ones no longer must be named as results, but as hardly or entirely irremovable consequences – losses. That is why it's vitally important for the society to understand the expediency of its' actions, and at the same time to perceive the elasticity of the relationship between the struggle's for existence humanization and the settling of society's vitality acquisition – support – strengthening.

Such understanding could be gained only during the systematic and complex analysis of mankind's existence's evolution in global scale, and first of all begin to analyze the economical subject in the I–micro-level, in the II–mezzo-level (we analyze the separate groups of economical subjects) and finally entering the III–macro-level, in which during the analysis of all humankind in global scale we can exactly determine the results, costs and losses of the mankind's evolution and artificial interference in its' existence.

Aforementioned understanding could be reached only if we elucidate the interaction of the nature of certain factors, which influence the existence. The interaction is dependent from the factor's subjectivity and objectivity. According to this we will define the most important factors: society's economical resources with the objective origin; partly objective and subjective: society's

economical potential, society's economical abilities and factors of subjective origin – society's tolerance and approval to the nature and level of interference, the ratio of activity and passivity.

5. We will draw attention to the main new economic moments of modification of struggle for existence: the modification of selection principles (solidarity, "absolute safety" or individualization) in various levels, new orientations of the selection of the economical and non-economical protectors' combination.

The modern struggle for existence gains the new wide spectrum of various forms of economical and non-economical intercourse (cooperation). When forms get various, it's necessary to have a strict control over the expediency and effectiveness of application of these forms. However due to the society's informational asymmetry and the weakness of economical base certain groups and social stratum can't objectively gain, support and strengthen their economical vitality.

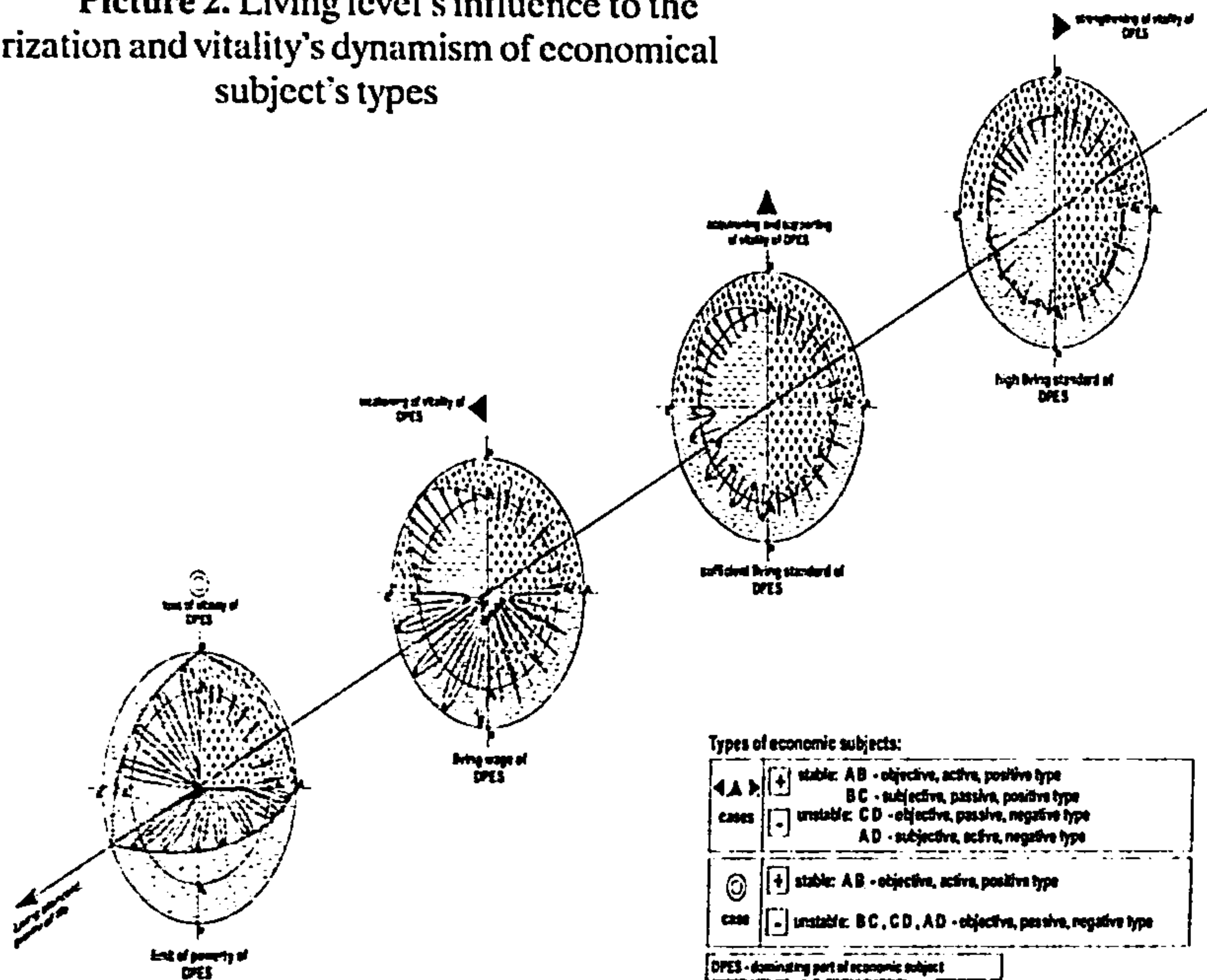
6. The picture 2 of author shows how the dominating part of economical subjects gains the vitality, stability, supports its, strengthens its from one side, and weakens or looses its from the other one dependently from the living level and quality. Economical subjects are classified according to the nature of gaining and having the economical vitality: objectively positive type – really vital (AB), and subjectively – positively evaluating itself (BC) according to the nature of having the economical vitality. Such type becomes unstable if subject's evaluation doesn't fit to the reality. 1 scheme shows as the stress rises, the balance state of separate economical subjects is disturbed, how and to what direction changes the polarization of economical subject's types, and at the same time changes the vitality of the dominating part of economical subjects.

7. The further analysis is made after bringing into it additional factors – it's non-economical. We need to look deeper into I – micro-level and penetrate directly into the cell of economic system, into value elements of the social system.

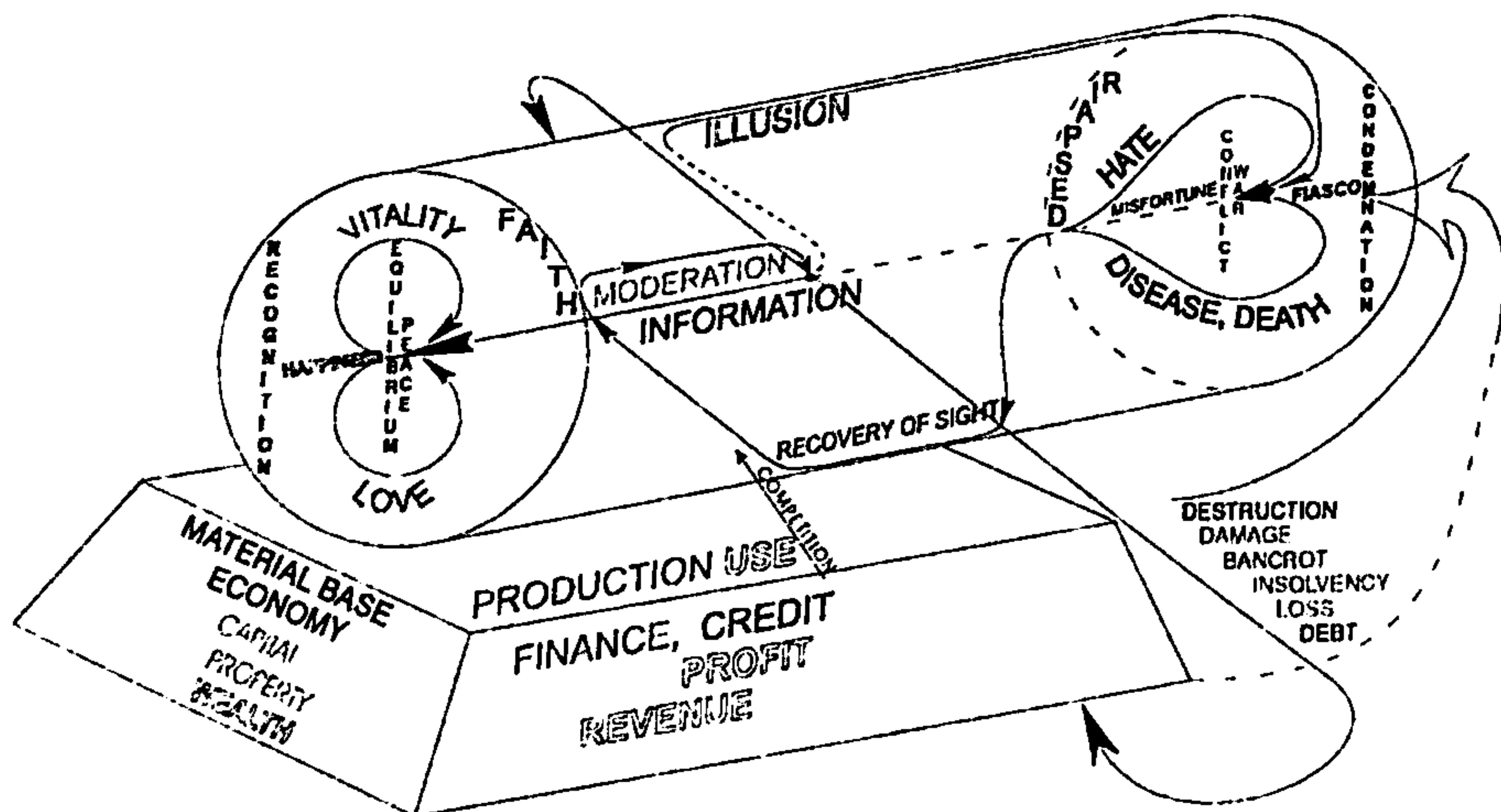
The value or unsuitable orientation distorts the strategy of economic subjects, related to their activity and influence the actualization course of practical economic problems.

Mark that only objective system of values which is recognized in all the levels of functioning of economic system and especially in macro-level gives stability to the system's functioning and protects it from transformation which can be forcible and inescapable; and from unforeseen, fatal consequences, even during the period of particular dynamism. And super subjected personal scale of values doesn't let economic and (or) non-economic subject to orientated correctly in the economic surrounding, weakens his economic and non-economic immunity and vitality, decreases his stability and condemns him for final (self) destruction: economical – the main source of income can be lost and (or) non-economical – stress-illness, diseases and even death-suicide or murder can appear.

Picture 2. Living level's influence to the polarization and vitality's dynamism of economical subject's types

8. The author created the group of models – schemes, which will help us to determine and forecast the enlargement – decrease of economic vitality and its' consequences. We will present the newest scheme – model “The subordination of economical and value elements of the social system” (Picture 3).

Picture 3. The subordination of economical and value elements of the social

It will help us understand that, when we erroneously take in what's "The most important" and "The most precious", we are losing the ability to reach what's the most "desired" – that is our aim (A). And so the meaning of life can be lost and we can't experience that what is "The most beautiful" and have that what is "The best". Inevitably we lose that what is "The easiest" and we have to face that what is "The hardest".

It's worth to mention that "The hardest" is not equal to "The worst", "The ugliest", "The most disgusting", "The most avoided" (B). If the materialistic base (C) isn't lost once and for all and we still dispose of the existing property, we can expect spontaneous and conscious "revaluation" of values. Conscious or unconscious delaying changes the "revaluation" to a forced "revaluation" and stimulates the metamorphosis of value priorities scale to such level and dimension that subjected values "turn over" and show their "wrong" side – that is "value" become "anti value". But now this "anti value" is objective and depends on the nature, level, place and time of apprehension of economic subjects.

9. Economic vitality decreases and the course of objective value formation, distorts, because of the enlargement of socialization process, the erosion of existence's materialistic base and finally because of unsuitable nature of switching the protectors of economical system. When the protectors' work is deranged, or they don't work at all, inferior subjects' personal features sublime, subjects' deviant behavior is revealed and their activity strategy and economical stability is changed. That is why we need to switch all the protectors for each without exceptions subject of social system's functioning. These protectors can be from the most strict (judicial legal) and brutally effective (economical-financial) to the most flexible (psychological), sensitive (informational-public) and subtle (moral-aesthetic). And that is the only way to rebuild the biggest part of society's economical immunity, to strengthen its economical vitality and to improve the economic security.

Conclusions

1. Economic conditions of 21 century give for the economic activities specific dynamism, instability, indetermination, economic-financial differentiation, social polarization and informational asymmetry. They simultaneously increase and decrease the efficiency of the solving problem of the economic security, because at the same time enlarge the possibilities of the giving a decision and stimulate the efficiency of the realization of the solution. On the other hand, if the control of the capital (financial) movement is absent and the process of the socialization is disturbance, then the transport's and information's achievements, global competition complicate the solving of these 1, 2 and 3 problems of successful economic activity and assurance of economic security in global scale and human must resolutely solve some more problems, i.e. 4, 5 and 6 (table No.1).

2. Essential problems, discussed by world society, are associated with the threat of ecological, economical and security crises. The main of them are: use of exhaustible resources, nuclear waste management, pollution of environment, lack of capital movement control, drugs, AIDS, dispersion of arms of mass destruction, gene engineering and the management and control of manipulation of animals and humans, diffusion of shadow economy in the context of the new labor division on global scale.
3. One of the principal elements of the successfully economic activity in global scale is assurance of economic security. The content of category “economic security” covers the material conditions of the acquisition, supporting and strengthening of vitality of the economic subjects: the safeguard of income resource, optimal proportion between quantities of the internal and external material resources, i.e. quantity of material resources, guaranteed the normal socialization and economic activity of world’ population.
4. Society’s economical vitality, stability and security are gained under the complicated conditions. The artificial society’s intrusion into its’ process of social matter’s objective existence may cause the results of various characters, that is even not waited, desirable, positive, but also unpredictable, harmful, negative. That is why it’s vitally important for the society to understand the expediency of its’ actions.
5. The author created the group of models – schemes, which will help us to determine and forecast the enlargement – decrease of economic vitality and its’ desirable consequences – the assurance of the economic security under conditions of globalization.

References

1. Thomas L. Brewer, Paul A. Brenton and Gavin Boyd: Globalizing Europe: deepening integration, alliance capitalism, and structural statecraft, Great Britain by MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall, 2002. 333 p.
2. Sten Berglund, Frank Aarebrot, Henri Vogt and Georgi Karasimeonov: Challenges to democracy: Eastern Europe ten years after the collapse of communism, Great Britain by MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall, 2001. 189 p. 2000 by Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd. P. 540.
3. Global transformations Politics, Economics and culture. David Held, Antony G. McGrew, David Goldblatt and Jonathan Perraton. First published in 1999,
4. Kavaliauskienė Virginija. Ekonominio subjekto tipo įtaka makroekonominių sistemų stabilumui. Inžinerinė ekonomika. 1997, nr. 1(8), p. 39-42.
5. Кавалаяускене В. The main reason of the economic cataclysm. Материалы секционных заседаний межд. симпозиума “Нобелевские лауреаты по экономике и российские экономические школы” Санкт-Петербург, 2003 г. с. 24-27.
6. А.Суэтин. Отмывание денег: угроза мировому сообществу? Вопросы экономики. 1999. № 12 с. 110-119.
7. Экономическая теория на пороге XXI века – 5: Неоэкономика / Под ред. Ю.М. Осипова, В.Г. Белолипецкого, Е.С. Зотовой. – М.: Юрист, 2001. – 624 с.
8. Европа: вчера, сегодня, завтра. / отв. ред. акад. РАН Н.П.Шмелев. – М.:ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 823 с.
9. D.Held, A.McGrew, D.Goldblatt, J.Perraton. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai, 2002.

LITHUANIA AND THE COOPERATION SECURITY

Antanas Makštutis

*The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Vilnius, Lithuania*

Abstract

The work deals with the global economic factors of the world that have an impact on the development of the country's economy and national market as well as on the regional cooperation security under the conditions of Lithuania's integration into NATO and the European Union (EU). Methodological principles of research of internal threats of the regional cooperation security, methodics and methods of their implementation are provided. Forecast is made of the tendencies of human activity efficiency in dependence upon which a description is given of the human life quality and the rational use of resources, the GDP changes and tendencies of competitiveness in the national, EU and world markets. The internal environment for the regional cooperation security in time and space is modelled. Introduction

Introduction

Development and progress of policy, the social area, economy, technology and other fields under the conditions of globalization are noted for the still more expanding scale of activities and its mass development. The impact of the scales of activities and of their results manifests itself as follows [17, p. 103]: new results of the integral factors of the political, social and economic environment are spreading rapidly and become massive; more numerous projects of global economy are formed and implemented, and they are based on the political decisions relating to the development of the national state and the world community, since finance, material and human resources are concentrated in these projects, and the scope of activities is oriented towards the still greater number of major spaces.

The balanced development of the economy and national market of a separate state depends on the political, economic and social environment of the country. This environment gets changed due to integration and globalization processes, during which the integral factors of the development of the state and society are being formed. Under the conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU, it becomes still more important to forecast the integral dependency of the development of political, economic and social factors within the country, to determine the methodological principles for researching internal

threats of the regional cooperation security, and to describe methodics and methods of their implementation [15, p. 147-150]. The solution of the formulated objective and its implementation tasks at a national state level is aggravated by the general methodology of the free market development and the real results of the world global economy in time and space (in Lithuania, the Baltic Sea region, NATO and the EU common space). On the other hand, these results are characterized by “*free movement*” [6, p. 125-153] under the conditions of globalization, the constituent parts of which are provided in *Fig. 1*.

“Free movement”: of Capital; of Goods and services; of Human resources.

Fig. 1. The principal model of free market

“Free movement” is the general integral result of integration and globalization in time and space. Therefore the functions of time and space change the vision and mission of the development of the national state and society, form the complex and comprehensive tasks of the internal environment [2, p. 102-118].

The urgency of the theme implies that under such conditions each entity when forming its own policy cannot base itself on the absolute difference of models of power and security, which has not been investigated as of today and is not revealed in the scientific literature. The ensuing vagueness and non-security have a powerful impact on the internal national security policy of the development of the state and society [3, p. 380]. Currently, the economy of the country and national market are at a crossroads, since our national product manufactured is non-competitive [5, p. 144-161]. The state budget lacks funds for the development of human activities, whereas the legal acts of the country, the EU and NATO are not finally harmonized for ensuring the development of economy [12, p. 75-80]. The results of research performed evidence that internal threats of Lithuania’s national security are developing more rapidly as compared to external threats of the regional cooperation security [15, p. 152-153], therefore prediction of changes in the integral factors is becoming still more important.

The objective of research is to analyze the effect of global economic factors on the internal threats of the regional cooperation security in Lithuania.

Research tasks are to identify the developmental tendencies of political, economic and social factors in the development of the country and society and the internal threats of national security.

Research object is the internal environment for the development of the country and society.

Research methodics is a monographic method used, for the implementation of which, analysis and synthesis, graphic, mathematical modelling, observa-

tion, data collection, systematization, and accumulation, as well as other integral methods are applied. With their help, scientific – practical investigations were conducted: analysis was made of the internal threats of the regional cooperation security under the conditions of Lithuania's integration into NATO and EU.

Work results cover the described methodological principles for researching internal threats of the regional cooperation security, methodics and methods for their implementation are presented, conclusions are formulated.

The main sources of information are the latest and newest scientific works in this field by Lithuanian and foreign authors, theoretical and practical results of international symposia and scientific conferences, official and statistical as well as other information published in the sources and in the internet, results of comprehensive research conducted and systematic material of their analysis.

1. Modelling of the Environment for the Development of the State and Society

Description of methodology of internal threats of the regional cooperation security of the development of the country and society and the preparation of assessment methodics as well as the formation of a model of internal threats is a long-term and complex process, since it is necessary to analyze the factors of the political, economic and social environment, to determine their integral dependency at the level of correlative relations [3, p. 238-285].

The internal threats for the development of the national state and society are on the constant change in time and space, this meaning that they are developing from the past and integrate today into the existing political, economic and social environment. This environment is characterized by the three main groups of factors that are described by political, economic and social integral factors [15, p. 147]. A principal model of integral dependency of political, economic and social factors is presented in *Fig. 2*.

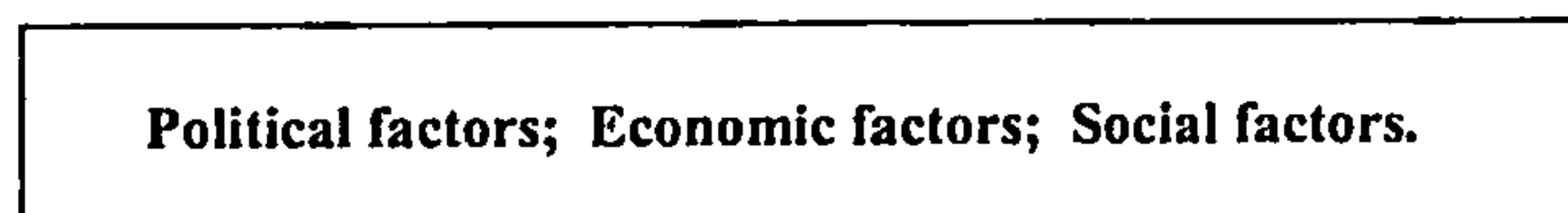

Fig. 2. The principal model of integral factors of the environment

The development of these factors and their integral dependency is under direct effect of the system of management of the national state institutions and self-management administration system, since the balanced development of the economy of the country and the national market depends on the results of public administration: the life quality of people (the integral indicator of public development in time and space – in Lithuania or any other individual state, the EU, and the world)

[16, p. 34]. The general development of the state and society is under the influence of global economic factors, whereas the regional cooperation upon Lithuania's integration into NATO and the EU is the result of the development of non-linear processes that depends insignificantly on the direct effect of the activity of a separate person and his family, and vice versa, since the human life, activity and his family development are constantly affected by the political, economic and social environment of non-linear processes in place (in the territory of Lithuania) [8, p. 42-136].

It is identified that we do not have theoretical and practical opportunities to calculate the efficiency of relative dependency of the development of the global economy of the world and national economy, as we face the global systems of the world development, while the methodology for forecasting of their development strategy and even a hypothesis have not been prepared [3, p. 398-435]. However, the methodology for forecasting of the world community development provides the opportunity for studying the global systems by splitting them into less global systems [16, p. 101-103] that are provided in *Fig. 3*.

The System of development of: the State; Society; Organization; Family; Individual.

Fig. 3. The principal model of the global system

Such methodological principle creates real conditions for the precise formulation of the objective of research, tasks, the object of research, methods, and for forecasting of research results in time and space. With this principle applied, it is possible to present a model for the development of the national state and society [3, p. 289-330], which is characterized by the environment and its constituent parts, presented in *Fig. 4*.

Political environment; Economic environment; Social environment.

Fig. 4. The principal model of the state development environment

The presented model for the development of the national state and society integrates all key macro- and microsystems that affect internal threats of the regional cooperation security in our country upon Lithuania's integration into NATO and the EU. Such a model is correct methodologically and methodically, since it corresponds to the main features of the national state [16, p. 127], its place in the integral space of NATO and the EU as well as the world community at present and in future. The integral model presented constitutes methodological, methodical and practical measures for ensuring the development, balanced by progress and democracy, to accelerate the developmental processes of the national state and society in the internal and external environment, which is characterized by integral factors that will be further described [16, p. 128-130].

Political environment is described by political factors, and these factors affect constantly the development balanced by progress and democracy at the level of integral results of the Comprehensive Management – Self-management and Self-management – Management System (CMSSMS) of the state (in the territory of Lithuania, human life and activity, family development, work of the collective in the organization) [15, p. 25-35].

Management is the result of the activity of the employees of all state institutions (personnel of organizations), which is expressed by the system of the normative acts of the state (“NAS” – the Constitution, laws, subordinate legislation, and other instruments) [13, p. 3-181]. *The destination of “NAS”* is to regulate the constant strengthening of the national security of the regional cooperation security upon Lithuania’s integration into NATO and the EU: while enhancing democracy (*through management*) and progress to ensure the balanced development of the state and society as well as economy and national market in time and space [15, p. 56-62].

Self-management is the result of the mutual activity of the collectives in the organizations, a separate person and his family (microsystems), which is expressed by labour activity – human interrelations that are based on the system of normative acts (*nas*) which they have prepared according to “NAS” [16, p. 99-109]. *Microsystems’ “nas”* include private documents of the individual and family, the system of documents relevant to the development of the organization, which do not contradict “NAS” and are undertaken to be executed within and outside the country. *Destination of microsystems’ “nas”* is to regulate the constant strengthening of the national security of the regional cooperation security upon Lithuania’s integration into NATO and the EU: while developing democracy (*through self-management*) and progress to ensure the labour activity balanced by the human life, development balanced by his family and constant optimization of the collective activity in the organization, using progress-balanced developmental results for the sustained modernization of the organization in time and space and the establishment of modern organizations in Lithuania [15, p. 263-272].

Democracy is the equivalent between “NAS” and “nas”, which stimulates the balanced development of progress and thus ensures changes in the life quality of Lithuanian people in time and space. These changes affect the development of internal threats (*weaken or intensify them*) [15, p. 128-137]. The limits of democracy are distributed between anarchy and regime. At these extreme levels of democratic processes the internal threats to the development of the country and society are developing especially rapidly, since the balanced development of general progress slows down and the functional dependency between democracy and progress processes exists [16 p. 128-129].

Progress has a typical structure of its own [15, p. 108], which is presented in Fig. 5.

New product; New materials, technologies, means of activity; New labour efficiency.

Fig. 5. The principal model of progress structure

The use of progress reduces the internal threats in the country, since the real opportunities are created for people to develop their labour activities, this stimulating the balanced development of the country's economy and national market in time and space. The balanced development of the national economy and market results in the life quality of people, which forms the economic and social environment [5, p. 37-51].

Economic environment is described by economic factors, which constantly affect the balanced development of the economy of the country and national market, upon which the tendencies for the development of internal threats depend, since the results of the development of the national and social economy are expressed by macro- and microeconomics indicators in the fixed time and place [16, p. 203-234]. The values of these indicators are presented in the factual reports on human activity according to "NAS" and "nas". Integral results are fixed in the annual budget of the state and society development. Prospects of the balanced development of the state and society, tendencies for changes of internal threats as well as the integral environment of the state and society development depend on the factual results of human labour [15, p. 165-183]. According to methodology and methodics of the management of the balanced development of the national state and society and its application methods, macro- and microsystem economic factors may be grouped in the sequence of forecast indicators of optimum activity [15, p. 183-231], which are typical for all countries of the world both in time and space. All indicators are calculable quantities; they are provided in Fig.6.

State budget; Gross Domestic Product; Volumes of export; Volumes of import; Inflation; Income; Expenses; Investments; Cost price; Price; Profit; Money; Natural, Material, and Human resources; Other (integral).

Fig. 6. The principal model of economic indicators of the state development

The political and economic environment conditions the development of the regional cooperation security upon Lithuania's integration into NATO and the EU, balanced by the social environment of internal threats in time and space (in Lithuania, the EU, and the world) [15, p. 147-151].

Social environment is described by social factors that are formed by human relations in the political and economic environment of the balanced development of the state and society [15, p. 220-231].

Human relations in the society is communication, and cooperation cov-

ers the life and work of a separate individual, his family development, permanent optimization of the activity of the collective in the organization [15, p. 228-231]. Integral results of human cooperation are expressed by the quality of human life in Lithuania and beyond the borders of its territory [11]. This integral result is under a direct effect of the development of our country and society balanced (or non-balanced) by political, economic, and social factors [27]. Social factors of the development of the state, society, the economy of the country, and national market are connected by time and space (Fig. 7) [15, p. 211-220].

Development of : the country, county, city, district, township, village, society, family, individual;
Employment; Emigration; Immigration; Field: health, education and science, culture;
Life quality; Ecological balance; Demographic changes; Other (integral).

Fig. 7. The principal model of social factors of the state development

Upon methodological description and methodical generalization of the political, economic, and social environment of the balanced development of the state and society and after evaluation of the integral dependency of political, economic and social factors of this environment, it is possible to model the system of internal threats of the regional cooperation security with Lithuania's integration into NATO and the EU and to prepare a principal model of internal threats that joins together threat groups in time and space [15, p.159]; the groups are presented in Fig.8.

Political threats; Economic threats; Social threats.

Fig. 8. The principal model of internal threats of the state

Having compared the principal model of the state and society development with the principal model of internal threats of the development of the economy and national market, it is possible to determine the methodological dependency of the balanced development of the society, which is characterized by the integral totality of political, economic and social factors [17, p. 89-143]. Methodology of research of that totality forms premises for presenting the dependency of principal models, which is expressed taking that:

- *the political environment of the country has a direct effect on the changes of social threats;*

- *the economic environment of the country affects directly the changes of political threats;*
- *the social environment of the country exerts a direct influence on the changes of economic threats.*

The provisions listed are described by mathematical models, which express the functional dependency of integral factors [16, p. 223-234]. The results of integral dependency of political, economic, and social factors are characterized in fixed time and space by the national state budget (income and expenses), the relation of export and import of the national market as well as the GDP per capita, as an indicator of the EU development [9, p. 183-195].

2. The Balanced Development of the State and Society

Currently, the development of our economy and national market is under the effect of the external and internal political, economic and social environment of the country [15, p. 133]. The political decisions adopted are coordinated at the EU and NATO institutions; they affect the factors of economic development of the national economy and market, and, frequently, the adopted political decisions do not comply comprehensively with the security of the society development, which does not guarantee the private security of human labour and life as well as family development in Lithuania and abroad [70]. On the other hand, the freedom of the individual and his family is grounded on work, which in macroeconomics is expressed by the GDP, and on the basis of the European Research of Values [ERV], during which (1990 – 2001) it is taken that the index of economic development of various European countries is the GDP per capita per year, therefore three types of labour values and approaches were distinguished that are of special importance under the conditions of integration and globalization, namely [5, p. 145]:

- *labour as value is important for the life of the individual and the development of his family;*
- *social labour concept;*
- *importance of separate labour aspects for the development of the intellect of the individual and for the use of his individual opportunities.*

At present the most vulnerable individual is in the Lithuanian countryside, where over 31.8 percent of the population of the country reside, while about 21 percent of the population work in the agriculture and forestry [12, p. 122]. The natural resources of Lithuania correspond to the methodics for the balanced development of the society. On the territory of Lithuania, the natural conditions are favourable for rearing of animals and poultry, fed with fodder crops and grass, as well as for fish rearing in water basins and for fur breeding. Rather low

pollution of the soil, water and air forms the real conditions for the development of the production of ecological agricultural products. Experience of the Baltic region countries shows that agricultural production in our countryside may be developed along non-traditional trends [4, p. 468-472]. Article 47 of the Constitution of the Republic of Lithuania foresees that "Land, internal waters, forests, and parks may only belong to the citizens and the State of the Republic of Lithuania...", and Article 48 declares that "Every person may freely choose an occupation or business, and shall have the right to adequate, safe and healthy working conditions, adequate compensation for work, and social security in the even of unemployment..." [14, p. 18-19]. The rural population, however, as well as urban people endure the most difficult period of their existence [12, p. 122]. The incomplete land reform and the inefficiently functioning land market impede the natural growth of farms, reduce their competitiveness on the home and foreign markets. The normative acts of the EU foresee that "Chapter II, Agriculture, Art 38 p. 1. The common market also encompasses agriculture and trade in agricultural goods. "Agricultural goods" are farming, cattle-breeding and fish-rearing products and directly related primary processing products." [6, p. 109]. Even though the EU countries foresee the reduction of subsidies for agriculture, the farmers, however, each year receive, on the average, over EUR 1000 of the State aid per hectare of arable land. According to the data of the Economic Cooperation and Development Organization (2002), part of the State aid has constituted analogously: in Lithuania – 18 percent, Poland – 28.5 percent, the EU countries – 45 percent, these are the reasons, impeding the land market to operate efficiently in Lithuania [12, p. 123].

Today, the efficiency of activity is predetermined and will be predetermined in the future by the rational use of progress, which guarantees the constant increase in labour efficiency of people, the reduction in the cost price of production and the increase in wages relative to the rates of efficiency. The efficiency of the use of progress may be calculated methodically in each concrete case by applying a functional integral mathematical model [15, p. 117]:

$$E_{p,j} = [(c_i + e_n U_i) - (c_j + e_n U_j)] A_j (ff_c), \quad (1)$$

where $E_{p,j}$ – the annual efficiency of the use of progress in the Lithuanian rural or urban localities when manufacturing a new product (j);

c_i – the cost price of the old product manufactured in the Lithuanian rural and urban localities (i);

e_n – normative efficiency rate (projected is equal to 0.143 when the capital repayment is 7 years) of capital (implementation and repayment of investments into progress);

U_i – partial investments into capital per manufactured unit of old products (i);

c_j – the cost price of a new product (j) planned for manufacturing in the Lithuanian rural and urban localities;

U_j – partial capital investments per unit of a new product planned for manufacture;

A_j – the annual production programme, upon the implementation of the progress of the planned new product (j) for ensuring the production efficiency, and its sales volumes on the national and international market for the planned investment repayment period;

f_t – temporal integral function;

f_s – spatial integral function.

While developing the balanced labour activity of people in the Lithuanian rural or urban localities in order to ensure the efficiency of the use of progress in each separate case, which in the perspective in the national, EU and world market would create the real conditions for optimization of the labour activity of the rural and urban population and the rational use of the natural, material and human resources, it is necessary to solve the especially complex and comprehensive tasks, formed by the global economy [30, p. 411–425].

For solution of these tasks and optimization of the activity, a methodological sequence and its application methodics as well concrete methods are recommended, with the application of which in a specific way it is possible to (a strict dependency of economic efficiency, which is calculated by applying a functional integral mathematical model 1) [15, p. 119]:

- select an optimum variant for the use of progress so that the partial capital investments per product unit (j) should be the least;
- markedly reduce the cost price of a new product (c_j);
- ensure the rapid increase of the annual production programme (A_j) and sales volumes on the national and international market;
- solve the requalification of the rural and urban population;
- increase labour efficiency – to modernize jobs, establish new ones, provided that wages increase slower as compared to the labour efficiency increase rates;
- balance price changes of material resources and calculate their necessary optimum volumes for the development of the annual production programme (A_j);
- ensure the financial stability (on the basis of sales and purchase agreements);
- forecast the integral space function/market factors/;
- implement and permanently improve the quality management system (at a level of ISO standard series);
- others, i.e. comprehensive tasks of the universal management system that should be solved permanently.

The structure and complexity of solutions of comprehensive tasks consist of the permanent increase of labour efficiency and wages, but labour effi-

ciency should increase more rapidly than wages (what is being frequently violated in practical activities, this is that wages are not increased, in general). These main methodological requirements comply with the actual environmental conditions to ensure the balanced development of the national economy in time and space (in Lithuania, in the branch of the national economy and the economy, on the national, EU and international markets) [31, p. 369-380]. This is a comprehensive task of special purpose in time and space [27].

The use of progress in the life and work of the individual, the development of his family and the optimization of the collective activities in a single organization create conditions for the development of the labour activities and the strengthening of democracy under the conditions of integration and globalization, under which it would be possible to ensure the balanced development of the state and society as well as the life quality of people in time and space (in Lithuania, the EU and the world). However, the processes of the development of democracy and progress are integral and have the functional dependency. The function of the development of progress and democracy may be expressed by function of labour and the added value of labour, which is described by a functional integral mathematical model [15, p. 226 – 227]:

$$P f(D) = d f(dpv) f_t f_s, \quad (2)$$

where P – the use of progress, designed for ensuring the balanced development of the state and society;

$f(D)$ – the function of democracy, intended for ensuring the balanced development of the state and society, and this function is expressed by the system of normative acts of Lithuania;

d – the work, aimed at ensuring the balanced development of the state and society: creation of the national product, production and its sale on the national, EU and international markets;

$f(dpv)$ – the labour value added function, designed for ensuring the balanced development of the state and society, expressed by the integral factors of the global economy – “free movement” of: capital, goods and services, labour force in time and space (in the world, EU, Lithuania);

f_t – temporal integral function;

f_s – spatial integral function.

The development of the state and society is the process, based on the balanced economy, the real result of which in fixed time and space is expressed by the life quality of the individual and his family. The life quality of people is the extended methodological conception of the management of the state and society development, therefore it complies with the conception of an *indicator*. This indicator is a useful measure in simplifying, specifying quantitatively, generalizing the huge flows of information, creating the effective feedback between the entities and objects of society and the entities and objects of the state, revealing political, economic and social fields, where we are acting optimally, as well as

focusing on areas that need to be given attention in optimizing the human activity in time and space [4, p. 464]. This management methodological conception is used in seeking to reduce the number of complicated interrelations, bringing them to methodical formulation, facilitating evaluations between the state and society as well as society and the state under the conditions of the world global economy, globalization and integration into NATO and the EU [10, p. 180-202]. On the other hand, an indicator is a quantity or measure, providing information on the dependency of the global systems, or in this case on the integral relationship of the political, economic and social processes of the development of the state and society, which is methodologically characterized by the specific group of factors like (the integral dependency of political, economic and social factors that according to the theory of probability is expressed by a functional integral mathematical model 2) [15, p. 200-211]:

- **progress** – a new product, new materials, new technologies, new means of activity, new labour efficiency (job modernization, establishment of new jobs, permanent training of the staff, proportionate increase of labour efficiency and wages according to the efficiency dependency) for the optimization of the activities of the individual organization on the national and international market, increase in the real income of the individual and the balanced development of his family (accumulation and development of capital – a life quality guarantee);
 - **democracy** – freedom of the balanced development of the activities and life of the individual and his family (from anarchy to the regime to ensure the balanced development of the state), which guarantees the capital accumulation and development in time and space;
 - **labour** – the intellectual and physical activity of the individual that is expressed by the capital accumulation and development to ensure the balanced activities of the state and society in time and space, and to integrate the demand – supply on the market by the principle of exchange, which should ensure the improvement of human life quality;
 - **added value of labour** – real income of the individual received for intellectual and physical labour in fixed time and space that has a constant effect on capital accumulation and development as well as the balanced development of economy at the level of the national, EU and world market;
 - **time** – evaluation criterion, intended for identification of the added value of labour in space (on the national and international market);
 - **space** – evaluation criterion, intended for identification of the place of activities (for forecast of factors on the national and international market).
- All the listed integral factors for evaluation of the balanced development

of the country's economy, the state and society and their calculated normatives create real conditions for optimization of the work and life of the individual, his family development, and the activities of the collective body in the organization; also for developing the balanced national economy and strengthening of the regional cooperation security in the common space of NATO and the EU as well as on the market of global economy of the world [18, p.10-12]. Therefore it is possible to note that the labour of the Lithuanian people and the national product created in the course of labour processes as well as the development of labour activities is the main object and subject of the management of consistent policy of the balanced development of the country's economy and national market [20, p.73-99].

The science of management explores and responds to all comprehensive questions, whereas in practice it does not provide optimum solutions, since the latter must be prepared and adopted by the people taking positions in the State institutions, thus improving the integral environment for the development of Lithuania and society and ensuring the regional cooperation security upon Lithuania's integration into NATO and the EU [7, p.101-128]. This is a long-term and constantly developing process, which ensures the balanced development of the country's economy and national market in time and space. The participants of this process are all national and international market actors. The solution of these tasks is aggravated by internal factors of the economy of Lithuania and national market environment and external factors of Lithuania, which are on the constant change due to the political, economic, and social environment, as well as due to the integral dependency of the development of the global economy and the European Union market factors in time and space [22, p.112-128].

Due to the consequences resulting from the development of the global economy, still new comprehensive tasks arise for the national state institutions [23, p.281-400]: how to ensure the national security of the balanced development of the state and society as well as the private security of our people and their families [21, p.109]. It is necessary to stress that the individual of Lithuania and his family do not have at present and will not have in the future the real conditions and opportunities for tackling very complex and comprehensive tasks while developing their labour activities, since the policy of economy and market is an integral part of Lithuania's economy and the social environment of the life of people [29, p.12-27]. Therefore it is necessary to analyze and forecast the national security of Lithuania's development, which is affected and will be affected in the future by political, economic and social factors [9, p.159-168].

After generalization of the results obtained during the comprehensive research, it is possible to state that political-economic and economic-political factors to-date in Lithuania are closely integrated, whereas social factors are "aloof" (as if left to themselves and for freedom of the individual and his family development that is not free, since it depends on the summary results of the state

development). Therefore it is possible to indicate the result: unemployment, the irrational use of the national resources and the slow rate of the use of progress as well as the non-competitive production of the national product in the national economy, its inefficient realization in the national and international market, therefore the individual and his family in our country are unsafe politically, economically, and socially, or the private security does not conform to the principal provisions of the Lithuanian national security strategy in the real life [18, p.7-9].

3. Private Security of the Development of the Individual and Family

Security of the development of the individual and his family is an integral part of national security. Lithuania is not an exception [24, p.17-21]. When analyzing the rational use of the natural resources of the country, it was identified that at present our country is in possession of 38,3 thous. ha of lands, consisting of plots, which have lost their economic value, have the damaged or completely destroyed soil cover, the changed hydrological regime or otherwise degraded areas [4, p.528]. Nevertheless, this is our wealth, which is the guarantee of private security in Lithuania for the individual and family [25, p.19-23]. This property is evaluated by the agricultural activity, and the said activity affects the scale of biological property in the general part of GDP. The biological property consists of live animals and plants [1, p.106], whereas the agricultural produce are products generated from the biological property (ibid). Labour of Lithuanian people is expressed by the added value of labour for identification of the cost price and price per production unit on the national and international market, for which the individual of Lithuania receives real income, which affects directly the purchasing power on the market and the level of the participation of the individual in the market. This level to-date is low, since the purchasing power of the urban and rural population is very low in the common US market [15, p.220-231]. The processes of globalization and integration as well as the EU changes and normative acts relevant to the development of these changes only partly foresee the support to the development of the labour activity of Lithuanian rural and urban people, since the major part of complex and comprehensive tasks are transferred for solving to national state institutions [26, p.204-212]. The said institutions delegate their competence to the individual and his family, and even local self-management institutions are not ready to implement the EU aid funds that will reach us already in the second half of 2004. Here numerous comprehensive tasks come forth and they are specified by [11]: the use of progress, restructuring, specialization and cooperation of activity trends, employment, professional preparation, self-improvement and raising of qualification of people, modernization of organizations, implementation of ISO 9000 series standards, free movement of capital, goods and services, and labour force both from the West and the East, etc. [12, p.23-25].

The necessity arises for state administration institutions to ensure the market of perfect competition at the present moment by the system of normative acts and their practical activities [13,24,27], since only the integral factors of the balanced development of our economy and market will predetermine in the future the optimization opportunities of the activity of the urban and rural population of Lithuania and the general security of development [19, p.83]. These processes are characterized by the geopolitical situation of Lithuania, which is elucidated by the EU and NATO experts as well as specialists of our country [11,p.72], since the guarantee of security of the national economy and market development is the life quality of our people and private security of the separate individual and his family. The quality of life and labour of people and of life of their families is estimated as a function of property accumulation and its development, which is expressed by a mathematical model [15, p.117]:

$$K_i = (NT_i + I_i + P_i) f_t f_e, \quad (3)$$

where K_i – property (capital) of the individual and his family, designed for ensuring the balanced development of Lithuania's economy and market;

NT_i – real estate of the individual and his family, intended for ensuring the balanced development of economy and market;

I_i – investments of the individual and his family activities, aimed at ensuring the balanced development of economy and market;

P_i – real income (from the activities) of the individual and his family is money that the individual and his family may freely dispose of (use) – develop in the balanced development of economy and market;

f_t – temporal integral function;

f_e – spatial integral function.

The rate of progress use depends on the forms of capital accumulation and development, the integral interaction of its functions with the factors of the development of the Lithuanian balanced economy and national market as well as on the real internal and external environment, since the integral dependence of functions is expressed by labour and its real value on the market.

Mental and physical work of the individual is the main factor, which constantly affects the accumulation and development of capital, whereas integral processes form the real conditions for acceleration of the balanced development of the state, society and national economy in time and space.

The balanced development is characterized by the form of property and its constituent parts, which are expressed (labour economic results are calculated and their dependency is expressed by mathematical model 3) by the objects of private security management of the individual and his family as well as integral processes of dependency [15, p.42-46]:

- **capital** – the result of the periodical activity of the individual: the summary volumes of private property of the individual and his family in time and space, on which the balanced development of the country's economy and national market, the internal threats of security and their dependence on the external threats of security are dependent;
- **real estate** – the result of the periodical activity of the individual: private natural resources, basic funds and their assets and liabilities (buildings, structures, means of activity, etc.), the value of which increases in time and space (if used improperly, they may decrease as well, therefore it is the object of national and international business management);
- **investments** – the result of the periodical activity of the individual: subjects, objects and processes of management, in the course of which progress is used, purchases and sales are made, real income is received in time and space, the intellect of the individual is developed and employed permanently, this ensuring the accumulation and development of private capital (as the basis of the balanced national economy);
- **money** – the result of the periodical activity of the individual: real income, expressed and available in the form of money at bank or in cash (in different forms), which the individual or his family may freely dispose of in time and space or invest into real estate and investments for the development of activities on the national and international markets;
- **time** – a criterion for property accumulation and development in space;
- **space** – place for property accumulation and development (on the national and international markets).

Capital accumulation and development is based on the balanced development of national economy, which is the basis of the balanced development of the state and society, as the integral results of political, economic and social factors, ensuring (or not ensuring) the private, national and regional cooperation security both in time and space (inside and outside the country). Today, the political, economic and social factors of the development of our state and society restrict sufficiently the accumulation and development of the property of people, since meanwhile the function of capital development in the territory of Lithuania has a negative effect on the life quality of people: income and the purchasing power is low, the labour activity is not efficient and does not conform to the added value of labour under the conditions of the national, EU and world market. Due to the mentioned factors, the development of the Lithuanian economy and national market is not balanced and slow, because it does not comply with the political, economic and social preconditions for the use of progress and democracy development: to invest and develop the labour activi-

ties under the conditions of the integral development of Lithuania, the Eu and the world [15,p.125-146]. These conditions to-date are also limited by the existing system of normative acts of the country [13], which does not stimulate the modernization of jobs and the establishment of new ones in the economy and national market, thus impeding essentially the rational use of natural, material and human resources of the country [12,p.67-75]. Positive and negative human labour results in our economy and national market evidence the influence of global economic factors of the world as well as of integration and globalization processes on the development of the country and society, the results of which are generalized by macro- and microeconomic factors of the economy in the common space of NATO and the EU.

Macro- and microeconomic factors are values subject to calculation in fixed time and space, whereas the precision of calculations depends on the constantly updated data bank, into which real results of human activity are introduced [15, p.161-231]. It is noted that statistical indicators in our country differ significantly from the real macro- and microeconomic indicators, which in fact are not difficult to be calculated in the fixed time and the territory of Lithuania (to calculate the general arithmetical mean of the indicator per capita or family in the country) [13,24,27,28]. These data are important for predicting the rate of the use of progress in Lithuania and its regions, since these forecasts are necessary for preparation of investment strategy so as to ensure the balanced development of the economy of the country and national market as well as national and private security in the space of NATO and the EU [13,24,27,28]. On the other hand, the balanced development of our state and society is based on the political, economic and social environment, which is affected by the factors of global economy. These factors increase in the essence the social, political and economic threats in Lithuania [15, p.151-154].

During research it was identified that political environment of the development of society was developing social threats, whereas economic environment – political threats and social environment – economic threats [76]. Such integral dependency of threats in the development of Lithuanian economy and national market strengthens the internal threats of national security of the country and simultaneously does not stimulate the security of the development of our society, family and human life [15,p.146-160]. These processes give rise to the objective concern, since integration into the common space and market of the EU alone does not ensure the private security of the development of the individual of Lithuania and his family [13,24,27,28], therefore the national administration institutions already now must radically solve the long ago formed problems of Lithuanian people and create favourable conditions for the development of labour activities in the total territory of the country: use all the available resources for

the development, that is create, manufacture and sell the competitive national product on the home and international market. Only such activity will ensure the accumulation and development of capital in the life of our people, will improve the life quality of the separate individual and his family, while this integral function will also strengthen the national security of the development of Lithuania [15, p.146-160]. Management methodology, methodics and methods do not foresee any other opportunities for the balanced development of Lithuania's economy. This is based on the already available scientific research data by Lithuanian and foreign authors, scientific literature and other sources as well as on management methodology, methodics and methods for ensuring the security of the balanced development of the state and society, since real environment and reality is not and cannot be stable [21, p.111]. Due to this reason, problems of regional cooperation security upon Lithuania's integration into NATO and the EU remain of actual importance, and we will be obliged to analyze them constantly and take optimum political, economic and social solutions for tackling integral tasks, since the Baltic Sea area is and will remain one of the most important global objects of the management of the development of the global economy of the world and market entities (in Europe and the world) [18, p.12-21]. Therefore it is important to explore the internal threats of the regional cooperation security, to identify their functional dependency, to model their integral forms and models as well as to predict the private, national, regional, continental and the world community development security of the balanced development of the state and society.

National security is the balanced development of the state and society, the basis of which is formed of the balanced development of national economy, the private security of the life and labour of the individual and his family development, the activity of the collective in the organization, accumulation and development of capital for improvement of the level of human life. Private and national security is ensured by the weakening of internal and external threats with Lithuania's integration into the common space of NATO and the EU. This is the key task of the national state, the positive results of whose solution guarantees the state sovereignty [22, p.305-308], economic security [3, p.302-325], regional security [3, p.238-279] as well as the balanced development of the state and society (in Lithuania, the EU, and the world) [9, p.159-168].

Conclusions

Methodological principles for researching the internal threats of the regional cooperation security, their implementation methodics and methods under the conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU revealed the broad opportunities for comprehensive analysis of the internal threats of national security in time and space. The accumulated and described material of research performed create conditions for formulation and provision of the generalizing conclusions.

1. **The balanced development of the state and society** will be ensured by the uniformity of political, economic and social factors in the common space of NATO and the EU.
2. **The development of human activity** in Lithuania and the increase in the added value of labour guarantee the competitiveness of the national product and GDP growth.
3. **Private security of the individual and family** is expressed by the dependency of the accumulation and development of capital that creates the real conditions for the development of progress under the conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU.
4. **Strengthening of national security** depends on the results of the balanced development of the state and society, which are intended for weakening of the internal threats and stabilization of the regional cooperation security development.
5. **The road of integration into the EU and NATO, selected by the Lithuanian people** is based on the methodological principles of the national security development and is correct politically, economically and socially, however, national institutions must formulate and approve the priorities of the balanced development of the country's economy and national market, the implementation of which would ensure the weakening of the internal threats of security and the life quality of people in time and space.

References

1. Apskaitos ir finansų aktualijos integruojantis į ES. (2002).// Tarptaut. konf. medž. – Akademija: LŽŪU.
2. Bauman Z. (2002). Globalizacija: pasėkmės žmogui. – Vilnius: Strofa.
3. Buzan B. (1997). Žmonės, valstybės ir baimė. – Vilnius: Eugrimas.
4. Čiegis R. (2002). Tolydi plėtra ir aplinka: ekonominis požiūris. – Vilnius: Aldorija.
5. Europa ir mės. (2001). Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Gervelė.
6. Europos Sąjunga. (1998). Steigimo dokumentų rinktinė. – Vilnius: Eugrimas.
7. Denhardt R.B. (2001). Viešųjų organizacijų teorijos. – Vilnius: Algarvė.
8. Dokumentų rinkinys. (2002). XX amžius. Pasaulis ir Lietuva. – Vilnius: Kronta.
9. Grebliauskas A. (2001). Pasaulio ūkio raida XX amžiuje. – Kaunas: VDU.
10. Grigas R. (2001). Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija. – Vilnius: Rosma.
11. Kokybės vadyba. (2002). Lietuvos integracijos į ES procese.// Resp. konf. medž. – Kaunas: Technologija.
12. Lietuvos ateitis pasaulio kontekste. (2003). Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mokslo aidai.
13. Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai. (2002). – Vilnius: Saulužė.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1994). – Vilnius: LR Teisingumo m-ja.
15. Makštutis A. (2001). Strateginio valdymo principai. – Klaipėda: KU.
16. Makštutis A. (1999). Veiklos vadyba: teorija ir praktika. – Vilnius: LR ŠMM Leidybos centras.
17. Melnikas B. (2002) Transformacijos. – Vilnius: Vaga.
18. Nacionalinio saugumo strategija. (2002). Vilnius: Leidybos centras prie KAM.
19. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. (2002). Nr.24. – Kaunas: VDU.
20. Schultz T.W. (1998). Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika. – Vilnius: Eugrimas.
21. Schuman R. (2002). Už Europą¹. – Vilnius: Eugrimas.
22. Tarptautinių santykių teorija šiandien. (2000). Sudarytojai Ken Booth ir Steve Smith. – Vilnius: Algarvė.
23. Tatsachen über Deutschland. (2002). – Frankfurt/Main: Societäts-Verlag.
24. Valstybės pagrindai. (1996). Pirmoji dalis/A.Junavičius, J.Matakas. – Kaunas: Technologija.
25. Valstybės pagrindai. (1996). Antroji dalis/Sudarytojas J.Matakas. – Kaunas: Technologija.

26. Valstybės pagrindai. (1997). Trečioji dalis/Sudarytojas J.Matakas. – Kaunas: Technologija.
27. Vilpišauskas R. (2001). Integracija Europoje: Baltijos šalys ir ES. – Vilnius: Arlila.
28. Žigaras F. (2002). Baltijos šalys: saugumas ir gynyba 1990 – 2002. – Vilnius: Leidybos centras prie KAM.
29. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (2000). – Vilnius: Valstybės žinios.
30. Ньюстром Д., Дэвис К. (2000). Организационное поведение. Поведение человека на рабочем месте. – Санкт-Петербург: Изд-во „Питер“.
31. Сенге П.М. (1999). Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации. – Москва: ЗАС „Олимп - Бизнес“.

METHODOLOGICAL OF RESEARCH OF EXTERNAL THREATS THE COOPERATION SECURITY

Antanas Makštutis

*The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Vilnius, Lithuania*

Abstract

The work deals with the global economic factors of the world that have an impact on the development of the country's economy and national market as well as on regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the European Union (EU). Methodological principles of research of external threats to regional cooperation security, methodics and methods of their implementation are provided. Forecast is made of the geopolitical environment of the balanced development of the state and society, modelling of external threats is presented, their integral models and forms in time and space are described.

Introduction

Various areas related to policy, social issues, the development and progress in the field of economy, technology, human labour and life as well as trends of the development of the global economy of the world are still more broadly interrelated and joined into the major integrated projects of progress development, implementation and application that make an intensive impact on the balanced development of national economy in time and space (in Lithuania, the Baltic Sea Region, the EU, Europe, Asia, other countries of the world and the world). Global economic factors of the development of a "free market" model of the world and "free movement" of capital, goods and services, and human resources bring changes to the geopolitical environment of regional cooperation security as well as to the political, economic and social environment of the development of the national state and society. Changes in the environment pose still more novel and sophisticated complex tasks to the national state institutions to assure national security for the balanced development of the country's economy and national market.

The urgency of the theme implies that it is necessary to forecast changes in external threats to regional cooperation security and their impact on the development of national security of Lithuania in time and space that have not been researched methodologically and were not described in scientific and special literature.

The objective of research is to analyze the influence of global economic

factors on the external threats to regional cooperation security in Lithuania.

Research tasks are to identify the developmental tendencies of political, economic and social factors in the development of the state and society and of the external threats to national security.

Research object is the external environment for the development of the state and society.

Research methodics is a monographic method for the implementation of which, analysis and synthesis, graphic, mathematical modelling, observation, data collection, systematization and accumulation, as well as other integral methods are applied. With the help of the said methods scientific and practical investigations were conducted: analysis was made of the external threats to regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU.

Work results cover a description of methodological principles for researching of external threats to regional cooperation security, methodics and methods for their implementation are presented, conclusions are formulated.

The main sources of information are the latest and most novel scientific works in this field by Lithuanian and foreign authors, theoretical and practical results of international symposia and scientific conferences, official and statistical as well as other information published in the sources and in the internet, results of comprehensive research conducted and systematic material of their analysis.

1. Regional Cooperation Security Environment

Description of methodology of external threats to regional cooperation security of the development of the country and society and the preparation of assessment methodics as well as the formation of a model of external threats is a long-term and complicated process, since it is necessary to analyze the factors of the political, economic and social environment, to determine their integral dependence at the level of correlative relations. The solution of the tasks in question is based on the main principles of the theory of probability and dependence of integral models [16,p.183-191], however, the key task remains to be solved, i.e. methodological selection of practical actions in respect of external threats to regional cooperation security in time and space. The complexity of modelling of this comprehensive task depends on the global economy of the world, since its processes has a direct influence and will affect integration processes in the development of the country's economy in the common space of NATO and the EU under conditions of globalization. [11,13,24,25,26,27,28]. These methodological problems are of importance to researching external threats to regional cooperation security in the development of the state and society, since Lithuania is politically integrated into NATO and the EU structures, and in 2004 the system of normative acts of the said institutions will be enforced in our country [36,p.13-20]. State institution of the country must change in

the essence the competence of their activities, which will transform the existing administrative system of the development of the state and society [13], whereas integration into NATO and the EU will call for the coordinated political, economic and social decisions in the development of national economy and market [18]. Work experience in the field of regional cooperation security and as regards security and protection of common actions of the Baltic states in 1990-2002 revealed different approaches of Lithuania, Latvia, Estonia, Poland, Belarus, Russia, USA and other states to national and common interests [28,p.7-39]. These interests showed that regional cooperation security may be assured by the balanced development of the state and society, which is declared also by the EU statutory acts [6]. However, it is also necessary to evaluate the geopolitical environment, which is not stable and is on the constant change [8,18,21,27,28].

The geographical environment of Lithuania, which also forms the geopolitical environment, is exclusive, as compared to the geopolitical environment of other European states, and, in general, the Baltic Sea Region is attributed to the strategic geopolitical environment of the global economy of the world [30,p.50-55]. In this common geopolitical space, the processes of the development of the global economy of the world are integrated with their political, economic and social integral factors, since the interests of the major states of the world and of the states existing in the Region become intermingled and form a new action programme for the development of NATO and EU activities, therefore the perspectives for the development of the national state in time and space and their national security are manifest [6,8,14,26]. Region Political, economic and social interests of the Region are integrated by the global economy of the world.

On the other hand, the geopolitical interests of the East and West are integrated into the Baltic Sea Region and into the internal and external environment of Lithuania, therefore our state institutions are solving and will solve still more sophisticated political, economic and social tasks, on the results of which the balanced development of economy and national market as well as regional cooperation security are dependent and will depend under conditions of Lithuania's integration into the integral space of the activities of NATO and the EU [33,p.11-50]. This space of activities to-date is forming long-term political, economic and social conditions, on which the tendencies of the development of external threats to regional cooperation security will be dependent in the future under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU and which are broadly discussed today and will be discussed in the future [6,11,12,14,18,27,28]. These discussions give rise to new challenges of the 21st century in Lithuania, NATO, the EU and the world, which are characterized by mutual political, economic and social cooperation between separate states, by ethnic, religious and other conflicts, e.g., "New integration of Belarus and Russia came to crisis" [32,p.2], "Contradictions of integration between Belarus and

Russia" [31,p.28-35]"; I. Ivanov stated that a war in Iraq may develop into the global conflict [31], and in 2050 the population of Lithuania will constitute only 2.5 million people [12], etc. Due to all reasons, the processes of integration and globalization still more reveal a hypothesis of absolute power in the modern world [22,p.63-66]. It has been acknowledged that analysis of the world community is based on the concept of power, which encompasses three main trends: the relation of the military power with the economic and social power, interpretation of the rise and fall of the power of the states and realities; separate units of the system (states/societies) – the relation of power with other transnational associations (NATO, the EU, etc.) [22,p.48-68].

Methodological research revealed that strengthening of military power has an insignificant effect on the external threats to regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU [9,10,11,12]. At the International Forum on Regional Cooperation Security in Minsk on June 13, 2003 Prof. A.P. Vardomatski [NOVAK Director, Minsk] presented the results of the sociological survey carried out in Belarus, which highlighted the opinion of the Belarus population about the external threats to the Republic of Belarus that distributed as follows: from Russia – 17.5 percent; from GFR – 19.5 percent; from Poland – 5 percent; from Lithuania – 4.5 percent; from the USA – over 45 percent; from elsewhere – less than 8.5 percent (these data are published in Minsk). The research results presented is the opinion of the population of Belarus, however, it is possible to state that it reflects the tendencies of the development of the world community, when the external threats of the individual state are divided into political, economic and social ones, since the population of Belarus expressed their opinion in an analogous way. It means that military power is the guarantee of security only in those cases when concrete conflicts are being solved that cannot be resolved by political, economic and social measures according to the provisions of the international normative acts and which are not fulfilled by the conflicting parties: Afghanistan, Iraq, the Near East, the Balkans, and other regions – in Asia, Latin America, etc. [3,p.380-395]. The relations in the world community, however, are developing, and new problems of international cooperation between the states arise constantly. They are attempted to be solved by international organizations and frequently without success, since often the acceleration of the development of military power of an individual state and its superiority over the military power of separate states or groups of states become evident [3,p.381]. Similar processes in the development of the world community today are demonstrated by the USA, Russia, United Kingdom and other states: France, Germany, even though three of them belong to the EU, and four are joined by the common goals of NATO [2,3,8,9,10,11,12,27,28]. Today Russia plans to modernize its military power twice, and for achieving these aims the appropriate financing is also planned [33,p.294-310]. This decision is adopted and approved by the Russian normative acts, as well as based on geopolitical interests rather than on methodology of state sovereignty [22,p.305-308].

Such asymmetry and positioning of conditions in Europe is revealed by a forecast of a corresponding scale, when a country possessing more options for choosing the prospects of the balanced development brings some uncertainty of national security to the life of people of another country, while the latter having less opportunities for selecting the balanced development cannot give as an opposition the alternative of guarantee of national security [2,p.159]. In 1997 already, it was stated that “External threats to national security, their reasons and sources have already been perceived and understood long ago by all. Unfortunately, the same could not be said about threats existing internally, their causes and sources.” [26,p.208], whereas at this moment the situation got changed and forecasting of external threats to national security has become an especially complicated task in Lithuania and other states. This is witnessed by the integral results of political, economic and social factors in the development of the world community in Europe and other continents of the world within the last years [17,p.104-119].

2. The Geopolitical Environment of the Development of the State and Society

The geopolitical environment of Lithuania is specific and differs greatly from the other EU countries and NATO members, therefore research of regional cooperation security under conditions of Lithuania’s integration into NATO and the EU as well as forecasting of external threats are of special importance to all the Baltic Sea Region countries, the EU, NATO and the Eastern states: Russia, Belarus, the Ukraine, etc. [33,p.185-204]. The geopolitical environment of our country consists of the geographical location of the state in the Baltic Sea Region and the neighboring states, as well as balanced development of Lithuania and society in the common geopolitical environment in NATO and the EU in time and the region [15,p.146-160]. Lithuania’s land borders are with four states, a sea border with the Scandinavian states, and directly with Sweden, Russia and Latvia. The land border in the east with Belarus and with the Kaliningrad Region becomes a common space border of NATO and the EU. Not any other NATO and the EU state has such geopolitical environment [27,28]. The integral model of Lithuania’s geopolitical environment is constituted of integral factors of this environment that are distributed in the Baltic Sea Region [17,p.104-143]. The integral model of the geopolitical environment of the development of Lithuania is presented in *Fig. 1*.

**Factors: Global economies; NATO and the EU development;
the development of Russia and Belarus;
the development of Poland; the development of Latvia;
the development of Sweden**

Fig. 1. The principal model of Lithuania’s geopolitical environment

Analytical results provide real conditions to forecast that Lithuania has to play the linking role in regional cooperation security in time and in the Baltic Sea Region between the West (NATO and the EU) and the East (Russia and Belarus), therefore external threats to our national security depend on the political, economic and social environment of the development of this region, NATO, the EU and the world community. This environment forms the tendencies of the development of external threats in time and space (in Lithuania, the Baltic Sea Region, Europe, and the world) [33,p.344-431]. The political environment of regional cooperation security is linked by all states that are located around Lithuania. A mathematical model of the political environment consists of:

$$M_{pa} = (NATO_{pa} + ES_{pa} + RF_{pa} + BR_{pa} + PB_{pa}) f_t f_e, \quad (1)$$

where M_{pa} – integral model of the external political environment of the development of Lithuania;

$NATO_{pa}$ – the political environment of the development of NATO in time and space;

ES_{pa} – the political environment of the development of the EU in time and space;

RF_{pa} – the political environment of the development of Russia in time and space;

BR_{pa} – the political environment of the development of Belarus in time and space;

PB_{pa} – the political environment of the development of the world community in time and space;

f_t – temporal integral function;

f_e – spatial integral function.

A mathematical model of the economic environment of regional cooperation security is presented as:

$$M_{ca} = (NATO_{ca} + ES_{ca} + RF_{ca} + BR_{ca} + PB_{ca}) f_t f_e, \quad (2)$$

where M_{ca} – integral model of the external economic environment of the development of Lithuania;

$NATO_{ca}$ – the economic environment of the development of NATO in time and space;

ES_{ca} – the economic environment of the development of the EU in time and space;

RF_{ca} – the economic environment of the development of Russia in time and space;

BR_{ca} – the economic environment of the development of Belarus in time and space;

PB_{ca} – the economic environment of the development of the world community in time and space;

f_t – temporal integral function;

f_e – spatial integral function.

The integral model of the social environment of regional cooperation security should ensure in practice private security of the life and activity of the individual, his family development in the environment where he “moves freely” (in Lithuania, the EU, and the world). A mathematical model of this environment is presented as:

$$M_{sa} = (NATO_{sa} + ES_{sa} + RF_{sa} + BR_{sa} + PB_{sa}) f_t f_c, \quad (3)$$

where M_{sa} – integral model of the external social environment of the development of Lithuania;

$NATO_{sa}$ – the social environment of the development of NATO in time and space;

ES_{sa} – the social environment of the development of the EU in time and space;

RF_{sa} – the social environment of the development of Russia in time and space;

BR_{sa} – the social environment of the development of Belarus in time and space;

PB_{sa} – the social environment of the development of the world community in time and space;

f_t – temporal integral function;

f_c – spatial integral function.

The geopolitical environment of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU is formed by the integral political environment of this region; the integral economic environment of this region;; the integral social environment of this region in time and space [6,8,9,11,13,27,28,34,35].

3. Modelling of External Threats to Cooperation Security

It is necessary to distinguish that the geopolitical environment model of Lithuania consists of six macrosystems, linked by different political, economic and social environments. These macrosystems are independent states with their own national interests that are regulated by the political, economic and social environment of the region and defined by the integral dependence of temporal and spatial functions [14,18,27,28,33]. Therefore the results of their development are forecast with difficulty in time and space, since they are constantly affected by the changing environment and its political, economic and social integral factors and thus globalization and integration processes are integrated in the common space [1,2,3,21,23].

Firstly, the Russian Federation and the Republic of Belarus belong to the region of the Eastern states, the prospects of the development of which are indefinite in time and space.

Secondly, Poland, Sweden and Latvia belong to the region of the Western states: to the common space of the development of NATO and EU that is under the influence of the world market factors.

Thirdly, Lithuania is to solve the common comprehensive tasks, constantly formed by integration and globalization processes of the development of the global economy of the world internally and externally as well as to assure regional cooperation security among the states on the Baltic seacoast and the Eastern states.

In this region Lithuania is becoming a link between the West and the East with a direct border of spaces and must guarantee its security in compliance with the system of international legislation [6,12,13,14,18,33]. Due to these factors, Lithua-

nia has to undertake a special mission, since the said six macrosystems and Lithuania are linked by the two global systems of the world that form the integral factors of the global economy of the world, and Lithuania is to assure political, economic and social security and stability of the market [17,p.119-133]. Political, economic and social factors of that security impact the external threats to regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU and their environment [1,9,18,27,28]. The environment in the Baltic Sea Region is constituted of the EU states and the Eastern region (in Europe and Asia), situated around Lithuania. It is due to this that this region is extraordinary to the world market. The principal model of the integral geopolitical environment of Lithuania's development and regional cooperation security is given in *Fig. 2*.

Environment: of the global economy of the world; of Russia + Belarus; of the EU; of Poland; of Latvia; the environment of Sweden (with the Scandinavian environment)

Fig. 2. The principal model of the environment of Lithuania's development and regional cooperation security

The integral environment of the balanced development of Lithuania, society, economy and national market and of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU is distributed according to its political, economic and social integral factors and three key integral levels of their environment. The principal model of integral levels of the environment is presented in *Fig. 3*.

Regional political environment; Regional economic environment; Regional social environment.

Fig.3. The principal model of the levels of Lithuania's and regional cooperation security environment

The political, economic and social integral factors of Lithuania and this region are developed in an analogous way. The environment of the development of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU and the principal model of its political, economic and social integral factors is presented in *Fig. 4*.

Regional political factors; Regional economic factors; Regional social factors.

Fig. 4. The principal model of integral factors of Lithuania's and regional cooperation security environment

According to the general methodology of research of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU it is necessary to establish that interim results of the integral factors of the environment fixed in time and space (places) should be evaluated by applying the general methodics of their evaluation, which foresees that [15,p.266]:

- integral results of the relative dependence (acceleration of democracy and progress development) of political factors are determined by "NAS" (management consequences) and "nas" (self-management feedback consequences);
- integral results of economic factors are determined by macro- and microeconomic indicators (acceleration of democracy and progress development);
- integral results of social factors are determined by the living standard of people and the quality of human life indicators (acceleration of democracy and progress development).

It is necessary to note that external macrosystems, situated around Lithuania, are more complicated, since the development of each individual state is affected by integration and globalization processes, which are formed by the integral factors of the global economy of the world in time and the world (in the place or the region) [1,4,9,27,28,33]. It is possible to methodologically distinguish three levels of the regional cooperation security environment that define a vision and mission of the national state [22,p.305-308]. The principal model of the geopolitical environment for the formation of a vision and mission of the national state is provided in *Fig.5*.

Regional policy (the EU + Easter + the world); Regional economy (the EU + Easter + the world); Regional social environment (the EU + Easter + the world).

Fig. 5. The principal model of the environment for the formation of a vision and mission of Lithuania

These three levels of the environment inevitably will impact the balanced development of Lithuania's economy and national market as well as society in the development of the common space of the EU and NATO. [4,5,6,9,10,12,17,19,28,33,36]. The development of integration and globalization processes is special also due to the fact that the number of the population on the earth is increasing rapidly, whereas the natural resources are decreasing [2,p.130-137]. Upon comparing the integral model of the geopolitical environment of Lithuania and the integral model of the balanced development of society, we may distinguish and generalize that the model of Lithuanian external threats to regional cooperation security in time and space is very complicated, since it integrates political, economic and social factors at all levels [15,p.155-158]. Therefore external threats to the balanced development of the Lithuanian national state and socie-

ty and to regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU are developing, they are constantly changing in time and space and their forecast is becoming more complicated in Lithuania at the level of internal threats in the integrated space of NATO and the EU [15,p.159-160]. The model of external threats to the balanced development of Lithuanian economy, national market and society consists of internal threats. The principal model of external threats to Lithuania is presented in *Fig. 6*.

Regional social threats; Regional political threats; Regional economic threats

Fig. 6. The principal model of external threats to Lithuania

In the principal model of external threats three integral level of threats are distinguished in time and space and they constitute the constantly changing general model. Analysis of changes of this model is intended for researching the factors of environment and for forecasting their influence on the changes of external threats and integral dependence with internal threats in fixed time and the concrete environment (place). The general model of external threats to the balanced development of Lithuania and society consists of the levels of the external environment where political, economic and social threats are formed and which are affected by the integral factors of the global economy of the world both from the Eastern and Western regions [15,16,17]. For organization of research the principal model of external threats is developed where external threats are grouped according to levels and the geopolitical environment. The integral principal model of external threats to the balanced development of Lithuania and society and of the geopolitical environment (of Lithuania, the Baltic Sea Region, the EU, NATO and of the balanced development of the world in the common space is given in *Fig. 7*.

**SOCIAL THREATS (of the world economy, Eastern states, the EU);
POLITICAL THREATS (of the world economy, Eastern states, the EU);
ECONOMIC THREATS (of the world economy, Eastern states, the EU).**

Fig. 7. The principal model of external threats to Lithuania's development and of the geopolitical environment in time and space

The methodological application of this model and research of its integral factors form conditions for forecasting of external threats to regional cooperation security in time and space under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU [15,p.146-160]. Upon comparing the integral dependence of the geopolitical environment and external threats it is possible to present generalization that:

- *political decisions adopted in the EU and individual states, Eastern states, other states of the world, and international organizations have and will have a positive and negative effect on the external social threats to the balanced development of Lithuania and society;*
- *economic decisions adopted in the EU and individual states, Eastern states, other states of the world, and international organizations have and will have a positive and negative effect on the external political threats to the balanced development of Lithuania and society;*
- *the impact of the global economy of the world, the integral factors of the social environment of the EU and individual states, Eastern states, other states of the world have and will have a positive and negative effect on the external economic threats to the balanced development of Lithuania and society.*

On the other hand, integration and globalization processes in the world form constantly changing political, economic and social integral factors that regulate interstate and international relations [2,p.87-118]. The integral results of these factors form real conditions for the development of the global economy of the world on the international market, whereas the normative system of international acts encourages in a positive and negative way the liberalization of national markets and the constant propagation of “free movement”, which is directly manifested by three levels of “movement”:

- *a free movement of capital;*
- *a free movement of goods and services;*
- *a free movement of people.*

This “freedom” is conditional, and the national state remains the system of balancing the accounts since:

- *firstly, this is very beneficial to transnational corporations, while their forms and actions are covered with the mystical economy; they are the object of suppositions rather than of reliable analysis [2,p.89];*
- *secondly, powers forming corporations of transnational type are mostly anonymous, therefore it is difficult to identify them and they do not constitute the uniform system or order [2,p.90];*
- *thirdly, “...the state borders for the population of the still more cosmopolitan, extraterritorial world – global entrepreneurs, managers of global culture, and global scientists are levelled to the ground, this being not in the case of goods, capital and finance of the world.” [2,p.136];*

- *fourthly, under the existing conditions, progress does not make a positive impact on the quality of life of the impoverished population of the world [2,p.111];*
- *ifthly, therefore sovereignty of the state functions, since sovereignty of the state is started to be given a new look, this is what simply exists in the world, Europe, what separates and links people, their communication and the international system of normative acts of that communication in fixed time and space (in the state, the EU, and the world)) [22,p.308].*

Specifying otherwise, the integral dependence of international and national market or “freedom of movement” forms in the national state the political, economic and social tasks, constantly changing and still more complicated, the rational solution of which often is not assured by the existing systems of administration of the state and that of its normative acts, which is dependent on the external integral factors [26,p.206-207]. Therefore Lithuania’s integration into NATO and the EU has a positive effect on the balanced development of the country’s economy and national market as well as society, since institutions of our state have to solve the specified comprehensive tasks, the solution of which is based on the international law, the normative acts of the EU development, NATO requirements and the constantly improved system of normative acts relating to the development of our state and society [6,13,14,18,23,29,33]. Integration into NATO and the EU forms the real conditions for using progress, which ensures the rational use of all the resources of the country, strengthens the defensive power of the country and regional cooperation security in the Baltic Sea Region as well as between the East and the West [33,p.97-160]. Practical studies of the existing sources of information and research performed show that importance of studies on the development of international, regional and national security will become still more significant [3,p.398-435]. Interim results obtained during research will be used for forecasting of integration and globalization processes, therefore these methodological and methodical integral studies are designed for researching of regional cooperation security under conditions of Lithuania’s integration into NATO and the EU. These investigations are based on the integral conception of the management of national, regional, the EU, NATO and the world community balanced development and international security, its methodology and newest methodics of application as well as new implementation methods under formation.

Methodology and methodics of management and new methods of its implementation create conditions for the application of mathematical modelling [16,p.185-187], the theory of probability, for the preparation of a target programme of regional cooperation security under conditions of Lithuania’s integration into NATO and the EU to calculate the correlative dependence of political, eco-

conomic and social integral factors in time and fixed space, as well as for forecasting of external and internal threats to the balanced development of the state and society in the countries of the Baltic Sea Region [15,p.152-154]. Currently, the integral management methodology and methodics for organization of research on forecasting the integral dependence of external and internal factors to the balanced development of the national state and society and regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU are being prepared, new methods of their application are formulated. Thus, separate issues are analyzed by specialists and scientists of various fields, like sociologists, economists, politologists, specialists of public opinion poll, lawyers, national and foreign experts, and other scientists from Lithuania, Europe and the world. Numerous methodics for researching of political, economic and social factors, forecast methods for predicting individual integration and globalization processes and justification of the facts of the development of the world community in fixed time and in a concrete place (separate countries of the world and their regions) have been created [1,2,3,4,5,6,9,10,11,12,14,17,18, 20,21,22,23,27,28,31,32,33,34,35].

The actual results of the activity witness that political decisions adopted by the institutions of the national state and the constantly improved system of normative acts of the management system has a direct influence on the economic environment of the country, whereas its economic factors affect the development of political factors, however, the political and economic factors in the state are integrally too remote from the integral social factors of the balanced development of society. [3,p.156-192]. Social factors form the long-term social environment of the balanced development of the national state and society, and it, in the essence, predetermines the quality of life of people [5,p.37-51].

The social environment forms internal and external threats to the balanced development of the state and society [15,p.147-151]. At present internal threats to the balanced development of the state and society by their power exceed that of external threats, the integral processes of which regulate the level of national security in time and space (in the state, region, the EU, and the world) [15,p.151-158]. These processes are not accidental, they are characteristic of all individual states, whereas the relation between the power of internal factors and the power of external factors depends on the rate of the development of economy of the individual state and the level of development [9,p.145-147]. In those states where the level of development of economy is lower than the average level of the development of the countries of the world, the power of internal threats to national security of the balanced development of society always exceeds the power of external threats [21,p.143]. Today Lithuania may be attributed to this type of countries [10,p.133]: "In terms of practical organization it is much more important to clarify negative consequences and their con-

tradictoriness, without getting delimited ... from ... the legacy of the past ... evaluations." Internal and external threats to the balanced development of the state and society consist of the errors of political decisions adopted, negative consequences of the social and economic development as well as contradictions of the past, present and future political, economic and social integral factors.

The currently important integral factor of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU is the specific geopolitical environment [26,p.205]. Its external and internal political, economic and social integral factors will develop, therefore forecasting of the interim results of the balanced development of the state and society, resulting from the consequences of their impact, is one of the key tasks of the Lithuanian, NATO, and the EU institutions as well as international organizations of the world in the assurance of the stability of regional cooperation security in the Baltic Sea Region [9,p.135-178]. After generalization of the research results it is possible to formulate and present the following conclusions.

Conclusions

Research of regional cooperation security under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU revealed wide opportunities for comprehensive analysis of external threats to national security as well as for evaluation of the impact of the changes of political, economic and social factors on the geopolitical environment of Lithuania in time and space. Conclusions are based on the methodological principles in investigating external threats to regional cooperation security, methodics and methods of their implementation.

- **Political factors** affect directly economic factors, on the developmental processes of which the weakening of external threats to national security is dependent.
- **Economic factors** are remote from developmental tendencies of social factors, due to which external threats to national security are strengthening.
- **Social factors** have an insignificant influence on developmental processes of political factors, due to which a considerable gap exists from developmental tendencies of economic factors.
- It is the harmonization of the development of **political, economic and social factors** that will assure the balanced development of the state and society under conditions of Lithuania's integration into NATO and the EU.
- **Integration into NATO and the EU** creates positive conditions for strengthening regional cooperation security in time and space (in Lithuania, the Baltic Sea Region, the EU, between the East and the West, in the world).

References

1. Apskaitos ir finansų aktualijos integruojantis į ES. (2002).// Tarptaut. konf. medž. – Akademija: LŽŪU.
2. Bauman Z. (2002). Globalizacija: pasekmės žmogui. – Vilnius: Strofa.
3. Buzan B. (1997). Žmonės, valstybės ir baimė. – Vilnius: Eugrimas.
4. Čiegis R. (2002). Tolydi plėtra ir aplinka: ekonominis požiūris. – Vilnius: Aldorija.
5. Europa ir mes. (2001). Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Gervėlė.
6. Europos Sąjunga. (1998). Steigimo dokumentų rinktinė. – Vilnius: Eugrimas.
7. Denhardt R.B. (2001). Viešųjų organizacijų teorijos. – Vilnius: Algarvė.
8. Dokumentų rinkinys. (2002). XX amžius. Pasaulis ir Lietuva. – Vilnius: Kronta.
9. Grebliauskas A. (2001). Pasaulio ūkio raida XX amžiuje. – Kaunas: VDU.
10. Grigas R. (2001). Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija. – Vilnius: Rosma.
11. Kokybės vadyba. (2002). Lietuvos integracijos į ES procese.// Resp. konf. medž. – Kaunas: Technologija.
12. Lietuvos ateitis pasaulio kontekste. (2003). Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mokslo aidai.
13. Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai. (2002). – Vilnius: Saulužė.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1994). – Vilnius: LR Teisingumo m-j.
15. Makštutis A. (2001). Strateginio valdymo principai. – Klaipėda: KU.
16. Makštutis A. (1999). Veiklos vadyba: teorija ir praktika. – Vilnius: LR ŠMM Leidybos centras.
17. Melnikas B. (2002). Transformacijos. – Vilnius: Vaga.
18. Nacionalinio saugumo strategija. (2002). Vilnius: Leidybos centras prie KAM.
19. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. (2002). Nr.24. – Kaunas: VDU.
20. Schultz T.W. (1998). Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika. – Vilnius: Eugrimas.
21. Schuman R. (2002). Už Europą. – Vilnius: Eugrimas.
22. Tarptautinių santykių teorija šiandien. (2000). Sudarytojai Ken Booth ir Steve Smith. – Vilnius: Algarvė.
23. Tatsachen über Deutschland. (2002). – Frankfurt/Main: Societäts-Verlag.
24. Valstybės pagrindai. (1996). Pirmoji dalis./A.Junavičius, J.Matakas. – Kaunas: Technologija.

25. Valstybės pagrindai. (1996). Antroji dalis./Sudarytojas J.Matakas. – Kaunas: Technologija.
26. Valstybės pagrindai. (1997). Trečioji dalis./Sudarytojas J.Matakas. – Kaunas: Technologija.
27. Vilpišauskas R. (2001). Integracija Europoje: Baltijos šalys ir ES. – Vilnius: Arlila.
28. Žigaras F. (2002). Baltijos šalys: saugumas ir gynyba 1990 – 2002. – Vilnius: Leidybos centras prie KAM.
29. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (2000). – Vilnius: Valstybės žinios.
30. Белорусский экономический журнал. (2003). No 1(22). – Минск: МЭ РБ, др.
31. Беларусь – Россия: векторы перемен. (2002). /Сб. ст./гл. ред. Л.Заико. – Минск: Несси.
32. Беларусь – Россия: новая интеграция? (2002). Стенограмма конференции./23-10-2002 г. – Минск: ММОЦ.
33. Национальная и региональная безопасность. (2001). Л.Заико, Д.Данилов, др. – Минск: Несси.
34. Ньюстром Д., Дэвис К. (2000). Организационное поведение. Поведение человека на рабочем месте. – Санкт-Петербург: Питер.
35. Сенге П.М. (1999). Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации. – Москва: Олимп-Бизнес.
36. Journal of Business economics and management. (2003). Finance, Management, Globalisation, Development of Regions. Vol IV, No 1. – BRD: NGAI e.V.

KARIUOMENĖS KOMUNIKACINĖS SISTEMOS MODERNIZAVIMAS GLOBALIZACIJOS SĄLYGOMIS

Aleksejus Malovikas

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Abstract

The article deals with the problem of modernization of the system of military communications, which is stipulated by the development of „the ideology of communications“ and realities of the modern world. An endeavour has been made to systematize the principles of reformation of the army caused by globalization: to determine the requirements to the information (reliability, completeness, accuracy, timeliness, economization, availability and others); to outline the main directions towards improving the systems of communication. The author puts forward some proposals to improve the training of the personnel participating in communications.

Įvadas

Komunikacija – tai subjektų informacinė sąveika visuomenėje. Šio proceso turinys yra informacijos gamyba, keitimasis, kodavimas ir dekodavimas. naudojimas pradedant asmeniniu ir baigiant globaliniu mastu bei realizuojamas skirtingose žmogaus veiklos sferose. Viena iš tokių sferų yra valstybės jėgos mechanizmo veikla, kur kariuomenė užima ypač svarbią vietą.

Dabartiniu laiku išsiplėtė „komunikacijos ideologija“ [10]. Jos pagrindiniai reikalavimai yra:

- *laisvas informacijos sklaidimas (bet kokios kliūtys keičiantis informacija gresia visuomenės nuosmukiui). Šis reikalavimas aktualus ir kariuomenės veiklai užtikrinti. Bet reikia atskirti du informacijos srautus. Vienas srautas cirkuliuojantis kariuomenės struktūrų viduje, užtikrina kariuomenės specifinių užduočių atlikimą, kitas užtikrina sąveiką su visuomene;*
- *visuomenės lankstumas, gebėjimas keistis pagal impulsus iš išorės (informacinės sąveikos su aplinka nebuvimas gresia dezorganizavimu). Šio reikalavimo ignoravimas gresia kariuomenei atitrūkimu nuo šiuolaikinio pasaulio realijų, šiuolaikinio požiūrio panaudoti ginkluotę, kovos techniką ir personalą valstybės nacionaliniam saugumui užtikrinti;*

- *informacijos prieinamumas (teisės į komunikaciją nebuvimas mažina informacinio pasikeitimo intensyvumą, o tai savo ruožtu didina entropiją visuomenėje). Kariuomenės struktūrų veiklos specifika neleidžia besąlygiškai užtikrinti šio reikalavimo atlikimą. Turi būti nustatytos tam tikros aiškios keitimosi informacija taisyklės (kokia informacija, informacijos apimtis, kokios personalo kategorijos).*

Komunikacija yra vienas iš labiausiai diskutuotinų klausimų valdymo srityje, dėl kurios visiško aiškumo ir tikslumo dar nėra. Praktikoje efektyvi komunikacija yra pagrindinė ir būtina sąlyga sėkmingai atlikti kariuomenės užduotis. Kartu kaip tik komunikacija sudaro vieną iš sudėtingiausių problemų kariuomenės valdyme, kuri nepakankamai ištirta.

Kariuomenės kasdieninės ir kovinės veiklos valdymas pagrįstas informacijos pasikeitimu. Todėl komunikacijas ir vadina jungiamaisiais procesais. Komunikacija ir informacija skirtingos, bet tarpusavyje susijusios sąvokos. Komunikacija apima ir tai, *kas* perduodama, ir tai, *kaip* perduodama. Kad komunikacija įvyktų, būtina, nors mažiausiai, du žmonės.

Vokiečių tyrinėtojas G. Maleckis ir kiti tyrinėtojai išskiria apie dvi dešimtys veiksmų, kurie sudaro komunikacijos kontekstą ir daro ryškų poveikį jos subjektams [27, 10]. Taip recepto pusėje išskiriami tokie veiksniai: *asmeninės savybės, recepto socialinė aplinka, pradedant nuo mažų grupių ir baigiant visuomene, kuriai jis priklauso, „savęs įsivaizdavimas“, auditorija, į kurią jis įtrauktas.*

Komunikatoriaus pusėje, be asmeninių apibūdinimų ir neformalių grupių apibūdinimų, yra tokių veiksmų: *profesionaliosios aplinkos poveikis; organizacijos sąlygų, informacijos perdavimo kanalo specifika.* Be komunikatoriaus ir recepto veiksmų G. Maleckio modelis apima keletą bendrų arba esančių „tarp“ komunikatoriaus ir recepto veiksmų, būtent vienas kito supratimą (vienas kito įsivaizdavimas), kurį susikuria kiekvienas komunikacijos subjektas, spontanišią grįžtamąjį ryšį.

Paprastai komunikacija nagrinėjama keturiais lygiais: *tarpasmeniniu, grupės lygiu, organizacijos lygiu ir masiniu lygiu.*

Mūsų nuomone, *problema* yra ta, kad komunikacijos tarpasmeninio lygio pažinimas numato sąveikaujančių subjektų, kaip vientisos sistemos, tyrimą. Tuo metu rengiant karinius specialistus Lietuvos karo akademijoje, pagrindinis dėmesys skiriamas komunikacijos subjektų asmeninėms savybėms.

Šio straipsnio *tikslas* – nustatyti kariuomenės komunikacinės sistemos tobulinimo pagrindines kryptis. Tyrimo *objektas* – kariuomenės komunikacinė sistema. Tyrimo *uždaviniai* – ištirti kariuomenės reformavimo ir tobulinimo svarbą šiuolaikinės globalizacijos sąlygomis ir komunikacijos vietą šiuose procesuose. Apibūdinti galimus komunikacijos modelius kariuomenėje. Įvertinti

kariūnų, kaip būsimųjų komunikatorių, galimybes ir pateikti siūlymus dėl kariūnų rengimo tobulinimo. Tyrimo *metodai* – *mokslinės literatūros analizė* bei *kariūnų gebėjimų ir praktinių įgūdžių* dalyvauti komunikacijose tyrimas.

1. Kariuomenės komunikacinės sistemos tobulinimas – svarbi šiuolaikinės visuomenės modernizavimo sąlyga

Visuomenės poreikis keistis informacija, t. y. efektyvios komunikacijos poreikis, reikalaujantis gauti patikimą informaciją apie kariuomenės organizacinę struktūrą ir jos galimybių atitikimą šiuolaikinėms problemoms [4, 7, 10]. Komunikacijos užtikrina kiekvienos organizacijos gyvybingumą. Jeigu staiga nutraukti informacinius srautus organizacijoje, tai ji praras ne tik galimybes tobulintis, bet ir baigs savo egzistavimą.

Kariuomenės vieta šiuolaikinėje visuomenėje. Valstybės jėgos mechanizmo viena iš sudedamųjų yra kariuomenė, kurios specifiniai funkcionavimo bruožai yra [14, 15, 16]:

- *prievartos priemonių sankcionuoto panaudojimo galimybė;*
- *skirtinga nei civilinių organizacijų organizacinė struktūra;*
- *griežtas viršininkų ir pavaldinių gyvenimo, teisių ir pareigų reglamentavimas;*
- *besąlygiškas pavaldinių pavaldumas viršininkams, kas yra numatyta atitinkančiais įstatymais, statutais, įsakymais ir t. t.;*
- *viršininkams suteiktos tokios drausminės teisės, kurių nėra kitose valstybės valdymo šakose;*
- *tam tikros taktikos, tam tikrų kovos metodų ir būdų naudojimas, kurie negali būti atskleisti visuomenei.*

Šie ypatumai riboja tam tikros informacijos pateikimą apie kariuomenės veiklą. Visi pasikeitimai (transformacijos) visuomenėje susiję ir su kariuomene [21]. Kariuomenės reformavimas, kartu ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis vyksta nuolat.

Galima išskirti pagrindinius kariuomenės reformavimo principus [1, 5, 7, 9, 11].

Pirmasis. Kariuomenė turi būti organizuota, parengta ir aprūpinta ginkluote ir kovos technika pasipriešinimui realiems dabartiniams ir būsimiems vidiniams ir išoriniams šalies saugumo pavojams.

Antrasis. Tauta turi palaikyti kariuomenę, skirti lėšų saugumui ir gynybai, komplektuoti kariuomenę iš šauktinių arba kitokiu būdu ir sutikti panaudoti kariuomenę atsiradus pavojams valstybės saugumui.

Trečiasis. Pati kariuomenė turi atitikti visuomenės poreikius, būti vieninga, veiksminga ir pakankamai lanksti prisitaikydama prie naujų saugumo reikalavimų.

Ketvirtasis. Saugumo ir gynybos kaina neturi stabdyti ekonomikos raidos, trukdyti socialiniam ir politiniam progresui, nes tai gali sukelti pavojų vidiniam stabilumui.

Penktasis. Karinė sistema (ir valstybės saugumo sistema) neturi kelti įtarimų ir susirūpinimų kaimynams, nes tai kenkia stabilumui ir saugumui. Ji turi gebėti, jei būtina, bendradarbiauti su kitų šalių karinėmis struktūromis, atremti pavojus tarptautiniam saugumui.

Šių principų analizė gali padėti nustatyti, kokia komunikacijos sistema būtina Lietuvos kariuomenei.

Pirmasis principas: sutelkimas realiems pavojams ir rizikai. Paskutiniaisiais metais saugumo sfera pasikeitė iš esmės – išnyko karo pavojus tarp galingų imperijų (kuriose Lietuva buvo ir mūšio laukas, ir karo trofėjus) [12, 17, 28]. Lietuva, siekdama narystės NATO ir Europos Sąjungoje, gerokai sustiprina savo suverenitetą [6, 17]. Bet lygiagrečiai mažėjant didelio masto karo pavojams atsirado naujų pavojų: *etniniai ir religiniai konfliktai, vyriausybių neefektyvumas ir korupcija, nelegali migracija, terorizmas, prekyba žmonėmis, narkotikais, ginklais ir masinio naikinimo technologijomis*. Svarbiausias naujų pavojų augimo katalizatorius yra tarptautinių kriminalinių struktūrų plitimas, kas griauja valstybinius ir visuomeninius institutus.

Pasikeitimai saugumo sferoje lydimi tokių esminių pasikeitimų šalių požiūriuose į nacionalinio saugumo gynybą. Technologijų – ypač informacinių – sparti raida kartu su doktrinų pasikeitimais keičia karo veiksmų paradigmą. Jėgų ir ugnies galingumo koncentravimas užtikrina didelį efektą (karinį ir politinį). Pranašumą mūšyje įgauna tas, kuris turi jėgų ir priemonių pranašumą, galinčių išsiskleisti greitai ir pakankamai toli. Prioritetinę reikšmę įgauna informacija, žvalgyba ir sprendimų priėmimas, nes naujomis sąlygomis reikia aplenkti priešą tiek taktiniu, tiek ir strateginiu lygiu norint pasiekti pranašumą. Kitaip tariant, mūšio lauke svarbiausiu veiksnio tampa kokybė – personalo, doktrinų, ginklų ir įrangos rengimas, kuris pakeitė kiekybinį veiksnį. Efektyvus koordinavimas būtinas visais lygiais, tarp jų ir tarp ginkluotųjų pajėgų rūšių, ir skirtingų nacionalinės priklausomybės pajėgų.

Kadangi dabar nacionalinio saugumo užduotys labai retai įvertinamos vien tik karinių užduočių atlikimo atžvilgiu, tai dabar kariuomenė vis dažniau turi atlikti skirtingas funkcijas, kur glaudžiai susijusios politinės ir karinės užduotys: *taikos ir visuomeninio saugumo palaikymas, krizių reguliavimas, humanitarinės pagalbos teikimas* [11, 22, 25]. Tokio pobūdžio nekarinės užduotys arba mažo intensyvumo karinės užduotys taip pat didina tokių kokybinių veiksmų kaip lankstumas, galimybė atlikti ilgalaikius savarankiškus veiksmus, gebėjimas efektyviai bendradarbiauti su valdžios institucijomis reikšmę. Sėkmei pasiekti šiuolaikinėje karinėje-politinėje situacijoje svarbu užtikrinti politinių tikslų, karinių užduočių ir turimų priemonių vienybę. Tam reikalingi šalies politinės ir

karinės vadovybės konsultacijų ir koordinavimo veiksmingi mechanizmai. Kova su tarptautinėmis nusikalstamomis struktūromis sudaro atskirą problemą. Šios struktūros skiriasi savo veiklos pobūdžiu ir geografinėmis sąlygomis, neturi tam tikro „centro“, prieš kurį kariuomenė galėtų panaudoti visą ugnies galią, netgi antipartizaninių ir specialiųjų operacijų rengimo atveju.

Todėl atsakas į skirtingus pavojus saugumui reikalauja ir nekarinių priemonių – nuo informacinių ir teisėsaugos, iki susirgimų kontrolės ir finansinių reguliatorių. Vien kariuomenė tai padaryti nesugebės, reikalinga patikima komunikacijų sistema, užtikrinanti jėgos struktūrų ir valstybės valdymo organų vyriausybės lygiu koordinavimą. Bet netgi gerai sukoordinuotų pastangų nepakaks be civilinės visuomenės, žiniasklaidos ir verslo palaikymo. Pavyzdžiui, vietinė suinteresuota spauda, teisėsaugos grupės galės greičiau negu centrinė vyriausybė pastebėti pirmuosius policijos, valdžios atstovų korupcijos požymius.

Antrasis principas: politinio ir visuomeninio palaikymo būtinumas. Labai svarbu nustatyti stiprius kariuomenės ir visuomenės ryšius, nes tai tiesiogiai daro įtaką kariniam biudžetui ir moraliniai dvasiai. Būtina pasiekti tokios padėties, kad kariuomenę laiktų ne tik būtinu valstybės elementu, bet ir norėtų joje tarnauti. Tam būtinas pakankamas visuomenės informavimas ir atviras atskirų klausimų aptarimas siekiant pritraukti rinkėjų dėmesį svarstant nacionalinio saugumo klausimus. Civilinė visuomenė atlieka svarbų vaidmenį didindama politikų atsakomybę, kad būtų užtikrintas informacijos pateikimas: *nacionalinio saugumo politika, karinė strategija, ginkluotės pirkimas, karinio personalo teisės, pensinis aprūpinimas ir t. t.*

Trečiasis principas: vidinis vieningumas, efektyvumas ir lankstumas. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo sistemoje kariuomenė turi sugebėti [16, 13]:

- *palaikyti valstybės jėgos struktūras ir sąveikauti su jomis;*
- *užtikrinti Lietuvos indėlį į tarptautinio saugumo palaikymą;*
- *išlaikyti ilgalaikės teritorinės gynybos galimybes.*

Tokių galimybių sudarymas reikalauja tam tikrų pastangų kuriant komunikacines sistemas tiek valstybės viduje, tiek ir tarp skirtingų valstybių.

Ketvirtasis principas: saugumo kaina. Saugumo ir gynybos kaina neturi kelti pavojaus ekonomikos raidai, trukdyti socialiniam ir politiniam progresui. Todėl būtina nustatyti tikslus prioritetus ir komunikacinių sistemų raidoje.

Penktasis principas: karinė sistema (ir valstybės saugumo sistema) neturi kelti įtarimų ir susirūpinimų kaimynams, nes tai kenkia stabilumui ir saugumui. Šio principo reikalavimams vykdyti būtina tokia komunikacinė sistema, kuri užtikrintų savalaikį patikimos informacijos perdavimą, atitinkamą gavimą iš kaimynų.

Šių principų reikalavimų įgyvendinimas reikalauja skirtingos informacijos, kuri turi būti perduota techninėmis priemonėmis (1 lentelė).

1 lentelė

Kokybiškos informacijos charakteristikos	
Charakteristikos	Apibūdinimas
Tikrumas	Tikra informacija laisva nuo klaidų. Kai kuriais atvejais netikra informacija atsiranda, kai panaudojami netikri duomenys. Tais atvejais suveikia žinomas principas: šiukšlės įėjime – šiukšlės išėjime. Ypač svarbus informacijos tikrumas, kai panaudojamos naikinimo priemonės
Pilnumas	Išsami informacija turi visus svarbius faktus
Patikimumas	Patikima informacija leidžia ja remtis. Daugeliu atveju informacijos patikimumas priklauso nuo duomenų patikimumo ir jų rinkimo būdų. Kitais atvejais patikimumas priklauso nuo informacijos šaltinio. Pavyzdžiui, nežinomo šaltinio žinia apie priešų dalinių perkėlimą gali būti nepatikima
Paprastumas	Informacija turi būti suprantama jos vartotojui, neturi būti perteklinė ir nekelti vadinamosios perkrovos
Savalaikiškumas	Savalaikiška informacija nauja. Informacija apie buvusios įvykių ne visada gali padėti priimti sprendimus
Patikrinamumas	Būtina, kad informaciją galima būtų patikrinti. Kartais reikia patikrinti skirtingų šaltinių informaciją
Ekonomiškumas	Informacijos gamybos kaina neturi būti didesnė negu jos vertė
Tinkamumas	Informacija turi būti tiesiogiai arba netiesiogiai siejama su valdymo objektu, jos panaudojimo tikslais
Tikslumas	Informacija turi būti tiksli, ypač koordinatės apie priešų taikinius, kad ugnies priemonės būtų veiksmingai naudojamos

2. Kariuomenės komunikacinės sistemos tobulinimo esmė ir prioritetai

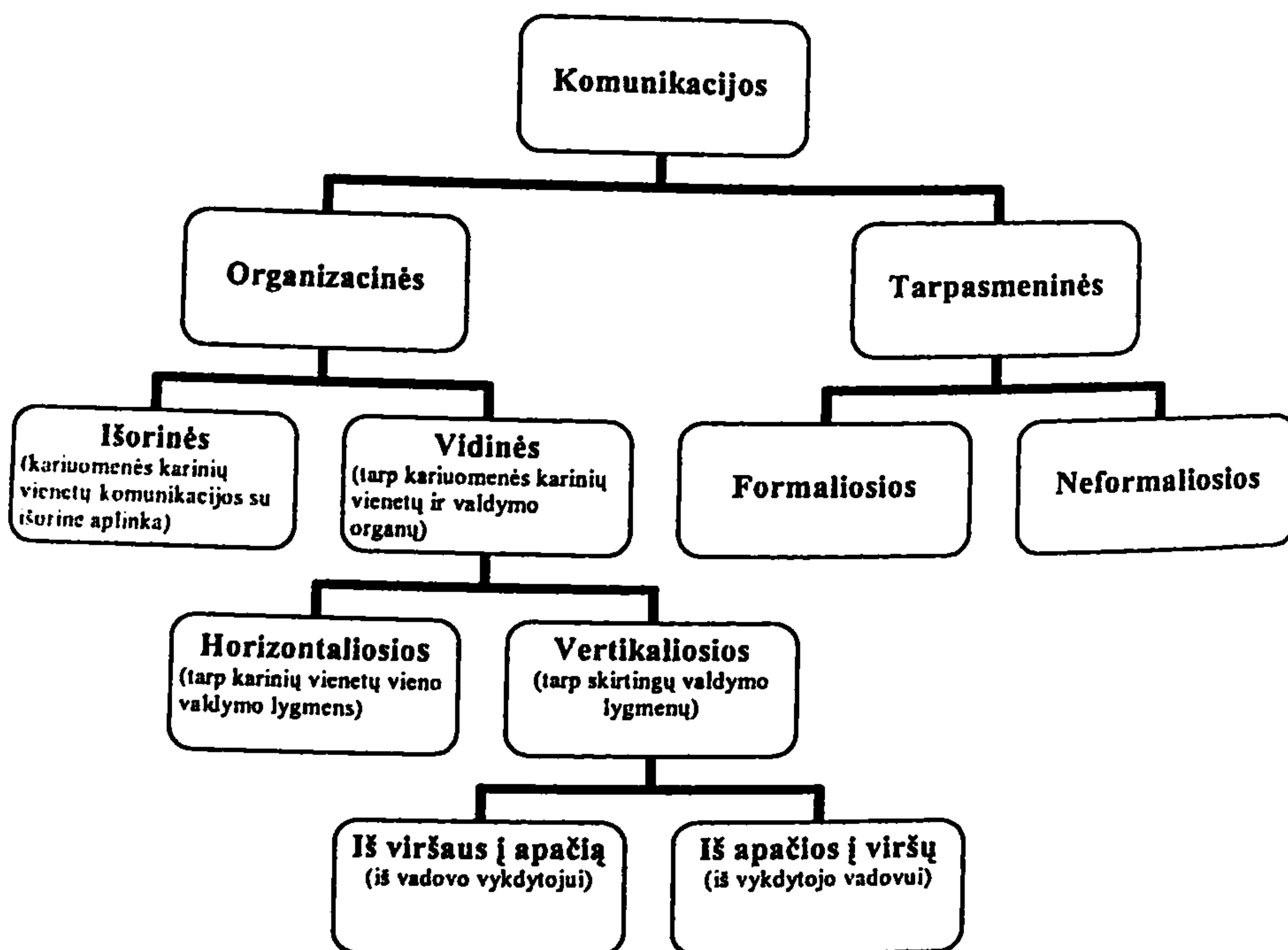
Komunikacinio proceso kariuomenėje pagrindinis tikslas – užtikrinti informacijos, einančios vartotojui, pasikeitimo, bendravimo dėka suprantamumą. Kariuomenės komunikacinė sistema – tai tam tikri struktūriniai elementai (patalinai, daliniai, junginiai, kurių bendras pavadinimas – kariniai vienetai) arba jiems atstovaujantieji individai sujungti informacijos perdavimo ir priėmimo prie-

monėmis ir kurie sąveikauja tarpusavyje siekdami tam tikro tikslo. Kariuomenės komunikacinė sistema ir komunikacijų klasifikacija pateikta 1 paveiksle.

Komunikacijos užtikrina pagrindinių valdymo funkcijų – būtent planavimo, organizavimo, motyvacijos ir kontrolės – realizavimą [13, 20]. Efektyvios komunikacijos gerina veiklos rezultatus, kelia personalo pasitenkinimą savo veikla. Viena iš pagrindinių kariuomenėje problemų atsiradimo priežasčių – neefektyvios komunikacijos. Jeigu personalas neturi galimybės pasikeisti informacija, jis nesugebės dirbti kartu ir siekti bendrų tikslų.

Komunikacija kariuomenėje leidžia atlikti ir realizuoti tokias komunikacijos funkcijas, iš kurių nei viena neturi prioriteto prieš kitą [2, 20, 27]:

- *informatyvinė funkcija – perdavimas tikrų arba klaidingų duomenų, turinčių tam tikrą reikšmę priimant sprendimus, nes leidžia teikti būtiną informaciją sprendimams priimti, alternatyviems sprendimams identifikuoti ir įvertinti;*
- *motyvacinė funkcija skatina personalą geriau atlikti duotas užduotis taikant elgesio valdymą, įtaigą, įtikinimą, prašymus, įsakymus ir t. t.;*
- *kontrolės funkcija – personalo elgesio kontroliavimas skirtingais būdais hierarchijos ir formalaus pavaldumo pagrindu;*
- *ekspresyvinė funkcija pagelbėja jausmų, išgyvenimų, elgesio į aplinkinius įvykius emocinei išraiškai ir leidžia tenkinti socialinius poreikius.*

1 pav. Kariuomenės komunikacijos sistema ir komunikacijų klasifikacija

Taigi komunikacijos atspindi ne tik informacijos perdavimo ir gavimo procesą, bet ir jos suvokimą, supratimą ir perėmimą.

Kariuomenės komunikacinė sistema turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Priklausomai nuo atliekamų užduočių paskirties ir sudėtingumo ji vienu metu turi būti:

- *sudėtinga ir paprasta;*
- *atvira (turinti santykius su išorine aplinka) ir uždara (neturinti santykių su išorine aplinka);*
- *stabili (tokioje sistemoje aplinkos pasikeitimai kelia nežymių pasikeitimų pačioje sistemoje) ir dinamiška (kai sistema nuolat keičiasi dėl aplinkos pasikeitimų);*
- *adaptivi (atsakanti į pasikeitimus aplinkoje) ir neadaptivi.*

Kariuomenės komunikacinės sistemos tobulinimas gali būti atliekamas dviem kryptimis.

Pirmoji kryptis. Informacijos perdavimo ir priėmimo techninių priemonių tobulinimas didinant:

- *patikimumą ir atsparumą trukdžiams;*
- *informacijos perdavimo greitį;*
- *apsaugą nuo nesankcionuotų veiksmų;*
- *ekonomiškumą;*
- *naudojimo paprastumą.*

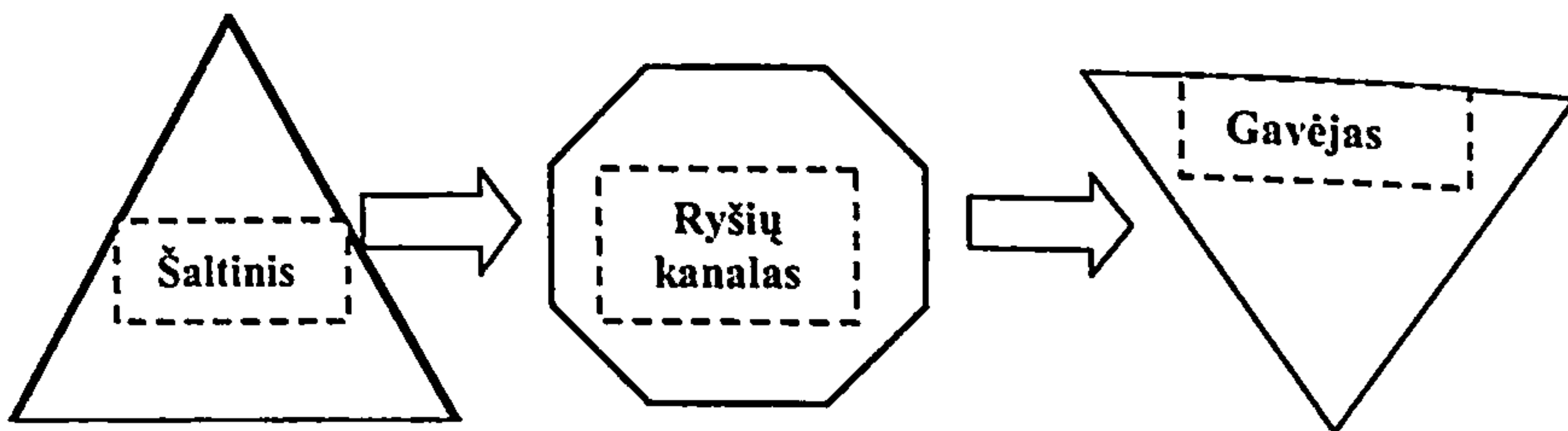
Antroji kryptis. Personalo, dalyvaujančio komunikacijose, rengimo tobulinimas. Mūsų atžvilgiu akademija ne iki galo išnaudoja turimas galimybes rengdama kariūnus kaip būsimuosius karininkus, aktyviai dalyvaujančius komunikacijos procesuose.

3. Komunikacijos modeliai

Komunikacija kariuomenėje yra sudėtingas, dinamiškas ir atkuriamasis reiškiny, kuris gali būti nagrinėjamas kaip veiksmas, sąveika ir procesas. Priklausomai nuo išvardytų požymių skiriami komunikacijų modeliai.

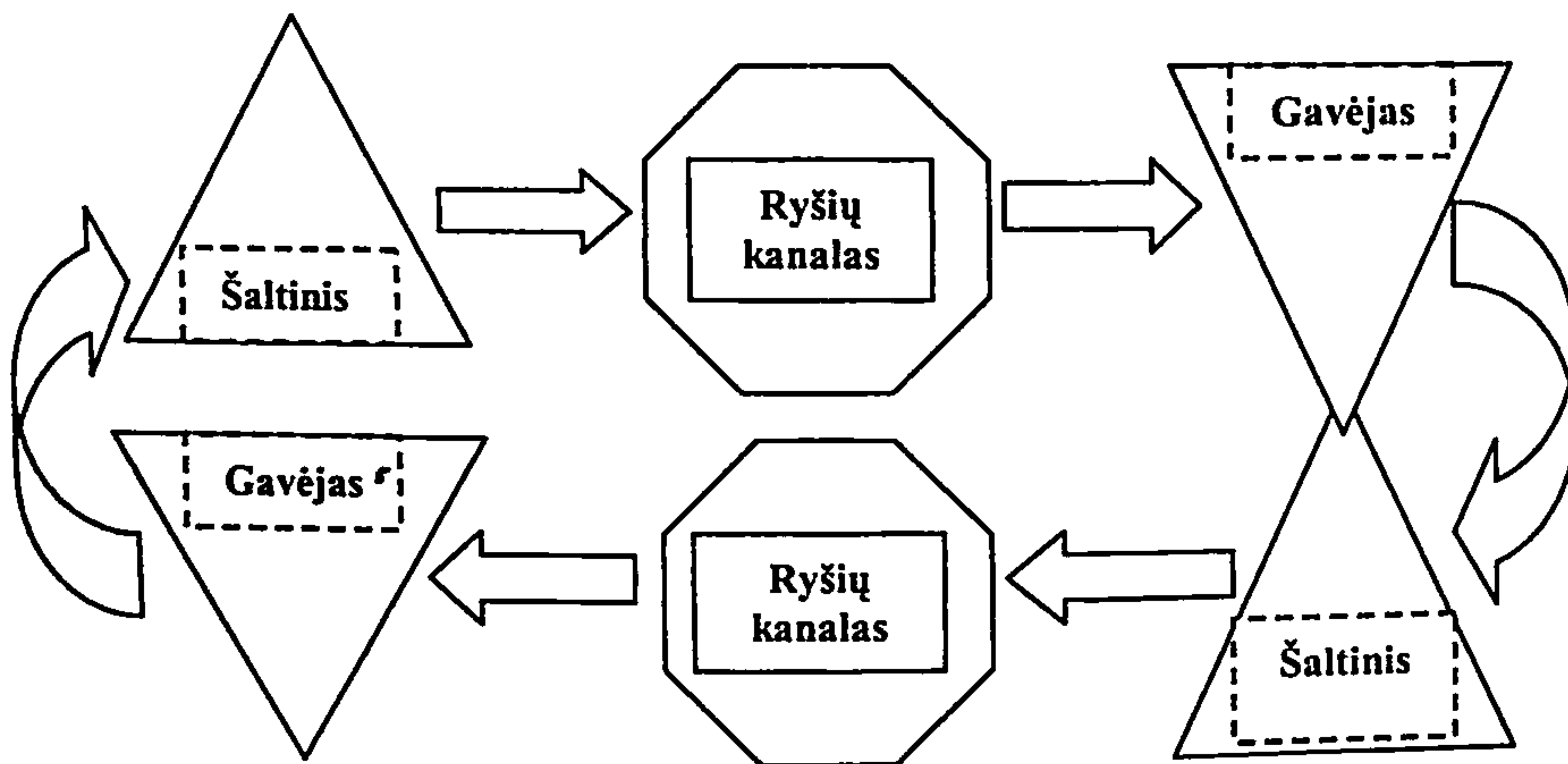
Komunikacija kaip veiksmas orientuota į daugelio operacijų, kurios užtikrina tam tikros informacijos perdavimą nuo vieno subjekto kitam, atlikimą. Ji pateikta 2 paveiksle.

Šiame modelyje vadas (šaltinis) sudaro pranešimą, susidedantį iš simbolių. Simboliai po to verčiami signalais arba koduojami. Signalai siunčiami per ryšių kanalus pavaldiniui (gavėjui), kuris juos dekoduoja arba interpretuoja. Šiame modelyje nėra vietos grįžtamajam ryšiui ir komunikacija suprantama kaip vienpusiškas veiksmas.

2 pav. Komunikacijos modelis kaip veiksmas

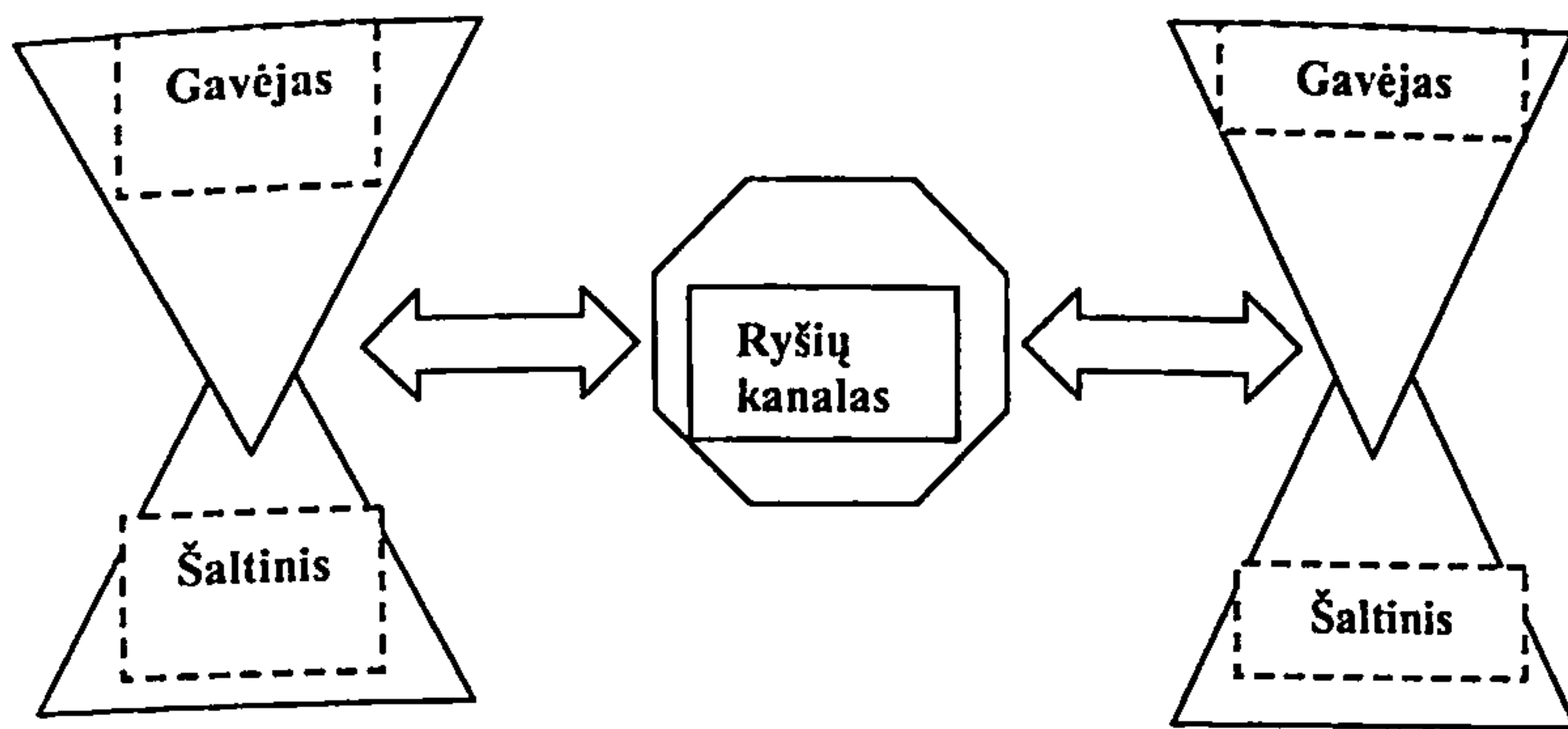
Komunikacija kaip sąveika numato grįžtamojo ryšio elementą. Bet linijiniai ryšiai šiame modelyje pakeisti cirkuliariniais, kas daro ją sudėtingą ir netikslingą. Jis pateiktas 3 paveiksle.

3 pav. Komunikacijos modelis kaip sąveika

Šio modelio komunikacijų nustatymo rėmuose be linijinių vienos krypties ryšių yra cirkuliariniai ryšiai, kurie turi atlikti grįžtamojo ryšio funkcijas ir naudojami perduodamos informacijos teisingo supratimo patvirtinimui.

Šiuolaikinis komunikacijos modelis yra išsamesnis, kadangi atskleidžia *komunikaciją kaip procesą*. Principingas skirtumas yra linijinių arba cirkuliari- nių ryšių nebuvimas ir sutapimas informacijos šaltinio ir gavėjo. Šis modelis pateiktas 4 paveiksle.

4 pav. Komunikacijos modelis kaip procesas

Kiekvienas modelis turi pranašumų ir trūkumų. Karinių vienetų praktinėje veikloje gali būti naudojami visi trys modeliai. Tam daro įtaką tokie veiksniai:

- *personalo, dalyvaujančio komunikacijose, profesinis pasirengimas ir psichologinės savybės;*
- *laiko terminai, skirti komunikacijai;*
- *komunikacijos uždavinių sudėtingumas ir svarbumas;*
- *komunikacijos techninių priemonių galimybės ir kt.*

Informacijos pasikeitime išskiriami keturi baziniai elementai:

- *komunikatorius – tai asmuo, kuris renka arba atrenka informaciją ir perduoda ją;*
- *pranešimas – informacijos, perduodamos žodžiu arba koduotos simboliais, esmė;*
- *ryšių kanalas – informacijos perdavimo priemonė;*
- *recipientas – asmuo, kuriam skirta informacija ir kuris ją suvokia.*

Ir komunikatorius, ir recipientas keisdami informaciją sąveikauja tarpusavyje keliuose etapuose. Jų užduotys yra pranešimo sudarymas, pranešimo perdavimo ryšių kanalo parinkimas tokiu būdu, kad abi pusės suprastų, suvoktų ir pritartų pradinei idėjai. Sunkumas yra tas, kad kiekviename etape informacijos prasmė gali būti iškreipta arba prarasta visiškai. Valdymo praktikoje komunikacijų procesas atliekamas per keletą sekundžių. Bet kiekviename etape gali atsirasti problemų. Pats pasikeitimo faktas dar negarantuoja bendravimo efektyvumo, t. y. žmonių, dalyvaujančių komunikacijoje, tarpusavio supratimo pasiekimo. Gana dažnai perduodamas pranešimas būna neteisingai suprastas arba iškreiptas. Atitinkamai šiose situacijose komunikacijos yra neefektyvios. Pasi-

keitimo informacija proceso esmės ir jo efektyvumo įvertinimui būtina detaliau išnagrinėti komunikacijų proceso stadijas.

Komunikacinis procesas susideda iš keliolikos stadijų ir etapų, kurių vaidmens ir turinio žinojimas leidžia efektyviai valdyti komunikacijos procesą.

1. *Prasmės kodavimo ir siuntimo etapas* prasideda nuo individo identifikacijos šio proceso rėmuose ir komunikacijos prasmės ir reikšmės formulavimo. Be idėjos praktiškai negali įvykti pats pranešimas ir komunikacija, kas reiškia visų kitų žingsnių prasmės praradimą. Tai ypač svarbus etapas, nes kaip tik jis nustato komunikacijos efektyvumą. Neapgalvota arba nesėkminga idėja trukdo pasiekti supratimą. Po to idėja koduojama, t. y. vyksta perduodamos reikšmės transformavimas į laišką arba signalą įtraukiant informacijos nešiklių arba ženklų sistemos parinkimą. Nešikliai organizuojami tam tikra forma, galiausiai formuojamas laiškas, turintis tam tikros reikšmės duomenų, kuris turi būti gautas iki galo suprantant suteiktą reikšmę. Šifruojama naudojant suprantamus žodžius, simbolius, naudojamus informacijai perduoti. Siuntėjas nustato labiausiai adekvatų perdavimo būdą.

2. *Perdavimo etapas* numato laiško perdavimą siuntimo kanalui per siųstuvą adresatui. Siųstuvais gali būti techninės priemonės, cheminė arba fizinė aplinka, žmogus. Kanalais gali būti pati aplinka, techniniai įrenginiai ir prietaisai. Nustačius pranešimo formą, svarbu atrinkti atitinkamą jo perdavimo būdą, įskaitant laiko veiksnį, barjerų arba trukdžių galimybę, komunikacijų efektyvumui didinti. Svarbu, kad atrinktas kanalas atitiktų pranešimo idėją ir tikslą, kitaip informacijos perdavimo procesas praranda prasmę. Jei ryšių kanalui netinka tam tikri simboliai, kad būtų atkurta informacija, atsiranda sunkumų perduoti arba sukuriama sąlygos, apsunkinančios atlikimą. Sunku įsivaizduoti, kaip galima perduoti būtiną vaizdinį apie naują ginkluotę telefonu. Arba pakankamai sunku pasiekti, kad pavaldinys suvoktų padarytą rimtą profesionalią klaidą, jeigu vadovo pretenzijos reiškiamos, tarp kitko, nevaržomo asmeninio pokalbio metu.

Kartais pasikeičiant informacija pageidautina neapsiriboti vieninteliu ryšių kanalu, o naudoti tam tikrą informacijos perdavimo priemonių derinimą. Nepaisant tam tikro komunikacijų proceso komplikavimo, gerokai didinamas jo rezultatyvumas. Tyrimai patvirtina, kad viena laikiškas žodinių ir rašytinių komunikacijos priemonių naudojimas didina komunikacinio proceso efektyvumą lyginant su tik rašytinių pranešimų naudojimu.

3. *Gavimo etapas* yra ne tik laiško gavimo fiksavimas, bet ir jo dekodavimas į suprantamą ir prieinamą formą. Perdavimo atlikimas leidžia adresatui priimti laišką.

Dekodavimas įtraukia laiško suvokimą ir įvertinimą, kuris bazuojamas gavėjo kriterinių vertybių sistemoje. Siuntėjas siekia to, kad gavėjas adekvačiai suvoktų pranešimą, tiksliai taip, kaip jis buvo išsiųstas. Bet supratimas gali būti realizuojamas tik gavėjo sąmonėje. Iš esmės dekodavimas – tai pranešimo sim-

bolių transformavimas į gavėjo mintis. Komunikatorius gali priversti kitą pusę priimti pranešimą, bet neturi galimybės priversti teisingai suprasti jį. Komunikacijos tikslumas nustatomas pagal santykį su idealia būkle, kai siuntėjo ketinimo reikšmė lygi gavėjo šios reikšmės interpretacijai. Galimas iškreipimas yra susijęs su trukdžiais arba triukšmais komunikacijos procese (bet koks įsikišimas į komunikacijos procesą sugeba iškreipti laiško prasmę).

4. *Grižtamojo ryšio etapas* yra komunikacijos proceso, kuriame visas ciklas kartojamas, bet kita kryptimi, dalyvių pasikeitimas vaidmenimis. Siekiamam rezultatui patvirtinti (nepatvirtinti) būtinas grįžtamasis ryšys, esantis gavėjo atsakimu į laišką, komunikacija dėl grįžtamojo ryšio tampa dvišaliu judėjimu ir dinamiu procesu. Dėl grįžtamojo ryšio galima sužinoti, ar nuėjo laiškas ir koku turiniu, leidžiama suprasti, kaip buvo suprastas ir suvoktas pradinis pranešimas.

Dėl grįžtamojo ryšio didėja komunikacinio proceso efektyvumas. Grįžtamasis ryšys taip pat pagelbėja slopinant (mažinant) triukšmą. Triukšmas suprantamas kaip viskas, kas iškreipia pranešimo prasmę. Jo šaltiniais gali būti kalba ir suvokimo skirtumai. Dėl jų gali keistis pranešimo prasmė kodavimo ir dekodavimo procesuose. Trukdžiais taip pat gali būti vadovų ir vykdytojų organizaciniai nesupratimai. Jie apsunkina tikslų informacijos perdavimą.

Taigi šiuolaikinėmis sąlygomis personalas, dalyvaujantis komunikacijų procesuose, turi būti įvairiapusiškai parengtas, sugebantis ne tik iki galo išnaudoti technines komunikacijos priemonių galimybes, bet ir turėti pakankamai teorinių ir praktinių žinių iš personalo valdymo, psichologijos, valdymo psichologijos, sociologijos ir kitų dalykų.

4. Personalo, dalyvaujančio komunikacijose, rengimo tobulinimas

Atliekant tyrimą, kilo klausimas – kaip mūsų aplinkoje kariai ir vadovaujantis personalas įsivaizduoja, koks turi būti vadovas? Tam išsiaiškinti padaryta apklausa viename iš karinių vienetų. Apklausos klausimai buvo:

- *Kokius bruožus turi turėti geras vadovas?*
- *Kokios asmeninės savybės svarbiausios vadovui?*

Apklausoje dalyvavo privalomosios ir profesinės karo tarnybos kariai. Apklausos rezultatai gana įdomūs.

Į klausimą: kokius bruožus turi turėti geras vadovas, karių atsakymai pasiskirstė šitaip (rezultatai pateikti 2 ir 3 lentelėse).

2 lentelė. Apklausos rezultatai

Vadovaujamo personalo atsakymai	Taip (proc.)	Tikriausiai (proc.)	Ne (proc.)
Geras vadovas turi būti nešališkas	73	21	5
Geras vadovas turi būti atviras ir doras	69	6	5
Geras vadovas turi griežtai prižiūrėti pavaldinius	26	61	13
Geras vadovas turi būti kilniaširdis ir atlaidus personalui	8	73	19
Geras vadovas turi atsižvelgti į asmeninius personalo poreikius	73	27	
Geras vadovas turi būti pavyzdys savo personalui	96	4	
Geras vadovas turi sugebėti duoti tikslus atsakymus ir nurodymus personalui	96	4	
Geras vadovas turi suteikti personalui galimybę patiems tvarkyti darbo reikalus	43	34	23

3 lentelė. Apklausos rezultatai

Vadovaujančio personalo atsakymai	Taip (proc.)	Tikriausiai (proc.)	Ne (proc.)
Geras vadovas turi būti nešališkas	50	50	
Geras vadovas turi būti atviras ir doras	75	25	
Geras vadovas turi griežtai prižiūrėti pavaldinius	75		25
Geras vadovas turi būti kilniaširdis ir atlaidus personalui	75		25
Geras vadovas turi atsižvelgti į asmeninius personalo poreikius	75	25	
Geras vadovas turi būti pavyzdys savo personalui	75	25	
Geras vadovas turi sugebėti duoti tikslus atsakymus ir nurodymus personalui	75	25	
Geras vadovas turi suteikti personalui galimybę patiems tvarkyti darbo reikalus	75	25	

Atsakydami į antrąją apklausos klausimą kariai turėjo įvertinti, kokios savybės svarbiausios vadovui. Kariai nurodytas savybes pagal svarbumą išdėstė tokia tvarka (4 lentelė).

4 lentelė. Apklausos rezultatai: kokios asmeninės savybės svarbiausios vadovui?

	Vadovaujančio personalo išskirtos pagrindinės vadovo savybės	Vadovaujamo personalo išskirtos pagrindinės vadovo savybės
1	Reiklumas sau ir kitiems	Sugebėjimas net sudėtingiausiose situacijose blaiviai mąstyti
2	Sugebėjimas net sudėtingiausiose situacijose blaiviai mąstyti	Sugebėjimas vertinti kiekvieną žmogų kaip asmenybę
3	Darbštumas	Geras organizatorius
4	Komunikabilumas – sugebėjimas bendrauti	Intelektas
5	Intelektas	Komunikabilumas – sugebėjimas bendrauti
6	Geras organizatorius	Darbštumas
7	Sugebėjimas vertinti kiekvieną žmogų kaip asmenybę	Reiklumas sau ir kitiems
8	Ryžtingumas	Ryžtingumas
9	Griežtumas	Fizinis pasirengimas
10	Fizinis pasirengimas	Griežtumas

Apibendrinant karių apklausos rezultatus galima teigti:

- *vadovaujančio ir vadovaujamo personalo nuomonės dėl vadovo asmenybės savybių beveik sutampa;*
- *didelė dalis karių nėra įsitikinę, kad vadovas turi būti nešališkas, atviras ir doras;*
- *vadovaujamas personalas nesutinka, kad geras vadovas turi griežtai prižiūrėti savo pavaldinius;*
- *vadovaujamas personalas mano, kad geras vadovas turi suteikti personalui galimybę patiems tvarkyti darbo reikalus;*
- *ir vadovaujantis, ir vadovaujamas personalas mano, jog pagrindinė vadovo savybė – sugebėjimas net sudėtingiausiose situacijose blaiviai mąstyti;*
- *vadovaujantis personalas kaip pagrindinę vadovo savybę iškelia reiklumą sau ir kitiems, o vadovaujamas personalas nelaiko šios savybės esmine;*
- *ir vadovaujantis, ir vadovaujamas personalas sutinka, jog fizinis pasirengimas ir griežtumas nėra esminė vadovo savybė;*
- *ir vadovaujantis, ir vadovaujamas personalas sutinka, kad komunikabilumas – sugebėjimas bendrauti yra viena iš svarbiausių gero vadovo savybių.*

Kariūnų apklausos rezultatai rodo, kad kariūnai turi gana didelį komunikatyvinių–organizacinių gebėjimų potencialą. Taip testo „Jūsų individualių komunikatyvinių–organizacinių gebėjimų lygis“ rezultatai (5 lentelė):

5 lentelė. Apklausos rezultatai

Komunikatyvinių–organizacinių gebėjimų lygis	2003 (proc.)	2004 (proc.)
Žemas	6	10
Žemesnis už vidutinį	8	5
Vidutinis	24	17,5
Aukštas	31	45
Labai aukštas	29	22,5

Bet testo „Ar sugebate realizuoti komunikatyvinį–organizacinį potencialą“ rezultatai rodo, kad šis potencialas iki galo neišnaudotas (6 lentelė).

6 lentelė. Apklausos rezultatai

Gebėjimas realizuoti komunikatyvinį–organizacinį potencialą	2003 (proc.)	2004 (proc.)
Labai geras	0	2
Geras	24	20
Patenkinamas	60	70
Prastas	16	8

Atsižvelgiant į tai, pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas vado gebėjimams bendrauti su pavaldiniais, viršininkais, vienodo lygio vadais, kitų institucijų ir įstaigų atstovais įvairiose situacijose. Praktiškai vadų rengime mažai dėmesio skiriama praktiniams komunikacijos klausimams. Kaip vyksta komunikacija, kokia jos specifika, kuo ji pagrįsta, kaip ji daro poveikį komunikacijų dalyvių elgesiui, kokias savybes turi turėti vadovas, kad darytų efektyvų valdymo poveikį pavaldiniui? Štai ne visai išsamus klausimų, kurie keliama valdymo teorijai ir praktikai, sąrašas. Dėl to, kad į juos atsakytume, reikalingas sisteminis komunikacijų problemų valdyme rengimas, pagrįstas psichologija, valdymo mokslu, vadyba.

Išvados

Svarbiausia komunikacijų efektyvumo sąlyga yra personalo suvokimas, kad karinio vieneto veiklos tikslų realizavimo galimybės išaugs, jeigu bus teisingai organizuota komunikacija, pasiektas tarpusavio supratimas, pasitikėjimas ir sukurta bendradarbiavimo atmosfera. Siekiant tai pasiekti būtina:

1. Kariūnų, karininkų teorinis ir praktinis mokymas teisingai organizuoti ir atlikti komunikacijas įvairiose kasdieninės ir kovinės veiklos sąlygomis. Tam reikalingas glaudus katedrų ir atskirų mokomųjų dalykų katedrose bendradarbiavimas rengiant bendras užduotis spręsti komunikacijos organizavimo ir atlikimo klausimus.
2. Komunikacijos priemonių ir technikos, jų poveikio komunikacijų efektyvumui analizė. Kariūnų ir karininkų mokėjimų parinkti tinkamiausius komunikacijos būdus skirtingose situacijose įgūdžių ugdymas.
3. Vadovo ir pavaldinio socialinės percepcijos ir tarpusavio suvokimo svarbos komunikacijose atskleidimas.
4. Parengti metodiką, kaip prognozuoti pavaldinio elgesį ir rekomendacijas, kaip formuoti susidomėjimą pranešimu komunikacijos procesuose, kuriais vadas galėtų pasinaudoti kasdieninėje veikloje.

Literatūra

1. Bebler A. „On the Evolution of Civil-Military Relations in Eastern and Central Europe“, Inter-University Seminar Newsletter 23/Fall 1994/9.
2. Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai (antroji dalis)/Parengė Pužinavičius B., – Vilnius: LKA, 2001.
3. Bitinas B. Ugdymo filosofija.– Vilnius, 2000.
4. Burk James. „Theories of Democratic Civil-Military Relations.“ Armed Forces and Society, Vol. 29,a. No. 1, Fall 2002.
5. Бланк Стивен (Stephen Blank). России стоит опасаться не внешних врагов а себя.- <<http://www.sibnet.tn/article.php?sid=379>> (2003-06-25)
6. 2001 metų nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaita.– <www.kam.lt/main.php?cat=sitemap-55k-18 birželio 2003> (2003-08-29)
7. Генерал Ричард Б. Майерс. Американские вооруженные силы: глобальный взгляд на мир и безопасность в 21- ом веке. <<http://usinfo.state.gov/journals/itps/1202/ijpr/pj7-4myers-2.htm>> (2004-01-05)
8. Grigas R. Lietuva ir jos socialinė organizacija globalizacijos ir eurointegracijos iššūkių akivaizdoje. XXI amžius, priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2002 m. gruodžio 4 d., Nr. 43(43).
9. Huntington Samuel P. The Soldier and the State: The Theory and Politics Of Civi-Military Relations/Cambridge: Harvard University Press, 1957/, 83-85 and passim.
10. Jandt F. E. Intercultural communication. An introduction. London, Sage Publication, 1995.
11. Кристофер Беннет. Далеко не формальность. –<<http://216.239.51.100/search:QYr11rPH5iEJ:www.tolrus.ru/infoc/formality121202>> (2003-06-14)
12. Krupickaitė D. Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcija: geografinis aspektas. Geografijos institutas, Vilnius. – <<http://www.geo.lt/metrastis/29/PDF/309-305.pdf>>- (2003-06-24)
13. Lauko kariuomenės valdymas/Parengė Vaičeliūnas A., Naliotovas O., Grina G., – Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 1997.
14. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas. – Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 1999.
15. Lietuvos Respublikos kariuomenės tarnybos statutas. – Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 1999.
16. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. – Vilnius: Žin., 1998, Nr. 49-1325.

17. Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas Seime, 2002 m. balandžio 2 d. – <<http://www.google.com/search?q=cache:XoraYNBulFkj:www.president.lt/pmp2002.phtml+Lietuvos+respublikos+metinis+prane%C5%A1imas&hl=lt&ie=UTF-8>> (2003-09-14)
18. Лобов П. НАТО и Европейский Союз: период трансформации. – <<http://www.russ.ru/politics/20030206-lob.html>> (2003-04-14)
19. Lopata R., Laurinavičius Č. Karinė reforma Rusijoje: politinės trajektorijos. – <[http://www. Google. Lt/search?q=cache:QbIJU62Vf-EC:www.leidykla.vu.lt/inetleid/poli...](http://www.Google.Lt/search?q=cache:QbIJU62Vf-EC:www.leidykla.vu.lt/inetleid/poli...)> (2003-04-18)
20. Malovikas A. Karinių vienetų kasdieninės veiklos valdymo psichologiniai aspektai. – Vilnius: LKA, 2002.
21. Melnikas B. Transformacijos. – Vilnius: Vaga, 2002
22. НАТО создает новые механизмы для противодействия новым вызовам. – <<http://216.239.51.100/search?g=cache:Yyli1ToytpoJ:usinfo.state.gov/ruski/regions/na...>> (2003-03-09)
23. НАТО–XXI век и интеграция России в Европейское сообщество: аспекты безопасности. – <<http://216.239.51.100/search?q=cache:kNVQXh362dsJ:www.informatika.ru/text/magaz/..>> (2003-06-12)
24. Politinė geografinė Baltijos šalių padėtis ir jos perspektyva. *Geografijos metraštis*, 30 t., – Vilnius: 1997.
25. Справка: НАТО создает новые механизмы для противодействия новым вызовам. – <<http://usinfo.state.gov/ruski/regions/nato/2002-11-22n-facts-new.htm>> (2003-06-09)
26. Стивен Б. (Stephen Blank). России стоит опасаться не внешних врагов а себя. – <<http://www.sibnet.tm/article.pnp?sid=7379>> (2003-06-25)
27. Tarptautinės ir tarpkultūrinės komunikacijos samprata, bruožai, tendencijos <http://www.infovi.vu.lt/ivs/biblioteka/temos/tarptkom.htm>
28. Выступление лорда Робертсона на конференции НАТО – Россия. –<usinfo.state.gov/ruski/regions/nato/2002-12-16n-rob.htm-17k> (2003-06-20)

Summary

The requirements of „the ideology of communications“ caused by globalization are especially important for military communications as they form the basis for successful fulfillment of missions that the armed forces have. The problem is that in modern system of training of future officers (the experience of the Military Academy of Lithuania) the main attention is paid to the study of personal features and qualities of the commander and the subordinate while the study of communications both in peace and war times is not paid much attention to.

The article deals with the following issues:

1. Improvement of military communications as the important prerequisite of modernization of the society.
2. Essence and priorities of improving the system of military communications.
3. Models of communications.
4. Improvement of training of the personnel participating in communications.

In the first issue the author analyzes the role and place of the armed forces in the modern society, defines the principles of reformation of the armed forces. This allowed to determine the requirements to the information for the successful fulfillment of tasks caused by globalization and their constant adjustments to external changes (fighting against terrorism, carrying out peacemaking operations, maintaining order inside the country and others).

The second issue deals with the essence and priorities of improving military communications. The author puts forward the system and classification of military communications which helped to define ways to improve them.

In the third issue the author examines the possibility of implementing different models of communications in the armed forces, their benefits and weaknesses. There are given factors influencing the choice of a definite model of communications.

The fourth issue deals with the problem of improving the training of the personnel participating in communications.

The latest findings in this field mentioned by the author help to define communicative–organizational abilities of the cadets of the Military Academy in Lithuania and the degree of their realization.

The analysis of the situation helps to conclude that their abilities in practical activity are not fully realized. This demands the improvement of theoretical and practical training of military communications.

In the final conclusion the author puts forward some proposals to improve the training of the cadets.

MANAGERIAL MENTALITY OF LEADERS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Albinas Marčinskas, Danutė Diskienė

*Vilnius University
Vilnius, Lithuania*

Abstract

In this article the role of leaders and their mentality in the context of globalization is discussed. The emphasis is put on the requirements of transformation and globalization processes for the formation of new managerial mentality of present leaders. The article presents the results of survey that reveal orientations of specific thinking of leaders expressed in their principles and attitudes to managerial practice.

The security of the state (particularly of a small one) under globalisation conditions is determined by the effectively functioning democratic system that guarantees basic human rights and freedoms, strong economy that allows to ensure a high level of subsistence and to provide necessary social guarantees, morality and values pursued by the public, rather than by its military potential (equipment, mastered technologies, elaborated military doctrines and procedures, etc.)

Lithuania has already achieved considerable progress in its attempts to catch up with the Western states from the economic, political and social viewpoint. From the beginning of its independence Lithuania has continually and persistently tried to build a democratic state according to the Western model that follows democratic values, which are further guaranteed and strengthened. Formation of the free market economy, growth of GDP, export and investments are evident in the economic area notwithstanding considerable hindrances in the external and internal environment of the country. More and more attention is devoted to the social welfare of the population.

Though getting stronger from the social and public viewpoint, following social and moral values acceptable in Europe and transforming its traditions, Lithuania, which will shortly become an integral part of Europe, is challenged to face extraordinary changes. Transition from one economic system to another, rapid globalisation and euro integration processes make to act under specific circumstances in order to remain competitive and assume an appropriate position in the global environment.

Solution of these tasks being of vital importance for the country requires that the leaders (and not necessarily of the highest rank) assume an exclusive

role at both levels - public and organisational, since leaders' performance and its efficiency markedly impact political, economic and social processes of the country. After all, the leader – an opinion leader, who carries the standards of the system of values. In the absence of strong leaders it is hardly possible (may be even impossible) to develop a morally strong society that is capable to ensure a proper position of organization and society by human qualities.

However, in the real world managerial performance of our present leaders is unquestionably impacted by the past experience, which obviously conflicts with the realities of current transformations and new challenges of globalisation processes. In order to work effectively in the dynamic environment of the global economy the modern leader needs regularly to update his knowledge and skills, also must be able to analyse strategic perspectives of the organisation, to design and reorganise the organisation, to highlight and manage internal organisational powers and competences seeking for any quality performance changes.

Perception of the leader's role becomes totally different: organisational success is not determined by the manager-leader as such, but is rather determined by his ability to organise individuals for achievement of goals and ability to discover, use and manage the human potential. One can say that the organisational success directly depends on efficiency of performance of the tandem "leader – team".

Seeking not to miss new opportunities leaders must adapt to the dynamic change requirements, from which the formation of new managerial mentality (5) is particularly relevant and is a precondition for emergence of the criteria and value principles oriented to high quality of life, humane and democratic morality of the public, priorities of ethical norms, human relations intended for achieving mutual understanding and public harmony.

"Mentality – a manner of thought, contemplation and perception that is typical for an individual or group of individuals" (7). This concept is linked with perception of different processes ongoing in the society and their assessment (the history of mentality in Europe) at both - individual and public - levels (2). From this standpoint, mentality predetermines majority of peculiarities of managerial performance, therefore, it is possible to speak also about managerial mentality or about its role in the area of managerial performance.

To increase the efficiency of the performance of leaders it is necessary to know the real limits in terms of their managerial mentality. To avoid leaving this as a general declarative presumption, we have tried to reveal the managerial mentality of leaders through basic management functions.

For this purpose the Management Research Center at the Vilnius University surveyed 559 leaders of all levels in twelve Lithuanian manufacturing companies in 2000-2001. The companies have been selected to represent different industrial branches and regions with rather high quality of management (of course, meaning the quality of management of Lithuanian enterprises achieved so far). The survey inclu-

ded quite a number of questions that reveal orientation of management functions according to the level of self-awareness of leaders, prioritisation of one or other principles (1). In addition to the survey, a non-standard detail interviews have been organised intended for a more comprehensive analysis of specific thinking of leaders expressed in their principles and attitudes to managerial practice.

1. Planning. Even A. Fayol (3) claimed that the leader must try to involve his employees in planning. It came out during the survey that the idea of universality of planning was very weakly expressed in the views of our leaders. Most of the leaders have answered the question "who is involved in planning in the enterprise?" that this concerns top leaders and specialists - 54,0%. And only 7,2% percent consider that planning concerns every employee of the enterprise. This allows drawing a significant conclusion that leaders of the surveyed enterprises still divide their employees into those who develop plans and those who execute those plans, i.e. separation of employees from perspectives of organisational performance takes place. But namely planning opens biggest opportunities for leaders to engage their employees in the real management process, to develop the feeling of being involved in organisational matters. Indeed, involvement of ordinary employees in the planning process is considered a fairly valid social argument in favour of planning.

Managerial mentality of leaders is quite expressly revealed also by awareness of the necessity of planning. It can be stated that the more we recognise the significance of planning, particularly of a strategic planning, the more we are aware of the particularity of open enterprise operations. The analysis shows that Lithuanian organisations are yet lacking clear operational strategies and these are not clear to all employees of organisations. Only half of all leaders understand these strategies explicitly, therefore, often leaders even do not know what specific actions need to be taken and, thus, are inclined to look for justification in existing circumstances and conditions that are out of their control.

Notwithstanding the existing situation, leaders anyway recognise the necessity of developing efficient systems of reacting to the environment and systems for achieving goals in organisations. This is confirmed also by their answers noting that absolute majority of respondents (78,3%) consider development of long-term plans as necessary and do not rely on accidental occurrences. Others have opted for an intermediate position which is not stated explicitly: probably it is necessary to do so, what partly explains the opinion that quite often due to internal or external reasons leaders fail to work so that the performance results correspond with the plans and intended progress. All this witnesses inadequate realisation of the importance of planning, especially of a strategic planning, and identification of planning with the soviet relic of the planned economy.

The survey revealed an outstanding internal controversy: majority of leaders would like to involve into decision-making as many people as possible,

however, in reality main decisions are taken by the leadership of organisations in the absence of other leaders, who also agree and do not object to that. This is confirmed by 57.3% respondents who hold the opinion that decisions must be taken individually within the limits of one's responsibility. But 19.9% of those surveyed believe that it is necessary to find out the attitude of senior leaders prior to taking each major decision and 14.1% - that one must take into account opinion of all co-workers and their interests.

Thus, bigger part of respondents unambiguously support sovereignty of the leader, balancing of powers and responsibilities, and what is interesting – giving priority to higher-ranking leaders as opposed to executants of decisions and co-workers. Seeking endorsement from a senior leader in the management decision-taking process prevails. This shows existence of a definite “practicism” in the management decision-taking process resulting from autocracy that actually exists. However, in this instance it is also significant that co-ordination of management decisions with executants is assessed as least important. Or leaders clearly devote not insufficient attention to the psychological training of executants.

Such type of contemplation is not fully consistent. One of the possible explanations – inadequate confidence of leaders in their strength. They are inclined to transfer responsibility to the central authority, since they do not well realize what would they do, if they were responsible for taking major decisions. Another possible explanation – lack of knowledge on how this has to be done despite of their willingness to involve people into decision-taking process. Traditional way of thinking - that recognises leaders as the ones who take decisions and their subordinates as the ones who must implement those decisions - would be an explanation to the problem of centralisation of decisions, while the need for consultation and taking account of interests of the others would explain inner attitudes of individuals.

2. Organizing. Analysis of attitudes of leaders orientated to the function of organising was probably most complex. The lack of recognition of the organisational structure being an invisible asset of the enterprise was noticed first of all. Let us say, about half of respondents (42 % - top level and 41 % middle level leaders) responded positively to the question “does the existing management scheme satisfies management needs?” The survey showed a certain ambiguity in the continuum: whether the functional management organisational structure with leaders of any competence is more acceptable rather than a dysfunctional management organisational structure and highly competent leaders. This speaks about oversimplified, even uninterested attitude to reorganisation of the management organisational structure, when it is considered that leaders are capable to ensure successful functioning of the organisation due to their high competence despite of the existing inefficient organisational structure.

As we know, in our country (and in the Western culture in general) orga-

organisation of performance is based on the preconception: I must perform those functions and carry out only those tasks that are defined in my job description. In the meantime, in the real world another philosophy of performance organisation also exists: the employee assumes the responsibility for carrying out all and any functions, tasks (also including those that are difficult to forecast) indispensable in the manufacturing process with no prior regulation of these functions and tasks. In the first instance the employee's fault is based on avoidance to carry out predefined functions. In the second instance the employee's fault is based on his unwillingness, inability to realise the necessity of one's efforts.

In this regard, the position expressed by leaders in respect of positioning job descriptions in the real management process as well as in respect of feedback practice is rather important. It is interesting to observe that the quality of job descriptions is assessed a bit more positively, compared to recognition of their practical value. 66,4% of respondents replied "yes" to the question "do the job descriptions very precisely define the functions of each employee?" However, only 63,2% of respondents maintains that they follow their job descriptions. Or, it is possible to state that adequately detailed functions of employees are difficult to achieve, and also there is insufficient interest to seek for complete regulation of functions of subordinates. It is probable that more discerning leaders see the real distance between the management system, in which particular functions are carried out under instruction, and the system, in which an employee himself looks for the functions to be performed. But this is already one of the distinctive features of the two different management cultures.

3. Motivation. Recognition of democratic levers in terms of their contents would be exclusively significant motivation matters. Motivation levers that are used by the surveyed leaders unquestionably depend on their managerial competence as well as on the real situation (i.e. labour market, subsistence level in the country). Therefore, it was likely in advance that monetary systems of incentives would be top-rated in terms of their significance, and this was confirmed by almost half of respondents (45.3% of those surveyed). Though, concern of leaders expressed with regard to improvement of setting objectives (tasks) for their subordinates is noted in parallel (29.6% of those surveyed).

However, when comparing other three potentially significant motivation levers in enterprises, attention needs to be devoted to the obvious downgrading of involvement of subordinates into organisational management (only 3.3% of respondents indicated such motivation practice), meanwhile a newer and obviously more modern motivation technique – redesigning of work seeking to increase its meaning, was supported by 6.3% of respondents. And 8.0% of respondents supported more understandable, common techniques, such as, improving qualification of employees, developing of self-education plans.

The survey results witness also a clearer orientation of leaders to positive incentives. Only 17.4% of respondents acknowledged frequent use of penalties seeking to change behaviour of their subordinates. And similar percentage (16.8% of respondents) does not resort to penalties. Absolute majority (65.8% of those surveyed) rarely apply penalties. This without any doubt shows a positive attitude to formation of a healthy environment and gradual liquidation of the atmosphere of fear in companies.

4. Leadership. Allocation of characteristics relevant to a good leader is a distinctive feature of managerial mentality of leaders. The results were quite unexpected. It turned out that most of the leaders (86.1%) considered that being an example to one's subordinates was not important. Although leaders of the top management level (30.8%) prefer the opinion that a positive example of a leader develops trust of his subordinates in him and inspiration to seek common goals.

A odd paradox also came out during the survey: majority (70.7%) of the surveyed considered that it was necessary to exercise strict supervision over employees; such opinion was supported even by 82% of leaders at the top management level group, however, simultaneously it was expected that the leader would be decent (76.1%) and also would take into account individual needs of employees (52.9%). Thus, the most likely conclusion is that the need for a "strong hand" is yet felt, which is the result of the unstable environment (both internal and external) and past experience, i.e. the type of a classical administrator shows up.

Attitude toward honesty of leaders that is considered as the factor of low importance is most alarming. Only 10.9% of respondents think that the leader must be honest, and the majority (89.1%) of them do not support this statement. One can draw a conclusion that ethical standards of leaders unfortunately are more declarative, rather than those to be really followed. It is very much unlikely that violation of moral norms and such unethical behaviour, as rumours, moralizing, demonstration of low mood and venting one's spleen on subordinates, making use of one's position for personal purposes, being false on one's word, etc., could be treated as the appropriate behaviour of an honest leader.

The leaders' attitude to interaction with employees and impact on working atmosphere of the company is not less important in terms of revealing managerial mentality. Of course, the role of leaders is especially important in this area. Unfortunately, in practice the influence of past stereotypes is still felt: the tendency of avoiding criticism (this is confirmed by 74% of respondents), fear of showing disagreement with the leader's opinion (68.2% avoid it and 24.2% do it quite seldom), orientation toward perception of a conflict only as a negative and destructive phenomenon what leads to the situation when avoiding and ignoring of conflicts is the main way for conflict solution (83,5%) with no account being taken of other constructive opportunities.

Besides, managerial mentality is especially expressly reflected in the management style of the leader. What management style prevails in enterprises? The views of respondents are rather controversial in this regard: it is maintained that the autocratic management style is more inherent in enterprises (36.9%). 42.1% of top level and 35.3% of middle-level leaders distinguish this style of management as dominant in the enterprise. In the meantime, quite a number of leaders describe their own style of management as well as of their superiors as mixed (autocratic-liberal or liberal-autocratic being most prevailing – 31.8%), liberal (28.0%) or democratic (3.4%).

The fact that nearly one third of respondents (28.0%), describe the liberal management style as dominant in their enterprises is doubtful, since according to the criteria of establishing the management style, the autocratic style would be more relevant. Even 66.3% of those surveyed maintain that demonstration of authority occurs quite frequently. In addition, it is stated that more formal (38.9%) or moderately formal (48.9%) communication prevails in enterprises. Particularly leaders-autocrats give priority to this type of communication.

Based on this aspect, our leaders could be criticized in their evaluation. But, as we know, the management style is also impacted by situations. The mentality, culture of employees as well as other factors determine the situations. However, the efficiency of autocratic management is quite high (what is witnessed by operational results of enterprises) despite of the fact, that relationship and intercommunication is partially affected.

It should be emphasized that quite a number of companies with strict autocratic management methods (6) successfully compete in the global business environment. The top leadership of these companies consider control as a basic management function and distinguish as their prerogative taking of the decisions related with distribution of main resources. In the meantime, employees carry out directions and instructions under careful supervision at different management levels.

However, having assessed the current situation in our companies and challenges of the near future one cannot refrain from speaking about possibilities of introducing other styles of management (participating, transformational, coaching, etc.(4) being in line with the ongoing globalisation reality when competition is especially increasing. Such change of attitudes of leaders would open opportunities for their organisations not only to survive, but also to improve.

5. Control. Management control probably best reflects managerial mentality, especially by its basic principles. The mission of management control in this regard falls outside the co-operation of the leader and the subordinate, when the leader assumes the necessary share of responsibility for the performance results of his employee. The respondents were asked respectively: “do you support the opinion that management control must identify irregularities and

assist the employee in rectifying them?" Absolute majority of leaders (69.2% of respondents) consider that this is undisputable. Other (17.4% of those surveyed) consider the above statement correct, however, not in line with specific conditions of performance of the Lithuanian company. This confirms the conclusion that our leaders realise the mission of management control differently, compared to European leaders: European leaders - to identify performance irregularities and assist the employees in rectification of errors, Lithuanian leaders - to identify performance irregularities and punish the guilty ones.

Of course, control is not considered only the procedure of evaluation of employee performance, but it also allows the leaders to critically assess their own actions. In other words, the leader provides assistance to the employee basically in order to rectify his own actions as well. Since the employee who does not know how to work and is unmotivated is a result of inadequate management of the leader.

This attitude is more comprehensively revealed by other survey results. First of all, evaluation of the opinion, which states that good management control, is an indispensable means for solution of problems. Out of all leaders surveyed, every third of them acknowledged that this had been verified for quite a number of times. Or agree that the answer to how one or another problem can be eliminated should be sought in the increased efficiency of management control. Let us say, increasing only the efficiency of management control is enough to see the improvement of the situation.

Bigger part of respondents (53.8% of the surveyed) hold the opinion that this is only part of the truth. But they do not categorically deny it. 6.1% of survey participants do not want to agree to that. Or it could be stated, that significance and meaning of the management control is not adequately realised in our companies, that this is a rather symptomatic sample of soviet managerial mentality when the control function used to be hypertrophied by giving prominence to its meaning.

The second opinion expressed by the surveyed leaders was linked to significance of management control. About 16% of respondents supported the opinion that management control was significant only if something positive was identified. Or acknowledge that only identification of mistakes or failures of subordinates make the leadership's efforts useful in the context of management control. However, about 39% of surveyed leaders did not want to agree with it. Other 42% hold the opinion that this is only part of the truth. Thus, a rather significant part of leaders consider management control only as a certain exclusive right which is unquestionably linked with their obligation.

It should be noted that management control in our manufacturing organisations is not organically grown into the management process. It is difficult to understand a rationally organised management in which control becomes a formality of

passive expression of the leader's interest. Of course, there are other significant negative aspects of management control. Some of them clearly result from insufficient management skills of leaders, lack of management competence, others generally reflect defined management culture. Stating that the significance and meaning of management control is not adequately realised in our companies is justified.

To achieve improvements in managerial mentality of our leaders it is necessary to make use of all opportunities consistently seeking to change basic attitudes of leaders. Not only traditional methods of improving their competence, but also introduction of new management philosophy in companies would serve the above purpose. Unconditional recognition that organisational success lies in employees, rather than in technologies or capital, is the baseline. Each organisation must produce an employee before it begins manufacturing production.

References

1. Česynienė R., Diskienė D., Kulvinslienė V., Marčinskas A., Tamaševičius V. Įmonių vadybos orientacijos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.
2. Europos mentaliteto istorija. Sudarytojas Dinzelbacher P. Vilnius: Aidai, 1998.
3. Fayol A., Emerson G., Tailor F., Ford G. Upravlenije – eto nauka i iskustvo. Maskva: Respublika, 1992.
4. Horner M. Leadership theory: past, present and future // Team performance management. 1997, Vol.3 No. 4
5. Melnikas B. Transformacijos. Vilnius: Vaga, 2002.
6. Pugačiov V. Rukovodstvo personalom organizacii. Maskva: Aspekt-Press, 1999.
7. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: 2002.

PROBLEMS OF NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY IN THE SITUATION OF GLOBALIZATION

Borisas Melnikas

*Vilnius Gediminas Technical University,
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Vilnius, Lithuania*

Abstract

The main problems of national and international security in the situation of globalization are analyzed. The definitions of national and international security are discussed. The typicalities of transition processes and development of the security systems in the East – and Central European countries are analyzed.

Introduction

Ensuring security is a priority value, of which modern society is becoming more and more aware. The increase of the importance of security and its support is being influenced by several reasons. First, in the modern society, especially in economically successful countries, where has been a high level of material prosperity achieved, the further well-being of the society is more and more influenced by various opportunities for security and stability sustainability rather than their economic development indicators. Second, in the situation of globalization and increasingly growing development of science and technologies, the reality produces more and more political, economic, social, ecological, military and other dangers and threats of a new type, to which we should react if we wish to modernize modern society and improve its lifestyle. Third, ensuring security becomes a key factor in international co-operation development, directly effecting the development of a qualitatively new society in the global environment.

Security and its support in the modern environment is a very complex and paradoxical matter that requires constant observation and consecutive scientific research. The need in such research is determined by a number of factors, including new emerging topics, related to general qualitative transformations in various regions of the world: as it is known, general political, social, economic and other transformations strongly influence the situation of security and stability; therefore, research dedicated to understanding of security problems and their consideration in the situation of transformations can be regarded as *relevant and significant*.

Another important issue is the fact that main political, social and economic transformations have been especially intensely undergoing over the last 15 years in the countries of Central and Eastern Europe. This reason allows us to consider diverse problems of security and its support, typical to this particular region of the world, as of very high importance. This also allows us to admit that investigation of the issues of *international security* of the Central and Eastern European countries and the entire region of the Central and Eastern Europe should receive a primary focus.

One more reason that makes the investigation of security problems in the Central and Eastern Europe important is the fact that nowadays there has been a very rapid expansion of the European Union and the NATO towards the East; besides, processes of the expansion towards the East have been directly related to basic qualitative changes both in these organizations and in the whole European and Atlantic community.

This publication is examining relevant issues of security and its support in the countries of Central and Eastern Europe, especially in Baltic countries. The publication also presents the outcomes of the research done over the recent several years, dedicated to the *diagnostics of the problems of national and international security in the situation of transformations and globalization*.

The objective of the research is to evaluate *new dangers*, which could tantalize the national security of the countries of Central and Eastern Europe, particularly Baltic, nowadays. Based on this evaluation, preconditions for the precise elaboration and implementation of the means of the *threat prevention* should be created. This attitude suggests a twofold way of understanding the objective of this research:

- *forecast of new threats,*
- *search of new ideas and opportunities for new threats prevention .*

It is understandable that while completing the research, the primary emphasis has been done on those reasons for new threats that have been determined by the political, social and economic *transformations* that took place over the last 10-15 years, and steadily increasing *globalization* processes.

Among main *research objectives* the following can be identified:

- *clarification of national and international security concepts, with regard to priorities of globalization processes and peculiarities of political, social and economic transformations happening in various regions,*
- *defining typicalities of transformations occurring in the countries of Central and Eastern Europe and assessment of the outcomes of transformations, with regard to circumstances of national and international security,*
- *forecast of preconditions developed as a result of transformations for new threats to arise, and evaluation of the meaning and role of these threats,*

- *defining ideas designed for prevention of emerging threats.*
Further on we are giving an in-depth description of the completed research, oriented towards the resolution of the tasks explained earlier.

1. National and international security in the modern environment and its concept

The nature of national and international security. Security sustenance and enhancement is one of the basic human values, the importance of which has been conveyed in various ways over the whole history of humankind.

Security concept is analyzed from various points of view in many scientific studies (Berglund S., Aarenbrot F., 1997; Buchanan D., Badham R., 1999; McInikas B., 1999, 2002; Thiede C., 2000). The analysis of findings and conclusions of these studies allows us to hypothesize that in general *security* concept can be understood as follows: *security is a state of a given system where:*

- *there are no dangers or threats,*
- *there is an adequate capability to fully avoid or at least minimize possible threats or dangers.*

Such explanation of security can be considered universal as, generally speaking, it corresponds to any system, including *social systems* (any organization, state, society, international association).

Based on *security* concept the *security system* could be defined. It is possible to admit that the *security system is a purposefully organized aggregate of various means and activities, enabling implementation of reliable prevention of hypothetical or real threats or dangers.* It is worth mentioning that the concept of the *security system* reflects on the fact that for security sake the *reciprocally coordinated means comprising an integral system* should be *precisely implemented.*

The given *universal* viewpoint of the security can be applied in all those cases when you need to define security on the scale of *particular countries* or even *internationally.*

The concept of security on the scale of *particular countries* can be in principle identified as the *concept of national security:* in the contemporary world *the main attribute of nearly all countries or states is national,* as in general all countries or states existing in the world are currently acting as *national systems or systems of national spaces* (various federations, unions, national states with autonomies of other nations, etc.). By the way, a modern concept of *nation* is not necessarily related to a particular exclusive *ethnic group,* predominant for that nation: modern nation can in principle be comprised of various ethnic, as well as confessional or even racial groups (characteristic examples are contemporary Americans of diverse ethnic, confessional or racial origin, identifying themselves to the *American nation;* citizens who belong to different ethnic, con-

professional or racial groups of any national European state, typically identifying themselves to the *main nation* of that country). All this means that *national security* in general can be defined as follows: *national security is a position of each state where:*

- *there are no dangers or threats for the sovereignty of the state, its existence and political, economic or social development,*
- *a state or its society has adequate capabilities and opportunities to ensure state sovereignty, existence and development avoiding or minimizing dangers or threats.*

Trying to define security on the *international level* it is necessary to consider the fact that *international community* always consists of reciprocally interacting states, their groups, as well as

nations: *international community* always consists of formal or informal associations of various states or nations. This means that in principle *international security* can be defined as follows: *international security is the position in the system of international relations when:*

- *neither international community nor its constituent member states or nations are endangered or threatened,*
- *states and their institutions can to guarantee their ability to avoid threats or dangers both for each particular country and all international community, or minimize these threats and dangers.*

As it can be seen from the definitions given above, both national and international security can be defined as *absence* of threats and dangers or *ability to avoid threats and dangers* and *minimize hypothetical or real threats or dangers*. This means that for security's sake it is necessary to *recognize* and *identify* dangers and threats occurring in the society and its development.

Dangers that can emerge in the society, its development and their diversity. Dangers and threats emerging or possible to emerge in the society and its development are of great diversity, and this allows us to classify these dangers and threats according to various characteristics.

Analyzing various problems of national and international security, corresponding dangers and threats can be classified the following way:

1. *Character of dangers and threats:*

- *political,*
- *economic,*
- *social and cultural,*
- *technological and ecological,*
- *ideological and informational,*
- *criminal,*
- *military.*

2. Dangers and threats and their *purposefulness*:
 - *internal dangers and threats*,
 - *external dangers and threats*.
3. Dangers and threats in their *time-span*:
 - *short-term or long-term dangers and threats*,
 - *single, recurring or continuing dangers and threats*.
4. Dangers and threats within their *hierarchy*:
 - *global dangers and threats*
 - *local dangers and threats occurring in local areas within regions, social groups or layers and time*.

Given classification of dangers and threats can be considered as *general*; however, one cannot exclude possibilities to practically implement different classifications.

Understanding that in the society and its development there can emerge dangers and threats of various classifications, for the sake of security support there should be designed appropriate *means of a broad scope*. Among these means the priority should be given to *prevention of dangers and threats*.

It is possible to state that in general means for danger and threats prevention can be classified as follows:

1. Character of means for danger and threats prevention:
 - political,
 - economic,
 - social and cultural,
 - technological and ecological,
 - ideological and informational,
 - *legal*,
 - *military*.
2. *Purposefulness* of means for danger and threats prevention:
 - means for implementation within the system,
 - *means for implementation outside the system*.
3. *Diversity of time-span* of means for danger and threats prevention:
 - short-term or long-term means,
 - *single, recurring or continuing means*.
4. *Diversity in hierarchy* of means for danger and threats prevention:
 - means of global scale,
 - *means of local scale designed for particular regions, social groups or layers, as well as their implementation in particular periods of time*.

Such classification of dangers and threats can be considered as *universal* and can be applied in all cases when questions of national and international security are being discussed. In any case such means should bear a *complex* character and convey *diverse attributes*.

Dangers that can threaten national and international security in the situation of globalization. In the environment of globalization, development of international relations of various character and information society, more and more *specific conditions* arise, influencing both international security and national security in various countries and regions. This allows to admit that in the situation of globalization *new specific dangers* occur, which should be considered when dealing with relevant issues of national and international security.

Main dangers that could possibly challenge both international security and national security of various countries in the situation of globalization are determined by different *reasons*; among which there are the following:

1. Momentum and scales of social, economic and technological development increase, determining the fact that in all spheres of life *rapid changes* are happening, which could provoke more and more *conflicts* of a new type.
2. Communication and interaction among various agents of any activities in global spheres increase and this intensifies *mutual dependence* among these agents: the increase of such dependence causes increasing *vulnerability* of numerous subjects acting in global spheres.
3. Various *discrepancies* in political, social, economic and technological development and changes:
 - disproportion in development level in various sectors of activities, various countries and regions increases,
 - “sudden leaps” are becoming more frequent and unexpected;
 - *effect of resonance turns to be more common, when changes of different character are occurring simultaneously: coincidence of these changes cause additional threats and dangers, to which we are unable to react adequately.*
4. Essential changes in material and spiritual values, lifestyle patterns and stereotypes of social behaviour take place.
5. *Lack of partnership and tolerance* reveal in relations among different cultures, countries, groups as well as social layers and societal groups.

The reasons mentioned earlier effect the fact that in the situation of globalization *additional probability* arises for manifestations of various dangers threatening both international security and national security in different countries and regions.

The main dangers for the international security in the situation of globalization are the following:

1. Development of violence and terrorism traditions and increase of different kind:
 - spread of favourable theories for terrorism and violence,
 - expansion of infrastructure of terrorist activities,

- *development of favourable for terrorism economic structures and "shadow" business.*
- 2. Uncontrolled elaboration of military industry and development of technologies designed for military industries:
 - *creation of a new weapon of mass extermination and other means and their uncontrolled dissemination,*
 - *economic interests for military industry development, and priority intentions to implement these interests.*
- 3. Ecological and humanitarian threats.
- 4. Lack of moral and societal accountability among leaders of large political structures and international business corporations, priorities of group interests.

The threats that have been mentioned, along with other threats for international security, emerging in the situation of globalization, directly influence *national security* of particular countries.

The majority of modern states has certain typical *general* dangers for their national security. Among these we may distinct both *external* and *internal* dangers for national security.

Main *external* dangers for national security of particular countries in the situation of globalization are the following:

1. Dangers of a political character:
 - *inefficient system of international security,*
 - *political isolation, restrained political relations with other countries,*
 - *real and potential confrontation among large geopolitical structures.*
2. Dangers of an economic character:
 - *economic competition among countries and their groups, lack of competitiveness abilities,*
 - *great differentiation between economic development of countries and their groups,*
 - *spread of "shadow" economy and criminal business in neighbouring countries.*
3. Dangers of a social, cultural and informational character:
 - *great social and cultural differentiation among countries and their groups;*
 - *historical traditions of conflicts among countries and their groups;*
 - *lack of tolerance for cultures and traditions of other countries,*
 - *relics of „ empire“ thinking.*
4. Dangers of a military and defense character:
 - *great differentiation between the military and defense potential development of the countries and their groups,*
 - *great potential for aggression accumulated outside.*

Main *internal* dangers for national security of particular countries in the situation of globalization are the following:

1. Dangers of a political character:
 - weak ideological foundations for political authorities; lack of moral, humanism, civil awareness,
 - over-politisation of administrative system,
 - *political populism, lack of competencies in political authorities and leaders.*
2. Dangers of an economic character:
 - great differentiation and discrepancies in economic prosperity, economic development efficiency and productivity (great differentiation among various sectors of economy, regions, social layers and societal groups),
 - lack of compatibility skills,
 - *lack of high quality resources.*
3. Dangers of a social, cultural and informational character:
 - *great social and cultural differentiation and polarization in the society,*
 - psychological complexes in the society,
 - lack of tolerance for other cultures,
 - manipulation by the societal conscience and social behaviour, misinformation of the society,
 - standards of „double moral“,
 - *tradition of authoritarian and power priorities”.*
4. Dangers of a legal character:
 - lack of legal transparency and legal nihilism,
 - inadequacy of a legal system to an actual mentality and culture of the society,
 - *organized crime.*

The dangers described above manifest or may do so in most modern states; therefore, it is necessary to consider them in creation and development of sufficient *systems of international and national security.*

2. Typicalities of national and international security in the countries of Eastern and Central Europe

Transformations and their efficiency as a crucial presumption for further political, economic and social development in the countries of Central and Eastern Europe. While assessing opportunities and perspectives for further economic and social growth in the countries of Central and Eastern Europe, it is

essential to consider a number of factors impelled by political, economic and social transformations, which took place in these countries over the last 15 years and are still on. Taking into account that transitions indicate a major trend of political, social and economic development of these countries, the states of Eastern and Central Europe are referred to as transition countries.

Political, economic and social development in the transition countries is characterized by some features common to all of these countries as well as by specific features characteristic only of some transition states (B.Melnikas, 2002). The ability to determine both general and specific features of transformations allows us to define the situation in a particular country, the priorities of its development as well as identifying and solving most urgent problems.

In determining general features representing major trends of political, social and economic development in a transition period, the following most important issues should be emphasized:

1. **Constant orientation toward the new quality life**, implying that in the period of transition the efforts are made to realize the norms, standards, ideals, and stereotypes of new quality life. The changes associated with the quality of life take place in the period of transition, which are aimed at changing life for the better. Thus, a new society based on such values as democracy, humanism and openness as well as declaring the priority of human rights, freedom and well - being has been formed in the states of Eastern and Central Europe in the time of transition.
2. **A complex character of transitions**, meaning that major changes are complex, embracing major areas of political, social and economic life as well as the development of modern technologies, environment protection, laws and other areas of social importance. A complex character of transitions may be considered one of the major features characteristic to the development of Eastern and Central European countries. In recent 10 - 15 years the qualitative changes have taken place in the political, social and economic structures of the society, while a new scale of values, life styles and priorities has been introduced and a new social order combining the elements of Western democracy and some Eastern Europe's traditions has been established.
3. **Moreover, the complexity of transitions in these countries manifests itself in versatile effects on various sides of life**, which may be controversially assessed, because the results of the changes are not definitely outlined. The uneven character of transitions implies that social changes often take place as a leap forward from one quality to another. These leaps are also characterized by profound and sudden changes. It is important to note that in the period of transition the society may experience shocks.

when the traditional values and priorities are suddenly rejected, being replaced with some new values, of which the people have only superficial knowledge not being ready to adopt them. In the transition period, the formation of some political, social, economic, cultural and ideological vacuum is usually observed in the countries of Eastern and Central Europe due to a sudden character of changes often accompanied by instability.

- 4. **Simultaneous and controversial character of transitions**, meaning that different transitions may and/or do take place simultaneously, being, however, conflicting and imbalanced. As a result, the situation arises when one kind of transition is contrary to the others, which in turn may cause problems and even stresses in the society. The experience of the states of Eastern and Central Europe provides a lot of examples of controversial transitions; when, say, social and economic changes contradict the political transitions, while the changes taking place in some countries of Eastern and Central Europe do not conform to the transitions occurring in other states or regions of the same territory. Such negative phenomena, hampering the advance of the above states, call for the idea of harmonizing the transitions of controversial character, implying balancing of different changes.*
- 5. **The innovative character of transitions**, meaning that any transition accumulates some novelty. In the transition period, the innovative potential is intensely developed by providing conditions for innovative activities. The novel character of transitions may be expressed in two ways: first, the conditions are created for adapting well - known models and solutions to some situation in a new way. In this case, they are considered to be innovative. Second, completely new, previously unknown models and solutions are made. In this case, these newly created patterns, having no analogues, are considered to be the innovations. The development of two types of novelties in the transition period emphasizes the importance of innovative activities for the countries of Eastern and Central Europe.*
- 6. **A positive character of transitions**, implying that transitions yield positive results in most cases. In spite of the fact, that both positive and negative results are actually obtained in the conditions of transition, the predominance of positive results is a particular feature of transitions.*
- 7. **The idealistic and disappointing character of transitions**, meaning that this period is characterized by the recurrence of "searching for the ideals - disappointment" cycles. The above cyclic character shows that at the beginning of transition the solution of urgent problems is usually associated with the achievement of certain ideals, while later the period of disappointment both in the very ideals and in the transition itself and its outcome, follows. For example, in the transition period in the countries of Eastern and Central Europe it was much expected from democratization and free*

market development. However, later, the community was seriously disappointed with the results obtained. At the same time, the cycles of "idealization - disappointment" demonstrate the maturing of the society in the course of transition as well as its adaptability to actual environment.

8. **Openness in the period of transitions**, meaning that the tradition of openness, publicity and "transparency" becomes established, makes it possible to develop democracy and free market economy. However, it is evident that the patterns of "the open society" being formed in the countries of Eastern and Central Europe do not completely conform to the long-standing traditions of openness existing in Western countries, especially in Europe. Nevertheless, the developing tendency of openness in the states of Eastern and Central Europe is generally considered as one of the major development trends in the transition period.
9. **Harmonization of objective and subjective elements**, implying that the character and orientation of transitions largely depend on a number of objective factors characterizing objectively existing background of political, social and economic transformations as well as on subjective elements, reflects on personal interests, influence and lobbyist activities of various subjects (i.e. individuals, groups of people of various levels, clans, etc.). The above objective and subjective elements are characterized by certain degree of coordination and harmonization, therefore, the harmony of these two factors should be considered as a naturally determined phenomenon of the development of Eastern and Central European countries in the transition period. It should be noted that subjective factors play a particularly important role: the interests of individual persons, groups of people of various levels, clans, etc., have a considerable effect on political, social and economic development of these countries.
10. **Integrity and comparable character of transitions on a world scale**, meaning that local transitions are integrated into the higher-level transition systems. This indicates that the above transitions are of an international character; promoting the process of globalization as well as internationalization of political, social and economic development and demonstrating that they are comparable and can be coordinated at an international level. It may be stated that the transitions taking place in the countries of Eastern and Central Europe are of paramount importance for their integration into the global and international political, social, economic, as well as cultural and information structures, as well as being a factor contributing to the convergence of the mentality and lifestyles of the inhabitants of various countries.
11. **The resonance factor**, conditioning that transitions of various origin and nature could coincide in time. Therefore, the community has to endure a

heavy burden of a number of transitions taking place simultaneously. The phenomenon of resonance indicates itself as the timing of political, social and economic changes causing a heavy burden on the community, which in turn may threaten its safety and stability.

The above - listed appropriate phenomena show general trends of transition in Europe. Along with these major trends some specific features may be observed in political, social and economic development of particular countries or groups of countries. The above trends are particularly characteristic of transitions taking place in the Baltic countries, including Lithuania. The Baltic region is specific in many ways, therefore the transitions taking place in it may be considered a specific case of conformity to natural laws (B.Melnikas, 1999, 2002).

The following features of transitions may be specially mentioned as mostly characteristic of the Baltic states, including Lithuania:

1. *Higher resonance of transitions*, implying that in the Baltic states some additional transitions associated with regaining independence and forming new modern states as well as the priority of integration into the Western system took place alongside the political, social and economic transitions characteristic of other countries of Eastern and Central Europe. This means that the transition resonance in the Baltic states was caused not only by the democratisation of market relations common to Eastern and Central European countries, but also by the transitions associated with very rapid development of new national states and their integration into the Western system. Thus, transitions in the Baltic states were more diverse and extensive than those taking place in other countries of Eastern and Central Europe. Therefore, it may be stated that the higher transition resonance is a major characteristic feature of the Baltic region.
2. *The conflicting character of national priorities and regional integration and internationalisation trends*, indicating that two opposite as well as mutually complementary tendencies are developed in the Baltic states. On the one hand, national businesses are seeking autonomy, even closeness and self-isolation, trying to get established on the national market by the exclusive right. On the other hand, the tendency of integration of the whole Baltic region and the cooperation of three Baltic states in political, social and economic areas is constantly growing. Though three Baltic states often compete with each other, more and more possibilities are revealed to pursue the unified policy of cultural, economic and information development.

Needless to say that some more *specific features of transitions* taking place in the Baltic states may be identified. Undoubtedly, they may refer to one of these countries, for example, Lithuania. The transitions taking place only in one of the states may be referred to as individual features characterizing the development of a particular state.

Thus, the analysis of *individual features of transitions* taking place in Lithuania enables us to determine the effect of various geographical characteristics (c.g. configuration of neighboring countries, exceptional geographic position of Kaliningrad region and the like) on their development. Some other individual and specific factors also influence the transition processes in Lithuania. Among them are cultural and historical features (e.g. the influence of the catholic ethics, the development of Lithuanian state and the formation of Lithuanian nation, urbanization, the location of agricultural zones, etc.).

The specific features of transitions taking place in Lithuania complete a general system of naturally determined trends of development in the periods of transformations. The proper understanding of these phenomena helps to improve the political, cultural, social and economic life.

Further investigation and evaluation of naturally determined transitions and their major features would allow the states of Eastern and Central Europe to pursue more efficient policy of improving the conditions of development as well as promoting the integration of these countries into international cultural, political, social and economic structures and spaces.

Main problems of national and international security in the countries of Eastern and Central Europe. In the countries of Eastern and Central Europe nowadays processes of transformation have intensely been going. It is possible to state that the essence of the *current stage of process of transformations* is *adaptation* of the countries of Eastern and Central Europe to the new conditions determined by undergoing integration to the European Union and the expansion of the European Union.

When examining key problems of national and international security, currently present in the countries of Eastern and Central Europe it is possible to distinguish *two typical groups of such problems*:

- general security problems in the countries of Eastern and Central Europe,
- security problems in *particular countries* of Eastern and Central Europe.

These are main *general* security problems in the countries of Eastern and Central European countries:

1. Security problems determined by *economic and social differentiation* of a various character:
 - economic differentiation among Eastern and Central Europe in general and among developed Western countries, including developed countries of the European Union,
 - economic differentiation among various regions in the Eastern and Central Europe and among various regions in Western Europe,
 - economic and social differentiation among various societal layers (in the countries of Eastern and Central Europe there are huge economic and social differences among various societal groups or layers, and there

is virtually no “middle class” or it is a very weak status which could be identical to the “middle class” by its economic and political development).

2. Security problems, determined by specificity of *cultures and mentalities*:
 - tradition of “double moral” and “double standards” typical to the elite layers and expressing firm priorities of egotist personal or group interests both in routine and extreme situations,
 - dominance of elements of “slave” and “villein” psychology in mass social psychology what in extreme situations may encourage diffusion of radical fascist and neo-Nazi feelings,
 - lack of tolerance to other cultures and other stereotypes of social behaviour,
 - inadequate cultural abilities to adapt to the new environment and new stereotypes of social behaviour.
3. Problems of *geopolitical and geoeconomical* character:
 - problems arising in international markets of energy, as well as problems in other spheres of international economics,
 - problems arising in the spheres of international investment and privatization,
 - problems arising because of competition in the development of military and industrial complexes in different countries,
 - problems arising on the international scale when implementing various political and military means designed for the actions against terrorism and for peace accomplishment and protection.
4. Problems of *criminal* character:
 - corruption in the state,
 - organized crime, international liaisons in the spheres of criminal activities,
 - new methods and technologies of crime.

The problems discussed above, along to some other problems, are being evaluated as *general* security problems, manifesting in all countries of Eastern and Central Europe. It is obvious that in each of these countries there are manifestations of security problems typical to *particular* countries. Some of these problems have been analysed in detail in separate publications (B. Melnikas, 1999, 2002).

Conclusions

1. Enhancement of national and international security in the situation of globalization is a basic priority of the modern society.
2. Many new factors and issues emerge in the situation of globalization which determine both international in general and national security in particular countries.
3. Main dangers and threats challenging security in the situation of globalization have several key features. What is important to mention is the fact that the role of non-military dangers and threats is increasing; and among essential ones dangers and threats of social, economic and mental character occur. The importance of these dangers and threats can be supported by the fact that modern society cannot ignore the probability of emerging conflicts of social, economic or mental origin.
4. An important factor of international and –in many modern countries– national security is a process of transformation going in Eastern and Central European countries and the integration of Eastern and Central European countries to the European Union and the NATO. Ensuring international and national security in Eastern and Central Europe becomes a crucial precondition for security development in the situation of globalization.
5. Scientific research in the field of international and national security can be considered as a very prospective direction for theoretical and practical works encouraging further European integration and expansion of the European Union and the NATO.

References

1. Berglund S., Aarenbrot F. The Political History of Eastern Europe in the 20th Century: the Struggle between Democracy and Dictatorship – Cheltenham: Edward Elgar, 1997- 196 p.
2. Buchanan D., Badham R., Power, Politics, and Organizational Change. London:Sage Publications,1999-272 p.
3. Culture and Economy after the Cultural Turn. Ed. L.Ray, A.Sayer. London: Sage Publications, 1999- 304 p.
4. Cultures in Central and Eastern Europe./Ed.M.Bateman.Oxford; Boston:Butterworth-Heinemann, 1997-238 p.
5. Jondt F.E. Intercultural Communication:An Introduction. London: Sage Publications, 1998-504 p.
6. Melnikas B. Probleme der Integration der Baltischen Laender in westliche Strukturen. Koeln: Bundesinstitut fuer ostwissenschaftliche und internationale Studien, 1999- 40 p.
7. Melnikas B. Transformacijos. Vilnius: Vaga, 2002- 750 p.
8. Political Economy of Modern Capitalism: Mapping Convergence and Diversity./Ed. C.Crouch, W.Strecek. London:Sage Publications, 1997- 224 p.
9. Thiede C.P, Europa: Werte, Wege, Perspektiven. Berlin:Presse-und Informationsamt der Bundesregierung, 2000-183 p.

GLOBALIZACIJOS ĮTAKA SOCIALINIAM SAUGUMUI LIETUVOJE

Dalia Prakapienė, Rasa Smaliukienė

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Abstract. The well being of population and state is the main point when analyzing the globalization and its impact to social security. Two problems comes to the surface when we are training in the same time development of well being of the county by comparing it with countries in a global perspective and also increase the well being of all groups of population. In solution of these problems there are two research projections. One of them embraces global social security systems, another - national security systems. Interaction of these two systems was the object of the research presented in an article.

Įvadas

Globalizacijos, kaip visa apimančio reiškinių, įtaka socialiniam saugumui valstybėje negali būti traktuojama vienareikšmiškai. Globalizacija, kaip teigia jos šalininkai, skatina plėtrą, kuri akivaizdžiausiai atsispindi ekonominiais rezultatais. Globalizacijos priešininkai daugiausiai dėmesio skiria šios plėtros homogeniškumui, kuris niveliuoja kultūrinius skirtumus, didina visuomenės vartotojiškuosius poreikius bei mažina valstybės, kaip suverenaus subjekto, reikšmę. Būtent valstybės bei visuomenės gerovės idėja šiuo aspektu yra pati svarbiausia, tuo pačiu iškelianti nemažai mokslinių ir praktinių *problemų*, kurių svarbiausios būtų dvi:

- didinti gerovės lygį valstybės mastu ir išlaikyti jį panašų arba didesnį kaip kitose valstybėse, su kuriomis vyksta ekonominis, socialinis ir politinis bendradarbiavimas kuriant globalias sistemas;
- pasiekti aukštą ir vienodą socialinį saugumą visose visuomenės grupėse, net ir tose, kurių turimos charakteristikos didina riziką socialinio saugumo užtikrinimo aspektu.

Nagrinėjant šias problemas reiktų išskirti dvi pagrindines *tyrimų kryptis*. Pirmoji jų apimtų besiformuojančią globalią socialinės apsaugos sistemą, užtikrinančią socialines garantijas didelei daliai gyventojų, antroji – nacionalines socialinės apsaugos sistemas, iki šiol garantavusias labiausiai socialiai pažeidžiamų visuomenės sluoksnių socialinį saugumą. Šių dviejų sistemų tarpusavio įtaką ir

viciningą socialinės apsaugos sistemą. Beje, šie terminai – socialinis saugumas ir socialinė apsauga – lietuvių kalboje, skirtingai nei anglų, turi nevienodą prasmę ir reiškia vienu atveju priemonės, naudojamas siekiama rezultato, kitu – išmatuojamą rezultatą. Analizuojant plačiau, socialinės apsaugos terminas apima įvairias veiklas, tiesiogiai susijusias su piniginių lėšų ar bet kokios kitokios paramos teikimu tenkinant esminius žmogaus poreikius, kurių nepatenkinimas trikdėtų visos visuomenės gerovės augimą ar netgi būtų žalingi visuomenei ar jos daliai. Tai gali būti alternatyvūs pajamų šaltiniai ir parama, kai asmuo netenka pajamų arba jų nepakanka, bei išlaidų kompensavimas, kai asmens egzistencijos poreikių tenkinimui nebeužtenka vien tik savų pajamų. Socialinės apsaugos mechanizmas veikia ir situacijose, kuriose rinkos savireguliacija nepanaikina socialinio ir ekonominio skurdo (dėl neadekvataus atlyginimo už darbą ar netolygaus asmeninių ir profesinių žinių pasiskirstymo) arba jį įmanoma panaikinti tik neadekvačiai dideliais kaštais (kaip senelių ir neįgalių žmonių priežiūra, daugiavikių šeimų išlaikymas). Taigi socialinės apsaugos formos yra šios: skurdo prevencija ir jo palengvinimas, socialinės kompensacijos ir pajamų perpaskirstymas. Šios formos reiškiasi įgyvendinant socialinės apsaugos strategijas, kaip socialinis draudimas, socialinė parama, socialinė pašalpa, privalomieji atidėjimai, darbdavių atsakomybė, pensiniai atidėjimai ir pan. Tiksliai apibrėžti kiekvienos strategijos ypatumus yra neįmanoma, nes pasirinktinai įgyvendinamos skirtingose valstybėse, šios strategijos įgauna vis naują prasmę ir sudaro unikalią konkrečios valstybės socialinės apsaugos sistemą. Ši sistema garantuoja labiausiai pažeidžiamų socialinių sluoksnių apsaugą nuo nepageidaujamų procesų, mažinančių visuomenės gerovę. Izoliuotai ši sistema gali būti išplėtotą ir tapti didelės aprėpties, apimanti visus daugiau ar mažiau pažeidžiamus visuomenės sluoksnius bei užkertanti kelią bet kokiems procesams, galintiems turėti neigiamos įtakos visuomenės socialinei gerovei. Rinkų globalizacijos sąlygomis, kai sujungiamos į visumą ne tik ekonominės, bet ir visos kitos struktūros, valstybių socialinės sistemos darosi vis atviresnės išoriniamis vyksmais, o atskiros jų dalys, pavyzdžiui, socialinės apsaugos sistemos, yra integruojamos į tarpvalstybines sistemas. Tolesnė šių sistemų plėtojimo analizė atskleidžia integruojamų socialinių apsaugos sistemų įtaką išlaikant ir didinant socialinį saugumą šalyje.

Globalios socialinės apsaugos sistemos plėtojimo teorinės ir praktinės perspektyvos. Globali socialinės apsaugos sistema buvo pradėta plėtoti dar iki ekonominės globalizacijos. Pirmosiomis tarpvalstybinio mastu sprendžiamomis globalinėmis socialinėmis problemomis buvo pasaulio visuomenė ir jos aplinka (globalinis atšilimas, gamtos teršimas, gyventojų gausėjimas ir skurdas). Tačiau šiandieninis globalus požiūris į vientisą visaapimančią socialinės apsaugos sistemą buvo pradėtas plėtoti pačioje dvidešimtojo amžiaus pabaigoje. Išsietas taškas, paskatinęs plėtoti globalią socialinės apsaugos sistemą, buvo optimistinis požiūris, jog visas problemas, susijusias su skurdu pasaulyje, anksčiau

ar vėliau bus galima išspręsti (Breux ir kt., 1997). Daugelyje pasaulio valstybių remiantis panašiais principais ir vertybėmis sukūrus socialinės apsaugos sistemas jos ėmė veikti ir šiandien, jų veiklos rezultatai yra aiškiai apibrėžiami – sumažėjęs senyvo amžiaus ir neįgalių žmonių skurdas. Šie rezultatai atspindi realius sprendimus ir pasiekimus tik labai nedidelėje socialinių problemų grupėje, todėl tolesnė globali socialinės apsaugos sistemos plėtra aiškiai turėtų apimti daugiau sričių. Viena tokių sričių, kuri ypač aktyviai plėtojama ir yra susijusi su privataus sektoriaus atėjimu į socialinės apsaugos sistemą – tai socialinis draudimas, kuris sumažina apibrėžtą socialinių rizikų kiekį. Ši bei kitos panašios socialinės apsaugos sritys neribojant prekių ir paslaugų judėjimo tarp valstybių bei žemynų, intensyviai plėtojasi ir kuria vieningą, tuos pačius standartus atitinkančią, globalią socialinės apsaugos sistemą, garantuojančią tam tikrą socialinio saugumo lygį. Pažymėtina, jog šis lygis užtikrinamas vienodai visose valstybėse, tačiau tik tam tikrose gyventojų grupėse, kurios yra pajėgios pačios integruotis į šias apsaugos sistemas. Globalizacija neabejotinai skatina tarpvalstybinę konkurenciją pagal aiškiai apibrėžtus socialinio saugumo rodiklius (pvz., siekiam mažinti tokius rodiklius, kaip nedarbo lygis, sergamumas skurdo sukeliomomis ligomis, nusikalstamumo lygis ir pan.), kurie pasiekti atskirai nesukuria bendro aukšto socialinio saugumo visoms gyventojų grupėms. Apibendrinant galima teigti, jog globalių socialinės apsaugos sistemų kūrimas iš principo nesprendžia socialinių problemų, kylančių visose visuomenės grupėse ir negali sukurti bendro socialinio saugumo lygio šalyje. Sekant tuo, ir toliau turi būti plėtojamos lokalinės nacionaliniu lygmeniu veikiančios socialinės apsaugos sistemos.

Nacionalinių socialinės apsaugos sistemų tolesnio plėtojimo perspektyvos globalizacijos sąlygomis. Nacionalinės socialinės apsaugos programos buvo imtos kurti siekiant aiškiai apibrėžto tikslo – sumažinti gyventojų socialinio pažeidžiamumo riziką. Pažeidžiamumas dažniausiai apibrėžiamas kaip žmogaus ar žmonių grupės charakteristika, atspindinti jų negebėjimą numatyti, atlaikyti, priešintis natūraliai iškylantiems pavojams (Blaikie ir kt., 1994). Ši charakteristika lemia visuomenės dalies pažeidžiamumą, kuris yra suvokiamas kaip neigiamas veiksnys: Benets, Pittsas ir LaTouras (1993) pažeidžiamą visuomenės dalį apibrėžė kaip labiau nei įprasta rinkodaros veiksmams pažeidžiamą grupę, Andreascenas ir Manning (1990) įvardino tai visuomenės grupe, kuriai dėl komunikacijos daroma žala, Morganas, Schuleris ir Stoltmanas (1995) – mažą visuomenės grupę, kurios reakcija į produktą ir jo pristatymą yra hiperaktyvi. Visuomenės grupės pažeidžiamumas, kaip apibrėžė Smithas ir Cooper-Marti (1997), nurodo jautrumą daromai žalai, kylančiai iš pasinaudojimo jų silpnybėmis, bei jų nesugebėjimą priimti objektyvių sprendimų įsigijimo ir vartojimo momentu. Visuomenės pažeidžiamumas priklauso ir nuo tokių vidinių veiksnių kaip fizinė kompetencija, protinė kompetencija bei domėjimosi lygis. Vi-

suomenės pažeidžiamumą lemia tokie veiksniai kaip jautrumas ekonominiam bei psichologiniam poveikiui, kas glaudžiai susiję su charakteristikomis, mažinančiomis galimybę gauti maksimalią naudą ir gerovę. Žemas visuomenės pažeidžiamumas paremtas informacija, skatinančia sąmoningą ir apgalvotą elgesį, bei eliminuojančia neapgalvotą, tendencingos įtakos veikiamą vartojimą ar nevartojimą. Apibendrinant galima teigti, jog žemas visuomenės pažeidžiamumas lemia objektyvų naudos iš vartojimo suvokimą ir ilgalaikės naudos siekimą, tuo tarpu aukštas pažeidžiamumas sąlygoja hiperaktyvų vartojimą ar, atvirkščiai, nesidomėjimą, kas turi ypač neigiamą įtaką socialinių produktų vartojimui.

Įvairių autorių atliktų tyrimų išvados patvirtino, jog tam tikroms socialinėms ir demografinėms žmonių grupėms sunkumai sukelia daugiau neigiamų pasekmių nei kitoms (Comfort ir kt., 1999; Morrow, 1999; Agadjanian, 2002; May ir kt., 2002). Šios grupės išsiskiria priklausymu tam tikrai klasei, amžiaus grupei, pajamų lygio grupei ar geografinčiai vietai (O'Hare, 2001). Būtent socialinio pažeidžiamumo rizikos mažinimas didina socialinį saugumą, kurio negali garantuoti vien tik į įvairias paramos formas orientuota socialinio saugumo sistema. Socialinis pažeidžiamumas gali būti nagrinėjamas regiono, valstybės ar žmonių grupės mastu. Visais šiais aspektais jo analizė būtų skirtinga ir priklausytų nuo nagrinėjamos konkrečios problemos konteksto. Valstybės mastu socialinis pažeidžiamumas traktuojamas kaip ypač neigiamas rodiklis, atspindintis netinkamai vykdomą valstybės socialinę, fiskalinę ir kitas politikas. Nagrinėjant farmacinės rūpybos vartotojų pažeidžiamumą, be valstybės politikos, įtakos turi keletas tarpusavyje susijusių kintamųjų: fizinės bei psichologinės vartotojo charakteristikos, jo poreikiai ir lūkesčiai, susiję su vartojimu, gydytojo pozicija, jo lūkesčiai ir išsilavinimas, visuomenės normos. Visi paminėtieji veiksniai kinta keičiantis socialinei aplinkai, kuriai įtaką daro globalizacijos procesai. Globalizacija taip pat perkelia socialinės apsaugos politiką iš mikro- į makrolygį (Mcintyre, 2001). Vertinant globalizacijos įtaką plačiau – ne tik globalių socialinės apsaugos sistemų formavimosi aspektu, pažymėtinos kelios svarbios tendencijos, darančios teigiamą įtaką socialinės apsaugos sistemoms ir didinančioms socialinį saugumą valstybėje. Tai būtų (Hurrell, 1999):

- skatina tarpvalstybinę konkurenciją visuomenės gerovės srityje;
- generuoja globalinį diskusą apie tai, kokia globalinė ekonomika gali būti tinkamiausia įvairiems pasaulio regionams;
- iškelia žmogaus socialines teises aukščiau visų kitų nepriklausomai nuo to, kokia politika yra vyraujanti valstybėje;
- į socialinę politiką įtraukia daug nevalstybinių tarptautinių organizacijų, individų ir grupių, kurie daro įtaką politikai ir orientuoja ją pagal daugumai priimtinus transnacionalinės visuomenės interesus.

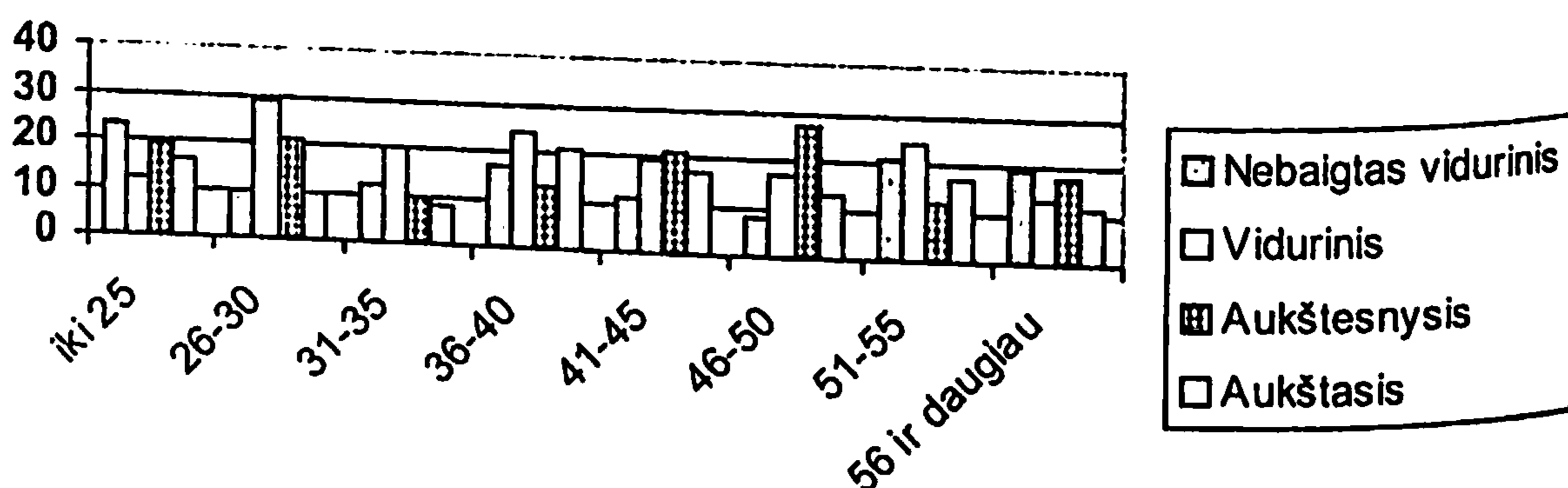
Konkrečiai įtakai įvertinti būtina atlikti socialinį saugumą sudarančių sričių tyrimus, kuriuose pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas realiai situacijai, atspindimai visuomenės ar jos dalies pažeidžiamumo lygio. Farmacinės rūpybos, kaip socialinio saugumo sudedamosios dalies, tyrimas Lietuvos mastu buvo atliktas vertinant vartotojų socialinį pažeidžiamumą. Toliau pateikiami šio tyrimo rezultatai.

2. Socialinio saugumo Lietuvoje tyrimo rezultatai: farmacinės rūpybos atvejis

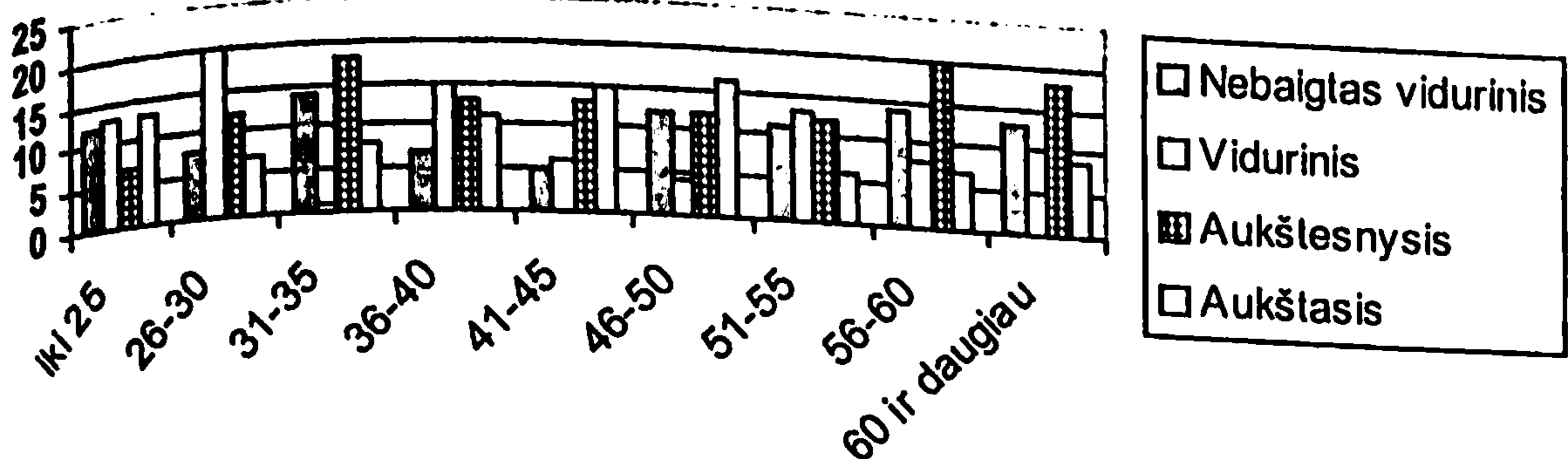
Farmacinės rūpybos sistemą Lietuvoje sudaro valstybinės ir privačios institucijos, kurios, sąveikaudamos tarpusavyje, sukuria specifinę terpę atsirasti socialiniam saugumui siauroje visuomenės gerovės užtikrinimo srityje, tiesiogiai susijusioje su sveikatos apsaugos prieinamumu. Šiuo aspektu ypač didelę įtaką daro informacijos pateikimas ir vartotojų gebėjimas objektyviai ją įvertinti bei institucijos, turinčios sumažinti tendencingos informacijos poveikio riziką. Farmacinių produktų prieinamumas rodo visuomenės saugumo lygį farmacinės rūpybos aspektu. Įvertinus tai, jog globalizacijos sąlygomis ypač didelę reikšmę įgyja informacija – jos gavimas ir interpretavimas, tyrimu buvo siekta atskleisti tendencingos informacijos, kaip socialiniam pažeidžiamumui įtaką darančio veiksnio, poveikį šiandieniniam farmacinių produktų vartotojui.

Tyrimo metodologija. Empirinis tyrimas buvo atliktas apklausiant farmacinius produktus įsigijusius vartotojus bei finansinių rezultatų analizės būdu tiriant gydytojų bei vaistinėlių institucijų įtaką vartojimo procesui.

Farmacinių produktų vartotojų tyrime buvo apklausta 900 respondentų Lietuvos didmiesčių ir regioninėse vaistinėse. Apklausti respondentai reprezentuoja Lietuvos gyventojų pasiskirstymą pagal amžių, išsilavinimą ir lytį (1 ir 2 pav.)

1 pav. Moterų respondenčių pasiskirstymas pagal amžių ir išsilavinimą

2. pav. Vyrų respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir išsilavinimą

Apklausos anketą sudaro dvi dalys. Atsakymai į pirmosios anketo dalies klausimus turėjo atskleisti veiksnių, darančių įtaką farmacinių produktų pasirinkimui, pasiskirstymui. Šie veiksniai buvo: reklama, gydytojo paskyrimas, vaistininko patarimas ir kita. Demografinę informaciją atskleidė atsakymai į antrojoje anketo dalyje pateiktus klausimus.

Tiriant gydytojų ir vaistininkų institucijų įtaką farmacinių produktų vartotojų pažeidžiamumui, svarbiausia laikyta šioms institucijoms priskiriama funkcija – asmeninio kontakto su vartotoju metu suteikti objektyvią ir visapusišką informaciją apie paskirtus ar savarankiškai pasirinktus farmacinius produktus. Siekiant išsiaiškinti, kiek šios institucijos paveikė farmacinių produktų vartotojų informavimo sistemą, buvo atliktas tyrimas, kurio metu įvertinta, kiek pačių gydytojų ir vaistininkų pasirinkimui įtakos daro rėmimo priemonėmis sklaidžiama informacija. Tyrime analizuotas didžiausią paklausą vaistinėse turėjusių produktų rėmimas, išskiriant rėmimą gydytojo atžvilgiu, kai farmacinės įmonės atstovas lanko gydytoją, rėmimą gydytojo atžvilgiu, kai konferencijos metu pristatomas farmacinis produktas, rėmimą gydytojo atžvilgiu, kai produkto reklaminiai lankstinukai pateikiami gydytojui, rėmimą gydytojo atžvilgiu, kai produktas reklamuojamas per žiniasklaidos priemones, rėmimą gydytojo atžvilgiu, kai produktas reklamuojamas specializuotame leidinyje, rėmimą vartotojo atžvilgiu, kai produktas reklamuojamas per kitas žiniasklaidos priemones, rėmimą vartotojo atžvilgiu, kai produkto reklaminiai lankstinukai patenka vartotojui.

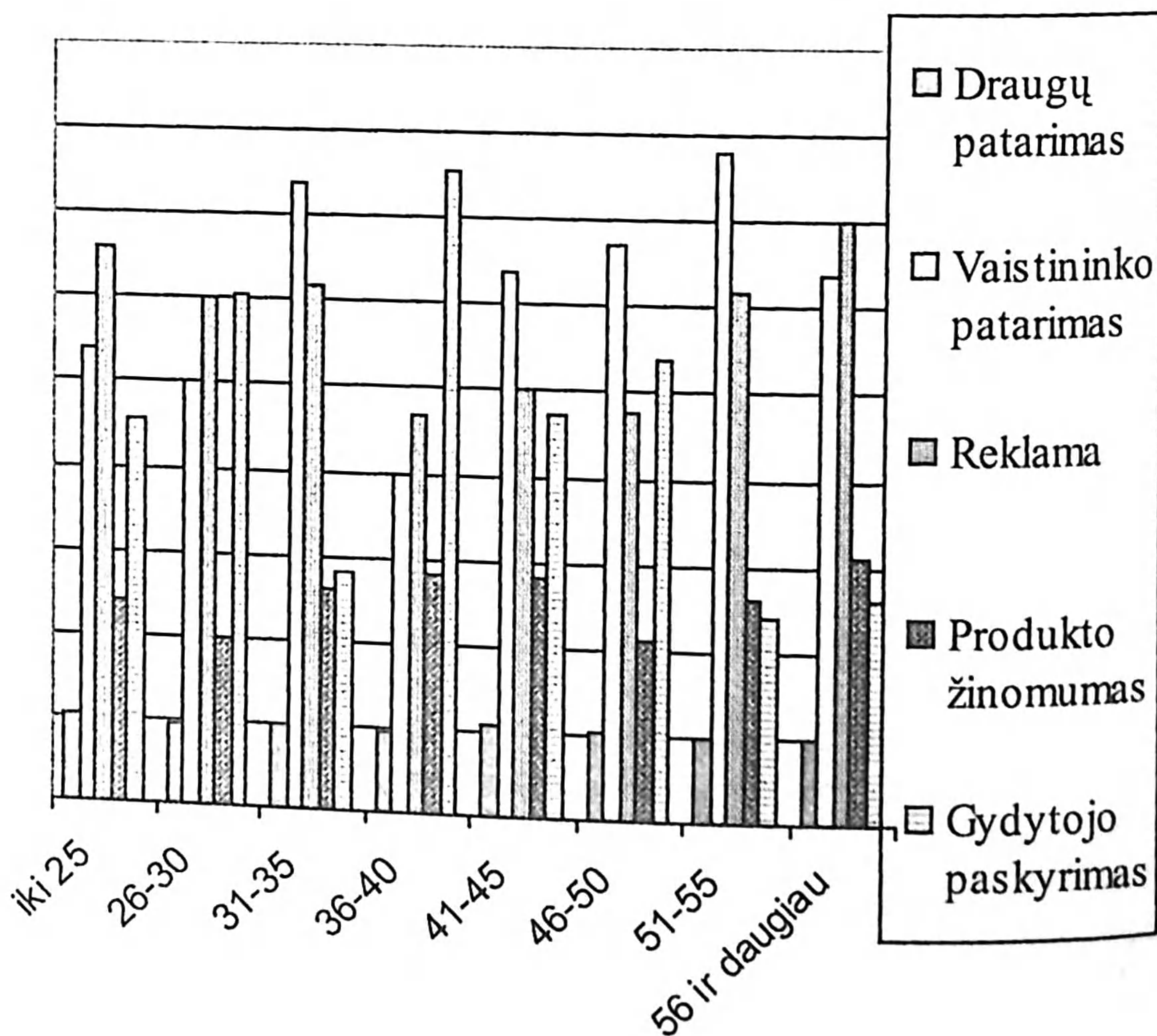
Finansinių rezultatų – apyvartos – analizė buvo atlikta aštuoniose skirtingų regionų pavienėse ir keturiose tinklui prikausančiose vaistinėse.

Tyrimo rezultatai

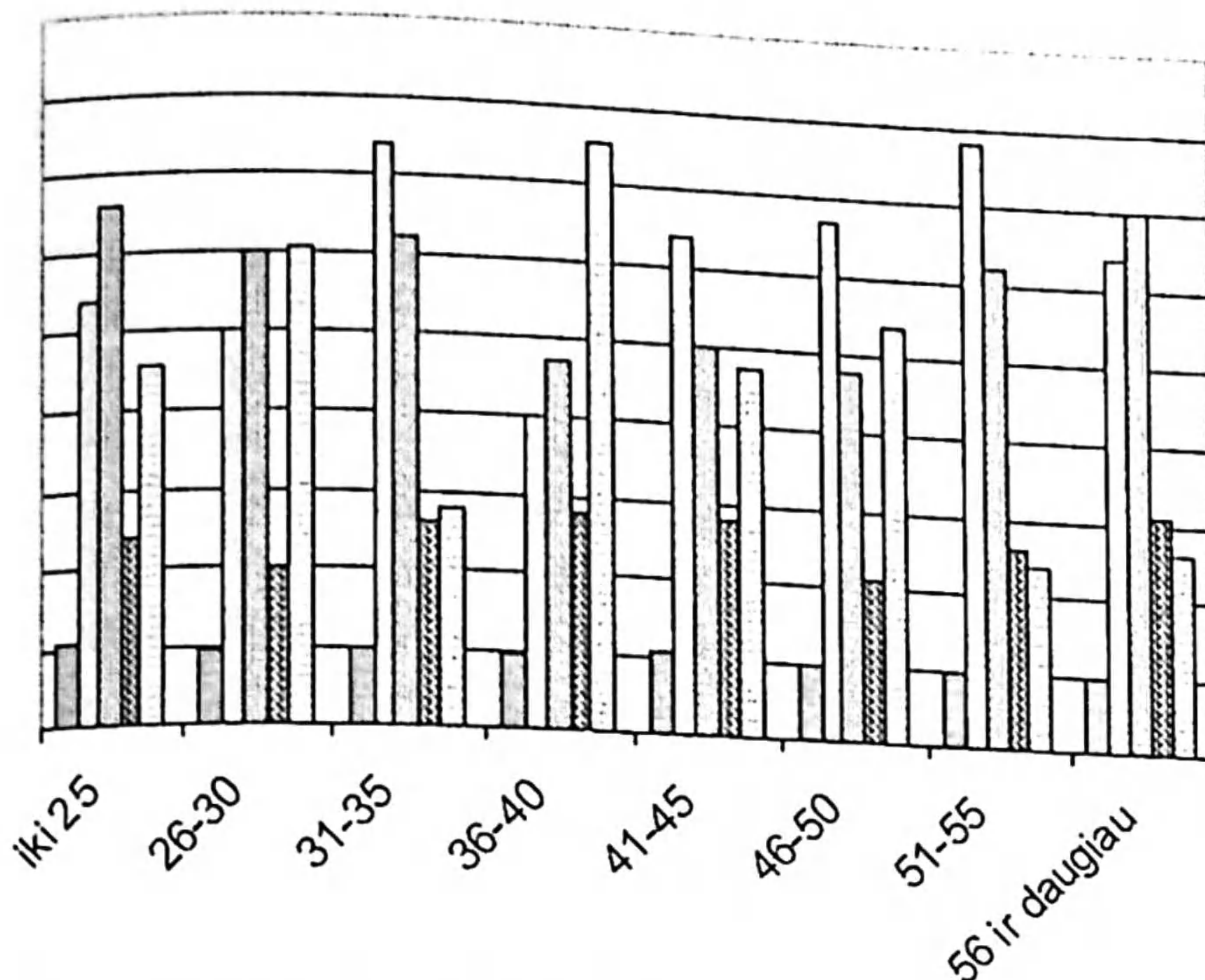
Tyrimu nustatytas toks pirkimą skatinančių veiksnių pasiskirstymas pagal jų poveikį farmacinių produktų vartotojams: produkto žinomumas (31%) – šį veiksnių dažniausiai įvardijo asmenys, įsigiję Lietuvos farmacijos pramonės produktus, reklama – šį veiksnių dažniausiai įvardijo asmenys, įsigiję importuotus farmacinius produktus (29%), vaistininko patarimas (25%), gydytojo paskyrimas (11%), kitų asmenų patarimas (5%). Tyrimo metu nustatyta, jog labiausiai reklama veikia 30–35 m. ir 50–55 m. amžiaus moteris (3 pav.).

Šių rinkos segmentų pažeidžiamumas nepriklauso nuo išsilavinimo (4 pav.).

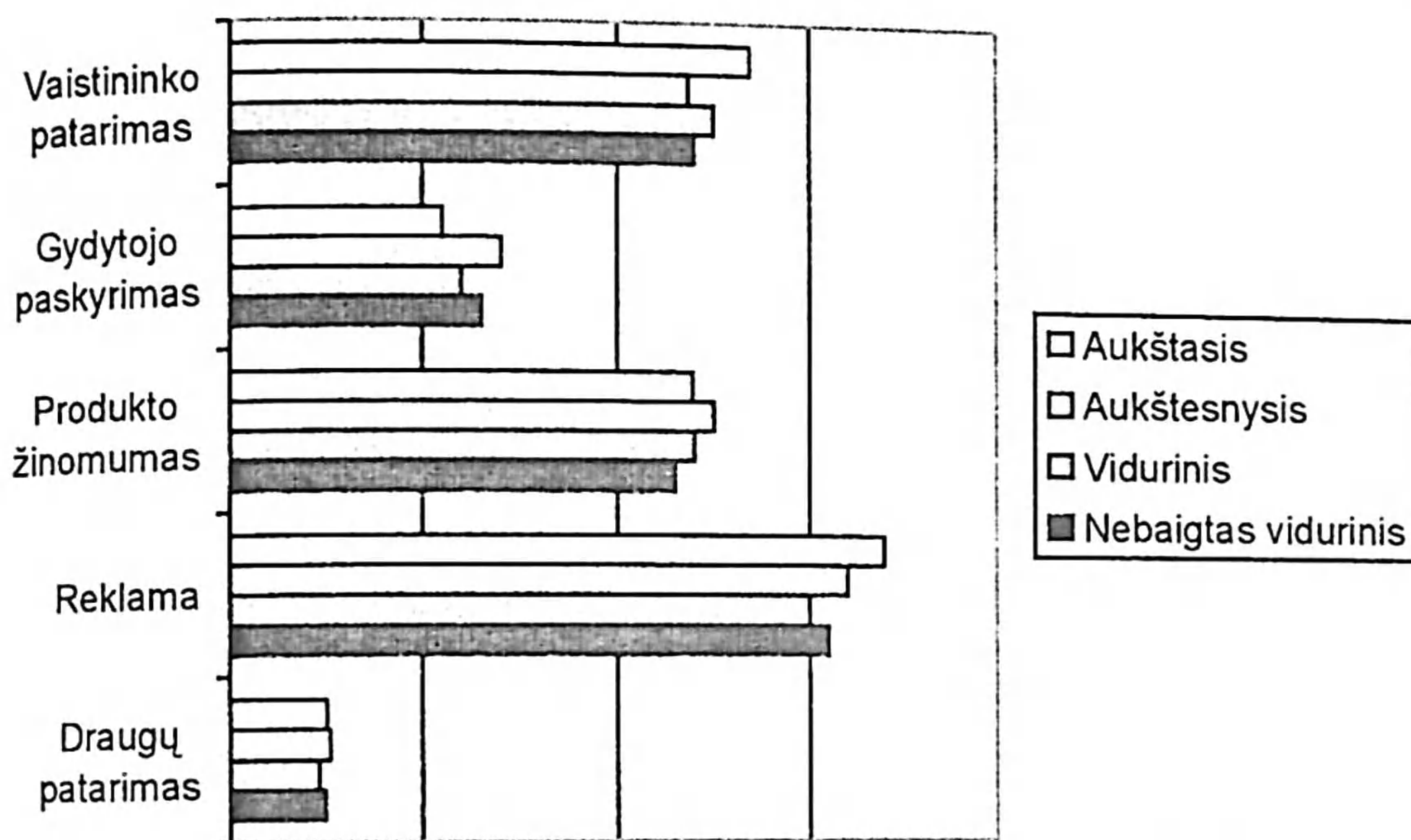
Remiantis tyrimo išvadomis, galima teigti, jog Lietuvos farmacijos produktų vartotojų rinka yra pažeidžiama, o ypač pažeidžiami atskiri jos segmentai. Tokią situaciją iš esmės gali pakeisti gydytojų ir farmacinių institucijų, nuo kurių veiklos priklauso 36% farmacinių produktų pasirinkimų.

3 pav. 1 dalis Veiksniai, darantys įtaką farmacinių produktų vartotojų pasirinkimui (vyrų)

3 pav. 2 dalis Veiksniai, darantys įtaką farmacinių produktų vartotojų pasirinkimui (moterų)

4 pav. Pasirinkimui darantys įtaką veiksniai pagal vartotojų išsilavinimą

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje nėra užtikrinamas objektyvios ir visapusiškos informacijos apie farmacinius produktus sklaidimas, nes ypač didelę įtaką farmacinių produktų rėmimas daro specifinėms informacijos sklaidimo institucijoms – gydytojams ir vaistininkams, kurie savo ruožtu informaciją perteikia tiesiogiai vartotojams. Informacijos nepakankamumas ir šališkumas lemia didelį vartotojų pažeidžiamumą Lietuvos farmacijos rinkoje.

Išvados

Socialinis saugumas valstybės ir tarpvalstybiniu mastu globalizacijos sąlygomis yra garantuojamas socialinės apsaugos sistemomis, kurios gali būti suskirstytos į du tipus: globalios ir lokalias. Globalios socialinės apsaugos sistemos užtikrina vienodą socialinio saugumo lygį visose valstybėse tam tikroms visuomenės grupėms, tačiau globalių socialinės apsaugos sistemų kūrimas iš principo nesprendžia socialinių problemų, kylančių visose visuomenės grupėse ir negali sukurti vieningo socialinio saugumo lygio šalyje. Sekant tuo, ir toliau turi būti plėtojamos lokalinės nacionaliniu lygmeniu veikiančios socialinės apsaugos sistemos. Nagrinėjant šias sistemas, pažymėtina, jog jos neveikia izoliuotai, nes globalizacija perkelia socialinio saugumo problemas iš mikro į makro lygį ir skatina tarpvalstybinę konkurenciją socialinio saugumo srityje. Šios konkurencijos rezultatai priklauso nuo dviejų lygiaverčių veiksnių: visuomenės gebėjimo inicijuoti ir palaikyti procesus, keliančius visuomenės gerovę, ir socialinės apsaugos sistemos gebėjimo blokuoti ją mažinančius. Pastarieji veiksniai buvo ištirti empiriniu tyrimu. Siauros socialinio saugumo sudedamosios – farmacinės rūpybos – empirinis tyrimas Lietuvos mastu atskleidė pagrindines tendencijas ir globalizacijos įtaką socialiniam saugumui Lietuvoje. Tyrimo rezultatai leidžia daryti apibendrintą išvadą, jog globalaus verslo plėtra didina Lietuvos gyventojų socialinį pažeidžiamumą, o valstybės mastu sukurti mechanizmai, turintys panaikinti įtaką, veikia labai silpnai. Ateityje, siekiant išlaikyti ir padidinti socialinio saugumo lygį Lietuvoje, turi būti taikomi nauji socialinės apsaugos principai ir kuriamos naujo tipo globalizacijos daromai įtakai adaptuotos socialinės saugumo sistemos.

Literatūra

1. Agadjanian V. Men doing „women’s work“: masculinity and gender relations among street vendors in Maputo Mozambique // *The Journal of Men’s Studies*, 2002, Vol. 10.
2. Andreasen A. R., Manning J. The Dissatisfaction and Complaining behavior of Vulnerable Consumers// *Journal of Consumer Satisfaction/ Dissatisfaction and Complain Behavior*, No. 3, 1990, p. 12–20.
3. Benets S., Pitts R. E., LaTour M. The Appropriateness of Fear Appeal use for Health Care Marketing to the Elderly: Is It OK to Scare Granny?// *Journal of Business Ethics*, 1993, January, p. 45–55.
4. Blaikie P., Cannon T., Davis I., Wisner B. At risk: natural hazards, peoples vulnerability and disasters Routledge, London: 1994.
5. Breaux J., Midgley J., Sherraden M. Alternatives to Social Security: An International Inquiry Book, Auburn House: 1997.
6. Comfort L, Wisner B, Cutter S, Pulwarty R, Hewitt K, Oliver-Smith A, Wiener J, Fordham M, Peacock Wand Krimgold F 1999 Refraining disaster policy: the global evolution of vulnerable communities *Environmental Hazards* 1 39–44.
7. Hurrell A., Woods N. Inequality, Globalization and World Politics. Oxford University Press, 1999.
8. May D., Vartanian L. R., Virgo K. The impact of parental attachment and supervision on fear of crime among adolescent males// *Adolescence*, Vol. 37, 2002.
9. McIntyre R. Globalization and the role of the state: lessons from Central and Eastern Europe; *The Ecumenical Review*, Vol. 53, 2001.
10. Morgan F. W., Schuler D. K., Stoltman J. J. A Framework for Examining the Legal Status of Vulnerable Consumers// *Journal of public Policy and marketing*, 1995, Nr. 14, p. 267–277.
11. Morrow B. H. Identifying and mapping community vulnerability// *Disasters*. 199, No. 9, p. 23 1–18.
12. O’Hare G. Hurricane 07B in the Godavari Delta, Andhra Pradesh, India: vulnerability, mitigation and the spatial impact; *The Geographical Journal*, Vol. 167, 2001.
13. Smith N. C., Cooper E., Ethics and Target Marketing: The Role of Product Harm and Consumer Vulnerability// *Journal of Marketing*, No. 3, 1997, p. 1–20.

The impact of globalization to social security in Lithuania

S u m m a r y

The article presents the theoretical research of two social security systems: global and national, either the empirical research of consumers' vulnerability in pharmaceutical market that reflects the situation of social security situation in Lithuania.

The research of the global and national social security systems shows the interaction and supplementary of them. Development of global social security systems spread some standards into the social security over the world; however it doesn't embrace the most social vulnerable groups of population. In contrary, national social security systems ensure the social security to most vulnerable groups of population. Globalization, as an overall process, is influencing the national social security systems and foments the competition between countries.

The results of empirical research show big vulnerability of consumers in pharmaceutical market of Lithuania because of inability to perceive objective information. Another outcome of this research is that the social security systems are not adopted to reduce vulnerability in this specific field in conditions of globalization.

TRANSATLANTIC COOPERATION AND ESTONIA

Ivar Raig

*Audentes University,
Research Centre Free Europe
Tallinn, Estonia*

Introduction

The fact that eight European countries signed up behind the Americans during the Iraq conflict, the ones called “*New Europe*”, shows that many European countries want closer contact with *USA* not only in military, but also in other fields.

Great Britain, Spain and another six countries (*among them Poland, Lithuania, Latvia and Estonia, as new NATO countries*) look ahead to closer transatlantic links in a globalised world.

A new dividing line between new and old Europe was drawn in Brussels last December when leaders of European States did not agree on the new Constitutional Treaty of The European Union. This might lead Europe to a multi-speed and diversified European integration.

1. Transatlantic cooperation

This hope is based on a recognition that relations between the big nations in the World are the cornerstones of cooperation in the World and the key to its future development. A confident and outward-looking European continent is vital for the stability of the world – and of Europe itself. This must be a Europe which is more open and cooperative, a Europe whose openness to global change and its strategic global partners is made possible by the assurance that comes from making its own policies and inspirations more open, more responsive and more credible to its citizens.

Today all Europe’s hopes for its future development depend upon recognition and positive response to the currents of global change. No a European State, even a most powerful Super-state, can by itself mount an effective response to the unprecedented threats and challenges that face us today in a global world.

In reality Europe is relatively small by territory and is becoming smaller as a share in the world population and economy. Now only constructive cooperation with other parts of the world gives to Europe opportunity for successful further developments.

We know from history that American support for Europe after World War II was also influenced by the belief that a more prosperous and free Europe created a secure bulwark against the advance of communism. Superficially, with the removal of the threat, it might be argued that one important reason for developing North Atlantic Security cooperation no longer existed. On the contrary, today's political situation creates even more compelling reasons for transatlantic cooperation and not only in the security field but also in economy, environment and other global issues.

Today Europe and United States are largest trading partners in the world and largest investors into each other's economies. But already more than half of the growth in global economy comes from *East and South-East Asia*. Asia is, since 1993, Europe's fastest-growing export market. *Japan and China* are already among the six biggest economies in the world.

Recognition of these facts should be a good basis for further cooperation and opening of trade and economic policies between European Union and United States.

Great Britain and some other free economy countries should take the initiative for a closer cooperation between European and American nations with the aim of creating *North-Atlantic Trade Area (NATA)*, where EU, NAFTA and EFTA countries should agree on free trade agreement and should afterwards work together in many other fields on the basis of intergovernmental cooperation, multilateral systems and mutual respect for creating *North-Atlantic Security and Economic Area (NASEA)*.

British-American cooperation should become the driving force for *North-Atlantic Economic* cooperation, as *Franco-German* reconciliation played a crucial role for European integration.

2. Possible role of Estonia

The rapid improvement in carrying out political and economic reforms was the main reason for inviting Estonia to join the European Union. Now Estonia can work together with Great Britain and other countries in making economic reforms in Europe. Estonia's rapid economic development and small dynamic society could contribute positively also towards increasing Europe's global competitiveness. Tony Blair and Estonian Prime Minister Juhan Parts have already explored this idea in their joint article in Financial Times (December 2003)

Open economy - liberal trade policy, stable currency, low taxes and balanced budget have become the main cornerstones of Estonian economic strategy since 1992.

Heritage Foundation's report "2004 Index of Economic Freedom" credits Estonia with having the 6th freest economy in the world belonging to the

category of “mostly free” economies. So Estonia offers one of the most liberated economies not only in the East of Europe but in all of Europe.

The goal of Estonia is to become an incubator of economic growth for the region and the whole of Europe. But at the same time some Estonian economic policies (especially trade, taxation and agriculture policies) are different from EU policies. Even Europe Agreement with Estonia was in many aspects different from the agreements with other CEE countries. That’s why deeper integration with EU has tendency to eliminate the factors of Estonia’s competitive advantages.

In the EU Estonia will most likely have serious problems to defend for example relatively low and flat 26% personal income tax (present government coalition will decrease it probably down to 20 %) and no corporate tax, which was abolished during tax reform in 2000. Estonia needs derogations and long transition periods in taxation. But not all the EU member countries share the logic that low income, excise and other taxes are needed for the attraction of foreign capital and keeping high growth rates. Or maybe it is high growth they do not agree with.

Estonia’s present economic model is in deep contradiction with the ideas of further federalisation of European integration. To keep at least part of the present economic freedoms there is need in some fields (for example agriculture and regional policy) to reduce EU competences in accordance with subsidiarity principle. Estonia can live without complicated and expensive CAP if resources allocated for supporting agriculture might be used for other purposes.

Estonia does not want to give up most of her present economic achievements and this is hopefully not in Europe’s interest, that one of the most competitive new economies in Europe will fall apart in EU overregulated economic environment.

Hopefully some political and economic forces in Europe are interested that Estonia will continue with present conservative and liberal economic policies and even become *a model for Europe*, at least for East and Central-Europe. During Soviet times Estonia had such an opportunities to implement economic instruments different from general economic policies and in some areas Estonia was known as a field for economic experiments. Estonia could play a similar role also in EU. Implementation of this idea depends up on the political will of Estonian leading political parties and as well of EU institutions and each EU member state.

Conclusions

I hope that *British-Czech-Polish-Estonian* cooperation should become the driving force for reforming of European economy and *British-American* cooperation should stimulate North-Atlantic security and economic cooperation, as *Franco-German* reconciliation played crucial role for European economic integration so far.

CENTRAL EUROPE AND REGIONAL COOPERATION SECURITY PROBLEMS

Jerzy Stańczyk

*Institute of Political Studies Polish Academy of Sciences,
National Defence University
Warszawa, Poland*

Introduction

The unprecedented since the end of the World War II changes that started in the late 1980's in Europe proved to be crucial. They have not only affected the political systems in many countries, but also changed the political-territorial *status quo* of international alignment of forces, which influences the international security.¹ The process of change of international alignment of forces has, however, brought to light some non-military aspects, the whole range of which combines in a broad positive meaning of the notion of international security. An eminent manifestation of this process is its unique character consisting in that the bipolar system of security has been undermined, to a great extent, from below, by the means of social mobilization (which is rather a rare phenomenon). Rejection of the hitherto existing European "order" (moreover, the breakdown of the bipolar system) did not necessitate a world war nor, at least, a confined European conflict (as it was the case up to our days).²

The change in the international alignment of forces in Europe (changes in Central European states' political systems, the reunification of Germany, the dissolution of the Warsaw Pact and the Council of Mutual Economic Assistance, the break up of Yugoslavia, the revived independence of Lithuania, Latvia and Estonia, the disintegration of the USSR, the establishment of the CIS and the disintegration of Czechoslovakia) at the turn of the 1980s has been caused by many factors: both, internal and external, direct and indirect and those which have a long and short term impact. The most important consequences of this process are:

¹ In more detail in: J. Stanczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Institute of Political Studies. Polish Academy of Sciences, Warsaw 1996.

In more detail in: J. Stanczyk, *Przeobrażenia międzynarodowego układu sił w Europie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Analiza uwarunkowań i mechanizmów w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego*. Institute of Political Studies. Polish Academy of Sciences, Friedrich Ebert Foundation, Warsaw 1999.

Europe), changes of Western countries policy towards Central European post-socialist's reforms (political, economic, social and so on) in European postsocialistic countries, military changes in Europe, disintegrations of connections between countries and formations of new connections (the "new regionalism" in Central postsocialistic states, transformation of European Security.³ All these factors should be treated comprehensively.

The process of change in the international balance of power in Europe initiated by the unforgettable events of the „People's Autumn” of 1989 set the scene for the overthrow of the old political division of the continent into Western and Eastern Europe and for the emergence of the post-socialist European countries (including the post-Soviet countries) as a separate sub-group, termed Central and Eastern Europe. However, the new freedom to effect comprehensive changes enjoyed by this group of countries quickly led to disparities between them, while deep geopolitical changes, in particular in relation to NATO expansion to include Poland, the Czech Republic and Hungary (in March 1999), together with the prospect of further expansion of the Alliance, prompted new thinking about the identity of the increasingly visible Central European region (and the definition of „Western Central Europe”, now including the new NATO members).⁴

In this unsettled period (at the turn of the eighties and nineties), when relations between the post-socialist countries of Europe were being redefined, the likelihood of these countries maintaining close links and returning to their pre-war distinctive Central and Southern European group identity was increasingly questioned, and the possibility was mooted of their „Balkanisation” and the creation of a strategic vacuum in the area.⁵ Other opinions viewed Central Europe as a region naturally inclined to pluralism (as it had been before the war) that is currently resuming its former identity on the basis of mutual values, linked traditions and shared threats and tasks for the future. The region has many negative characteristics (e.g. degradation of the natural environment, and the existence of trade and travel barriers), but their shared nature is considered to be a positive feature and should be used to unite the continent where once it was most deeply riven.⁶

³ Compare J. Stanczyk, *Regional Cooperation in Trans-border Aspect*, in: *Chosen Problems of Political Geography in Central Europe*. Ed. by Jan Wendt and Alexandra Hies. Gdansk University Publishing 2001, p. 79-83.

⁴ In more detail in: J. Stanczyk, *The Determinants and Directions of the Polish Security Policy*, in: *Transformation in Central European Security Environment*. International Visegrad Fund, National Defence University, Warsaw 2002, p. 111-132.

⁵ In more detail in: J. Stanczyk, „Uwarunkowania bezpieczeństwa postsocjalistycznych państw Europy Środkowej”, *Studia Europejskie*, 1998, no. 3, p. 93-116.

⁶ In more detail in: J. Stanczyk, „Zmiany systemowe w postsocjalistycznych państwach Europy Środkowej i Wschodniej”, *Studia Europejskie*, 1997, no. 3, p. 27-43.

1. Changes to Political Systems in the Region

Central Europe (or, at a wider scale, Central and Eastern Europe) is currently a highly unstable region, reflecting not only the potential for conflict in certain areas but also the volatility of these countries' relationships (the disintegration of old links and the creation of new ones, including institutional links) and the dynamics of their internal changes. This instability has been the most important determinant (leaving aside the question of Russia) of the Western European countries' diffidence towards the region since 1989. In the geopolitical sense, the post-socialist countries, deprived of guarantees of security (in the case of Poland, the Czech Republic and Hungary right until March 1999), found themselves between an integrated group of Western countries and the CIS dominated by Russia. In such a situation, rather than moving more towards democratisation (along the Western model), Russia was able to follow its own path, which, considering its particular nature and history, inevitably involved rebuilding its identity using authoritarian solutions⁷.

This has inspired a natural determination among Central European post-socialist countries to achieve full integration with Western European structures as quickly as possible. Such a solution is likely to contribute to strengthening both regional stability and security on a European scale (in view of the democratic nature of Western institutions). Thus one can observe more goodwill towards NATO and the USA (generally specified as the Trans-Atlantic security option) in Central Europe than even among certain Western European countries (French separatism is a particular case in point). The initially diffident position of the West in relation to opening up re-integration of Central Europe caused a certain disenchantment with the West among post-socialist countries and contributed to the deepening frustration in the region.

Even when the newly liberated process of change to the international balance of power began it did not appear realistic or advisable to create any alternatives to Western European structures (which of course is not to say that there was no regional co-operation, which after all is not intended to be an alternative to European integration). The general weakness of the various types of organisation replicating Western structures consists not only in their predictably meagre effectiveness (lacking Western participation), but also in their relations with Russia. Russia's participation in this type of grouping would inescapably lead to the group being dominated by it, while ignoring Russia would

⁷ Compare B. Rychtowski, „Problemy bezpieczeństwa w warunkach geopolitycznych transformacji Europy”, *Studia i Materiały PISM*, 1994 no. 82; W. Multan, „Czy grozi nam powrót do zimnej wojny?”, in: *Stosunki międzynarodowe i polityka, Wyzwania końca stulecia. Księga jubileuszowa na 65-lecie profesora Bogusława Mrozka*, Warsaw University, Institute of International Relations, Elipsa Publishing House, Warsaw 1995, p. 227-238.

result in it adopting a negative attitude towards such a grouping. Alliances of this type (political, economic or military) would remain wholly dependent on Russia (regardless of their formal membership), in terms of both economic dependence (at least in terms of raw materials) and security (the possibility of pressure and, in the event of confrontation, a consequent absence of any Western guarantee of assistance). This is because the West would remain very reluctant to engage⁸. In consequence, any serious attempt to organise a regional system of security would only result in distancing the countries of this region from Western structures (weakening their determination to achieve membership of NATO, as well as weakening the interest of NATO members in this group of countries). This view does not of course negate the need for military co-operation in the region (which is not the same thing as setting in place the necessary structures for a regional defence system).

2. New Geopolitics of Central Europe

As a result of changes in the international balance of power and the attendant expectations of full incorporation into Western European structures (which would normally be a rather lengthy process), the post-socialist states of Central Europe have once again found themselves in the traditional geopolitical position for this region: between Germany and Russia, powers which for centuries have competed for spheres of influence in Central-Eastern Europe. In truth, the geopolitical context of their European policies has changed to some extent (with Germany now democratised and anchored in Western structures, and Russia expressing its willingness to undergo democratic reform but temporarily weakened by the disintegration of the USSR), and they have been preoccupied with their own internal problems (Germany reintegrating its Eastern Lander; and Russia dealing with a structural crisis that reached beyond the economic and political to the sphere of imperial consciousness). However, the power aspirations of those countries, their interest in Central Europe and their historical experiences of the countries of that region (which had previously fallen victim to the expansion of those powers, often as a result of secret collaboration and agreements), encourages one to think that it is only a question of time before they again start taking an interest in extending their spheres of influence in Central Europe (despite this having in the past led to frequent conflicts between

⁸ Compare A. Karkoszka, „Droga Polski do NATO”, in: *Bezpieczeństwo Polski w zmieniającej się Europie*, Strategic Studies Dept, Ministry of Defence, Adam Marszałek Publishing, Warsaw—Torun 1994, p. 32-33.

⁹ Compare T. Garton Ash „Mitteluropa?”, in: S.R. Graubard (ed.), *Eastern Europe... Central Europe... Europe*, Boulder 1991; J.J. Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, *International Security*, Summer 1990, vol. 15, no. 1 and debates in no. 2 and 3 of that publication.

them and been the cause of European crises). Therefore initiation of NATO expansion to incorporate Central European post-socialist countries would be a positive factor in terms of security (not only in the region, but in Europe as a whole), eliminating those countries' fears of the consequences of a possible deepening of German-Russian rapprochement and even being conducive to such rapprochement in the interests of all European countries.

The Central European region has not lost its special geopolitical importance for Russia (as opposed to the West, which has only just begun to feel an interest in the issue of its security, and even then only to a limited degree, since the possible reintegration of this region with the West appears less important to its politicians than it does to Russia). One expression of this was Russia's attempt to impose on the post-socialist European countries, as part of bilateral agreements, a clause restricting their freedom to establish military alliances (1990-1991), and subsequent drafts of the defence policy (including that of late-1993) stipulating a Russian veto in matters relating to NATO expansion. The option of re-integrating post-Soviet countries (currently including the Baltic Republics in these intentions) appears to be the only solution to its power crisis that is positively viewed in Russia. Indeed, Russia's super-power ambitions were confirmed by the USA in the signing of a „strategic partnership agreement”. This provided a clear stimulus for re-igniting Russian desires for a bi-polar balance of power in the world. Bearing in mind the instability within Russia, and the increasing significance of nationalist and authoritarian forces, it would be difficult to exclude the possibility of the use of force (or at least economic pressure) during any reintegration of its near neighbours. The establishment of closer relations between Russia and the Central European post-socialist countries is prohibited by Russia's instability (as evinced by marked unpredictability in the evolution of events and numerous U-turns in foreign policy) and the lack of any evidence of a desire on its part to develop closer relations with or a more constructive policy towards the post-socialist European States (apart, of course, from its express and consistent policy of wishing to maintain at least a „grey area”, if not its own sphere of influence)¹⁰

In analysing the West's policy towards post-socialist European countries one should state that generally from the middle of the nineties it has been subordinated to the West's policy on relations with Russia, hi trying to establish and maintain the best possible relationships, the West has included Russia in much important international decision-taking, crises resolution and institutional co-operation and has included it in consultations on matters of security, even taking account of its opinions in matters concerning its defence plans (or at least that is

¹⁰Compare S. Bielen, „Rosyjskie strategic miedzynarodowe”, *Polityka Wschodnia*, nr 1, 1993, p. 9-30.

pe with more significance for the policies of Western countries. Opinions and positions were expressed that led to the belief that the West would oppose any possible attempt by Russia to renew their subjugation of those countries. However, because of their wish to take account of Russian views, it is highly probable that the how one might view taking account of Russian reactions to plans for NATO expansion). Meanwhile, however, the increasingly imperialistic tendencies in Russia were being observed with trepidation in the West, imbuing Central Euro West will actually approve Russia's increased freedom of manoeuvre within the area of the CIS. Although of course in official declarations this position is expressed as support for such actions only if they are democratic, nonetheless in practice it seems highly improbable that the West would seriously engage in protecting democratic principles in these areas and thereby risk tension in its relations with Russia (consider Chechnya, for example).

Of course in this respect the West faced a serious dilemma: either to allow decisions concerning NATO expansion to be dependent on decisions by Russia (and this was a matter purely for internal decision by the Alliance, specifically a sovereign decision for the Western allies and aspiring member countries) or to demonstrate their independence and at the same time dispel speculation over the current purpose of the Alliance in the new conditions that had developed as a result of changes in the international balance of power. Whatever the perspective of the Visegrad Group of countries (Slovakia clearly slipped in the group's ranking in the mid-nineties but has since started to reassert itself, by reforming) in relation to achieving full integration with Western European structures, for a long-time its policy of differentiation was opposed by a general view that the countries of the region needed relatively uniform treatment to forestall any further divisions. This view could to a large extent (but not entirely) be assessed positively. This is because this last idea seemed to be pragmatic, rather than idealistic, lacking any suggestion that it was the best option, which ultimately could result in the belief becoming widespread that it was aimed only at slowing down the re-integration of those countries with the West. The most positive position on this issue is held by Germany, and from the mid-nineties also by the USA, supported to a significant degree by the United Kingdom and Italy. The positions of the remaining countries (including France, which plays an important role in European policy) remain more reserved. Germany also leads (with France and the USA) in establishing closer relations with Russia. The United Kingdom has not shown increased activity in this area.

A policy aimed at counteracting the deepening of new divisions in Central and Eastern Europe is naturally also significant for security reasons. It is not so much the negative effects of competition between post-socialist countries concerning the issue of the order of their entry into Western European structures that should be feared, or an increase in tension between them in this respect, with a reduction in regional co-operation, but the isolation of the post-Soviet states

from other states in Central Europe that are democratising and re-integrating with the West. Isolation would most probably result in the renewed subjugation of those states by Russia. Although the West rightly perceives certain negative aspects in the possibility of the creation of new divisions in the region, it is making numerous mistakes in its policy towards post-Soviet countries. Treating them as genuine sovereign states while continuing to hold back from improving relations with them implies that they still belong within Russia's sphere of influence. Such a policy is an incentive for Russia to revive its imperialist tendencies.¹¹ In practice a real dividing line is being drawn.

In regrouping after its victory in the bi-polar confrontation, the West faces new challenges, comprising the final test of its effectiveness in international politics. These challenges include, in particular, consolidation of democratic gains in the post-socialist states (the only certain guarantee of this being the full incorporation of these countries into the structures of Western institutions; the success of reforms in Central and Eastern European countries is thus a stimulant for developing reforms to the systems in post-Soviet states) and increasing security (coupled with support for system reforms in post-socialist countries, maintaining Trans-Atlantic ties, increasing the credibility of the need for NATO and developing a new system of security in Europe¹²). The theory can be proclaimed that if the West is unable to consolidate gains arising from changes to the international balance of power, i.e. changes resulting from the collapse of the Soviet empire and the general process of democratisation on its former territories, then the „victory” will not bring any benefits but will in effect cause the West's defeat-in the ethical and symbolic as well as the geopolitical sense.

3. Current Nature of the Region

The change to the international balance of power has highlighted the particular nature of the Central-European region. From a *geopolitical* point of view it is weak compared to its two neighbouring powers, Germany and Russia; from a *political* point of view it is highly fragmented, owing to the existence of many differing interests, even despite the beginnings of regional cooperation; from an *economic* point of view it has been hampered by crises and under-development; from a *military* point of view, for security reasons it remains in a „grey area” and is incapable of self-defence; from a *cultural* point of view it is a transitional area between the West (with which it generally identifies) and the East (in relation to

¹¹ Compare A.Z. Kaminski, „Bezpieczeństwo polityczne-wojskowe Polski”, in: *Bezpieczeństwo Polski w zmieniającej sił...*, op. cit., p. 26.

¹² Compare Z. Khalilzad, I.J. Brzezinski, „Rozszerzenie demokratycznej strefy pokoju na Europę Wschodnią”, *Sprawy Międzynarodowe*, 1993, no. 3, p. 39.

which it is a defensive bulwark, but to which it is tied, connected by a joint fate and the intermingling of cultures); from a *strategic* point of view it is extremely unstable (representing a mosaic of nationalities and having had numerous border changes and territorial disputes, with the revival of national discords and the growth of nationalism, often motivated by religious differences and memories of painful experiences of the past). These peculiarities result in the region's inability to independently establish internal order and its dependence on the protection of the West.¹³

In addition, changes to the international balance of power have liberated the Central European region's natural, extremely strong desire to find a new identity for itself, through uncovering its latent internal tendencies and the region's external links (combining its spheres of interest and of influence, in particular Germany, Russia, Turkey), and have destabilised the situation in certain areas (for example former Yugoslavia) and placed renewed integration with the West high up the agenda. It is evident that internal changes have clearly outstripped the development of new mechanisms for international co-operation, particularly between the region and Western institutions and countries. This has in many cases made it difficult for the countries of the region to establish new legal positions in the international environment and to develop alternative relations with Western countries, and has thus often deprived the West of a fully co-ordinated, effective and rational influence over the newly liberated internal processes of the region.¹⁴

As a result of the collapse of the old order and their inability to join a new order, the post-socialist European countries found themselves in a transition period within their transformation—a period of reorientation of their foreign policies towards the West, aimed at full integration, of which one of the conditions is the completion of system reforms. This transition stage affects not only the countries of the region, but also the entire International community,¹⁵ as the transformation already achieved has led to the creation of a new International order in Europe (one should rather view the necessity of a new arrangement of relations in the area of the OSCE, and thus on the American-European-Asian plain, or in other words within the Transoceanic context¹⁶).

However strident the opinion that the old order has been replaced with

¹³ Compare J. Stefanowicz, *Rzeczpospolitej pole...*, op. cit., p. 42-43.

¹⁴ Compare J. Kukulka „Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa”, in: J. Kukulka (ed.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie środkowej po zimnej wojnie*, Warsaw University, Institute of International Relations, Warsaw 1994, p. 37-38.

¹⁵ More for example in: P. Rogers, M. Dando, *A Violent Peace. Global Security after the Cold War*, London: 1982.

¹⁶ Compare J. Kukulka, „Kształtowanie nowego partnerstwa państw”, in: J. Kukulka (ed.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe...*, op. cit., p. 161-170.

disorder or disorganisation,¹⁷ one should not mistake the new order for chaos (the links between these countries and international organisations and their mutual relations, and also international conventions and general standards of behaviour, continue to be recognised);¹⁸ it should be seen as far reaching pluralisation and decentralisation within international relations, rather than that the situation is sometimes slipping out of the control of the main players on the international stage (the great powers), thus making rational planning even more impossible.¹⁹ The Kosovo episode (NATO's military intervention in the Federal Republic of Yugoslavia in 1999) would seem to provide confirmation of this.

In the current situation, particular responsibility falls on the post-socialist European countries to shape their own future fate. Above all they should concentrate on the following main determinants of their actions:

- *consistency in implementing system changes (which should be aimed at strengthening their internal stability, increasing their strength and eliminating disparities with the West);*
- *determination in aiming for full integration with Western structures (they need to highlight the benefits of this option and adopt an uncompromising attitude);*
- *increasing the effectiveness of regional co-operation (by counteracting any negative divisions and creating an integrated regional body compatible with requirements for co-operation with Western institutions);*
- *establishing a basis for co-operation between the West and the post-Soviet countries (by maintaining the closest possible relations, contributing to increasing trust and strengthening security, supporting democratic reform processes, and avoiding the accusation of self-imposed isolation from the rest of Europe).*²⁰

These actions will facilitate the continuation of internal system reforms and the development of a new European system.

¹⁷Compare Z. Brzezinski, *Bezląd, Polityka światowa na progu XXI wieku*, translated by Krzysztof Murawski, Editions Spotkania, Warsaw (b. r. w.); R. Kuzniar, „Geopolityczne uwarunkowania bezpieczeństwa Polski”, in: *Sprawy Międzynarodowe* 1993, no. 1, p. 12.

¹⁸Compare R. Kuzniar, „Krajobraz po transformacji-II”, in: R. Kuzniar (ed.) *Między polityką a strategią, Polska w środowisku międzynarodowym*; International Studies Foundation, Warsaw University, Institute of International Relations, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warsaw 1994, p. 6.

¹⁹Compare R. Kuzniar, C. Ciechanski, „Nowy ład międzynarodowy - wishful thinking i rzeczywistość” *Stosunki Międzynarodowe* 1992, no. 16; J. Kukulka, „Na drodze do nowego ładu światowego”, in: R. Kuzniar (ed.) *Krajobraz po transformacji, Środowisko międzynarodowe Polski lat dziewięćdziesiątych*; Warsaw University, Institute of International Relations, Warsaw 1992, p. 208-209.

²⁰Compare A.Z. Kamirski, L. Kosciuk, „Rozpad ZSRR a bezpieczeństwo Europy Środkowej”, *Sprawy Międzynarodowe*, 1993, no.1, p. 51-52.2

4. New Classifications within the European Area

The division of Europe into East and West that was a given in the era of bi-polar East-West rivalry has yielded to a new classification of this area. The most transparent and least controversial is the increasingly common perception of the existence of: 1) Western Europe (the area of European integration); 2) Central Europe (post-socialist countries located in the geopolitical sense between the former Soviet Union and Western Europe and currently working intensively for full integration with Western Europe), and 3) Eastern Europe (the area of post-Soviet states, perhaps excluding Lithuania, Latvia and Estonia, which were illegally incorporated by the Soviet Union during the World War II and which currently remain outside the CIS).²¹

However, it would seem much more appropriate to apply a more precise classification consisting of: 1) NATO countries, 2) Western countries that do not belong to NATO, but are covered by its security guarantees (various forms of neutrality), 3) non-aligned post-socialist countries, including the states of the former Yugoslavia and post-Soviet Baltic republics, and 4) the group of CIS countries under the leadership of Russia. This classification could be argued with for excluding Lithuania, Latvia and Estonia from the fourth group (of post-Soviet countries) and including them in the third. However, one should note: 1) the fact of their belonging to the Central European area before the World War II (as shown by their independence, their relations with the West, and their distancing themselves from the USSR), 2) their decisive opposition to participation in the CIS, and 3) the clear support given by the West for their aspirations to reintegrate with Western European structures.

Therefore, the above classification should also take account of the specific status of particular Central European post-socialist states. Remaining outside any military alliances could in a certain sense mean some sort of neutrality. Bearing in mind the fact that this is an imposed position not having any legal basis (required in such cases) and those countries' absolute (in some cases) or slightly more muted (in others) but nonetheless clear preference for NATO entry, one cannot count them in the group of neutral countries, and their current status should be treated as transitional.

Formal confirmation of the temporary non-aligned status of these countries occurred on July 8, 1997, when an official invitation was issued to Poland, the Czech Republic and Hungary to start negotiations for entry into NATO, a process that was ultimately finalised in March 1999, on the fiftieth anniversary of the Alliance. Moreover, it was announced that the North Atlantic Alliance would remain open, allowing the possibility in future of further invitations being issued to other candidate countries interested in participation.

²¹Compare among other with: Z. Brzezifiski, *Bezrad....*, op. cit. p. 123; S. Croft, „Bezpieczeństwo czy jego brak w postzimnowojennej Europie”, *Sprawy Międzynarodowe*, 1993, no. 1, p. 18.

5. Transformation of the Position and Role of Central Europe in International Relations

The interesting examples of the various definitions of the territorial range of Central Europe presented in this article indicate the changes that have occurred to its position and role in international relations. It is evident at the outset that, in terms of sovereignty, the number of countries in the region has changed (through German reunification and the break up of Yugoslavia, the USSR and Czechoslovakia). Recognising that restructuring is an essential criterion for comprehensive system transformation, one can observe the subsequent reorganisation of those countries' external links, including their rejection of their old dependence on the USSR/Russia, the disintegration of many of the old ties between countries, their gradual entry into Western organisations and the creation of new regional organisations.

Objectively, the criteria for democratisation are evident in their transformation, which has been aimed at achieving system changes of a general, political, economic and military nature. The democratisation criteria cannot be treated in an absolute manner because of the emergence of many non-democratic tendencies (nationalism, national conflicts etc.), but recognition of it as fundamental for this issue is motivated by the fact that democratisation (as a need and aim of Central European communities) was undoubtedly an impulse for the process of change to the international balance of power.

In functional terms, the degree of modernising transformation in Central Europe is determined by the efficacy of actions aimed at reinstating the sovereignty of its countries (by avoiding the risk of dependency associated with remaining within the sphere of influence of the great powers, particularly Russia) and at their reintegration with Western Europe and making up development arrears in this respect. It may be assumed that these directions constitute the aims of Central European transformation. At the same time they also conform with the general aims of system changes among Central European post-socialist states, namely freedom, security and prosperity. For a deeper analysis of this issue it would be useful to employ elementary contrasting features specifying the main trends in evidence in the described region. One can identify the following fundamental pairs: sovereignty versus subjugation, and integration versus disintegration. Viewed (as is necessary) in terms of system changes in post-socialist

²² Compare among other with: J.Stefanowicz, *Rzeczypospolitejpole..., op.cit., pA7*. Jerzy Stanczyk, Ph. D., scientific worker at the Institute of Political Studies at the Polish Academy of Sciences and lecturer at few high schools, among others at the Strategic-Defence Faculty of the National Defence University. Political scientist, specialist in international and security affairs (in particular European security issues). The author of many publications (among others books).

countries, Central Europe remains at the crossroads of these trends. The sovereignty of its states (linked to their emancipation at the turn of the eighties and nineties) led, by the elimination of the block's dependency on the USSR/Russia, to the disintegration both of the paralysed geopolitical order in this part of Europe and of many of the existing ties between its countries. Movement in the direction of integration with Western European structures is aimed at least in part at avoiding the subjugation of those countries, which would happen not only in the event of their possible subordination within the Russian sphere of influence, but also in the event of their remaining in a "grey area". One should also note that for some time disintegration tendencies have been counteracted by regional integration processes (i.e. new regionalism), which also has as one of its aims the strengthening of the subjective role of the Central European region in international politics.

Conclusions.

These tendencies are interlinked, and their effects determine the position of Central Europe in international relations.

POPULATION QUALITY IMPACT ON NATIONAL SECURITY

Edmundas Regimundas Stancikas, Diana Bagdonienė

*Kaunas University of Technology
Kaunas, Lithuania*

Abstract.

This article deals with the structure of population quality and its constituents. The process of its formation and some aspects of quantitative definition are analyzed. The article reveals both the possibility and necessity to manage the process of population quality improvement in terms of total quality management philosophy. Moreover, impact of population quality to national security is debated.

Introduction

Development of world science forms a comparatively new, independent trend of research - population quality problems. They make increasing impact on public progress, since social, economic, technological processes, and their modernization more and more actively refer to intellectual potential, formed in the public. Population quality improvement forms an intellectual basis for successful development of the whole communities. Additionally, population quality impact on national security is obvious.

Developed world looks for the new sources of the growth; in the same time the less developed world goes into hunger, diseases and poverty swamp. Thus, along growth, the poverty exits. In order to assure the growth of economy and other aspects of developed part of the world, it is needed to increase the opportunities of people to choose. For Lithuanian integration into European Union and other structures of the world the question of population quality is very important.

Involvement of government and society into this development process is very important. Reorientation of society to qualitative development – is particularly logically determined stage of its development which is influenced by quantitative gains. Involvement of nation into population quality development process is vitally important. Therefore research of the problem settlement of which would help to improve population quality as much as nation's economical level and development is topical.

The aim of the article is to analyze the population quality concept, to give

the development possibilities of population quality, to evidence the importance of state role in population quality formation process and define the population quality impact on national security.

The object of the analysis is population quality.

The methods of the analysis are logical, comparative and summing-up analysis.

The state institutions, citizens, their families and communities participate in the development process of population quality. There is no clearly distinguished leading side. Theoretical base of population quality is human capital theory. It states that any improvement of education and health of population increase human capital.

Purposes and interests raised at national level are aimed to really integrate into society of developed countries of the world, to reach their standards of social and economical population level. At this level it should be oriented to priorities mutual values and idealisms of humanism. Pretty sore problem that nation as system of particular institutions does not respect enough of the customers', i.e. citizens', expectations. Thus population quality determined as its productivity and ability to improve the quality of life is low.

1. Concept of population quality

Though researchers of population quality do not determine the concept clearly, it can be seen containing questions of education, health, mobility and scholarship. Lots of people increase scholarship, health of themselves and their family and nurture their children honestly. But there is a part of people which do not understand mutual values enough, to not take care and nurture their children badly, to not value education and do not propagate healthy way of living. According to E. R. Stancikas (2001) they should be supplemented by "negative" assets, such as delinquency, alcoholism, drug abuse, since healthy and educated citizens can work successfully only if they are not criminals. It is necessary to remember that criminality frequently correlates with drug habits, alcoholism, asocial families. Therefore all the above mentioned features of population quality can be divided in two groups:

- Positive features: *education, health, mobility;*
- Negative features: *criminality, drug abuse, alcoholism, asocial families.*

These features can be measured and evaluated in different ways. The education highly influences formation of the population quality. One of the most important objectives is to train new generations of socially useful citizens, in order for them to get knowledge of common public values. Parenting is the beginning of population education. Family atmosphere, various wellness and training programs, as well as early started scholar education are important me-

ans, improving children quality. The Norwegian scientists Herne and Knudsen (1991), carried out sociological research in Lithuania, also note, that people with higher level of education reach the higher position. They are paid better; they have more possibilities to control their lives. So development of population quality creates better conditions for the growth nation economics potential.

The health of person wealth, the part of which is inherited, and the other part are gained. Good health is related to longer life, the lower mortality of babies and little children as well as all population. The good health of population prolongs so-called healthy time, which is used for the work, leisure and consumption. The prolongation of lifetime positively influences not only people, but the economy of the country as well, since it allows people to participate in production for longer time, to increase investments in the education. As result of this the work effectiveness grows as well.

In the World Health Organization (WHO) program "Health for all up to year 2000" the man health is treated as the highest value not only for the person, but for society and nation as well. Therefore, according to this conception, objective of the state is not "to preserve health", but to create equal possibilities, appropriate the quality of life for each man's health. According to WHO, the health is not the absence of illness, but the particular welfare status: unity of the man's physical and social welfare.

The public health is characterized by such features (in order of decreasing): 1) suicides, 2) murders, 3) other criminal acts, 4) road accidents, 5) criminality of teenagers, 6) alcoholism and drugs use, 7) smoking, 8) use of tranquilizers, and 9) overweight. They are named by the WHO as the indicators of social pathology (Crabb C. V., Mukcahy K. V., 1991).

The mobility is also important feature of population quality, since ability of population to adapt rapidly to changing conditions is an important factor of public development. The population mobility should be understood at the widest mean, from retraining preparation to the change of workplace location.

According to article's authors the criminality and alcoholism, drug abuse and asocial families are particular features of population quality not only because it is not recognized, but also because it highly influences efficiency, education and wellness. These problems are very important not only for some countries, including Lithuania, but for the whole humanity as well.

The criminality negatively influences and harms people, it also for excludes the working people from the active life, not only creating the material and moral values.

Due to the alcoholism and drug abuse the number of asocial families increases; parents do not create conditions for their children to study and nurture them inappropriately. Experience allows concluding that such families are large.

It can be stated, that criminality and alcoholism, drug abuse and asocial families are a cancer of the modern humanity. Therefore, preparation and implementation

of programs, which allow to reduce such sore, are not only means of the population quality improvement, but also important for further progress of humanity.

Criminality menace appears not only to the separate person but to social, economical, juridical evolution of the nation, too. It negates important social relationships. So there should be continuous attention given to efficient criminality prevention and control in democratic legal society. One of the most important features characterizing maturity of society is level of activity of looking for solutions of this problem and level of personal and social security.

It is necessary to emphasize that influence of negative features to society and population quality is growing and makes concern to all countries of the world including Lithuania.

T. W. Schultz (1998) approach to population quality: quality is rare resource and that means it has economical value and gaining of it costs. Essence of analysis of human behavior determining type and quantity of gained quality in a period of time lies in relationship between income from additional quality and expenditures to reach it. Theory of human capital considers health of person as wealth, i.e. health capital, and contribution of this capital – as health services. Part of this original wealth can be hereditary and other part – procurable. In time this wealth depreciates and depreciation is bigger in the posterior periods of life. Certainly in field of population quality the greatest achievement of people with low level of income is health improvement measured in longer lifetime. Longer lifetime is stimulant to achieve a higher education, considered as investment, stipulating higher level of income in the future. Population quality is property, thus its acquirement costs. The nation, families and individuals spend a lot of money for improvement of this quality using one or another way. The human capital theory says that the expenses for education are investment made both by person (his family) and public (state). Therefore, the return of investment concerns all of them. While growing investment scales, the return problem becomes particularly topical. The famous American scientist Schultz (1998) by his long time research has proved that the investment in the population quality is profitable and worthwhile. He paid more attention to development of poor countries and defined, that investments into the population quality can increase the welfare of poor men and the prospects of the country economy.

If citizens of state become more educated and healthy then average of their labour productivity grows. It ensures economic grow. Thus in the states where more resources for human capital are imposed the higher education, productivity and economic grow of labour power and society social development is ensured.

Investments into human capital must be priority in our country, because it is critical factor which benefit to ensure people welfare. Investment into human capital is related as to economic benefit as to social benefit.

The tendency was determined, that probability for more educated employ-

ees to become unemployed is less. It means that unemployment rate of more educated people is less than less educated people. More educated people are less inclined to offend. It is really important. The children of more educated parents grow and develop in better home atmosphere. Parents look after them better and prepare them for school in not formal way. Social effects given above are very important despite the fact that it is very difficult to measure them. Notwithstanding this, talking about efficiency of investment into human capital social effects should be valued.

Speaking about population quality it is necessary to remember the quantity, because quality and quantity are interconnected. Population research is mostly carried out by analyzing its quantity. Modern demography provides more and rather exact data about population.

The term „population quality“, includes both a physical and non-physical dimensions. Furthermore, population quality could be observed, measured, and analyzed at individual, social, aggregate and country level. For doing this it is necessary not only to register population and collect other information about population, but also to improve this process continually.

The problems interaction between population quantity and quality has not been analyzed sufficiently. In some countries birthrate and mortality rate are different. The estimated trend is that in developed, rich countries birthrate and mortality rate is low, and in developing, poor countries it is high.

2. The state mission in formation of population quality

Following state policy the idea is giving that real objectives of policy are few orientated towards improvement of population quality. Furthermore formation, preparing of concepts and implementation of policy hardly related to the methods of elementary strategic development. Thus the target of state national development program could be the development of population quality and society quality. Such tasks of this program can be defined:

- *To increase population quality.*
- *To regulate the size and growth of population.*
- *To regulate population mobility.*
- *To develop the population information system.*
- *To develop families self-reliance and to enhance the quality of the families.*
- *To strengthen the infrastructure of the family planning movement.*
- *To strengthen international collaboration.*

The significant attitude is: to resolve one or another problem, first of all it is necessary to foresee and formulate everyone's accepted perspective, how to organize and implement changes. It is important to forecast and evaluate behavior of people

during all transformation processes from the begging of appearance till the end. Defining of the problems is as much important in the theory as in the practice. It is observed that if you are not able to define the problem in clear and particular way, so your solution will be unsuccessful. It is possible to define the problem in different ways, but in total this is the process for perception of defects. People and systems must present as much active as possible in this process. Memorable attitude is that improvement of population quality must be planned, organized and superintended.

Few problems are typical for the formation process of population quality. Thus, first of all it is necessary to define the mission of state and society in this process. It is needed clearly decide what role the state will represent in this process, how people, families, communities should resolve these questions.

First of all the state should decide and openly declare that population quality improvement is prior field in state activity. Since population quality is many-sided and multiple problems it must be clearly decided what state institution will be responsible and coordinating, what institutions will take part into these questions resolving and in what way. Population quality can be enhanced through the following means:

- *Creation and enlargement of job opportunities;*
- *Expansion of health facilities;*
- *Reducing infant mortality and maternal mortality;*
- *Increasing school enrollment;*
- *Strengthening social institutional support for population and family development.*

Government should be responsible for:

- *Formulation of governmental policies on population.*
- *Planning of population and family development programs implementation policies'.*
- *Coordination of all governmental institutions related to the implementation of the population programs.*
- *Enhancement of community participation in population and family development programs.*

In really dynamic modern economy, it is impossible to avoid the absence of balance. Therefore, the ability to work under such conditions is important. Only the educated population can overcome such difficulties. Its ability to notice, understand and respond to new events under the risk conditions is treated as enterprise ability. Therefore, significant improvement of enterprise is feature of population quality improvement. Natural resources, material capital and physical work are not sufficient for functioning of high productivity economy; at this point the most important impellent is enterprise abilities.

According to J. Morkuniene and Z. Morkunas (1994), the quality of the Republic population has crucial importance for the national safety. The high population quality is the most important factor of safety.

The state economy should be developed by the technological implementation of the innovative principle of “qualitative growth”, adopted by OECD countries, according to which, the economical growth and prosperity is not treated as the highest objective of the state. It is only treated as mean for improvement of people quality of life, for assurance of good life standard, creation of nation’s wealth.

Conscious, educated, responsible and respectable member of the nation can become a guarantee of security country. Educated person has enough knowledge, understands the evolution of society, predicts events, can clearly calculate their consequences and is able to make progress. Only creative person is able to control and direct events because he thinks independently and has his own opinion.

Creation of new scientifically knowledge and technological use of it is a process of extended reproduction, the most important purpose and outcome of which are coherent – it is creative and responsible person. So the most profitable is investment to development of health, education, science and culture. In the absence of natural resources, it is the most rational to “produce” the most important strategically resource of the nation – creative and responsible person, which will create new ideas, i.e. good, production of which do not need huge resources and materials.

If majority of national population have long-time poor consumption it can worsen their health, will not allow them to educate, i.e. will not allow them to discover individual creative powers and guarantee successful participation in the country life. If current activity would not increase satisfaction, and threatening of real unemployment would throw them out of society, this bad quality of life will promote and condition eventually economical, political and cultural fall and even disaster, will threat to national identity, democracy, statehood and independency.

Progress of science, development of culture, future of communications and material wealth mostly depends on development of education. Level of scholarship (education) system at the moment becomes the most important measure of social advancement and security (together with such criterions like productivity, natural resources, production of consumption goods to one citizen). Educated citizen is not only integral national asset but also bearer of responsibility for the assets, initiative and activity (J.Morkuniene and Z.Morkunas, 1994).

Important and complicated question is planning of population quality. Though *prima facie* it can look like it is clear and realizable matter but in our case it will be difficult because decisions about the features of population quality, their measurement dimensions will be needed, it will be necessary to prepare systems for accounting and measurement, in order to make analysis of current situation and formulate the vision of this problem. It is necessary to achieve that prepared pro-

grams would be understood and agreed by society therefore inter alia educational activity should be developed.

Vision of population quality development should express expectations of society and reflect general strategy which will be complied throughout its implementation. Therefore it should arise from values and culture accepted by people, and that will allow to expect for their active and conscious participation.

Improvement of population quality research requires modern management methods, generalizing the most important specific consistent patterns, defining its development problems and to formulating further development strategy. Population quality formation process could be managed using philosophy and methods of total quality management (TQM). TQM is new and wide concept, including mostly recent and effective science theories.

In the concept of population quality person manifests like filler of requirements as much as takes of these requirements. On one hand, educated, healthy and honest man meets societal requirements for qualified workforce, on the other hand – meeting of his own requirements for education, health, honesty he accumulate so called human capital. Though nation, family and person participate in the process of population quality creation, managing parties are not separated, therefore methods of TQM philosophy should be modified while examining process of population quality creation. Success of TQM theory lies in strive to improve every process continuously and always, to satisfy customers' needs as much as possible.

Conclusions

1. The main features of population quality are education, health, mobility, criminality, drug abuse, alcoholism, asocial families.
2. Investment to population quality is useful, because only conscious, educated, responsible and respectable nation members can become a guarantee of security in country. Therefore population quality is related to economics growth.
3. Not only individual man, families participate in population quality formation process, but state too. The role of state in this process is very important, so the state has to create condition for population development using all of its competence.
4. Better conditions should be made for every Lithuanian citizen for free develop must of their capabilities and abilities. For the small nation it is very important, not to lose any talent.
5. It is very important to manage the population quality formation using the new management methods in order to direct population quality formation on desirable direction. Methods of total quality management should modify the solving of population quality problem.

References

1. Crabb, C., V., Jr., Mulcahy, K. V. (1991). American National Security: a Presidential Perspective.- Louisiana State University.
2. Hernes ir Knudsen (1991). Lietuvos Gyvenimo S'lygos. Sociologinis tyrimas FAFO-SOTECO.
3. Morkūnienė, J., Morkūnas, Z. (1994). Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos (teminis straipsnių rinkinys). Vilnius.
4. National action plan for the future (1993). Interneto dokumentas, URL <http://www.bkkbn.go.id/english/res1.htm>
5. Policy framework (1993). Interneto dokumentas, URL <http://www.bkkbn.go.id/english/res2.htm>
6. Schultz, T. W. (1998). Investavimas į žmones. V.: Eugrimas.
7. Stancikas, E-R. (2001). Gyventojų kokybė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Inžinerinė ekonomika, 2(22), Kaunas: Technologija.
8. Социальные показатели: предварительные руководящие принципы и иллюстративные ряды. (1979). USA: OON.

JURIDICAL REGULATION OF HEALTHCARE QUALITY ENSURING NATIONAL SECURITY

Natalija Vainikevičiūtė, Povilas Vanagas

*Kaunas University of Technology
Kaunas, Lithuania*

Abstract.

Healthcare in Lithuania is one of the sorest subjects for patients. Therefore it needs radical improvement. Not all healthcare institutions are ready to face (to provide quality healthcare services) hazards to national security. Analysis of foreign legal acts shows that developing as well as developed countries – Norway, Sweden etc. use legislation to deal with healthcare problems.

Introduction

Healthcare, along with other sectors, is undergoing reforms; however quality of healthcare services improves slowly. Most of the changes in healthcare sector bear self-regulatory and decentralized character. Threats of international terrorism, biologic weapons and related problems raise concern whether Lithuanian healthcare system is able to resist these threats, whether legislation of this sector is adequate for preventive means against these threats, or should legal regulation be mandatory in healthcare and public administration sectors. Unlike in developed and some developing countries, in Lithuania there are no, except minor provisions, legal acts ensuring the quality of healthcare and public administration services until now. Thus, current situation demands legal acts ensuring quality healthcare in Lithuania.

Subject of research – healthcare quality juridical regulation in ensuring national security.

Goals of research – considering possible threats, to analyze current situation in the Lithuanian healthcare sector to identify key problems; identifying common features of juridical acts, to analyze foreign experience in regulating healthcare service and public administration quality; based on research results, to work out juridical model for the draft healthcare law, ensuring quality healthcare and public administration services.

Methods of research – logical abstraction integrating and harmonizing social and juridical acts; systemic analysis, based on experience in foreign countries; analysis of individual cases; comparative analysis; modeling of methods.

Key information sources – Lithuanian, foreign countries and international regulating legal acts.

1. Current situation in Lithuania

Healthcare in Lithuania is one of the sorest subjects for patients. Beyond doubt, any citizen having at least once dealt with healthcare providers, has an opinion on the question – healthcare services lack quality – i.e. competence and attitude toward patients, technologies and equipment, drugs wish for further improvements. Quality of healthcare services is the responsibility of healthcare institutions, more exactly – it depends on their good will. Thus, patients are not satisfied with the quality of services provided to them. Their dissatisfaction would become even worse if patients learnt about readiness of healthcare organizations to provide assistance to them in extreme situations of specific hazards (e.g. biological, chemical weapons etc.).

Due to total quality management, it is clear that patients are users of healthcare services. Since one of the main principles of total quality management is focus on users, i.e. patients, dissatisfaction of anyone of them means that total quality management in healthcare sector does not get adequate attention.

Healthcare law is the basic legal act regulating healthcare system in Lithuania. All healthcare institutions and related bodies are enumerated in this law. Enumeration is important for defining responsibility of each institution. Responsibility, however, is termed ‘competence’ in the law. Do responsibility and competence mean the same? When one or other healthcare institution is ‘competent’ in some area of healthcare, does it mean the institution is responsible for it? An institution is free to choose or not responsibility in the area. Thus, a question arises: What is the purpose of competence?

Considering current social and political problems, events in the USA, Iraq and other countries, it is important to investigate Lithuanian healthcare sector employees’ competence in potential extreme situations (e.g. use of biological or chemical weapon); whether healthcare sector is well provided for with special means, drugs, etc.; whether instructions, determining the behavior of healthcare institutions in cases of hazards are written.

To have deeper awareness of problems existing in healthcare sector, an analysis of current situation in this sector was done; the following conclusions and generalizations were formulated:

- 1. Healthcare strategy implementation plan has not been worked out in due time. There is shortage of healthcare management specialists to implement changes under market economy; financing of health system is insufficient; declared priorities and financing are inadequate; readiness to carry out the reform is low; society is uninformed or active in healthcare and healthcare reform processes.*

2. *Quality management principles are not applied in healthcare institutions. Personnel of healthcare institutions need deeper understanding of their main goal – to cure patients.*
3. *Consistency is important in quality improvement: healthcare institutions should have clear quality management system; to implement quality assessment methods; progress in healthcare institutions should be monitored. Quality management helps to reduce costs, when state subsidies for healthcare institutions are constantly going down.*
4. *Clearly defined and approved criteria, standards and indicators, assessing quality at healthcare institutions are insufficient or do not exist, specifically, indicators of improved health; regular observation and assessment of all criteria should make part of healthcare institutions day-to-day activity.*
5. *Law of national healthcare supervision policy and strategy does not exist, thus process of improving healthcare quality is not continuous or dynamic. Lithuanian Healthcare Program (passed by the Seimas on 2 July, 1998 – resolution No. VIII–833), states, that healthcare reform focuses on quality; quality is short and long-term goals of healthcare reform, however, ways to achieve these goals and implement responsibilities are not suggested.*
6. *National or institutional healthcare data basis, a very useful information source to improve quality, does not exist, thus, valuable experience of healthcare institutions is not shared.*
7. *Survey, done by the National Medical Audit, demonstrated that healthcare institutions are more oriented toward quality assurance of medical staff, form filling, and handling and storing medical documentation; however, too little attention is for to quality management. Systemic approach to quality assurance and improvement at healthcare institutions is insufficient. Healthcare quality assuring systems or their elements exist at some healthcare institutions; however, none of healthcare institutions has implemented wide and effective quality management system.*
8. *Six Lithuanian healthcare institutions have gained international quality certificates; they render services according to LST EN ISO 9001 – 9002. Data of the survey showed that understanding of continuous quality management philosophy, methodology, continuous improvement to meet patients' needs in the best way; employees' understanding of the psychological quality of their institution, mission of institution and decision making was different at these institutions.*
9. *Laws and acts, regulating healthcare management and financing, create juridical restrictions for healthcare institutions to take steps to assure and improve quality of the services they provide. National health system acts are often not consistent with or even contradict each other, therefore, it is necessary to develop legal basis for self-regulating healthcare quality system.*

10. *Quality improving activity is not harmonious either in the institution or outside it. This forms unfavorable opinion about medical personnel and healthcare. More often than not, patients are not satisfied with the results of services rendered by healthcare institutions. Moreover, high quality of services is profitable for an institution economically: lower number of low quality services reduces costs for repeated diagnostic, treatment procedures, or complications (J.S'lyga, 2003).*

To solve these problems, it is necessary to rely on quality management methods. For example, healthcare institutions, which manage quality according to ISO 9001:2000, have to be ready for preventive actions. This means that Lithuanian healthcare institutions should have programs and be ready to respond to extreme events in the USA, Iraq etc.

2. Foreign experience

Problems of this nature are characteristic of many countries. This is not a Lithuanian phenomenon. Many well-advanced countries encountered these problems. Norway, for example, tried to solve quality problems by legal acts, strictly defining quality aspects of healthcare institutions. Recently, Healthcare Ministry of Norway considered legal acts, allowing further steps of quality assurance to total quality management. Still valid legal acts (Norwegian Health Personnel Act, Norwegian Healthcare Act, etc.) provide that all healthcare institutions implement quality management systems and certify them (quality indicators and their values were provided). Institutions, then, meeting these criteria, provide quality services. New formulation of these laws permits more freedom for the institutions to decide on their quality management systems – how to organize their quality systems, what their objective quality indicators are etc. These changes will help institutions develop and improve their services.

However, Norway's is not the only experience arguing for juridical regulation of healthcare and public administration quality improvement in Lithuania. To prove this statement, the following regulating acts were analyzed:

- *Convention for the protection of human rights and dignity in the area of biology and medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine – Oviedo convention;*
- *Recommendation No R(97)17 of the Cabinet of Ministers(EU) - Development and implementation of quality improvement systems (QIS) in healthcare;*
- *Recommendation No (2000) 5 of the Cabinet of Ministers (EU) - Participation of citizens and patients in healthcare supervision and decision-making process;*

- *Canadian Health Act;*
- *Icelandic Act on Patient Insurance;*
- *Icelandic Act on the Rights of Patients;*
- *Norwegian Act Relating to Patients' Rights;*
- *Norwegian Health Personnel Act;*
- *Measuring quality in Australian mental health services;*
- *USA Patient Safety and Quality Improvement Act;*
- *Czech Act on Care of People's Health;*
- *Hungary Act CLIV of 1997 on Health;*
- *Slovenia Act on Care of People's Health;*
- *Estonian Public Health Act;*
- *Irish Law of Health and Personal Social Services (quality, improvement and regulation);*
- *UK National Health Service Reform and Healthcare Professions Act;*
- *UK Care Standards Act;*
- *Danish Patient Insurance Act;*
- *Israeli National Health Insurance Law.*

The EU Cabinet of Ministers (Recommendation No (97) 17) agrees that quality improvement in healthcare is relatively new and undeveloped area. This caused the Cabinet to give its recommendations on developing quality improving systems in healthcare. Apart from defining the level of quality of healthcare services, the recommendations also suggest the means to achieve this level. One of the main means is legal regulation of the aspect in consideration: "C.6. Politicians must work out and inform society on quality policy; pass the law and regulations of quality; amend the law with appropriate criteria for quality assessment; suggest schemes to access the latest information".

Experience of following these recommendations in European and non-European countries is compared. For example, clause 925 of USA Patient Safety and Quality Improvement Act speaks about certification of quality management systems in healthcare; provision of infrastructure, i.e., competent specialists, to give comprehensive unbiased assessment of healthcare institutions (USA Patient Safety and Quality Improvement Act, 1998).

The Czech Republic (1990-1991) implemented the principle of free selection of healthcare institution. In 1994, the Czech Healthcare Ministry faced specific healthcare objectives: they included improving healthcare quality; availability; efficiency and immediacy of services, as well as comprehensive legal program regulating implementation of these objectives. Specific laws – the Czech Act on Care of People's Health – regulates patients rights and participation in provision of health-

healthcare services; the law defines healthcare; responsibilities and obligations of public administration institutions (Highlights on Health in Czech Republic, 2001).

Hungarian healthcare law speaks about patients' rights and obligations, professional readiness to provide healthcare services. The title of one of the clauses is "Provision of quality healthcare services is the system of quality". This clause defines objectives of quality system; systems are classified into internal and external: "Each healthcare institution sets objectives for its internal quality management system...", "External quality system acts on the basis of regulations, set to receive professional's license; it defines, shares and regularly measures...", "Certification of health services comprises quality system of health services". In addition, the law defines rights and obligations of personnel in healthcare sector; state's responsibility for people's health; healthcare organization and administration are defined (Hungary Act CLIV of 1997 on Health).

Slovenia's case is interesting, however, in different aspect. Slovenian national program "Health for Everybody Until 2004" says, "Quality will be assured via healthcare personnel training, appropriate use of technology and unified definition of quality procedures and programs. The challenge is to present comprehensive quality approach to patients during their treatment".

The report to the European Commission on the development of integrated approach to quality in healthcare says, "It is believed that quality of healthcare system in Slovenia is based on standard indicators, such as infant mortality, life expectancy etc. However, there are no specific indicators to describe depths of specific healthcare aspects. Therefore, systemic control of healthcare quality is impossible. Standard procedures and clinical guiding principle are not determined; system of information and technology is inadequate; key knowledge and understanding of importance of quality in healthcare is low. In addition, patients in Slovenia are not in any way involved in healthcare system assessment".

According to the European Commission, Slovenia's healthcare system is one of the best among the countries-candidates (cases of bribery are very rare – 'it is more an exception than the rule'). Observations, made by the European Commission, regarding changes and improvements in healthcare are very important and should be considered when planning changes and legislation of analogous system in Lithuania (Study on the Social Protection Systems in the 13 CC. Country Report – Slovenia, 2002).

Estonian Public Health Act is one of the most typical legal acts, regulating healthcare services and public administration quality, i.e., it is based on especially detailed analysis of foreign experience; the Act integrates structural elements of legal acts, propositions, provisions etc. Foreign experience in obligations and responsibilities of public administrative institutions; patient rights and obligations; management of information related with people's health and physical/social environment; management of patient complaints and legal proceedings of disputes (Estonian Public Health Act, 1995) get detailed consideration.

Northern Ireland Health and Personal Social Services (quality, improvement and regulation) law encompasses provisions existing in the Estonian Public Health Act, however, it adds section 'Quality of health and personal social services: obligation of quality, role of regulation in managing improvement' (The Health and Personal Social Services (Quality, Improvement and Regulation) (Northern Ireland), 2003).

In the UK, national healthcare bodies and their functions (obligations), quality (obligation of quality, functions of Health Improvement Commission, inspections and investigations), patient and society involvement, changes in healthcare legislations etc. are defined in the National Health Service Reform and Healthcare Professions Act (National Health Service Reform and Healthcare Professions Act 2002).

Common features of legal acts, regulating quality of healthcare services and public administration, are becoming clear. Analysis of legal acts proves that countries rely on legislation while implementing quality management methodology for solving healthcare problems and regulating quality of healthcare services and public administration. Finally, the structure of the law, based on foreign experience and current situation in Lithuania, should be elaborated.

However, foreign healthcare legislation usually includes regulations involving management of hazardous epidemiological situations, communicable diseases and extreme situations. These provisions include plans of actions and allocate responsibility for carrying out these actions.

3. Prospects for healthcare quality juridical regulation in Lithuania

To reform public and private healthcare sectors efficiently, to ensure quality of services, to raise the level of individual and national security, a team, based on the decree No 234 of the President of Lithuania of September 29, 2003, was created to work out a bill of healthcare quality. The working stages are:

- *Analysis of current healthcare legislation in Lithuania.*
- *Analysis of foreign experience (review of healthcare legislation).*
- *Working out the bill.*
- *Presenting the bill to society, feedback, exchange of views with the most important international and national organizations for quality of healthcare.*
- *Preparing the bill for Seimas.*

The analysis embraces two first stages of the bill, thus, given the results of the analysis, suggests certain recommendations for the bill.

Working at the bill of healthcare quality, members of the team were fully aware of the necessity of optimal law, which precludes licence in healthcare public administration, does not allow low quality healthcare services and eliminates breaches of patients' rights.

Analysis of regulating foreign legal acts allows distinguishing some common features of the laws, mostly related with the structure and regulatory aspects of the laws. Firstly, the most common distinguishing feature of law structure is split area of regulation:

- *Quality of public administration, as a determining factor of the quality of healthcare services.*
- *Quality of healthcare services.*

To improve quality of public administration, it is important to define its obligations and responsibilities, assessors of its performance and criteria of assessment. In relation to quality of healthcare services, criteria of assessing the quality, methods to improve the quality, responsibility and supervision are of utmost importance. Analysis of foreign legal acts is helpful in precision formulation of regulating aspects. Optimal foreign experience minimizes chances to have not regulated areas in the bill. Experience shows that non-regulation or insufficient regulation cause more problems than overregulation and strict allocation of responsibilities.

Our analysis suggests the following structure of the law:

- *General provisions – purpose of the law, its scope, main concepts, implementation of patient rights.*
- *Improving quality of healthcare services.*
- *Quality of public administration.*
- *Final provisions – to change structure of institutions, organization, terms to implement provisions of the law.*

The law precludes breaches of patient rights, creates basis to assess quality of healthcare services and allows compensations for physical and moral harm. These and other factors allow formulating goals of the law:

- *To define user rights and obligations in healthcare.*
- *To ensure provision of service that meets public expectations.*
- *To increase healthcare utility and efficiency.*
- *To ensure essential conditions for healthcare.*
- *To diminish low quality healthcare practice.*
- *To reduce healthcare institutions and personnel insurance costs for creating hazards for patients.*
- *To assess surplus and insufficient provision for healthcare institutions.*
- *To encourage people's participation in making healthcare decisions (bill of healthcare quality, 2003).*

Allocation of responsibility for quality of healthcare is a particularly important goal, specifically, readiness to deal with and manage hazards to nation-

nal security. As the law does not envisage new healthcare public administration structures, foreign experience with similar healthcare public administration structure, is very useful. Therefore, the bill takes into account observations and recommendations of national and foreign bodies.

Law of healthcare quality in Lithuania is an attempt to regulate quality in an area of a product. Other economy sectors, educology, for example, should follow the suit. Generally, experience gained in the field, can be used for the Lithuanian law of quality or its analogues.

Conclusions and recommendations

1. Quality of healthcare in Lithuania needs radical improvement. Not all healthcare institutions are ready to face (to provide quality healthcare services) hazards to national security.
2. Analysis of foreign legal acts shows that developing as well as developed countries – Norway, Sweden etc. use legislation to deal with healthcare problems.
3. Analysis of foreign regulating legislation helped to distinguish common features of the laws, mostly involving the structure of the law and the content of regulation.
4. The new Law of Healthcare Quality can use findings and conclusions of the analysis. Two main parts of the law – quality of public administration and quality of healthcare services – should be distinguished in the law.
5. The new law should allocates responsibility for the quality of healthcare as well as for plans to deal with hazards to national security. In addition, it is important to determine criteria of assessing quality of healthcare services and public administration. Patients' rights, means of law implementation, terms and supervision of implementation should be given detailed clarification in the new law.

References

1. Recommendation No R(97)17 of the Committee of Ministers to member states on the development and implementation of quality improvement systems (QIS) in healthcare.
2. Estonian Public Health Act, 1995: <http://www.legaltext.ee/text/en/X1044K6.htm>
3. European Commission: <http://europa.eu.int/>
4. Highlights on Health in Czech Republic, November 2001 (Report to the European Commission).
5. Hungary Act CLIV of 1997 on Health: <http://www.eszcsn.hu/eum/english/CLIM/CLIM-main.html>
6. LR healthcare quality law (draft). October 2003.
7. National Health Service Reform and Healthcare Professions Act 2002: <http://www.uk-legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2002/20020017.htm>
8. Silyga, J. For conclusions and proposals, taking into account healthcare legislating laws (work document). September 2003.
9. Study on the Social Protection Systems in the 13 CC. Country Report – Slovenia, 2002. (Report of the European Commission).
10. Ministry of Healthcare: <http://www.sam.lt>
11. The Health and Personal Social (Quality, Improvement and Regulation) (Northern Ireland), 2003.
12. USA Patient Safety and Quality Improvement Act, 1998.

NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMO SVARBA IR VADYBINĖS PROBLEMOS

Juozas Vijeikis

*Lietuvos Generolo Jono Žemaičio karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Abstract

In this work is analyzed the Law on the Basics of National Security and with this Law attended problems. In the beginning is presented and in short described every component of this law. It's shown this law's advantages and disadvantages. Later, this important document, whereat are expounded the Basics on National Security, are analyzed according to three main components – appendages.

Įvadas

Nuo neatmenamų žmonijos gyvavimo laikų saugumo problema iškildavo šalia pirmo būtinumo poreikių (pastogės, maisto ir t. t.) patenkinimo. Paprasčiau kalbant, žmonės burdavosi, kad galėtų nugalėti sunkumus ar apsiginti nuo priešų, kurių pavieniui negalėdavo įveikti arba tai atskiriems visuomenės nariams būdavo pernelyg sudėtinga. Susidariusios didelės žmonių grupės, per keliolika šimtmečių įvardinusios save kaip valstybės, ėmė gyventi kartu siekdamos vienodų ar panašių interesų – veiklą suskirstė į tam tikras funkcijas, pasidalijo darbais ir atsakomybe. Visa tai sudarė tam tikras prielaidas, dėl kurių visuomenės individas – žmogus pasijuto tvirčiau, užtikrinčiau ir saugiau. Baimė ir saugumas – du priešingi jausmai, kurie žmoniją lydėjo nuo pat pirmųjų jos egzistencijos ištakų. Todėl saugumo užtikrinimas, jo įtvirtinimas, ką liudija išsisaugojimo žmonijos istorijos raida, yra pagrindinė, bene labiausiai pažeidžiama, būtina valstybės normalios raidos sąlyga, jos egzistencijos pagrindas.

Šiandieninėje Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, kalbant apie pagrindinį šalies įstatymą – Konstituciją, aiškiai matyti, kad saugumo problema iš tiesų svarbi. Konstitucijoje akcentuojama, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika, kurią ginti privalo kiekvienas Lietuvos pilietis, tai yra jo teisė ir pareiga [1, p.7, 60]. Taigi Lietuvos nepriklausomybės apsaugojimas nuo vidaus ir išorės priešų, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemos yra pirmo būtinumo uždaviniai. Nepaisydama sunkumų, tuojuo po nepriklausomybės paskelbimo, Lietuva kartu su savo Baltijos kaimynėmis Estija ir

Latvija ģmēsi kurti nacionalinio saugumo struktūras, kurios yra plėtojamos kaip Europos bendro saugumo ir transatlantinės gynybos sistemų dalis [4]. Stiprindama regioninį saugumą, Lietuva ypač aktyviai plėtoja dvišalį ir daugiašalį politinį, karinį ir saugumo bendradarbiavimą su NATO valstybėmis. Kartu nepa-
miršamos kaimyninės Baltijos šalys – Estija, Latvija – ir kitos 2001 m. Vilniaus proceso dalyvės, aktyviai siekiančios narystės NATO. Kuriami bendri trišalio karinio bendradarbiavimo su Estija ir Latvija projektai.

Taigi visos minėtos priemonės nukreiptos į svarbiausią tikslą – Lietuvos nepriklausomybės bei regioninio saugumo išsaugojimą, Lietuvos apgynimą nuo vidaus ir užsienio priešų. Šiuo požiūriu Lietuvai labai aktualu turėti visuotinę valstybės nacionalinio saugumo sistemą, kuri leistų užtikrinti šalies saugumą bendrame Europos ir transatlantinės gynybos sistemos kontekste.

Lietuvos karo akademijoje kvalifikaciją keliančių kariškių išvados ir pasiūlymai dėl nacionalinio saugumo problemų, mūsų darbo grupės atlikti tyrimai leidžia teigti, kad Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo principai turėtų būti išdėstyti viename dokumente, kuris panašiai kaip ir pagrindinis mūsų šalies įstatymas – Konstitucija, būtų bazinis dokumentas kuriant kitus įstatymus, poįstatyminius aktus saugumo užtikrinimo klausimais.

1996 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas Nr. VIII – 49 [2] kompleksiškai neapima visų Lietuvos regioninio saugumo problemų. Be to, šis teisės aktas iki šiol buvo keistas septynis kartus – paskutinis įstatymo pataisymas skelbtas „Valstybės žiniose“, 2003, Nr. 49 (2003-05-21). Todėl kalbėti apie tokio svarbaus teisinio dokumento, reglamentuojančio Lietuvos regioninio saugumo problemas, fundamentalumą ar ilgalaikį stabilumą, nėra pagrindo jau vien dėl to, kad beveik kiekvienais metais jis taisomas. Šio dokumento taisymas dėl išorės aplinkos veiksnių poveikio kitimo yra nepateisinamas. Mūsų manymu, dėl atsiradusių nenumatytų aplinkybių turėtų keistis tik nacionalinio saugumo strategija, t. y. nacionalinio saugumo pagrindų poįstatyminis aktas – Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. IX–907. Deja, šiuo metu galiojančio Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo turinys nėra tobulas, yra nemažai ginčytinų, neaiškių teiginių, tam tikrų netikslumų. Tai kelia abejonių dėl paties įstatymo veiksnio.

Šiame darbe trumpai apžvelgsime nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo struktūrą, pateiksime įstatymo analizę prisilaikydami jo turinio, iškelsime pastebėtus privalumus bei trūkumus ar nenuoseklumus.

1. Įstatymo struktūra

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas yra labai trumpas – tik šeši straipsniai, apimantys įstatymo paskirtį ir kitus bendruosius teiginius. Šio įstaty-

mo pagrindą sudaro priedėlis, kuriame yra išdėstyti Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindai. Jį sudaro preambulė ir trys didelės dalys, kuriose atitinkamai išdėstyta: pagrindinės saugumo politikos nuostatos bei principai, rizikos veiksniai ir pavojai saugumui bei jo užtikrinimo priemonės ir pabaigai – saugumą užtikrinančios institucijos ir jų veikla.

Pirmojoje šio įstatymo priedėlio dalyje, devyniuose skyriuose, apžvelgiamos Lietuvos valstybės nacionalinio saugumo sąlygos, tikslai, uždaviniai bei svarbiausios Lietuvos gynybos politikos nuostatos. Įstatyme pabrėžiama, kad Vyriausybės ir kitų valstybės institucijų leidžiami teisės aktai turi atitikti Nacionalinio saugumo pagrindų nuostatas. Nurodomi pagrindiniai nacionalinio saugumo politikos tikslai:

- *Sutelktomis valstybės ir piliečių pastangomis plėtoti ir stiprinti demokratiją.*
- *Užtikrinti Tautos ir valstybės saugų būvį.*
- *Atgrasyti kiekvieną potencialų užpuoliką.*
- *Ginti Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką.*

Lietuvos nacionalinio saugumo sistema remiasi valstybės institucijų veikla ir kiekvieno Lietuvos piliečio dalyvavimu, atvira pilietine visuomene, suvokiančia pavojus ir savo atsakomybę, pilietiškai susipratusia ir pasirengusia ginti Lietuvos laisvę [2, p. 2]. Minėto įstatymo pirmojoje dalyje pabrėžiama, kad pagrindiniai nacionalinio saugumo objektai yra:

- *Žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas.*
- *Tautos puoselėjamos vertybės, jos teisės ir laisvos raidos sąlygos.*
- *Valstybės nepriklausomybė.*
- *Konstitucinė santvarka.*
- *Valstybės teritorijos vientisumas.*
- *Aplinka ir kultūros paveldas [2, p. 3].*

Nacionalinį saugumą turi užtikrinti Valstybė, vykdydama rizikos veiksnius ir grėsmes mažinančią vidaus ir užsienio politiką, bei Valstybės piliečiai tinkamu pasirengimu visuotiniam pilietiniam pasipriešinimui. Šio įstatymo saugumo užtikrinimo politika apima šešias jos sudedamąsias dalis: ekonominę, socialinę, kultūrinę, tautinę, užsienio ir gynybos politiką.

Pabrėžiama, kad nacionalinio saugumo teisinis pagrindas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija. Visus sprendimus dėl gynybos politikos ir ginkluotųjų pajėgų priima demokratiškai išrinkta civilinė valdžia. Nacionalinė gynybos politika ir gynybos išlaidos skelbiami viešai. Sprendimus dėl mobilizacijos, ka-

ro padėties įvedimo, ginkluotųjų pajėgų panaudojimo ir sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos priima Respublikos Prezidentas ir Seimas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo nustatyta tvarka.

Antrojoje šio įstatymo priedėlio dalyje yra nagrinėjami galimi pagrindiniai rizikos veiksniai ir pavojai Lietuvos saugumui iš užsienio bei valstybės vidinės krizės bei nacionalinio saugumo užtikrinimo priemonės. Minėtos rizikos veiksnių grupės apima visas galimas Lietuvos valstybingumui ir nepriklausomybei įtaką darančias jėgas, kurios galėtų iš esmės paveikti Lietuvos piliečių pasirinktą demokratinį rinkos santykių grindžiamą kelią. Užtikrinant Lietuvos nacionalinį saugumą, šioje įstatymo dalyje atsižvelgiama į tokius išorinius pavojus bei rizikos veiksnius, kurie, susiklosčius nepalankioms aplinkybėms, galėtų turėti lemiamą įtaką Lietuvos nepriklausomybei bei valstybingumui. Minėti veiksniai įstatyme yra sugrupuoti į penkias grupes – politiniai, kariniai, specifiniai, ekonominiai bei tarptautinių nusikalstamų struktūrų veiksniai [2, p. 8].

Vidaus rizikos veiksniai ir vidinės krizės įstatyme, kurie galėtų daryti įtaką Valstybingumui ir Nepriklausomybei yra sugrupuoti į šešias grupes – politiniai, ekonominiai, socialiniai, tautiniai, kriminaliniai ir kiti veiksniai [2, p. 9]. Toliau šio įstatymo antrosios dalies skyriuose nagrinėjamos svarbiausios nacionalinio saugumo užtikrinimo priemonės, kurios iš esmės yra orientuotos į:

- *Dalyvavimą tarptautinėse saugumo stiprinančiose organizacijose.*
- *Narystę Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje ir Europos Sąjungoje.*
- *Nacionalinį saugumo strateginį planavimą bei ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų parengimą ir vykdymą.*
- *Nacionalinį saugumą užtikrinančių institucijų veiklą.*

Šiandien Lietuva pakviesta tiek į Europos Sąjungą, tiek ir į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (NATO). Jos siekiai būti Europos Sąjungos ir transatlantinės gynybos organizacijos nare yra vienijami bendrų idealų ir vertybių. Būdama asocijuota Europos Sąjungos narė, Lietuva įgyvendino Europos (asociacijos) sutarties normas ir jos numatytas integracijos priemones, o šiandien dalyvauja bendroje Europos Sąjungos saugumo ir gynybos politikoje. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas numato ne tik aukščiau išdėstytas programas, bet prireikus ir pasikeitus aplinkybėms, bus parengiamos ir kitos Lietuvos valstybės saugumą užtikrinančios priemonės.

Saugumo stiprinimo valstybines programas, išskyrus valstybės paslaptį sudarančias jų dalis, Vyriausybė pateikia Seimui. Dėl pateiktų programų Seimas priima nutarimą. Programos finansuojamos iš valstybės biudžeto ar kitų įstatymuose numatytų šaltinių.

Trečiojoje šio įstatymo priedėlio dalyje smulkiau nagrinėjama nacionalinį saugumą užtikrinančių institucijų (Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Seimo, ministerijų ir ginkluotojų pajėgų („jėgos struktūrų“) bei kitų specializuotų tarnybų, departamentų ir kitų struktūrų veikla.

Valstybės aukščiausiosios institucijos, kurios vadovauja nacionalinio saugumo užtikrinimui, yra Lietuvos Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Seimas. Vykdomosios ir kitos institucijos yra Valstybės gynimo taryba; Krašto apsaugos ministerija; Gynybos štabas; kariuomenė; Valstybės sienos apsaugos tarnyba; policija; Valstybės saugumo departamentas; Pilietinio pasipriešinimo rengimo centras; Civilinės saugos departamentas; Ginklų fondas. Visos aukščiau suminėtos institucijos, tarpusavyje sąveikaudamos, turi užtikrinti Lietuvos valstybės nacionalinį saugumą tiek nuo išorinių, tiek nuo vidinių pavojų ir grėsmių. Kalbant apie pačio įstatymo struktūrą, galima pasakyti, kad įstatymas motyvuoja, pateikia situacijas ir uždavinius, o paskui paskirsto užduotis padaliniams, t. y. atskiroms žinyboms, pagal jų atsakomybės sritis. Todėl struktūros požiūriu įstatymas yra pakankamai geras, nekritikuotinas, nes pasirinktas logiškas, nuoseklus ir paprastas variantas. Todėl nagrinėdami įstatymo privalumus ir trūkumus, visą dėmesį skirsime turinio analizei. Pradėsime nuo įstatymo, o vėliau pereisime prie priedėlio.

2. Įstatymo privalumai ir trūkumai

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo privalumai. Įstatymas ganėtinai trumpas (6 straipsniai) ir apimantis pagrindines saugumo nuostatas – įstatymo paskirtis, nacionalinio saugumo subjektai, kurie, užtikrindami saugumo sistemos plėtrą, vadovaujasi nustatytais šio įstatymo saugumo pagrindais, nacionalinio saugumo sistemos plėtros teisinis reglamentas, ilgalaikės valstybės saugumo stiprinimo programos bei Vyriausybės ataskaitos apie nacionalinio saugumo sistemos plėtrą. Ši trumpa, deklaratyvi įstatymo programa leidžia tikėtis, kad:

- *Visi priimami teisiniai dokumentai (3 str.) dėl tolesnės nacionalinio saugumo strategijos plėtros remsis Konstitucija ir šiuo įstatymu ir kad Nacionalinio saugumo strategijos atsiras iš jau minėto Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo, o ne atvirkščiai.*
- *Ilgalaikių valstybės saugumo stiprinimo programų įgyvendinimas (5 str.) leidžia tikėtis, kad saugumas išliks mūsų valstybės veiklos prioritetu.*

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo trūkumai. Pavadinime esantis tarptautinis žodis „nacionalinis“ šiuo atveju galėtų būti suprantamas dvejopai: tautos arba valstybės [3]. Tai yra šis įstatymas turėtų būti arba tautos, arba valstybės saugumo pagrindų įstatymas. 1 str. 2 p. skelbia: „*Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimas – tai Tautos ir valstybės laisvos ir demokratinės raidos sąlygų sudarymas, Lietuvos valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir gynimas.*“

Kaip matome, aiškiai išskiriama, kad saugumo užtikrinimas prilyginamas praktiškai valstybės nepriklausomybės ir demokratinės santvarkos gynimui (valstybė aukščiau visko). Ši problema apskritai yra būdinga Europai ir labai skiriasi nuo amerikietiškojo modelio, kur viskas orientuota ne į valstybę, bet į žmogų. Remdamasis aukščiau išdėstytomis prielaidomis, galima teigti, jog šiuo atveju kalbama apie valstybės saugumo pagrindų įstatymą. To paties straipsnio 3 punkte labai konkrečiai ir nedviprasmiškai nurodoma, jog vienas iš kertinių nacionalinio saugumo akcentų yra integracija į Europos ir transatlantinę sąjungas. Ši nuostata išlieka nepakitusi daugybėje kitų dokumentų, pasisakymų ir pan. Tai labai geras ženklas, liudijantis apie mūsų strategijos kryptingumą siekiant bendro tikslo aiškiai apibrėžtomis priemonėmis. Tačiau dabartinė politinė situacija – įtampa tarp Europos šalių (daugiausia Prancūzijos, Vokietijos ir iš dalies Rusijos) bei JAV (kartu su Didžiąja Britanija) dėl karo veiksmų Irake – liudija, kad jau prieš keletą dešimtmečių pasėta Europos savarankiškumo (nepriklausymo nuo JAV) gynybinėje sferoje sėkla gali duoti savo vaisių. Kontinentinės Europos valstybės (didžiausia iniciatorė – savų ambicijų turinti Prancūzija¹) jau ne pirmi metai kryptingai eina karinės nepriklausomybės link. Šiuo atveju, kai Lietuva nori būti ES narė, jai galbūt reikėtų jau dabar apsispręsti ir išsakyti savo poziciją (teigiamą ar neigiamą) šiuo klausimu. Įstatymo 2 str. kalbama apie nacionalinio saugumo užtikrinimo subjektus, minima saugumo sistema. Reikia pabrėžti, kad didžiausias šio įstatymo ir jo priedėlių trūkumas yra pačios saugumo sistemos mechanizmas. Mums svarbu išsiaiškinti, kas ta saugumo sistema, kaip ji veikia taikos metu ir kaip ji turėtų veikti karo sąlygomis, kas daro įtaką šios sistemos efektingumui, kaip saugumo sistemos subjektai pasiskirsto atsakomybę.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio I dalies 1 skyriuje rašoma: „Stiprinti nacionalinį saugumą yra aukščiausias Lietuvos vidaus ir užsienio politikos tikslas.“ Vadovaujantis šia nuostata, I d. 4 sk. reikėtų aiškiau struktūriškai išdėlioti saugumo politikos nuostatas. Šiandieninėje nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo redakcijoje I d. 4 sk. pateikti tik keli svarbūs nacionalinio saugumo uždaviniai – valstybės sienų, oro erdvės kontrolė, užsienio valstybių slaptųjų tarnybų veikla bei korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo problemos. Galiausiai paminėta, kad nacionalinio saugumo ir kitose valstybės institucijose turi veikti imuniteto tarnybos, kurios apsaugotų institucijas ir pareigūnus nuo visokio neteisėto poveikio. Todėl neatsitiktinai šiandien visuomenė nacionalinį saugumą tapatina su vadinamosiomis „jėgos struktūromis“, todėl šiame įstatymo skyriuje turėtų būti detaliai išaiškinta, kad nacionaliniu saugumu užsiima ne vien kariuomenė ar policija, o visos valstybės institucijos: tiek Socialinės apsaugos, tiek Svei-

¹ 1966-10-26 Prancūzija oficialiai pareiškė apie pasitraukimą iš integruotų NATO karinių struktūrų. Tam daro įtaką ir 1963-09-05 Maskvoje pasirašyta JAV, Didžiosios Britanijos ir TSRS sutartis dėl dalinio branduolinių ginklų bandymų uždraudimo. Nuo to laiko Prancūzija aktyviai siekia kurti nuo NATO nepriklausomas Europos karines pajėgas.

katos apsaugos, tiek Finansų ar kitos ministerijos ir pan. Saugumas, kaip ir mobilizacija karo ar kitokios krizės atveju, yra visų, o ne atskirų žinybų reikalas. Būtent šiame skyriuje turėtų būti išaiškintos valstybės vidaus politikos vizijos visais nacionalinio saugumo klausimais. I d. 7 skyriuje daug kalbama apie visuotinės ir besąlyginės gynybos principus, kai piliečiai priešinas visomis įmanomomis priemonėmis, o jų veiksmai bus teisėti, jei kiekvienam tokiam „kovotojui“ bus taikomas *kombatanto* statusas. Esant dabartinei informavimo ir pilietinio ugdymo sistemai, vadovaudamiesi tokiu įstatymu, prasidėjus karui, kai kurie išcitu ginti tėvynės į miškus be uniformų su aiškiai matomais skiriamaisiais ženklais, ginklus ne visada nešiotų atvirai, o jų rengiamas pasalas gudresni ryšių su visuomene specialistai lengvai perkvalifikuotų į teroro aktus. Todėl būtina šiame įstatyme išaiškinti kombatanto statusą. Dar reikia nepamiršti, kad kiekvieno individo sąmonėje aiškiai suprantama, jog teroro aktas yra pati efektyviausia silpnesniojo kovos priemonė prieš stipresnįjį. Šiuo atveju kombatanto statusas liktų nepanaudotas. Aiškinimas, kad tai reglamentuoja kiti įstatymai, kad Lietuvoje galioja tarptautiniai teisės aktai, kurie aiškiai apibrėžia kombatanto statusą, neturėtų patenkinti, nes įstatymo teiginiai neturi būti traktuojami dvejopai ar išvis bet kaip. Juolab kad I d.6 sk. sakoma: „...*Lietuva numato pasinaudoti ir kitais tarptautinės teisės aktais, kurių principus ir normas ji gerbia.*“

Ši nuostata gali pasimesti tarp kitų populistinių šūkių, pavyzdžiui, „*negailėdami jėgų ir gyvybės*“. Panašios ar anksčiau pacituotos nuostatos (I d. 6 sk.) neturėtų vyrauti tokiam rimtame dokumente, kaip Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. I d.7 skyriuje rašoma: „*Lietuva rengiasi gynybai remdamasi šiuolaikiniu karybos mokslu ir tautos dešimtmete pokario partizaninės kovos prieš Sovietų Sąjungos kariuomenę ir okupacinį režimą patirtimi.*“

Perskaičius tokį teiginį iškart kyla du klausimai:

- *Šiuolaikinis karybos mokslas užsienio valstybes privedė prie profesionaliosios ar profesionalizuotos kariuomenės (tai bando net ir Rusija), prie kurios ir mes po truputį einame, tačiau įstatyme apie tai nekalbama. Priešingai, vadovaujantis Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu, tarp kitų elementų, Lietuvos gynybinė galia grindžiama ir visuotine privalomąja karo tarnyba.*
- *Partizaninei kovai reikia ne reguliariųjų pajėgų, o gerai paruošto mobilizacinio rezervo (jo koncepcija šiuo metu koreguojama).*

Perskaičius teiginį, jog „*Lietuvos kariuomenė ypač turi būti parengta gynybos veiksams netikėto ir staigaus agresoriaus desantinių ir kitokių mobilių pajėgų įsiveržimo atvejais*“ atrodo, kad įstatymas tampa per daug konkretus ir smulkmeniškas – net Krašto apsaugos ministerijos (toliau KAM) paruoštos gynybos gairės yra daug abstraktesnės, bet tuo pačiu ir geriau nukreipiančios. Čia reikia turėti omeny, kad skirsniai, kuriuose apie visa tai rašoma, neseniai taisyti, o kai kurie ir ne vieną kartą.

Apie aštuntajame skyriuje išreikštą mintį, kad gynybos išlaidos skelbiamos viešai, reikia pareikšti atskirą nuomonę. Kiekvienais metais išlaidų dydis skelbiamas viešai, tačiau jis iškraipytas ir neatitinka realios situacijos. Su pažadėtais 2 proc.² KAM dar nėra susipažinusi ir tai neatsispindi jos planuose. NATO ekspertų komisija yra išsakiusi kritiką dėl neskaidraus biudžeto, bet į tai nebuvo sureaguota.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio II dalies 9 sk. išdėstyti rizikos veiksniai ir pavojai Lietuvos saugumui (politiniai, kariniai, specifiniai, ekonominiai, tarptautinių nusikalstamų struktūrų (tarp jų ir terorizmas) bei galimi vidaus rizikos veiksniai ir vidinės krizės (politiniai, ekonominiai, socialiniai, tautiniai, kriminaliniai (tarp jų – terorizmas), kiti (tarp jų – Ignalinos AE). Visa tai pateikta kaip sąrašas, nei viena grėsmė ar rizikos veiksnys neišskiriamas. Konkretesnė pozicija šiuo klausimu yra išdėstyta Nacionalinio saugumo strategijoje. II dalies 10 sk. reikėtų kritiškai pažvelgti į skambias, tolimos perspektyvos formuluotes: dalyvavimas mokslo ir technologijų plėtros programose, karo specialistų atestavimas pagal NATO reikalavimus. Kalbama apie tai, kas yra visiškai abstraktu, kam dar ilgai ilgai neturėsime lėšų. II dalies 11 sk. būtina reikšti tokias pačias pretenzijas kaip ir I d. 4 sk. – šioje dalyje nepateikiama valstybės saugumo stiprinimo priemonių sistema, o vėl kalbama tik apie dalį saugumo stiprinimo programų, visiškai ignoruojant kitas civilinio pobūdžio valstybines struktūras – neužsimenama apie sveikatos apsaugą, valstybės finansus ir pan. Neturint bendros valstybės saugumo vizijos, II dalies 11 sk. pabaigoje saugumo įstatymo kūrėjai, lyg apsidrausdami, pateikia deklaratyvų įstatymui visiškai netinkamą, abstraktų sakinį: „*Prireikus parengiamos ir kitos programos*“. Tokie pagražinimai su nieko neįpareigojančiais teksta yra visiškai netinkami vienam rimčiausių valstybės įstatymų.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio III dalies 12 sk. nurodomos vadovaujančios (LR Prezidentas, Seimas ir Vyriausybė) bei išvardijamos vykdomosios ir kitos institucijos. Sąrašas baigiamas tokiais žodžiais: „*kitos ministerijos ir kitos valstybės institucijos pagal savo kompetenciją*“. Čia lyg ir numatoma, kad saugumas yra bendras reikalas, bet toliau tęsiamas neapibrėžtumo žaidimas, su žodeliu „kiti“. Vadinasi, įstatymą naudosime kaip tik norėsime. Tuomet gal išvis įstatymo nereikia. Visiškas neapibrėžtumas vyrauja III dalies 13 sk. (Respublikos Prezidento vadovavimas valstybės gynybai). Pacituosime jį visą:

„Ginkluoto valstybės užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir šiuos sprendimus teikia tvirtinti Seimui. Neatidėliotinais atvejais Respublikos Prezidentas taip pat priima sprendimus dėl Lietuvos dalyvavimo kolektyvinės gynybos bei kitose tarptautinėse

² Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas „Dėl Lietuvos gynybos politikos 2001-2004 m.“ 2001-05-23, Vilnius. Kalbant apie planuojamą KAS finansavimą, išdėstyta toks teiginys: „Lietuvos gynybos išlaidos 2002 m. bus 2 proc. BVP, o 2003-2004 metais šis procentas nebus mažinamas.“

karinėse operacijose ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti Seimui.

Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.

Respublikos Prezidentas, gavęs Seimo pritarimą, skiria kariuomenės vadą. Krašto apsaugos ministro teikimu Respublikos Prezidentas skiria lauko pajėgų vadą.“

Visiškai neaiški pati formuluoė. Parašyta, kad Respublikos Prezidentas įveda karo padėtį, skelbia mobilizaciją, o ne priima sprendimus, kuriuos su kuo nors reikia derinti. Šia dviprasmybe įteisinama anarchija, kuri sudaro visas sąlygas pasikartoti prieškario situacijai, kada niekas nepriėmė reikalingo sprendimo ir nebuvo ko dėl to kaltinti, tik konstituciją ir netinkamą įstatyminę bazę, kuri irgi buvo priimta, tik jau ankstesnio Lietuvos Seimo. Tai dar labiau supainioja III dalies 15 sk. 2 posk., kur Seimui suteikta teisė pačiam įvesti karo padėtį ir skelbti mobilizaciją. Tuomet pasidaro visiškai neaišku, kas už tai atsako. Manome, jog tai yra vienas iš didžiausių šio įstatymo trūkumų. Negalima sutikti su III dalies 14 sk. 1 posk. teiginiu „*Vyriausybė saugo Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę...*“ Vyriausybė gali organizuoti ir pan., bet negali atlikti konkrečios apsaugos.

Tos pačios dalies 14 sk. 2 posk. numatyta krizių valdymo sistema yra sudėtinga ir neveiksni, ką geriausiai įrodė buvusi šalies prezidentinė krizė. Numatytas Krizių valdymo centras, Krizių valdymo komitetas, Krizių prevencijos komitetas, ekspertų grupės ir t. t., ir t. t. Numatyti uždaviniai ir veiksmai. Teoriškai tai sudėtinga sistema, tačiau, deja, nerodanti jokių gyvybės ženklų.

Dar viena neaiški institucija, pagal Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą, tvarkanti „*svarbiausius valstybės gynimo reikalus, įskaitant valstybės institucijų veiklą svarbiausiais valstybės saugumo užtikrinimo ir gynimo klausimais*“ yra Valstybės gynybos taryba. Į ją įeina Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas, krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas. Valstybės gynimo tarybai vadovauja Respublikos Prezidentas. Į Valstybės gynimo tarybos posėdžius paprastai kviečiamas Valstybės saugumo departamento generalinis direktorius, užsienio ir vidaus reikalų ministrai, Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas. Tačiau realiai ši taryba teikia tik rekomendacijas, kurios tėra privalomai svarstomos, ir tik tiek. Turbūt niekam nereikia aiškinti, kad rekomendacijas teikia specialistai, o ne Respublikos Prezidentas. III dalies 17 sk. apie Krašto apsaugos ministeriją (toliau KAM) per daug išplėstas – juk yra Krašto apsaugos sistemos ir karinės tarnybos įstatymas, kuris visiškai viską reglamentuoja. Šis skyrius keistas net keturis kartus (iš jų du kartus – 2003 m.), tad čia galėjo ir nebūti bereikalingos informacijos apie struktūras ir pan. Lyginant su ankstesniuojų skyriumi, šis perkrautas aprašomąja dalimi, o funkcijos, uždaviniai praktiškai paliekami kitiems įstatymams.

Keista, kad šiame skyriuje nurodomas kariuomenės vado pavaldumas taikos metu, bet apie krizės ar karo atvejį net neužsimenama. Taikos metu kariuomenės vado veikla apima siauresnį klausimų ratą, nes padėtis nereikalauja

visos kariuomenės panaudojimo. Kas kita yra karo metas. Ten pat galima rasti civilinį netikslų termino apibrėžimą – krašto apsaugos savanoriai. Jei kalbama apie vicnetą, turi būti krašto apsaugos savanorių pajėgos (toliau KASP), o jei apie atskirus karius – kariai savanoriai. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme neužsimenama ir apie mobilizacinį rezervą, kuris šiuo metu yra apverktinoje padėtyje. Jį administruoja trys „konkuruojančios firmos“ (Karo prievolės administravimo tarnyba (KPAT) – šauktinius, KASP – karius savanorius, Mobilizacijos departamentas – likusius), kovinis rengimas neapibrėžtas, ištekliai neaiškūs, nėra rezervo didinimo principų bei siektinų rezultatų. III dalies 20 sk. aptariama valstybės saugumo departamento paskirtis, uždaviniai, šios institucijos, informacijos gavėjai. Negatyvų poveikį su pasekmėmis turėjo neseni įvykiai prezidentūroje dėl Valstybės saugumo departamento dvigubo pavaldumo – Respublikos Prezidentui ir Seimui. Diarchija galima, kai dviejų valdovų veiklos barai, teisės ir pareigos aiškiai išskirtos.

Kitu atveju išeina anarchija.

Labai panaši padėtis pavaldumo atžvilgiu yra ir dėl Specialiųjų tyrimų tarnybos, kuri iki šiol nėra patekusi į Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo teisinio reguliavimo zoną. Reikia tikėtis, kad pastaroji problema bus kuo skubiau išspręsta.

Išvados

1. Atlikus Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo analizę, galima teigti, kad šis pagrindinis nacionalinį valstybės saugumą reglamentuojantis dokumentas aiškiai apibrėžia didesniąją dalį nacionalinio saugumo pagrindų.
2. Kritiškai žvelgiant, galima pastebėti, kad šiame įstatyme pernelyg menkas dėmesys kreipiamas į nemilitarinį esminį valstybės galios, t. y. atsparumo bet kokiai grėsmei didinimą. Akivaizdu, kad net idealiu atveju, apginklavus visus Lietuvos gyventojus, vargiai pavyktų pasipriešinti rimtiems kelio-lik kartų didesnės priešiškos valstybės kėslams. Todėl nemilitaristinių priemonių (pilietiškumo, tautos identiteto išsaugojimo, regioninės politikos ir kt.) realizavimas minėtame dokumente, tarptautinių interesų sukūry, be abejonės, pelnytų Valstybei didelį moralinį prestižą ir pagarbą bei atstotų mums milijonines armijas ir milijardines sumas.
3. Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui trūksta gilesnio ir detalesnio požiūrio į vidaus geopolitikos problemas, užtikrinančias Lietuvos regioninę politiką siekiant sukurti vienodai stiprius visus valstybės regionus. Tai užtikrintų teritorinį vientisumą ir leistų sukurti vientisą erdvę, kurioje kiekvienas Lietuvos pilietis galėtų realizuoti save ir sukurti čia, Lietuvoje, gerovę.

4. Šiame įstatyme tauta charakterizuojama pastoviu identitetu, kurio grynumo, natūralumo apsauga yra vienas iš esminių saugumo politikos tikslų. Valstybė turi apsaugoti tautą nuo veiksmų, silpninančių tautos imunitetą ir tapatumą, nuo tautinių vertybių nesaugojimo bei nuo antihumanistinės, prievartą propaguojančios pseudokultūros plitimo. Valstybė suprantama kaip tautinė valstybė su gana ryškiais gerovės valstybės elementais. Apibrėžiant grėsmes valstybės teritoriniam vientisumui ir suverenitetui, saugumas išskaidomas į politinį, karinį, ekonominį, socialinį, tautinį, kriminalinį sektorius, t. y. dokumente orientuojamasi į ypač plačią saugumo sampratą. Šiuo požiūriu minėtas dokumentas priartėja prie realistinių pozicijų.
5. Iš pateiktos įstatymo analizės matyti, jog valstybės prioritetai ir grėsmės yra lengvai ir vienareikšmiškai apibrėžiami, ir kad jie, nepaisant sąveikos su kitomis valstybėmis bei institucinės dinamikos poveikio, lieka tie patys. Tokia saugumo samprata provokuoja priešišką užsienio politikoje ir sudaro prielaidas saugumizavimo praktikai vidaus politikoje. Nesunku rasti šią išvadą patvirtinančių pavyzdžių, ypač gilinantis į privatizacijos procesus, santykius su Rusija. Tačiau taip pat negalima nepastebėti, kad aktyvus dalyvavimas euroatlantinėje integracijoje, įsitvirtinimas NATO struktūrose vis labiau skatina desaugumizavimo tendencijas.
6. Įstatymo dokumento tekste pavartoti netikslūs terminai.
7. Išryškėja Lietuvos Respublikos Prezidento ir Seimo dvigubo vadovavimo problemos.
8. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme nepakankamai išaiškinta visa saugumo užtikrinimo politika.
9. Analizuojant įstatymą, matyti įvairių struktūrų bei joms iškeltų tikslų ir uždavinių gausa, tačiau pasigendama elementarios apibrėžtos atsakomybės.

Literatūra

1. Bendras programinis dokumentas 2004–2006 m. Projektas. – V., 2003.
2. Bendorienė A., Bogušienė V., Dagytė E., Daržinskaitė T. ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – V., 2001.
3. 2002 m. Nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaita. – V., 2003.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – V., 1992.
5. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. – V., 1997.
6. Žigaras F. Baltijos šalys: saugumas ir gynyba 1992–2002. – V., 2002.

Importance and Management Problems of the Law on the Basics of National Security

Summary

In this work is analyzed the Law on the Basics of National Security and with this Law attended problems. In the beginning is presented and in short described every component of this law. It's shown this law's advantages and disadvantages. Later, this important document, whereat are expounded the Basics on National Security, are analyzed according to three main components – appendages.

In the first appendage part of the law is shown, that the law doesn't have clearly, structural expound provisions of the Security Policy. It's emphasized, that in this law not enough expounded the status of combatant. Lithuania is preparing for defense appealing to present-day soldiership's knowledge and to experience of nation's postwar resistance struggle against the Army of the Soviet Union, which was continued for decade, and to experience of occupation regime. In this work are shown advantages and disadvantages, which are on the ground of general compulsory military service and mobilization reserve.

In the second appendage part of the law are pointed phrases and formulations, which aren't denotative and even untruthful; it's criticizing the system means, which strengthen the state, also in this law are used abstract sentences.

In the third appendage part of the law is criticized valid diarchy in military commanding, complicated system of the Crises Management, also the Defense Council of the State, which gives recommendations for the government. Also, it's emphasized, that the activity of the mobilization reserve and special services fall under the legal regulation zone on the Basics of National Security law's influence.

The work is finished with findings and suggestions, what would allow us to fix the Law on Basics of National Security, because it's de jure defective and legally doesn't ensure the Security of Lithuania.

LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS BENDRADARBIAVIMO VAIDMUO STIPRINANT NACIONALINĮ SAUGUMĄ

Feliksas Žigaras

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Abstract.

The article investigates cooperation of Lithuania, Latvia and Estonia in security and defense dimensions since reestablishment of independence to present. The work analyses the activities of Baltic States' joint institutions in their efforts for independence consolidation, international recognition and for the withdrawal of occupation army from their territories, as well as the importance of cooperation for Baltic region security.

Įvadas

Šio darbo tikslas – remiantis Lietuvos ir tarptautiniais dokumentais, archyvinę medžiagą, mokslinę literatūrą, interneto medžiagą ir periodinę spaudą, taikant politologinius ir istorinius, tyrimo metodus, *apžvelgti* trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityje, įvertinti šio bendradarbiavimo reikšmę stiprinant Baltijos regiono saugumą.

Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimas 1990–1991 metais sudarė prielaidas atnaujinti šių valstybių bendradarbiavimą. Atkūrus Baltijos valstybių nepriklausomybę, iš karto iškilo jų nepriklausomybės išsaugojimo, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemos. Lietuva, Latvija ir Estija atkūrusios nepriklausomybę turėjo šias alternatyvas savo kariniam saugumui užtikrinti: 1) neutraliteto politiką, 2) jungimąsi į kelių mažų valstybių (trijų Baltijos šalių) aljansą, 3) dvišalį aljansą su viena didžiųjų valstybių, 4) narystę daugiašaliame kolektyviniame aljanse. *Visus kelius išanalizavusios Baltijos šalys pasirinko narystę daugiašaliame kolektyvine gynyba grindžiamame aljanse.*

Galima išplėtoti narystės NATO naudos tematiką ir paminėti šiuos privalumus, kuriuos Lietuva, Latvija ir Estija įgys tapdamos visateise Aljanso nare: 1) NATO padės užtikrinti Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumą ne tik nuo tiesioginės karinės grėsmės, bet ir nuo kitų išorės grėsmių, kylančių Baltijos valstybėms dėl nestabilios situacijos Rusijoje ir Baltarusijoje; 2) dalyvauti kolektyvinėje gynybos sistemoje Lietuvai, Latvijai ir Estijai bus kur kas pigiau nei kurti visiškai atskiras nacionalines gynybos sistemas; 3) NATO geriausiai garantuos Baltijos valstybių saugumą ir suteiks patikimas karinio saugumo garantijas,

nes tai yra kolektyvinės gynybos organizacija, kuri jau praktiškai įrodė savo efektyvumą; 4) NATO teikiamos saugumo garantijos sudarys sąlygas palankiam klimatui užsienio investicijoms ir ekonominei veiklai Baltijos valstybėse. Vadinasi, NATO yra vienintelė tarptautinė organizacija, galinti laiduoti sąlygas Lietuvai, Latvijai ir Estijai įgyvendinti savų kaip Tautų ir Valstybių strategines idėjas, grįsti savo raidą europinės civilizacijos vertybėmis. *Tad nėra ko stebėtis, jog narystė NATO tapo Lietuvos nacionalinio saugumo ir užsienio politikos prioritetu* [1; 2, p. 145-149].

Lietuva deda pastangas skatinti stabilumą ir gerovę Baltijos jūros regione. *Tokio bendradarbiavimo saugumo dimensiją sudaro šios kryptys:*

- *trišalis bendradarbiavimas saugumo srityje su Estija ir Latvija, įskaitant ir bendrus karinius projektus;*
- *glaudus daugiašalis ir dvišalis bendradarbiavimas su Šiaurės Europos šalimis: Danija, Islandija, Norvegija, Suomija ir Švedija, kurios teikia Lietuvai didelę paramą rengiantis narystei NATO ir ES;*
- *dalyvavimas daugiašalėse iniciatyvose, įtraukiančiose į bendradarbiavimą regione jo strateginius partnerius, ypač Europos Sąjungą ir jos atskiras valstybes bei JAV, ir skatinančiose įtraukti Rusijos Federaciją į praktinį abipusiškai naudingą bendradarbiavimą su Vakarais;*
- *aktyvus dalyvavimas Baltijos jūros valstybių tarybos darbe* [3].

Pirmieji Lietuvos ir NATO kontaktai užsimezgė jau 1991 m. pabaigoje. 1991 m. gruodžio 16–19 d. Vilniuje buvo surengtas NATO Parlamentinės Asamblėjos seminaras tarptautinio saugumo klausimais. Šis seminaras buvo ypatingos reikšmės ne tik Lietuvai ir kaimyninėms Baltijos valstybėms, kurios pergyveno ypatingą savo sudėtingos istorijos laikotarpį, bet ir fone viso to, kas vyko Vidurio ir Rytų Europoje. Tai buvo labai svarbus naujas žingsnis visos Europos saugumo sistemai sukurti, taikai užtikrinti. Seminaras liudijo, kad buvusios TSRS kariuomenės išvedimą iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių problema yra suvokta ir jau svarstoma kaip Europos saugumo problema.

1991 m. gruodžio 20 d. Briuselyje (Belgijoje) įvyko steigiamasis Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo tarybos (NACC – *North Atlantic Cooperation Council*) susitikimas (dalyvavo 16 NATO, 6 buvusio Varšuvos pakto ir trys Baltijos valstybės), kurio tikslas – Rytų ir Vakarų valstybių pasitikėjimo ir bendradarbiavimo stiprinimas. Priimtas bendras NACC pareiškimas dialogui, partnerystei ir bendradarbiavimui. *Vidurio ir Rytų Europos valstybėms atrodė, kad NACC bus tarpinė institucija siekiant tikrosios narystės NATO.* Tokias viltis dar labiau sustiprino 1992 m. šių šalių pripažinimas Vakarų Europos Sąjungos (VES) bendradarbiavimo partnerėmis. 1992 m. kovo 13–16 d. Lietuvą, Latviją ir Estiją pirmą kartą aplankė NATO Generalinis Sekretorius Manfredas Viomeris (*Manfred Wörner*).

Iki 1994 m. Lietuva nebuvo oficialiai paskelbusi savo noro įstoti į NATO ir svarstė įvairias saugumo užtikrinimo alternatyvas. 1994 m. sausio 4 d. Lietuvos Res-

publikos Prezidentas išsiuntė laišką NATO su oficialiu prašymu priimti Lietuvą į Aliansą. Laiške pabrėžta, kad Lietuva siekia „<...> įnešti savo indėlį į Šiaurės Atlanto saugumą, įstodama į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją <...>“ [4, p. 549-550]. Šis prašymas sutapo su suintensyvėjusiomis NATO viduje diskusijomis dėl Alianso plėtros į Rytus. 1994 m. sausio 10–11 d. NATO valstybių ir vyriausybių vadovų aukščiausiojo lygio susitikimas Briuselyje patvirtino NATO atvirų durų politiką. Susitikimo metu taip pat buvo priimti JAV inicijuoti *PfP (Partnership for Peace)* programos Kvietimas ir Rėminis dokumentas (*Framework Document*). Nuo to laiko imta laikytis nuoseklios integracijos į NATO politikos.

Nepaisant visų sunkumų Baltijos valstybės gyvavo, tvirtėjo, kūrėsi nacionalinio saugumo ir krašto apsaugos institucijos. *Lietuvoje, kaip ir kitose atsikūrusiose Baltijos valstybėse, nacionalinio saugumo sistema buvo plėtojama kaip Europos bendro saugumo ir transatlantinės gynybos sistemų dalis.*

Lietuvos nacionalinis saugumas tapo ypatingai svarbia ir kartu sunkiai sprendžiama problema. *Nacionalinio saugumo koncepcijos kūrėjams teko praktiškai naujai formuoti valstybės saugumo tikslus ir priemones.* Lietuvos Respublika pateko į tokią saugumo aplinką, kokioje niekada nebuvo. *Todėl nacionalinio saugumo politikos strategiją Lietuvai teko kurti iš naujo.* Atsižvelgdama į istorinę patirtį ir tradicijas, Lietuva savo saugumą suvokia kaip visos Europos ir transatlantinės bendrijos saugumo dalį. *Dėl šios priežasties svarbiausias Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo bei užsienio politikos tikslas – narystė Europos Sąjungoje ir NATO.*

2004 m. kovo 29 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija tapo visateise NATO nare, o gegužės 1 d. ES narėmis tapo 10 valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Narystė šiose organizacijose užtikrins Lietuvai, Latvijai ir Estijai precedento neturintį karinio, politinio ir ekonominio saugumo lygį. „Esminė Lietuvos Respublikos strateginė nuostata yra įtvirtinti laimėjimus ir pastarojo dešimtmečio teigiamus pokyčius, padaryti juos negrįžtamus. Tinkamiausiu ir patikimiausiu būdu šiems istoriniams laimėjimams stabilizuoti Lietuvos Respublika laiko NATO ir ES plėtrą priimant į šias organizacijas deramai pasirengusias kandidates, tarp jų ir Lietuvos Respubliką. Lietuvos Respublikos ir abiejų kitų Baltijos valstybių – Estijos ir Latvijos – narystė NATO ir ES ilgam įtvirtins ne tik jų pačių, bet ir Baltijos regiono saugumą bei stabilumą, ir tai bus ilgalaikis visų regiono valstybių saugumo laimėjimas“, – teigiama „Nacionalinio saugumo strategijoje“, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. [3].

1. Baltijos valstybių bendrų institucijų veikla

Dar demokratinio pakilimo metu nusistovėjo glaudūs ryšiai tarp Estijos Liaudies Fronto, Latvijos Liaudies fronto ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio. Visus artino ir vienijo vienodas tikslas – išsivaduoti. Todėl 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvyku-

sioje Estijos, Latvijos Liaudies Frontų ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio asamblėjoje buvo įkurta trim judėjimams atstovaujanti institucija – *Baltijos Taryba*, priimti bendrus politinius veiksmus koordinuojantis dokumentai [6]. *Tarybos dokumentuose* kaip savime aiški tiesa buvo pabrėžiama, kad Baltijos tautos, atkūrusios nepriklausomybę, sieks tarpusavio ekonominės integracijos bei įvairaus bendradarbiavimo, vadovausis Baltijos–Skandinavijos šalių bendradarbiavimo perspektyva. Baltijos Asamblėja davė pradžią Estijos Liaudies Fronto, Latvijos Liaudies Fronto ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio tolesniam koordinuojamam bendradarbiavimui.

1990 m. kovo 24 d. Vilniuje įvykusiame Baltijos Tarybos posėdyje buvo pasikeista nuomonėmis apie padėtį trijuose Baltijos valstybėse ir priimtas *Pareiškinys* apie padėtį Baltijos valstybėse, apsvarstytos galimos bendrų Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies judėjimų veiksmų galimybės, destruktivioms jėgoms bandant pabloginti situaciją, siekiant įvesti ypatingą padėtį [7].

Baltijos Taryba konstatavo, kad visose trijuose Baltijos valstybėse įtikinamą pergalę rinkimuose į Aukščiausiąsias Tarybas pasiekė tie kandidatai, kurie pasisakė už valstybės nepriklausomybės atkūrimą. Tai rodo, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautos tvirtai pareiškė savo valią siekti vieningo tikslo – savo valstybių nepriklausomybės. *Todėl Baltijos Taryba mano*, kad bet kokie vidaus ir išorės jėgų bandymai nutraukti demokratinius ir parlamentinius procesus, bus visiškai nukreipti prieš Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautų valią. *Baltijos Taryba kvietė* Tarybų Sąjungos vyriausybę nutraukti karinį gąsdinimą ir spaudimą prieš Lietuvą, taip pat kursyti jos piliečius pažeidinėti Lietuvos valstybės įstatymus ir pradėti konstruktyvias derybas tarptautiniu lygiu. *Baltijos Taryba*, Estijos, Latvijos ir Lietuvos Liaudies judėjimų vardu kreipėsi į visus visuomeninius judėjimus ir demokratines partijas ir kvietė visapusiškai palaikyti Baltijos tautų pastangas taikiu parlamentiniu keliu atkurti visišką valstybių nepriklausomybę [8].

1990 m. gegužės 12 d. Taline, vykstant TSRS ekonominei blokada prieš Lietuvą, susitiko Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių Aukščiausiųjų Tarybų pirmininkai. Susitikimas vyko nuoširdžiai, vyravo savitarpio supratimas, atspindėjo senesnių laikų Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautų troškimas kaimyniškai bendradarbiauti ir paremti vieni kitus. Susitikimo dalyviai dar kartą patvirtino ištikimybę laisvės ir valstybinės nepriklausomybės idealams. *Įvyko trišalės derybos dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos savitarpio santykių stiprinimo*. Buvo pasirašyta deklaraciją „*Dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo*“, kurią pasirašė trijų Baltijos šalių Aukščiausiųjų Tarybų Pirmininkai [9, p. 374]. Ši pirmoji sutartis rodo, kad tas solidarus buvo reali politika. Ja Lietuva, Latvija ir Estija įsipareigojo padėti viena kitai „visiškai atstatyti trijų respublikų valstybinę nepriklausomybę“. *Laikydamosi šio įsipareigojimo, Baltijos šalys galėjo lengviau ištrūkti iš Tarybų Sąjungos gniaužtų*: jai buvo sunku su visomis iš karto susidoroti. Negalėdamos išardyti bendro Baltijos fronto, imperinės jėgos blaškėsi, sutriko, prarado ryžtą. Vakarai

irgi palankiau žiūrėjo į kartu veikiančias Baltijos šalis. *Ypač svarbu, kad žengti į Nepriklausomybę joms netrukdytų teritoriniai ir kitokie ginčai.*

Deklaracijoje nuspręsta „atnaujinti 1934 m. rugsėjo 12 d. Ženevoje sudarytą Sutartį ir deklaraciją dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos santarvės ir bendradarbiavimo, kuri buvo neteisėtai nutraukta 1940 metais. Tačiau 1934 metais sukurtas Baltijos valstybių bendradarbiavimo mechanizmas neatitiko naujų sąlygų ir poreikių. Todėl kartu nuspręsta sukurti *Baltijos Valstybių Tarybą (BVT)*, kurios pagrindinis to meto uždavinys buvo padėti atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. BVT įkūnijo Baltijos Santarvės, įsteigtos 1934 m. tęstinumą, tuo pačiu ir suverenų visų trijų valstybių tęstinumą.

BVT dokumentų analizė rodo, kad BVT veikla buvo labai naudinga nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu politiškai *integruojant* tris Baltijos valstybes bei formuojant jų bendrą solidarią poziciją, taip pat – trijų Baltijos valstybių, kaip vieningo politinio vieneto, įvaizdį pasaulyje. Solidarumas padėjo greičiau *atkurti* Baltijos valstybių nepriklausomybę, *išvesti* okupacinę kariuomenę. BVT ne kartą *išreiškė* bendrą visų trijų valstybių poziciją dėl santykių su Tarybų Sąjunga, dėl TSRS vykdomos agresijos prieš Baltijos valstybes, *kreipėsi* į tarptautines organizacijas dėl paramos atkuriant visišką Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybę.

1991 m. rugpjūčio mėn. nepavykęs pučas Maskvoje Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos valstybėms, *sudarė* galimybes galutinai įveikti tarptautinę izoliaciją. Po tarptautinio Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo pripažinimo BVT prisidėjo kaip institucija, formuojanti solidarią trijų Baltijos valstybių poziciją dėl būtinybės likviduoti pagrindines jų okupacijos pasekmes, išvedant iš šių šalių teritorijos okupacinę kariuomenę, ir santykių su TSRS vietoje atsiradusia Nepriklausomų Valstybių Sandrauga. Svarbiausias to meto Baltijos šalių užsienio politikos tikslų buvo pasiekti kuo greičiau Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Griežta ir nekompromisinė Lietuvos, Latvijos ir Estijos pozicija dėl Rusijos kariuomenės išvedimo tarptautiniuose forumuose *davė* rezultatų ir neabejotinai *skatino* konstruktyvią tarptautinės bendrijos poziciją bei reikiamą dėmesį šiuo aktualiu Baltijos valstybių saugumui klausimu. Lietuvos diplomatinės pastangomis ir tarptautinei bendrijai palaikant, paskutiniai Rusijos kariai Lietuvą paliko 1993 m. rugpjūčio 31 d., o iš Latvijos ir Estijos – 1994 m. rugpjūčio 31 d. Trijų Baltijos valstybių prezidentai 1994 m. rugpjūčio 31 d. bendrame *Pareiškime* įvertino kariuomenės pasitraukimą iš Latvijos ir Estijos kaip visai Europai atmintiną datą: „Rugpjūčio 31 d. yra ypatinga diena trims mūsų šalims, mūsų artimiausiam kaimynui Rytuose ir visai Europai. Galutinai išvedus Rusijos karines pajėgas iš Estijos ir Latvijos, mūsų trys tautos vėl tapo tikromis savo likimo šeimininkėmis pirmą kartą po 1940 metų. Dabar galime perorientuoti savo pastangas mūsų demokratinėms institucijoms stiprinti ir mūsų žmonių gyvenimo sąlygoms gerinti.

Tai taip pat esminė diena ir mūsų Rytų kaimynei Rusijai. Užbaigusi savo kariuomenės išvedimą iš mūsų šalių, Rusija priartėjo prie tarptautinio elgesio

normų. Šis žingsnis savo ruožtu turėtų padėti užtikrinti geresnių santykių plėtimą tarp jos ir mūsų trijų šalių. Tai atspindi visų mūsų regiono tautų interesus.

Rugpjūčio 31-oji lygiai taip pat svarbi ir visai Europai, nes Rusijos kariuomenė išvesta ne tik iš mūsų šalių, bet ir iš Vokietijos. Šie du žingsniai ir tai, kad jie vyksta tą pačią dieną, mūsų tvirtu įsitikinimu, sustiprins stabilumą Europoje ir padės pasiekti bendras Europos vertybes, dėl kurių mūsų žmonės taip ilgai kovojo.“ [10, p. 861-862].

Šiuo metu Lietuvą, Latviją ir Estiją sieja platus trišalių institucijų ir ryšių tinklas. Per nepriklausomybės laikotarpį šios trys valstybės išplėtojo Šiaurės šalių pavyzdžiu grindžiamą bendradarbiavimo institucijų struktūrą, kurios pagrindą sudaro Baltijos Asamblėja ir Baltijos Ministrų Taryba. Reguliariai susitinka trijų šalių prezidentai, vyksta bendradarbiavimas užsienio politikos, saugumo, gynybos, karinėje, ekonominėje, kultūrinėje ir kitose srityse.

Atkūrus nepriklausomybę ir sėkmingai sprendžiant okupacinės kariuomenės išvedimo klausimus, šios problemos ėmė užleisti prioritetinę vietą kitoms kasdienio Baltijos valstybių bendradarbiavimo sritims (politiniams, saugumui, gynybiniam, kariniams, ekonominiam, socialiniams, kultūriniam ir kitiems ryšiams stiprinti). Tai sąlygojo būtinybę aktyvinti Baltijos valstybių parlamentų ir vykdomosios valdžios institucijų bendradarbiavimą ir atitinkamai transformuoti Baltijos Valstybių Tarybos struktūrą.

1990 m. gruodžio 1 d. Vilniuje įvyko pirmasis bendras Baltijos valstybių parlamentų posėdis. Tai buvo glaudesnio Baltijos valstybių parlamentinio bendradarbiavimo pradžia. Tada buvo priimta ir paskelbta labai svarbių politinių nutarimų – kad niekad Baltijos valstybės nepasirašys jokios Tarybų Sąjungos sutarties, prašymas pasaulio parlamentusdaryti įtaką dėl TSRS kariuomenės išvedimo ir dalyvauti trečiaisiais asmenimis Lietuvos, Latvijos ir Estijos derybose su TSRS ir kt. Priimta ir trumpa rezoliucija: „Sudaryti tarpparlamentinę darbo komisija Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų Aukščiausiujų Tarybų bendradarbiavimo principams parengti“. Netrukus, lapkričio 8 d. Taline įvyko Baltijos valstybių Aukščiausiujų Tarybų delegacijų pasitarimas, kurio metu buvo priimtas Nutarimas įkurti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos Tarpparlamentinę Asamblėją (Baltijos Asamblėją – BA) [11]. ir patvirtinti Baltijos Asamblėjos (BA) nuostatai [12]. Pagal savo nuostatus BA yra konsultacinė ir koordinacinė institucija, įsteigta kaip trijų Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimo institucija bendriems klausimams ir projektams svarstyti. BA ilgainiui tapo pirmąja pagrindine Baltijos Tarybos (BT) institucija.

1993 m. spalio 31 d. Taline įvykusioje 3-iojoje BA sesijoje, BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas neišvengiamai plėsis, pasiūlė sukurti nuolatinę tarptautinio bendradarbiavimo organizaciją – Baltijos Tarybą, kuri veiktų per Baltijos Asamblėją ir Baltijos Ministrų Tarybą (BMT). Kreiptasi į Baltijos valstybių vyriausybes siūlant kuo greičiau parengti atitinkamo trišalio susitarimo projektą, kuriame būtų numatytas Baltijos Ministrų Tarybos įsteigimas [13]. 1994 m. birželio 13 d. toks susitarimas buvo pasirašytas –

Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos *Susitarimas dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo* [14]. Tą pačią dieną patvirtinti Baltijos Ministrų Tarybos nuostatai. Taip buvo įsteigta antroji Baltijos Tarybos pagrindinė institucija. Įkūrus BMT, Estijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimui buvo suteiktas stiprus institucinis pagrindas.

Įsteigus Baltijos Tarybos bendradarbiavimo mechanizmą, Baltijos Valstybių Taryba (BVT), kaip trišalė institucija, savaime nunyko. Daugumą BVT institucijų perėmė tarpvyriausybė BMT. Taip palaipsniui transformuota BVT užleido vietą BT. BVT, kaip nuolatinė trišalė institucija, iš esmės pradėta likviduoti dar 1994 m. kovo 25 d. pasirašius „*Sutartį dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausio lygio susitikimų*“.

Tuo tarpu *Baltijos Taryba* vadinamos bendros kasmetinės *Baltijos Asamblėjos* (BA) ir *Baltijos Ministrų Tarybos* (BMT) sesijos, kuriose BMT pateikia pranešimą apie Baltijos šalių bendradarbiavimą per praėjusius metus ir apie bendradarbiavimo ateityje planus. *Pirmoji* Baltijos Tarybos sesija įvyko 1995 m. balandžio 22 d. Rygoje, o 2003 m. lapkričio 29 d. Vilniuje – 9-oji Baltijos Tarybos sesija. BT egzistavimas labai padeda Baltijos valstybėms išlikti vieningu politiniu vienetu tarptautiniuose santykiuose, koordinuoti jų įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžių politiką bei veiksmus siekiant bendrų tikslų.

Toks bendradarbiavimo modelis buvo perimtas iš panašaus Šiaurės šalių (Danijos, Islandijos, Norvegijos, Suomijos ir Švedijos) bendradarbiavimo, kuris vyksta per Šiaurės Tarybą, esančią tarpparlamentinio bendradarbiavimo institucija, ir per Šiaurės Ministrų Tarybą, kuri yra tarpvyriausybinio bendradarbiavimo institucija.

Keičiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos vidaus ir geostrateginei aplinkai, BT (Baltijos Asamblėja ir BMT) nuolat tobulino savo struktūrą, orientavosi į pasikeitimus tarptautinėje arenoje. Labiausiai Baltijos šalys vienijo saugumo klausimai ir strateginis tikslas įstoti į ES ir NATO. BA savo priimtais dokumentais ragino Baltijos valstybių nacionalinius parlamentus, vyriausybes, Baltijos Ministrų Tarybą kaip spręsti iškilusias problemas.

Sprendžiant Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės išsaugojimo, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemas, didžiulį vaidmenį suvaidino bendrų institucijų Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos veikla. Baltijos Asamblėjos ryžtinga veikla už trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę bei jos įtvirtinimą buvo ir lieka pagrindiniu BA tikslu ir svarbiausia veiklos kryptimi. BA skiria daug dėmesio Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikai koordinuoti, išreiškia bendrą trijų šalių poziciją ir formuoja bendrus užsienio politikos ir saugumo politikos tikslus. Tai skatina Lietuvos, Latvijos ir Estijos, kaip vieningo politinio vieneto, formavimą. BA yra tarpparlamentinės teisės subjektas. BA glaudžiai bendradarbiauja su Estijos, Latvijos, Lietuvos vyriausybėmis ir Baltijos Ministrų Taryba. Nuolat plečiasi ir stiprėja BA ryšiai su kitomis tarpparlamentinėmis organizacijomis Europoje.

Prioritetinėmis Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikos kryptimis yra jų integracija į europines ir transatlantines saugumo ir ekonominio bendradar-

biavimo struktūras. Didžiausias BA dėmesys buvo sutelktas į Baltijos valstybių stojimo į ES ir NATO klausimus. Dokumentai, kuriose išreiškiama bendra Baltijos valstybių pozicija ir noras greičiau integruotis į ES ir NATO, buvo priimami beveik kiekvienoje BA sesijoje. BA yra solidari su tarptautine antiteroristine koalicija. Todėl BA pareiškė, kad trys Baltijos šalys yra pasirengusios prisijungti prie tarptautinių saugumo organizacijų, pirmiausia prie Šiaurės Atlanto Sąjungos.

BA ne kartą reagavo į reikšmingus pokyčius tarptautinėje arenoje ir formavo bendrą Baltijos valstybių poziciją dėl santykių su kitomis valstybėmis, pirmiausia su Rusijos Federacija, kurios politinio gyvenimo įvykiai susiję su saugumo problemomis Baltijos regione. BA ragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes stiprinti savo santykius su Ukraina ir plėtoti ekonominį, kultūrinį ir politinį bendradarbiavimą su ja, įskaitant bendradarbiavimą Europos ir kitose tarptautinėse organizacijose. BA buvo susirūpinusi ir padėtimi kaimyninėje Baltarusijoje. BA taip pat nebuvo abejinga ir Čėčėnijos nepriklausomybės siekiui. BA nemažai dėmesio skyrė bendradarbiavimui žmogaus teisių apsaugos, nacionalinės teisės normų unifikavimo, kovojant su nusikalstamumu, pasienio apsaugos, reguliuojant migracijos ir repatriacijos procesus, vizų politikos, turizmo, pramonės, transporto, energetikos, prekybos, žemės ūkio, aplinkos apsaugos, gamtos išteklių eksploatavimo, medicinos ir sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo ir mokslo srityje bei bendradarbiavimui su kitomis parlamentinėmis organizacijomis Europoje.

Baltijos Tarybos veiklos analizė rodo, kad Baltijos Tarybos egzistavimas labai padeda Baltijos valstybėms išlikti vieningu politiniu vienetu tarptautiniuose santykiuose, koordinuoti jų įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžios politiką bei veiksmus siekiant bendrų tikslų. BT, kaip bendras susirinkimas, yra aukščiausia Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos bendradarbiavimo forma. BT iš esmės sudaro dvi savarankiškos viena kitos atžvilgiu institucijos, kurios tik yra įpareigos bendradarbiauti rengdamos bendrus posėdžius. Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimo institucija yra Baltijos Asamblėja, o Baltijos valstybių vyriausybės – Baltijos Ministrų Taryba.

Baltijos valstybių prezidentai, susitikę 1994 m. kovo 25 d. Palangoje, pasirašė „Sutartį dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų“, kurioje pabrėžiama, kad Baltijos prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimai yra konsultacinė ir koordinacinė *Estijos, Latvijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų institucija*. Baltijos prezidentų susitikimų tikslas yra plėtoti glaudesnį bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių, koordinuoti savo strategijas saugumo ir užsienio politikos klausimais, taip pat kitomis problemomis, kurios turi įtakos trišaliams santykiams. Baltijos prezidentų susitikimų darbas vyksta trijų prezidentų sesijų metu [15].

Susitikimų metu Baltijos šalių prezidentai aptardavo problemas, susijusias su veiksmų koordinacija plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, JAV ir Baltijos šalių partnerystės, regioninio ir trišalio bendradarbiavimo klausimais, kitomis tarptautinėmis struktūromis, taip pat stiprinant stabilumą Europoje; pa-

brėždavo, jog integruojantis į ES ir NATO Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės turėtų plėtoti naujas trišalio bendradarbiavimo idėjas, kad būtina dėti pastangas, jog tiek dvišalis, tiek trišalis Baltijos valstybių bendradarbiavimas išliktų ir būtų aktyviai plėtojamas atcityje, aptariamose kovos su tarptautiniu terorizmu ir kitos problemos, pabrėžiama, kad Baltijos šalys gali keistis patirtimi integracijos į transatlantines struktūras bei demokratinių reformų įgyvendinimo srityje su kaimyninėmis valstybėmis ir plėsti saugumo bei stabilumo erdvę į Rytus – Šiaurės Vakarų Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, taip pat į Pietų Kaukazo valstybes.

2. Baltijos šalių integracijos į NATO problema

Baltijos šalyse šiuo metu vyksta sudėtingi politikos, ekonomikos ir socialinės srities transformacijų procesai, reprezentuojantys demokratinių santykių plėtotę, orientacijas į universalių žmogaus vertybių prioritetus, taip pat į politikos, ekonomikos, socialinės srities ir kultūros raidos internacionalizavimą bei naujo kokybės lygmens ekonomikos, funkcionuojančios rinkos pagrindais, formavimą.

Pagrindinės priežastys, sąlygojančios Baltijos regiono, geopolitinės, socialinės ir ekonominės bendrijos, idėjų pagrįstumą, yra šios: 1) geografinis Baltijos šalių bendrumas, išreiškiantis Baltijos šalių panašumą ir vienybę geografinėje prasme; 2) istorinis kultūrinis Baltijos šalių panašumas; 3) politinis Baltijos šalių ir jų raidos bendrumas, išreiškiantis, kad:

- *Baltijos šalis vienijo ir tebevienija ir realūs, ir menamieji išoriniai pavojai; šie pavojai buvo ir tebėra susiję su potencinėmis išorinės politinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos invazijomis ir agresijomis prieš Baltijos šalis (Baltijos šalių visuomenė sukaupė labai skausmingą istorinę patirtį, susijusią su negatyviu požiūriu į bet kokią agresiją ir invaziją savo atžvilgiu: ši patirtis reiškiasi kaip visą Baltijos regioną vienijantis veiksnys, turintis išskirtinę politinę prasmę); išorinių pavojų veiksnio kaip telkiančio ir vienijančio Baltijos regioną suvokimas yra vienas iš pagrindinių Baltijos šalių politinio, taip pat ir karinio gynybinio bendradarbiavimo stimulų.*
- *Baltijos regione pasireiškė orientacijos vienybės link tuo laikotarpiu, kai vyko TSRS irimo procesas ir buvo atkuriamas Baltijos šalių nepriklausomybė; šios orientacijos teigiamai paveikė Baltijos regiono politinės vienybės tradicijos formavimąsi.*
- *Baltijos šalys šiuo metu turi panašių politinių siekių, susijusių su santykiais tarp jų ir stambiausių, įtakingiausių pasaulio valstybių bei tarptautinių organizacijų; šie politiniai siekiai apima visų pirma saugumo bei stabilumo garantijas ir yra Baltijos regiono politinės vienybės motyvas.*

- *Stambiausiųjų ir įtakingiausiųjų tarptautinės politikos subjektų požiūriu Baltijos regionas iš esmės yra suvokiamas kaip vientisas tarptautinės politikos, ekonomikos ir karinės strateginės situacijos objektas; 4) ekonomikos raidos bendrumas; 5) socialinis Baltijos šalių ir jų raidos bendrumas; 6) Baltijos šalių ir jų raidos problematikos bendrumas Europos integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo plėtojimo sąlygomis, išreiškiantis, kad Baltijos šalys sukelia problemų, susijusių su naujosios Europos integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo tendencijomis: šios problemos yra bendros visam Baltijos regionui, apima daugelį Baltijos regiono politikos, ekonomikos ir socialinės raidos sričių, tad Baltijos regionas turi būti traktuojamas kaip visuma [16].*

Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumo politikos prioritetai – narystė NATO ir Europos Sąjungoje. Narystę šiose organizacijose trys Baltijos šalys laiko pagrindiniu savo saugumo bei gerovės garantu ir nesvarsto kitų saugumo alternatyvų. Narystė kolektyvinės gynybos Aljanse yra veiksmingiausias būdas Lietuvai, Latvijai ir Estijai užtikrinti šalies saugumą.

„Dabartiniu laikotarpiu dauguma tradicinių ir naujų iššūkių Lietuvos Respublikos saugumui yra transnacionalinio pobūdžio. Netgi politinės, karinės, ekonominės ar kitokios krizės atskirų valstybių viduje turi didelių pasekmių kitoms valstybėms, tiek kaimyninėms, tiek ir tolimesnėms. Lietuvos Respublika tarptautinį saugumą laiko nedalomu ir savo saugumą siekia užtikrinti kaip platesnės regioninės, europinės ir globalinės valstybių bendrijos saugumo neatskiriama sudedamąją dalį. Šalia nacionalinių saugumo užtikrinimo pastangų Lietuvos Respublika pagal turimus išteklius kartu su tarptautiniais partneriais prisideda prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo kituose Europos regionuose, be to, yra pasiryžusi prireikus remtis tarptautinių partnerių pagalba, jei kiltų krizinė situacija Lietuvoje. Todėl Lietuvos Respublika siekia susieti tarpusavio politiniais, kariniais ir ekonominiais sąjungininkų įsipareigojimais su tomis valstybėmis, kurios išpažįsta tas pačias politines, socialines, kultūrines ir moralines vertybes, ir tuo pat metu ypatingą reikšmę teikia bendradarbiavimui su visais kaimynais, stabiliam demokratijos, pilietinės visuomenės ir laisvosios rinkos ekonomikos plėtros funkcionavimui kaimyninėse šalyse. Prisijungimas prie tokiomis vertybėmis pagrįstų tarptautinių institucijų ir dalyvavimas jų veikloje yra esminė Nacionalinio saugumo strategijos dalis. Ypatingą vietą tarp tokių institucijų užima NATO ir ES, o Lietuvos Respublikos narystė jose yra didžiausias nacionalinis prioritetas“, – pabrėžiama Lietuvos Respublikos „Nacionalinio saugumo strategijoje“ [17].

Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlyje nurodyta, kad mūsų šalies „nacionalinio saugumo politikos tikslas – sutelktomis valstybės ir piliečių pastangomis plėtoti ir stiprinti demokratiją, užtikrinti Tautos saugų būvį ir valstybės vidaus bei išorės saugumą, atgrasyti kiekvieną potencialų užpuoliką, ginti Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką“ [18]. Todėl LR saugumas grindžiamas nacionalinių interesų apsauga.

Pagrindiniai ilgalaikiai Lietuvos užsienio politikos uždaviniai:

- *esant Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos ir ES nare, užtikrinti šalies saugumą, tinkamai vykdyti narystės šiose organizacijose įsipareigojimus;*
- *skatinti geros kaimynystės ryšius, tarpusavio pasitikėjimą: politinės, ekonominės, socialinės partnerystės su visomis savo ir kitų regionų valstybėmis dvišaliais ir daugiašaliais pagrindais;*
- *aktyviai prisidėti prie tarptautine teise ir teisingumu grindžiamos tarptautinės tvarkos kūrimo bei tarptautinės bendrijos pastangų įtvirtinti demokratijos, teisės viršenybės ir pagarbos žmogaus teisėms principus;*
- *aktyviai prisidėti prie tarptautinės bendrijos pastangų užkirsti kelią konfliktams, įvesti, atkurti ir palaikyti taiką krizių paveiktuose pasaulio regionuose.*

1 pav. Lietuvos Respublikos gyvybinių interesų modelis

Lietuvos nacionalinio saugumo politiką sudaro valstybės užsienio, gynybos, ekonominės, viešojo saugumo, socialinės, kultūros, sveikatos, aplinkos apsaugos, švietimo ir mokslo bei kitos valstybės politikos nuostatos, užtikrinančios nacionalinį saugumą. Atskirų valstybės sričių ilgalaikio funkcionavimo strategijos ir doktrinos remiasi „Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu“ ir „Nacionalinio saugumo strategija“.

Išanalizavus nacionalinio saugumo tikslų modelius, galima suformuluoti pagrindinius ilgalaikius Lietuvos užsienio politikos uždavinius (2 pav.).

Gyvybiniai interesai yra:

- *LR suverenitetas, teritorinis vientisumas ir demokratinė konstitucinė santvarka;*
- *pagarba žmogaus ir piliečio teisėms bei laisvėms ir jų apsauga;*
- *taika ir gerovė valstybėje.*

Svarbiausi interesai – tai interesai, kurių neginant būtų laikui bėgant pažeidžiami gyvybiniai LR interesai.

Svarbiausi interesai yra:

- *pasaulinis ir regioninis stabilumas;*
- *laisvė ir demokratija Vidurio ir Rytų Europoje bei Baltijos šalyse;*
- *visų euroatlantinės erdvės valstybių saugumo politikos atvirumas ir nusakomumas;*
- *strategiškai svarbių žaliavų ir alternatyvių energijos tiekimo šaltinių užtikrinimas;*
- *ekologiniu požiūriu saugus regionas.*

2 pav. Pagrindinių ilgalaikių Lietuvos užsienio politikos uždavinių modelis

Baltijos šalių nacionalinio saugumo sistemos plėtojamos kaip Europos bendros saugumo ir transatlantinės gynybos sistemos dalis. Lietuva, Latvija ir Estija užsienio ir vidaus politikos priemonėmis siekia visavertės ir visapusiškos integracijos į euroatlantinę erdvę. Visos valstybių institucijos pagal savo kompetenciją rengia ir vykdo politiką, užtikrinančią euroatlantinio regiono stabilumo ir integracijos tikslus: narystė NATO ir ES, apimanti visišką paramą plėtrai, yra du lygiaverčiai Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumo politikos prioritetai. Integracijos į NATO ir ES procesai stiprina ir papildo vienas kitą. Narystė vienoje organizacijoje (NATO arba ES) nepakeičia narystės kitoje. Baltijos valstybės teikia prioritetą konfliktų prevencijai, diplomatijai ir tarptautinės teisės priemonėms. Ypatingas prioritetas teikiamas tarptautiniam krizių valdymui, masinio naikinimo ginklų prevencijai, tarptautiniams ginklų kontrolės režimams, politikai bei įstatymų leidybai, nukreiptai prieš naujas grėsmes, pavojus bei saugumo iššūkius. Lietuva, Latvija ir Estija teikia prioritetą bendradarbiavimui Baltijos jūros regione, Šiaurės Europoje ir su Rusijos Federacija. Lietuvos Respublika plėtoja ir stiprina dvišalius bei daugiašalius santykius.

Siekdama narystės ir tapdama NATO dalyve, o kartu ir stiprindama regiono saugumą, Lietuvos Respublika toliau plėtoja dvišalį ir daugiašalį politinį, saugumo ir gynybinį bendradarbiavimą su NATO valstybėmis, kad: konsoliduotų Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo sistemą; stiprintų nacionalinio ir tarptautinio krizių valdymo pajėgumus; diegtų NATO standartus įvairiose srityse; skatintų NATO valstybių vyriausybių ir parlamentų politinę paramą Lietuvos Respublikos narystei NATO (1 lentelė).

Lietuvos Respublika plėtoja politinį ir gynybinį bendradarbiavimą su panašių saugumo politikos tikslų siekiančiomis Estija, Latvija bei kitomis Vilniaus proceso, t. y. NATO narystės siekiančiomis ir Narystės veiksmų planą įgyvendinančiomis valstybėmis. Lietuvos Respublika siekia trišalio karinio bendradarbiavimo su Estija ir Latvija: sukurtus bendrus karinius dalinius, mokymo įstaigas ir gynybinės infrastruktūros objektus plėtoti kaip būsimos NATO integruotos karinės struktūros dalis.

2004 m. kovo 17 d. Lietuvos parlamentinės partijos pasirašė susitarimą dėl 2005–2008 metų gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo, kuriame pratęsė Lietuvos parlamentinių partijų susitarimą dėl Lietuvos gynybos politikos 2001–2004 m. Atsižvelgdamos į Lietuvos narystę NATO ir ES, Lietuvos politinės parlamentinės partijos susitarė, kad Lietuva:

- *prisidės prie transatlantinių ryšių stiprinimo bei naudosis naryste NATO ir ES kaip forumais, suteikiančiais galimybę koordinuoti sąjungininkų užsienio ir saugumo politiką, skatinančią tarpusavio integraciją, saugumą ir stabilumą tiek euroatlantinėje bendruomenėje, tiek už jos ribų;*

- laikydamosi nuostatos, kad narystė NATO reiškia ne vien saugumo garantijas, bet ir įsipareigojimus, kartu su sąjungininkėmis reaguos į regionines ir globalines krizes bei prisiims bendros atsakomybės dalį;
- toliau stiprins pajėgumus kovai su naujais iššūkiais, pavojais ir grėsmėmis, susijusiomis su terorizmu, masinio naikinimo ginklų platinimu, organizuotu nusikalstamumu, nelegalia prekyba narkotikais, prekyba ginklais ir žmonėmis bei kitais veiksniais, keliančiais grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui;
- prisidės prie regioninio ir pasaulinio bendradarbiavimo, išliks saugumo ir stabilumo propaguotoja kitose šalyse.

1 lentelė. Lietuvos aktyvaus integravimosi į NATO priemonės

ESMINĖS NUOSTATOS:
▪ bendradarbiauja su NATO planuodama gynybą, rengia savo struktūras bendros gynybos poreikiams; ▪ pagal NATO standartus moko ir rengia kariuomenę, pertvarko ir rengia savo gynybos struktūras sąveikai su NATO struktūromis; ▪ rengia karius dalyvauti kolektyvinės gynybos, reagavimo į krizes ir kitose tarptautinėse karinėse operacijose; ▪ gynybos srityje dvišaliais pagrindais plėtoja bendradarbiavimą su šalimis NATO narėmis; ▪ dalyvauja bendrose NATO pratybose ir mokymuose, organizuoja juos LR teritorijoje; pritaiko bendroms pratyboms pagrindinius gynybinės infrastruktūros objektus; ▪ kuria karinę civilinę oro erdvės kontrolės sistemą integruodama ją į bendrą NATO oro erdvės kontrolės ir gynybos sistemą; ▪ pagal NATO reikalavimus standartizuoja gynybos struktūras, informacijos ir ryšių sistemas, technines priemones, žemėlapius ir dokumentaciją, gynybą ir krašto apsaugos sistemos veiklą reglamentuojančius teisės aktus, statutus, terminiją; ▪ dalyvauja rengiant ir įgyvendinant bendras su NATO ir valstybėmis NATO narėmis mokslo ir technologijų plėtros programas bei pramonės kooperacijos projektus; ▪ kuria informacijos apsaugos sistemą integruodama ją į NATO sistemą; ▪ taiko privalomą reikalavimą kariškiams, specialistams mokėti bent vieną iš oficialiųjų NATO kalbų; ▪ karo specialistus, karininkus ir puskarininkius rengia Lietuvoje ir NATO karo mokyklose bei gynybos struktūrose, siunčia juos stažuotis; atestuoja juos pagal NATO reikalavimus, vertina pasirengimą sąveikai su NATO daliniais; ▪ priima įstatymus ir teisės aktus, užtikrinančius tinkamą narystės NATO įsipareigojimų vykdymą, dalyvavimą kolektyvinės gynybos ir kitose NATO ar jos valstybių vadovaujamose tarptautinėse karinėse operacijose [19].

Lietuvai tapus NATO ir ES nare, Lietuvos kariuomenė turi būti plėtojama šiomis kryptimis:

- *didinamas kariuomenės profesionalumas, veiksmingumas, modernumas, mobilumas, gebėjimas išsilaikyti, greitai reaguoti į Europoje bei už jos ribų kylančias krizes;*
- *rengiami motyvuoti, kvalifikuoti kariai, pasirengę vykdyti kovos užduotis taikos, krizės ir karo metu;*
- *didinama profesinės karo tarnybos karių dalis Lietuvos kariuomenėje.*

Atsižvelgdamos į narystę NATO ir ES bei didėjančius reikalavimus Lietuvos kariuomenei, Lietuvos parlamentinės partijos sieks, kad būtų įgyvendinti Lietuvos integracijos į NATO reformų tvarkaraštyje priimti įsipareigojimai, kuriems 2003 m. kovo 17 d. pritarė Valstybės gynimo taryba.

Siekdama prisidėti prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo regione ir pasaulyje, Lietuva planuoja aktyviai dalyvauti NATO, ES, JTO, ESBO, taip pat ad hoc tarptautinių koalicijų operacijose ir misijose. Lietuva sieks, kad NATO ir ES karinės struktūros ne dubliuotų, o papildytų viena kitą.

Siekdamos vykdyti numatytas reformas, užtikrinti valstybės gynybą bei tarptautinių įsipareigojimų vykdymą parlamentinės partijos susitarė, kad iš anksto suplanuotos lėšos krašto apsaugai 2005–2008 m. sudarys ne mažiau kaip 2 proc. šalies BVP [20, p. 16–17].

3. Bendradarbiavimas gynybos ir karinėje srityje

Baltijos šalys siekia prisidėti prie Europos saugumo ir stabilumo įtvirtinimo. Tarptautinis gynybinis bendradarbiavimas – taip pat svarbus gerų kaimyninių santykių aspektas, prisidedantis prie tarpusavio supratimo ir pasitikėjimo skatinimo. Lietuva, Latvija ir Estija siekia bendradarbiauti su visomis panašias vertybes išpažįstančiomis valstybėmis tiek mūsų žemyne, tiek už jo ribų. Pagrindinis bendradarbiavimo principas – santykių skaidrumas ir trijų Baltijos šalių gynybos politikos siekių atitikimas. Todėl pagrindinės bendradarbiavimo kryptys yra santykiai su NATO bei ES narėmis ir narystės jose siekiančiomis valstybėmis.

Todėl tarptautinio gynybinio bendradarbiavimo tikslas yra remti ir stiprinti saugumą. Ypač aktualus pasidarė kaimyninių valstybių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityje. Šiuo bendradarbiavimu siekiama stiprinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderintas kariuomenes, taikos palaikymo pajėgas, perorganizuoti ginkluotąsias pajėgas, taip pat žengiant į NATO, kurti naujas struktūras, derinti oro erdvės, jūrų stebėjimo, ryšių ir informacines sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti problemų, kurios dažnai būna labai panašios, sprendimo būdų. Visa tai yra ir bus svarbus veiksnys integruojantis į Vakarų saugumo ir gynybines sistemas, siekiant stiprinti regiono saugumą, taip pat įgyvendinti pagrindines bendradarbiavimo formas, tai yra bendri projektai, individualios partnerystės programos, bendros pratybos, oficialūs ir darbo vizitai, karininkų siuntimas mokytis, materialinė pagalba ir t. t.

Šiuo metu Baltijos šalys dalyvauja visiškos integracijos į Vakarų saugumo struktūras procese. Narystė šioje organizacijoje užtikrins Lietuvai, Latvijai ir Estijai precedento neturintį karinio, politinio ir ekonominio saugumo lygį.

Baltijos regionas, kaip visuma bei kiekviena šalis atskirai, *palaiko* ilgalaikius saugumo ryšius su svarbiais partneriais už savo regiono ribų. *Šie ryšiai rodo, kad Baltijos jūros teritorija nėra izoliuota, ekonomiškai nepriklausoma ir subalansuota saugumo sistema, bet priklauso vienai iš platesnio europinio ir transatlantinio saugumo tinklo regioninių posistemų. Baltijos šalių saugumo politika paremta gerų santykių plėtra su visomis euroatlantinės erdvės valstybėmis. Lietuva, Latvija ir Estija sukūrė tvirtą regioninio gynybinio bendradarbiavimo tinklą tarpusavyje ir su daugeliu NATO ir jos partnerių šalių.*

Baltijos šalys, remiamos užsienio valstybių, aktyviai įgyvendina trišalius bendradarbiavimo projektus (Baltijos bataliono – BALTBAT, Baltijos oro erdvės kontrolės – BALTNET, karo laivų eskadros – BALTRON, BALTDEFCOL ir kt.). Kai kurie projektai jau įgyvendinti. 2003 m. rugsėjo 26 d. Latvijoje vyko tarptautinės pratybos „Baltic Eagle 2003“, kuriomis buvo užbaigtas beveik dešimtmetį vykdytas BALTBAT projektas. Buvo nutarta, kad BALTBAT projektas įvykdė iškeltą užduotį – didinti sąveikumą su NATO kariniais vienetais, rengti karinį personalą taikos palaikymo operacijoms. Jį pakeis glaudesnis sausumos pajėgų bendradarbiavimas, kurio esmė – kartu rengti mokymo doktrinas, bendras pratybas.

Lietuva, Latvija ir Estija vykdo trišalius karinius mokymus ir pratybas, *koordinuoja* dalyvavimą daugiašaliuose kariniuose mokymuose ir pratybose, *taip pat pastangas įgyvendinti* suderinamumo su NATO karinėmis pajėgomis reikalavimus. *Taip pat šio bendradarbiavimo sritys yra konsultacijos dėl saugumo ir gynybos politikos, keitimasis informacija, karinis rengimas, konferencijų ir seminarų organizavimas. Dažni nuolatiniai ir abipusiškumo pagrindais organizuojami gynybos ministrų, jų pavaduotųjų, kariuomenių vadų, štabų viršininkų, kariuomenių rūšių vadų, politikos planuotųjų ir įvairių sričių ekspertų susitikimai, vizitai, kurių metu keičiamasi informacija, dalijamasi patirtimi ir inicijuojami nauji bendradarbiavimo projektai. Trišaliuose bendradarbiavimo planuose kasmet būna numatoma 30–40 renginių. Šiuo bendradarbiavimu siekiama didinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderinamas kariuomenės ir taikos palaikymo pajėgas, derinti oro erdvės, jūros stebėjimo, ryšio ir informacines sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti kelių spręsti problemas, kurios dažnai būna labai panašios. Be to, su Latvija ir Estija Lietuva koordinuoja savo dalyvavimą „Partnerystės taikos labui“ programoje ir pastangas siekiant sąveikos su NATO. Aktyvus dalyvavimas PšP programoje leido Lietuvai sparčiai plėtoti savo kariuomenę pagal NATO standartus šiose trijose srityse: didinti Lietuvos ir NATO karinių pajėgų suderinamumą ir sąveikumą, rengti ir dalyvauti taikos palaikymo operacijose, įdiegti civilių ginkluotųjų pajėgų kontrolę. Lietuva yra labai aktyvi karių rengimo dalyvauti tarptautinėse taikos palaikymo operacijose dalyvė.*

Klausimas, ar Baltijos valstybės bus saugumo teikėjos ar tik paprasčiausios jo vartotojos, šiandien visiškai nebeaktualus. Lietuvos kariuomenė tarptautinėse operacijose dalyvauja nuo 1994 metų. Jau daugiau kaip 1200 karių yra įgiję vertingos patirties taikos palaikymo ir užtikrinimo srityje. Šiuo metu maždaug 200 Lietuvos karių dalyvauja keturiolikoje tarptautinių misijų. Lietuvos kariai tarnauja Afganistane, Kosove ir Irake; Lietuvos karinis krovininis lėktuvas dislokuotas Italijoje teikia paramą KFOR/SFOR misijoms, Lietuvos ryšio karininkai tarnauja Bosnijoje ir Hercegovinoje bei Makedonijoje, vienas karinis stebėtojas dirbo ESBO misijoje Gruzijoje. *Dalyvavimas tarptautinėse operacijose Vakarų valstybių padalinuose duoda gerų įgūdžių ir patirties Lietuvos kariams: misijų metu susipažįsta su Vakarų valstybių operacijų procedūromis, įranga, organizacinėmis struktūromis, taip pat keliami anglų kalbos vartojimo įgūdžiai.*

Šiuo bendradarbiavimu siekiama didinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderinamas kariuomenės ir taikos palaikymo pajėgas, derinti oro erdvės, jūros stebėjimo ir ryšių bei informacijos sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti kelių spręsti problemas, kurios dažnai būna labai panašios. *Visa tai yra ir bus svarbus veiksnys* siekiant padidinti regiono saugumą ir integruotis į Vakarų saugumo ir gynybines sistemas.

Tapusios NATO narėmis Baltijos šalys įneš gana unikalią patirtį ir indėlį į NATO, ES ir Rusijos dialogą, savo bendradarbiavimo patirtį ir norą sustiprinti kolektyviškumo idėjas Aljanso viduje. Lietuva yra pasiekusi išpūdingų rezultatų bendradarbiaudama su Rusija: karių išvedimas, karinis tranzitas, bendradarbiavimas sienų apsaugos klausimais ir t. t. Tokia patirtis bus ypač vertinga NATO ir ES. Baltijos valstybės yra gyvybiškai suinteresuotos euroatlantinės bendruomenės pastangomis priartinti Rusiją prie NATO ir ES tiek, kiek Rusija pati norės.

Tapdamos NATO narėmis Baltijos šalys transformuoja savo karines pajėgas atsisakydamos pasenusios teritorinės gynybos, kurdamos modernius karinius pajėgumus, siekdamos tapti patikimais naujais sąjungininkais naujame Aljanse, pasirengusios priimti rytojaus saugumo iššūkius. Būsimųjų NATO narių tikslas – turėti gerai parengtas ir aprūpintas, greitai perdislokuojamas mobilias pajėgas, kurios būtų pasirengusios veikti kartu su tarptautinėmis Aljanso pajėgomis.

Lietuva yra sukaupusi nemažą regioninio karinio bendradarbiavimo patirtį. Bendri projektai padeda taupyti lėšas, didina tarpusavio supratimą, gerina santykius.

Užkaukazės regione yra susiklosčiusi gana sudėtinga padėtis karinių ir politinių santykių požiūriu. Todėl Lietuva pristatė iniciatyvą vyriausiajam Aljanso pajėgų Europoje vadui Lietuvos pagalbai Kaukazo ir Vidurio Azijos valstybėms plėtojant tarpusavio karinį bendradarbiavimą bei kontaktus su NATO. *Lietuva šią patirtį sukaupė bendradarbiaudama gynybos srityje su Latvija ir Estija, dalyvaudama NATO Taikos partnerystės programose ir taikos palaikymo operacijose Balkanuose.* Lietuva siūlo Kaukazo ir Vidurinės Azijos regiono valstybėms taikyti šiuolaikiškus modelius bei savo patirtį prisijungiant prie įvairių NATO Taikos partnerystės programų.

2003 m. gegužės 23 d. Trakuose susitikę Baltijos šalių gynybos ministrai aptarė trišalio bendradarbiavimo perspektyvas po įstojimo į NATO bei šalių dalyvavimo tarptautinėse operacijose Afganistane ir Irake problemas. Susitikime buvo pažymėta, jog Baltijos šalys turėtų glaudžiau koordinuoti veiksmus rengdamaosis tarptautinėms misijoms. Dabar, kai Lietuva, Latvija ir Estija intensyviai įsitraukia į taikos palaikymo operacijas Azijoje, Balkanų regione, tai leistų sutaupyti lėšų, efektyviau būtų vykdoma karių rotacija. Baltijos šalys taikos misijoms galėtų sudaryti bendrą karinį vienetą. Susitikime buvo pabrėžta, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas yra labai naudingas, todėl būtina tęsti pradėtus darbus, siekti užsibrėžtų tikslų [21, p. 7].

Išvados

1. Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atkūrimas sudarė prielaidas atnaujinti šių valstybių bendradarbiavimą. Atkūrus Baltijos valstybių nepriklausomybę iš karto kilo jų nepriklausomybės išsaugojimo, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemos. Lietuvoje kaip ir kitose Baltijos valstybėse nacionalinio saugumo sistema buvo plėtojama kaip Europos bendros saugumo ir transatlantinės gynybos sistemų dalis. Kitaip nei visos kitos Europos šalys, trys Baltijos valstybės ne tiek reformuoja, kiek iš naujo kuria savo gynybos sistemas. Todėl ypač aktualus pasidarė kaimyninių valstybių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityje.
2. 1990 m. mėnesį įkurta (veikusi iki 1994 m.) Baltijos Valstybių Taryba buvo labai naudinga nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu politiškai integruojant tris Baltijos valstybes ir formuojant jų bendrą solidarą poziciją, taip pat trijų Baltijos valstybių, kaip vieningo politinio vieneto, įvaizdį pasaulyje. 1991 m. įkurtos Tarpparlamentinės Baltijos Asamblėjos (BA) ryžtinga veikla už trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę bei jos įtvirtinimą buvo ir lieka pagrindiniu BA tikslu ir svarbiausia veiklos kryptimi. BA skiria daug dėmesio Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikai koordinuoti, išreiškia bendrą trijų šalių poziciją ir formuoja bendrus užsienio politikos ir saugumo politikos tikslus. Didžiausias BA dėmesys sutelktas į Baltijos šalių stojimo į ES ir NATO.
3. Trijų Baltijos šalių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimai yra konsultacinė ir koordinacinė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų institucija, kuri padėjo plėtoti glaudesnę Baltijos valstybių bendradarbiavimą, koordinuoti savo strategijas saugumo ir užsienio politikos klausimais, taip pat kitomis problemomis, kurios turi įtakos trišaliams santykiams.
4. Taigi Baltijos šalys sėkmingai bendradarbiavo kartu siekdamos nepriklausomybės, narystės ES ir NATO. Tuo metu išryškėjo ir kai kurios varžybų tendencijos, bet vis tiek Baltijos valstybės iš esmės liko solidarios.

5. Trišalis Baltijos šalių gynybinis bendradarbiavimas vyksta per BA ir Baltijos Ministrų Tarybą. Baltijos šalys, remiamos užsienio valstybių, aktyviai įgyvendina trišalius bendradarbiavimo projektus (BALTBAT, BALTNET, BALTRON, BALTDEFCOL ir kt.), vykdo trišalius karinius mokymus ir pratybas, koordinuoja dalyvavimą daugiašaliuose kariniuose mokymuose, pratybose, taip pat pastangas įgyvendinti suderinamumo su NATO karinėmis pajėgomis reikalavimus; vykdo konsultacijas dėl saugumo ir gynybos politikos, karinį rengimą, keičiasi informacija. Šiuo bendradarbiavimu siekiama didinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderinamas kariuomenės ir taikos palaikymo pajėgas, derinti oro erdvės, jūros stebėjimo ir ryšių bei informacines sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti kelių spręsti problemas, kurios dažnai būna labai panašios. Visa tai yra ir bus svarbus veiksnys siekiant padidinti regiono saugumą ir integruotis į Vakarų saugumo ir gynybines sistemas.
6. Baltijos regionas, kaip visuma bei kiekviena šalis atskirai, palaiko ilgalaikius saugumo ryšius su svarbiais partneriais už savo regiono ribų. Šie ryšiai rodo, kad Baltijos jūros teritorija nėra izoliuota, ekonomiškai nepriklausoma ir subalansuota saugumo sistema, bet priklauso vienai iš platesnio europinio ir transatlantinio saugumo tinklo regioninių posistemų. Baltijos šalių saugumo politika paremta gerų santykių plėtra su visomis euroatlantinės erdvės valstybėmis. Lietuva, Latvija ir Estija sukūrė tvirtą regioninio gynybinio bendradarbiavimo tinklą tarpusavyje ir su daugeliu NATO ir jos partnerių šalių.
7. 2004 m. kovo 29 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija tapo visateise NATO nare, o gegužės 1 d. ES narėmis tapo 10 valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Narystė šiose organizacijose užtikrins Lietuvai, Latvijai ir Estijai precedento neturintį karinio, politinio ir ekonominio saugumo lygį.
8. Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas gynybos ir karinėje srityje yra svarbus jų saugumo, užsienio politikos ir gynybos politikos įrankis. Toks bendradarbiavimas remia strateginį trijų Baltijos valstybių siekį integruotis į Vakarų saugumo institucijas; padeda stiprinti Baltijos šalių kariuomenių gynybinį potencialą, užtikrinti sąveiką su NATO ir atitikti šios organizacijos standartus ir reikalavimus, užtikrina aktyvų jų indėlį į tarptautines operacijas ir padeda siekti atvirumo ir pasitikėjimo tarp valstybių gynybos ir saugumo srityje.

Literatūra

1. 2003 metų ataskaita apie nacionalinio saugumo būklę ir plėtrą, http://www.3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=32820&p_int_tv_id=733&p_org=0 (2004.06.14)
2. Lopata R., Vitkus G., sudar., NATO vakar, šiandien, rytoj, Vilnius, 1999, p. 145-149.
3. Nacionalinio saugumo strategija, *Valstybės žinios*, Nr. 56-2233.
4. Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pareiškimas „Dėl Lietuvos narystės NATO“. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys*. Respublikos Prezidento dekretai, Vilnius, 1994, t. 3(9), p. 549-550.
5. Nacionalinio saugumo strategija, *Valstybės žinios*, Nr. 56-2233.
6. Estijos, Latvijos, Lietuvos Liaudies judėjimų, susivienijusių į organizacijas – Esstimaa Rehvarinne, Tautas Fronte, Sąjūdis, atstovai surengė savitarpio politines konsultacijas, po to pasirašė susitarimą „Dėl bendrų tikslų ir bendradarbiavimo ketinimų“. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo. 1989 05 14, *Lietuvos valstybės naujasis archyvas* (toliau – *LVNA*), f. 5, ap. 1, b. 473, l. 12.
7. Коммюнике заседания Балтийского Совета от 24 марта 1990 г. в городе Вильнюс, *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas* (toliau – *LRSA*), f. 2, ap. 10, b. 1, l. 1.
8. Заявление Балтийского Совета (Вильнюс, 24 марта 1990 г.), *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 1, l. 1-2.
9. Lietuvos, Latvijos ir Estijos AT Pirmininkų V. Landsbergio, A. Gorbunovo ir A. Riutelio pasirašyta deklaraciją „Dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo“ 1990 05 12, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius, 1991, t. 1, p. 374.
10. Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas 1994 08 31, *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys*. Respublikos Prezidento dokumentai. Konstitucinio teismo nutarimai, Vilnius, 1995, t. 4(10), p. 861-862.
11. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos Aukščiausiųjų Tarybų delegacijų pasitarimo nutarimas įkurti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos Tarpparlamentinę Asamblėją (Baltijos Asamblėją), Talinas, 1991 m. lapkričio 8 d. Estijos Respublikos vardu pasirašė Marju Lauristin, Latvijos Respublikos vardu – Maris Budovskis, Lietuvos Respublikos vardu – Bronius Kuzmickas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 3, l. 1.

12. Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos Tarp-parlamentinės Asamblėjos nuostatai (Talinas, 1991 m. lapkričio 8 d.), *LRSA*, F. 2, ap. 10, b. 3, l. 4-5.
13. BA rezoliucija „Dėl Baltijos Tarybos“, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=87507&Condition2=>
14. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 11-235.
15. Sutartis „Dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-420.
16. Melnikas B. Transformacijos, Vilnius, 2002, p. 645-648.
17. Nacionalinio saugumo strategija, *Valstybės žinios*, Nr. 56-2233.
18. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. 1996 m. gruodžio 19 d. Nr. VIII-49. Aktuali redakcija nuo 2004 02 19, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=228593&Condition2=>
19. Ten pat.
20. Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas „Dėl 2005-2008 metų gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo“, *Krašto apsauga*. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, Nr. 6(56) 2004 03 29 – 2004 04 13, p. 16-17.
21. Baltijos šalys galvoja apie bendrus karinius junginius, *Krašto apsauga*. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, Nr. 9(37) 2003 05 20 – 2003 06 09, p. 16-17.

THE ROLE OF COOPERATION BETWEEN LITHUANIA, LATVIA AND ESTONIA IN THE ENFORCEMENT OF NATIONAL SECURITY

Summary

The restoration of the independence of Lithuania, Latvia and Estonia made it possible to resume cooperation between these states. As soon as the independence of the Baltic States was restored, problems related to maintaining of their independence, national security and its establishment arose. Therefore, in Lithuania, as in other Baltic States, the system of national security has been developed as part of the European common security and trans-Atlantic defense systems. Unlike all other European countries, the Baltic States are rather developing anew than reforming their defense systems. For this reason, the cooperation of neighboring countries in the areas of security and defense has become of particular importance.

In 1990, the Council of the Baltic States was established. It functioned until 1994 and was very beneficial in the period of the restoration of independence for the political integration of the three Baltic States and for the formation of their common position and creation of the image of the three Baltic States as a unanimous political entity. Resolute activity of the Inter-Parliamentary Baltic Assembly (BA) (founded in 1991) for the independence of the three Baltic States and its establishment was and still remains to be the key objective and the most important direction of action. The BA places emphasis on the coordination of foreign and security policy of the Baltic States, demonstrates common position of the three States and formulates common objectives in foreign and security policy. The attention of the BA focuses on the Baltic States joining the European Union and NATO.

Summit meetings of the Presidents of the three Baltic countries is a consultative and co-coordinative presidential institution within the context of Estonia, Latvia, and Lithuania, maintaining the development of closer co-operative relationships between Baltic states, co-ordination of security and foreign policy strategies, as well as other issue relevant to tripartite relationships.

Thus, Baltic States successfully cooperated in the pursuit of independence, and to EU and NATO membership, and despite some signs of competitiveness that have emerged in a course of time, they have virtually succeeded in maintaining their solidarity.

Trilateral cooperation between the Baltic States is maintained via the BA and the Baltic Ministers Council. The Baltic States, supported by foreign countries, actively implement trilateral cooperation projects (BALTBAT, BALTNET, BALTRON, BALTDEFCOL, etc.), arrange trilateral military trainings and exercises, coordinate participation in multinational military trainings and exercises and put their efforts together to meet the requirements of interoperability with NATO forces; also, they hold consultations on security and defense policy, execute military training and make exchange of information. This cooperation is aimed at enhancing the security of the region, forming interoperable armies and peacekeeping forces, coordinating airspace and sea surveillance and communications and information

systems, carrying out effective exchange of information, joining efforts to find ways to solve problems which often are very similar. This is and will be a significant factor in strengthening security in the region integrating into Western security and defense systems.

The Baltic region as a whole as well as each individual country enjoys security relations with important partners beyond the boundaries of the region. These relations demonstrate that Baltic Sea region is not an isolated, economically independent and balanced security system but belong to one of the wider regional subsystems of European and trans-Atlantic security network. The security policy of the Baltic States is based on the development of good relations with all the states of the Euro-Atlantic system. Lithuania, Latvia and Estonia have created a reliable network of cooperation in regional defense both inside the region and with many other NATO – and partner-countries.

On 29 March 2004, Lithuania together with Bulgaria, Estonia, Latvia Romania, Slovakia, and Slovenia became a full and equal member of the NATO, and on May the 1st the same year, 10 new countries – the Czech Republic, Cyprus, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, and Slovenia joined the EU. NATO and EU membership will no doubt ensure Lithuania, Latvia and Estonia unprecedented military, political and economic level of security.

Cooperation between Lithuania, Latvia and Estonia in defense and military areas is an important instrument for their security, foreign and defense policies. This kind of cooperation greatly adds to the aspiration of the three Baltic States to integrate into Western security institutions. It helps reinforce the defensive potential of the Armed Forces of the Baltic States, ensure operability with NATO and meet the standards and requirements of this organization. It also guarantees their active contribution to international operations and aids in seeking openness and confidence between states in the area of defense and security.

VARGUOMENĖS SLUOKSNIO SOCIALINĖS PROBLEMOS

Anelė Vosyliūtė

*Socialinių tyrimų institutas,
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Vilnius, Lietuva*

Abstract.

Using the concept of stratification the author analyses the features of the social being of the poor (111vagabonds) in the big towns of Lithuania. In the research some approaches are outlined: interpretation, phenomenological, the concepts of subjectivity and alienation. The author concentrates on the main aspects of the way of life of the poor people, their past occupation and changing roles. The investigation of marginal groups includes their relations with society, the features of vagabonds subculture.

Įvadas

Remdamasi stratifikacijos koncepcija, išskiriančia postsocialistinėje visuomenėje įvairius socialinius sluoksnius, straipsnio autorė siekia atskleisti vieno iš jų – šiuolaikinių skurstančiųjų, vargetų būvį – jų gyvenimo sąlygas, sąmonės nuostatas (taikomos egzistencinės sociologijos sąvokos). Ne vieno tyrinėtojo nuomone (pvz., D. Bertaux, [2: 36]), gyvenimo istorijų metodas leidžia studijuoti socialinius reiškinius, nes šiose istorijose yra sukaupta žmonių gyvenimo patirtis, įvairūs susidūrimo su tikrove įvykiai, tuo būdu subjektui pripažįstama kompetencija, jam suteikiamas balsas. Kai kurios problemos buvo tirtos fenomenologiniu metodu, kai užmezgus glaudų kontaktą su apklausiamuoju asmeniu, jo/jos ir tyrinėtojos išvalgomis buvo atkurtas jo/jos patyrimas, dabartinės gyvensenos ir pojūčių turinys. R. Stankevičienė įrodė šio analizės būdo veiksmingumą tyrinėjama kaltės atleidimo patyrimą [17]. Kaip pažymi A. Mickūnas [13], socialiniai mokslai fenomeno tyrimų tradiciją perėmė iš E. Huserlio filosofijos (fenomenas – tai, kas duota patyrimo; skiriami išorinis patyrimas ir vidinis, kai apmąstydami suvokiame savo ir kitų pojūčius, siekius, norus); ypač svarbu suvokti ir išvelgti reiškinio esmę. Tyrinėtojo uždavinys – sužadinti apklausiamojo prisiminimus ir vertinimus apie įvairius jo/jos sąmonės klodus ir orientacijas, požiūrius, subjektyvumą, padėti tarsi „išsivaduoti“ iš vaidmens (šiuo atveju – vargetos), pažvelgti į jį iš pašalies. Sociologinis tyrimas buvo atliktas

taikant įvairius metodus – apklausos (formalūs, uždari, atviri klausimai), palyginamąjį, istorinį; 2003 m. buvo apklausta 111 vargetų iš trijų didžiųjų miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos).

1. Visuomenės marginalizacijos bruožai

Vargo, skurdo ar bėdos patyrimas suvokiamas kaip turintis priežastis, pradžią, savo eigą (aštresnius ar lengvesnius tos eigos momentus). Marginalai (lot. margo – kraštas) – tai vis labiau išryškėjanti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės dalis, siejama su tam tikro gyvenimo būdo bruožais (prasta materialine būkle, socialinėmis bėdomis, reikalingi kitų pagalbos), kelianti susirūpinimą ir net grėsmę kitiems. Jie tapatinami su varginga gyvensena (kukliom būsto sąlygom, menkom pajamom, prastu vartojimu), jiems būdinga ryški socialinė atskirtis nuo vidurinėsios klasės ir elito. Pakraštinė jų padėtis visuomenėje, buvimas skurdžiausių sluoksnyje sukelia socialinėje erdvėje vargo, nevilties, bėdos, o kartais gailesčio jauseną ir vaizdinius. Neturtėliai dažniau linkę nusikalsti, bendruomenėje jie neturi prestižo (prasčiau vertinami ir gerbiami, su jais nenorima bendrauti).

Visuomenė yra susiskaldžiusi, nors ta būklė nėra griežtai aprašyta (kokia struktūra, kokie gyvenimo stiliai egzistuoja). Dar vis neatsakyta į klausimus, kokie įvairių sluoksnių bruožai, kas jiems būdinga ir kaip formuojasi elitas, vidurinis sluoksnis, vargingųjų grupės (kurioms gali būti būdingas ir asocialumas). Vargetos – tai ypatinga, tačiau nesavarankiška, nors dabar nuolatos gyvuojanti, neišnykstanti socialinė grupė su panašiu savo narių pajamų lygmeniu, gyvenimo būdu, kasdienybės kultūra. Svarbus jų gyvensenos bruožas, išskiriantis juos iš kitų socialinių darinių – tai neturėjimas materialinių gėrybių (nuosavybės), prarasta profesinė karjera, dažnai iširusi pirminė šeima. Tai „pralaimėjusieji“, sėkmės aplenkti žmonės; jų gebėjimai apleisti, neugdomi. Marginalai neturi darbo ar namų aplinkos, kurią jie kontroliuotų, darytų jai esminę įtaką. Tai žmonės, kurie neturi ekonominio, kultūrinio, socialinio, simbolinio kapitalo (prestižas, garbė, orumas, statusas).

Marginalumas yra šių žmonių grupės bruožas, dažnai pateikiamas kitų, juos apibūdinant, kartais siejamas su jiems priskiriama etikete. Skurdžiai yra ne tik ekonominė ar socialinė kategorija, bet ir susijusių su tam tikra elgsena žmonių sluoksnis. Egzistuoja įvairios subkultūros, kurias sudaro skirtingų bruožų ir ypatumų marginalai (narkomanai, vagys, skurdžiai, prostitutės, sergantys AIDS ir pan.). Juos apibūdinant, neretai jiems priskiriama bejėgiškumo, nereikšmingumo (tai atsiranda iš nuomonės apie save patį ir kitų atsiliepimų), galimo nusikaltimo, nelaimės, nutolimo nuo kitų, neatsakingumo, kenčiančio atstumtojo, būklės. Šalia marginalų ir kiti visuomenės nariai jaučiasi nelaimingi, nesaugūs, sumažėja jų pasitikėjimas savimi ir pasauliu. Kita vertus, vargšų buvimas, neturto vaizdiniai socialinėje erdvėje gali sureikšminti kitų veiklą, suaktyvinti jų reakciją (sukelti gailesčio, pagalbos jausmus, darbingumą).

Žvelgiant į praeities visuomenotyros, publicistikos, grožinės literatūros darbus, galima rasti nemažai dėmesio varguomenės gyvenimui. Vargo, bėdos patyrimas žmonėms yra būdingas nuo seno; ankstesnėse bendruomenėse (pvz., tradicinio – agrarinio tipo) valstiečiai dažnai kentėjo nuo nederliaus, ligų, senatvėje vienišiams nebuvo jokių socialinių garantijų, išskyrus šeimos ar bendruomenės pagalbą. Industrinio laikotarpio pradžioje daug vargšų susikaupdavo miestų erdvėje, jie kentėjo nuo blogų darbo ir gyvenimo sąlygų. Ir šiais laikais, įsitvirtinant kapitalistiniams santykiams, galimi įvairūs tapimo vargeta būdai, jų socialinio „nusiritimo žemyn“ istorijos: šiuolaikinėje visuomenėje žmonės patiria nuolatinį socialinį, ekonominį, politinį, kultūrinį spaudimą, įtampą, iškyla nemaža įvairių grėsmių ir pavojų (nedarbas, ligos, šeimos iširimasis, turto praradimas, avarijos, artimųjų žūtis). Anot B. Buzan'o, „saugumas nėra absoliutus jokiame individui: nedaugelis gali ilgai mėgautis gyvenimo paprastumu ir nuspėjamumu“ [5:70]. Demokratinėje valstybėje skurdo mažinimas yra siejamas su tinkama socialine politika, visuomenės iniciatyvomis. Į vargingus žmones, kurie pasižymi menkais materialiniais, socialiniais ir kultūriniais ištekliais (rodančiais jų atsilikimą nuo įprasto, kitiems piliečiams būdingo pragyvenimo lygmens), krypta įvairių ekspertų grupių dėmesys – kuriamos skurdo mažinimo strategijos [16]. Tyrinėtojai (pvz., *Poverty in Rural Ireland. A Political Economy Perspective*, 1996 leidinio autoriai) pažymi, jog skurdas yra ne tik ekonominis reiškinyss, bet apima ir socialinius, ideologinius visuomenės bruožus; skurdo apimti žmonės išstumiami iš visuomenės (tampa marginalais). P. Buhr'o nuomone, buvimas neturtėliu reiškia tam tikrą socialinį statusą, kuris susijęs 1) su nustūmimu iš svarbiausių visuomenės gyvenimo tėkmių, 2) su materialinę paramą teikiančių institucijų kontrole [4]. Iškyla klausimas, koku laipsniu varguomenei būdingas asocialus elgesys, kokie būdingiausi skurdžių gyvavimo raiškos bruožai.

Ypač svarbu nustatyti varguolių gyvenimo ypatumus remiantis jų pačių, kaip visuomenės pakraščių atstovų, socioekonominės ir sociokultūrinės veiklos raiškos analize. Nors apie marginalų skaičių galima spręsti iš įvairių kiekybinių parametrų, vis dėlto reikia žinoti jų būsenas, požiūrius į ateitį bei aplinką. Įvairias marginalų sluoksnio socialines problemas įvairiais laikotarpiais analizuoja R. Praspaliauskienė veikale „Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje“ [14]. Apie tai, kaip caro valdžia stengėsi kontroliuoti elgetų elgseną, pažaboti valkatavimą, valdžios bausmių ir visuomenės požiūrius į marginalus (remdamasis M. Foucault'o metodologinėmis nuostatomis) tyrinėjo V. Sirutavičius darbe „Nusikaltimai ir visuomenė XIX a. Lietuvoje“ [15]. Žvelgiant iš demokratinės visuomenės nacionalinio saugumo (tai būklė, kai apsaugojami svarbūs visuomenės, asmenybės, bendrijų interesai) pozicijų, svarbu pabrėžti, kad saugumas susijęs su piliečių, gyventojų kokybiško gyvenimo būdo garantija. Tai reiškia išvengti išorinių ir vidinių grėsmių, apginti žmonių teises, pašalinti veiksnius, trukdančius jų raidai,

garantuoti kiekvieno socialinio sluoksnio klestėjimą ir gyvavimą. Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcijoje [11] pažymima, jog „šiuolaikinė saugumo užtikrinimo strategija turėtų labiausiai remtis vidine tautos jėga ir nuostata, jog kiekvienas Respublikos pilietis yra nacionalinio saugumo dalis ir veikėjas“ [11:134]. Kiekvienas socialinis sluoksnis bei grupė turi dalyvauti gerinant šalies būklę, didinant valstybės galimybes, plėtojant demokratiją. Vidinio saugumo teorijoje pabrėžiama, jog svarbu sukurti „tokį gyvenimo standartą ir tokį kiekvieno žmogaus dalyvavimą visuomenės gyvenime, kuriam esant kiekvienam garantuojamos lygios startinės galimybės. Šios galimybės kaip tik lemia tokią gyventojų kokybę, kai kiekvienas žmogus, kaip išsimokslinusi, kompetentinga ir atsakinga asmenybė, yra pasiruošęs ne pagal įsakymą, o iš vidinės reikmės ginti ne tik save patį, bet ir savo tautą, valstybingumą, teritoriją ir jos išteklius, nepriklausomybę, demokratiją“ [11:134]. Tai yra ir visuomenės idealas, ateities vizija.

2. Varguolių erdvė: būstas ir užsiėmimo vietos

Žvelgiant istoriškai, beturčiai, vargetos dažnai priklausė nuo šeimos, įgimtų bruožų, fizinės sveikatos, nuo nelaimių bendruomenėje – nederliaus, karų, maro ir kt. epidemijų. Kaip visuomenė su jais elgdavosi? Įvairiais būdais. Kartais neturėdavo galių į juos atsižvelgti, padėti ar atsirasdavo labdaringos organizacijos valstybėje – jau nuo XVI a. Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje žinomos prieglaudos, į kurias galėjo patekti invalidai (pvz., minimi aklieji, negalintys judėti), neturintys vaikų, artimųjų, gyvenamosios aplinkos, turto. Tad valstybė stengėsi suvaldyti marginališkumą – turėti žinių ir priemonių, kaip tvarkytis su žmonėmis, kurie galėjo sukelti ir didesnę grėsmę – tai plėšikai, vagys, valkatos. Vargšų šelpimas, nakvynės suteikimas nuo seno buvo kilmingųjų sluoksnių, bažnyčios ir religinių bendruomenių rūpestis. Pvz., kai kuriose Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės vietose jau 16–17 a. buvo įkurtos didikų Radvilų ir kitų remiamos prieglaudos, slaugos ligoninės vargšams [4]. Kaip rodo 1792 m. Vilniaus šv. Nikodemo prieglaudos (špitolės) varguolių sąrašas, ten buvo 24 vargetos, iš jų 8 moterys; dauguma invalidų fizine prasme – tai luošiai, neregintys, našliai, našlės ar nevedę, nesusituokę. Pvz., Ieva Chartanavičienė paimta į prieglaudą „įpareigojus gerbiamajai Vilniaus prieglaudų komisijai. 70-ies metų iš Vilniaus vaivadijos, 10 metų kaip vargeta, iki šiol gyveno iš išmaldos, akla, nedarbinga, katalikė, našlė, bevaikė; visus savo daiktus turi su savimi“. Kitas asmuo – Andrius Maslauskas, paimtas į prieglaudą „įpareigojus gerbiamajai Vilniaus prieglaudų komisijai. 30-ties metų iš Vilniaus, 10 metų kaip vargeta. Iki šiol gyveno iš išmaldos, katalikas, aklas, nedarbingas, nevedęs. Visus daiktus turi su savimi“ [10: 511]. Matome, kad paskyrimas į prieglaudą rodo tam tikros socialinės tvarkos, socialinės apsaugos buvimą, taigi visuomenės tvirtumą Lietuvoje; visuomenė čia diferencijuota – vieni gyvybingi, kuriantys materialines gėrybes, ir silpnie-

ji, reikalingi pagalbos. Tad marginaliniai sluoksniai buvo vienaip ar kitaip tvarkomi, kontroliuojami, kai kurie buvo tapatinami su grėsme valstybei – juos buvo bandoma sužiūrėti, atskirti, globoti, pakeisti.

Skurdumo vaizdiniai istoriškai kinta, tačiau ir kartoja. Štai XX a. pradžioje Vilniuje, šalia kitų luomų yra ir visiškų bėdžių, nuskurdusių, valkataujančių. Spaudoje aprašomos vargingos ir kraupios pakeleivių, vargšų nakvynių vietos: „Vasarą, kai čia atvyksta ypač daug maldininkų iš kaimo, tose naktinėse prieglaudose – tamsiuose pusrūsiuose nuolat susigrūda daug vyrų ir moterų; čia purvini gultai, ant jų permirkę skudurai, kur knibžda gyviai... Moterų skyrius atrodo dar prasčiau, dar ankštesnis ir tvankesnis, nešvaresnis [negu vyrų]. Visi kampai užimti. Seni, išvargę, biau rūš veidai, patalpa kaip pragariškas urvas. O juk dabar vasara, daugelis benamių naktis praleidžia gryname ore, priemiesčių kalvų brūzgynuose“ [3]. Nors apžvalginkinkai miesto valdžią skatina įrengti tvarkingesnes patalpas pavargėliams (kaip pavyzdį nurodydami Maskvą ir Peterburgą), tačiau tai tik ateities vizija. Tuo tarpu nuskurdimo paslėpti neįmanoma; vargas kaupiasi ir slepiasi prieglaudų rūsiuose ir landynėse kaip moterų ir vyrų sulaužytų gyvenimų ir išstūmimo iš visuomenės kaip „kitokių“ pasėkmė. Tai žmogaus galių žlugimas, silpniesniojo įveikimas.

Būstas yra vienas iš svarbiausių žmogaus poreikių, jo įrengimo kokybė atspindi priklausymą vienai ar kitai socialinei klasei. Mūsų tiriamieji marginalai – tai socialinį statusą ir materialinį apsirūpinimą dėl bedarbystės praradę asmenys; jų šeimos iširusios (daugiausiai jie išstumti iš šeimos, buto dėl moralinių normų pažeidimo, kartais apgauti). Butas, namas apsaugo žmogų nuo gamtos negandų, leidžia plėtoti jo savastį, tad daugumai būsto neturėjimas yra bene svarbiausia bėda: trečdalis mūsų respondentų nakvoja, kur papuola, kas penktas gyvena savo bute, name, 8 proc. – glaudžiasi pas pažįstamus, 6 proc. – nakvynės namuose, kiti – tvarkosi įvairiai. Visuomenei jie yra nepriimtini iš dalies dėl to, jog atrodo netvarkingi, apšepę, apsirengę nešvariais drabužiais, nesiprausę.

Vietovės, miesto erdvės yra nuolat socialiai konstruojamos pagal kickvieno meto visuomenės poreikius, ideologines ir kultūrines normas. Nepriklausomybės metais atsirado ne vienas turtingųjų gyvenamasis kvartalas, tačiau ir mažiau pastebimos vargetų vietos – nakvynių žymės – vasarą prie upių, netgi po balkonais, miškeluose, nakvynės namuose, žiemą – neapgyvendintuose sandėliukuose, šildymo vietose, rūsiuose. Taigi jie yra neap rūpinti, kenčia dėl benamiškumo; kita vertus – yra arčiau gamtos, klajokliškas siejasi tad ir su tų erdvių įvertinimu, panaudojimu. Respondentas Stasys K. pasakoja: „Vasarą miegam kopose prie jūros, rudenį cinu nakvoti į mišką, pasitiesiu celofaninį maišą, du sluoksnius kartono (iš bananinių dėžių), apsikloju striuke. Būna visokių nutikimų – vasarą miegojau prie kavinės krėmuose, tai priėję jaunuoliai sudaužė galvą, reikėjo ligoninėj susiūti. Vienas mano 43 metų draugas budėjo prie kavinės „Storuliukas“ (savininkai mokėjo po 10 Lt už naktį), tai nuo streso (miego davo tik po kelias valandas), nuolatinių išgėrimų (o be šnapso – šalta, tad būtina,

iš mūsų be alkoholio nieks neištempia) nesceniai mirė. Perkam „laške“ samogoną po 10 Lt už litrą, aš geriu ir alų (mėgstu ir pieną)“. Nakvynės reikalai kiekvienam vargetai ypač opūs; tai atskleidžia ir kito respondento istorija. 67 metų Volodia B. kartu su Dusia N. (antroji žmona) jau 17 metų „kankinasi kartu“; kadais jis dirbo elektriku, vairuotoju, ėjo į jūrą. Jaučiasi rusu provoslavų, nueina į bažnyčią, dažnai į liuteronų, kur gauna pietų. Dėl savo likimo nieko nekaltina, yra ramus, nuolaidus, nesijaučia pažemintas. Turėjo butą, bet įsiskolino, reikėjo perrašyti kitiems. Kartu su drauge kasdien rausiasi konteineriuose; abiejų piniginės pajamos (pensijos, lėšos už parduotus rastus daiktus) sudaro per mėnesį apie 300 Lt. Nakvoja sandėliuke ir kitose vietose, prie šalčio jau priprato. Draugai jo neatsisakė, jį pamaitina, jis pas juos užėina, pažiūri TV, kartais nusiprausia. Vasarą jį ir Dusią draugai mašina nusiveža grybauti, uogauti.

37 m. Žanas nakvoja lauke, krūmuose (konteineryje rado pripučiamą čiužinį, šiltnaminę plastikos plėvelę, susiklijavo, nors lyjant ir užbėga vandens, bet neperšlampa, jis sako – ne cukrinis, neištirps), turi keptuvę ir katilą. Susikuria laužą, išsiverda sriubos dviem dienoms. Kartais nakvoja garaže ar pas draugus, žiemą (kai žvejoja Pervalkoj) miega net ant sniego.

Pasitelkę metodologinę prielaidą, kad literatūros kūrinys atspindi visuomenės sąmonės klodus, teikia informaciją apie aprašomą tikrovę, iškelia jai būdingas problemas, pasiremsime E. Malūko romane „Šiukšlyno žmonės“ [12] pateiktais vaizdiniais, kūrinyje atskleistomis marginalų gyvenimo įžvalgomis, jų elgesio interpretacijomis. Galime teigti, jog rašytojui (kaip ir šio sociologinio darbo autorei), svarbu „sugauti“ egzistencines vargetų gyvenimo ir būties problemas, kurias galima aprašyti tokiomis kritinių situacijų tipo sąvokomis, kaip nerimas, baimė, nesaugumas, pažeidžiamumas, nežinia. Aprašydamas šiukšliautojų veiklos ir gyvenimo sąlygas, jis atskleidžia jų neįprastumą: štai iš čia pat rastų daiktų sukurtas būstas rodo valkatų pastangų veiksmingumą, jų sugebėjimą pasirūpinti savimi, įsibrauti į duotas aplinkybes. E. Malūko herojus taip įsikuria: „O šiukšlyno pakrašty stūksojo niekuo neišsiskirianti, iš dėžių sukalta, velėnomis, skudurais apkaišyta lūšna. Surūdijusios skardos stogą storai dengė įvairiausi puodai, vielos ritiniai, vaikiški dviratukai, mašinytės ir dar kitoks šlamštą. Iš kamino rūko dūmai.“ [12: 9]

Kitas jo romano veikėjas – vaikinys vienu metu gyvena Vilniaus senamiestyje taip pat nestandartiškai: „Susinešęs iš šiukšlynų kelis paplyšusius vatinus čiužinius, kelis apklotus, sustūmęs dėžes, apdėjęs lentgaliais, sutvirtinęs viela, pasidarė valkatos guolį. Įsitaisęs guolyje pro apleisto namo lentomis užkalto lango plyšius [jis] ištisomis valandomis stebėdavo mašinas, einančius žmones, gatvės prekiautojus“ [12: 48] Buvimas tokiam būste sukelia daug įvairių pojūčių, ypač susijusių su baimė, nepatogumų iškentėjimu, nemaloniais išgyvenimais: „lyjant... varvėjo vanduo, o nuo vėjo daužėsi užkaltų langų lentgaliai“, „buvo nepaprastai šalta“, „girdėdavo bėginėjančias žiurkes“ [12:48]. Toks gyve-

nimo būdas formuoja neprisirišimą, pasiklovimą savo atsparumu, nepasimeti-
mą, išcitiš suradimą, tai ribinės situacijos modelis. Atsidūręs apleistose vieto-
se, herojus jaučiasi vienišas, tačiau savotiškas tų erdvių valdovas, galintis kontro-
liuoti ir stebėti aplinką, pats būdamas nematomas. Jis jaučiasi laisvas, nesusais-
tytas įsipareigojimų, nuobodžios kasdienybės rutinos, netapęs nepagrįstų porei-
kių vergu. Tačiau vis tiek šie žmonės nesijaučia laimingi, o lieka visuomenės
atstumtieji, „kitokie“; E. Malūko herojus susiduria su turtingųjų pasauliu, lygina
jį ir savo būklę: „Slankiodamas Vilniaus gatvėmis, tarsi susirgęs stebėdavo,
sekirodavo prabangiai apsirengusius žmones. Prisišliejęs prie sienos tarpuvartėje
valandų valandas pralaukdavo, žiūrėdamas kas į „Stiklių“ restoraną įeina ir kaip
išeina... Kaip įeina žinodami, kad teks brangiai mokėti už valgį ir dar brangiau
už gėrimą. Kodėl tokie nerūpestingi veidai?... Kokio pasaulio jie vaikai?“ [12:49]

Nakvynės namai nevisada patenkina vargetas, nes jie nesugeba laikytis
ten nustatytos tvarkos (išgėrinėja, laiku nepareina nakvoti). Be to, ten nuolatos
trūksta vietų. Neįžeidžianti skurdžių orumo yra Karito, visuomeninių fondų
teikiama labdara.

Vargetos aplenkia miestų fasadines vietas (nors Klaipėdoj vasarą būna ir pajū-
ryje, paplūdimiuose), mažiau naudojami kultūros, pramogų oficialiomis vietomis, o
daugiau – viešomis, pvz., per miesto šventes, miesto įvykius tiesiog išlenda į paviršių.
Kai kurių viešųjų vietų (prie barų, alinių, turgų) lankymas yra dažnesnis, jie ten susiti-
kinėja, telkiasi, būriuojasi. Kai kurių vietų (ypač oficialių, prestižinių įstaigų) darbuo-
tojai ir lankytojai dažnai būna nepatenkinti, jei varguoliai įpranta burtis šalia, nes
kenkia tų įstaigų prestižui. Vargetos – tai žmonės, kurie gali pretenduoti ne į fasadines
erdves, o į užkulisius, į įėjimą per vidinį kiemą, kuris dažnai yra apleistas, neišryškin-
tas. Tad jų tapatumas siejasi su apleistumu, netvarka, nors kartais tai sutampa su ro-
mantiniu žvilgsniu. Šiuo atveju sutvarkymą tapatiname su užbaigtumu, lūkesčių išsi-
pildymu. Bastymasis dažnai yra laiko užpildymas, smalsumo patenkinimas. Tai tam
tikras ankstesnių, ne tokių racionalių visuomenių esmę atitinkantis bruožas.

Iš mūsų apklaustų 111 didžiųjų Lietuvos miestų gyventojų (tarp jų – 67,6
proc. vyrų, 32,4 proc. – moterų) beveik pusė kasdien „eina po konteinerius“,
rausiasi ten, ieškodami maisto, tinkamų pardavimui daiktų. Kai kurie vargetos
ieško darbo (dažniausiai ir randa – padienio), lankosi labdaros valgyklose.

Jų nuosavybė gana menka: 2 proc. (2 žmonės) turėjo žemės, 10 proc. –
savo būstą, 4,5 proc. – įvairių daiktų, sakėsi nieko gero neturį – 66 proc. Kas
penktas iš apklaustųjų buvo nebaigęs vidurinio mokslo, 44 proc. – vidurinio,
23,4 proc. – proftechninio ar specialaus, o 10 proc. (kas dešimtas) – aukštojo ar
nebaigto aukštojo išsimokslinimo.

Nepriklausomybės metais keitėsi varguolių užsiėmimų turinys, jų veik-
los vietos. Ankstesniais metais ypač patrauklūs (uždarbio prasme) buvo įvairio-
se Lietuvos vietose susikūrę sąvartynai, kur suveždavo daug nereikalingų daiktų
iš bankrutuojančių įmonių, atliekų iš miestiečių butų. Apie tai vaizdžiai rašo E.

Malūkas: „Kariotiškių šiukšlynas – lyg savotiškas nedidelis miestas. Vienur kalnai šviežių šiukšlių, o kitur lygi kaip stalas, šviežiai supilta, išlyginta žemė... Čia, kaip mieste, yra savi rajonai, daugiau ir mažiau lankomos vietos ir didžiulis neva bendras plotas. Visiems.“ [12:6] Atsiranda nemaža varguolių, kurie čia įsitaiso, susikuria „darbo“ vietą, įvaldo šio užsiėmimo įgūdžius: „Nuo ankstyvo ryto... iš visų pašalių ėmė rinktis šiukšliautojai... laukė pirmųjų šiukšlių mašinų... Pasišventę elgetos kaip archeologai rausė giliausias duobes iki perpuvusio dugno ir rinko, ir rinko be galo be krašto varinės vielos atraizas, lakštus, senus variklius, nerūdijančio plieno dirbinius ir bronzinius daiktus... Paprasti rausikai uždirbdavo daugiausia. Apsikarstę lyg kokiais ginklais specialiais trumpakočiais kastuvais, kirstukais, pešikliais, jie, krūvomis susimetę, išdidžiai eidavo po darbo pro visus net nesidairydami. Rodėsi, nei jų drabužiai smarvės negeria, nei patys dvoke nedūsta. Darbas yra darbas.“ [12:8]

Informacija apie galimą pragyvenimo šaltinį plito, tad gausėjant bedarbių skaičiui, anot E. Malūko, „nauja banga elgetų plūstelėjo į šiukšlynus. Jau ne pavieniai šiukšliautojai, o gerokai per šimtą kapliais apsiginklavusių vargšų kapstėsi ieškodami pragyvenimo šaltinio. Užvirė įnirtinga kova tarp senbuvių ir atėjūnų. Tai vienur, tai kitur užvirusios dėl mažmožio muštynės tapo normaliu reiškiniu.“ [12:27] Atėjūnai – „jauni, stiprūs, karšti, menko intelekto, jie stebėtinai greitai susivienijo ir negailestingai stūmė senbuvius į pakraščius, atiminėjo drabužius ir duoną. Atėjūnų namuose... laukė taip pat niekur nedirbančios žmonos ir alkani vaikai.“ [12:27–28] „Šiukšliautojų padėtis suprastėjo, jų gyvenimas keitėsi – atėjo laikas, kai jie „šiukšlėse nebeaptikdavo juodojo metalo. Nė vieno tinkamo parduoti gelžgalio... Kai kuriems tai reiškė visišką badą.“ [12:22] Tad vargetų, susijusių su šiukšlynų knisimu, gyvenime galime išskirti kelis etapus, priklausomai nuo šiukšlių turinio pokyčių.

Mūsų tyrime ypatingą reikšmę skurdžių sluoksniui turėjo miestų erdvėje išsidėstę šiukšlių konteineriai, kurie atsirado prieš 6–7 metus ir pasidarė reikšmingomis beturčiams vietomis. Štai respondentė Virginija S. jau 10 metų gyvena Klaipėdoje. Jai 48 m., baigė vidurinę, Vilniaus prekybos technikumą. Dukteriai ištekėjus, paliko jai butą, paauglys sūnus – vaikų kaimelyje prie Klaipėdos. Dirbo Vilniuje, po to virėja Sibire, nepriklausomybės metais įkūrė savo firmą, per sieną vežė nelegaliai kalmarus, įkliuvo, bankrutavo. Už baudas ir skolas pardavė antrą butą, gyvena su draugu sandėliuke. Renka daiktus iš konteinerių (per dieną apeina savo teritoriją kelis kartus), kartais ubagauja prie bažnyčios.

3. Vargetų savivoka

Tapatybė kinta, praradus vienus vaidmenis, atsiskiriant nuo vienokio gyvenimo būdo, prisiimant kitus vaidmenis ir kitokią gyvenseną. Daugelis iš apklaustųjų suvokia savo būklę – save tapatina su vargšišku, skurdumu (30 proc.), prisiskiria valkatoms, „bomžoms“, girtuokliams. Tapatumas atsiranda

palaipsniui – kai ta žmogaus būscna ilgalaikė, kartojasi (pvz., ilgai neturima darbo, būsto, nuolat išgėrinėjama); tą pripažįsta jie patys, patvirtina ir aplinkiniai. Tyrimė aiškinomės, kaip, marginalų nuomone, aplinkiniai į juos žiūri: penktadaliui respondentų atrodė, jog kiti juos vertina normaliai, draugiškai, palankiai, ketvirtadalis respondentų pažymėjo, jog aplinkiniai žmonės juos smerkia, laiko save aukštesniais, 16 proc. – ir gerai, ir prastai, po dešimtadalį – gailisi, žvelgia kaip į nelaimėlį arba nereaguoja, o kartais kaip valkatų bijo, jų vengia. Daugumos šių vargetų gyvenimas taip pakrypo jiems pasidarius bedarbiais. Apibrėžiantys dabar save bedarbiais ankstesniais metais respondentai buvo vienos ar kitos profesijos atstovai. Išaiškėjo, kad bedarbystė jiems prasidėjo daugiausiai perorganizavus gamybą, žlugus įmonėms, ūkiams: „Išėjau iš darbo, nes mažai mokėjo (100–200 Lt)“, „įmonė bankrutavo“, „dėl etatų mažinimo“, „buvau kelis kartus teistas, tad darbą sunku rasti“. Beveik ketvirtadalis iš jų nedirba jau 10–13 metų, tiek pat apklaustųjų – 3–8 metus, 18 proc. bedarbiais yra tik nuo kelių mėnesių iki dviejų metų. Prieš bedarbystę 26 proc. respondentų buvo statybininkai, suvirintojai, frezuotojai ir kitokie kvalifikuoti darbininkai, 18 proc. – nekvalifikuoti darbininkai, 17 proc. – tarnautojai ir kitokio tipo specialistai su specialiuoju ir aukštuoju išsimokslinimu, 12 proc. – prekybininkai, aptarnavimo srities darbuotojai ir pan. „Fabriko tvarka“ (anot V. Kavolio [11: 196], susijusi su veiksmingumo didinimu), sovietiniu laikotarpiu buvo svarbiausias jų gyvensenos (taip pat gyvenimo ritmo) veiksnys. Aptardami šiuolaikinę savo būklę, respondentai dažnai pabrėžia tapimą bedarbiu kaip svarbiausią lūžį, nesėkmės pradžia. Tada prasidėjo jų asmenybės griūtis – nesutarimai šeimoje, prastas savęs vertinimas, reputacijos ir orumo pažeidimas. Žanas B. pasakoja: „Prasidėjo pertvarka, tapau bedarbis, dar nervinausi dėl sūnaus, nes žmona „susinešė“ su kitu, o tas vaiką primušė. Jos butas buvo, teko išeiti.“ Istorinis metas, valdžios pokyčiai visad yra vienoks ar kitoks iššūkis žmonių identitetams; socialinio gyvenimo uždarumas ar atvirumas, kultūros stabilumas gali paveikti tapatumo primetimą ar pasirenkamumą. Buvimas bedarbiais suformavo su šia būscna susijusias skurdžių nuostatos, požiūrius, elgseną (dažnai tai laukimas, neapibrėžtumas, neskubotumas: „esu užsiregistravusi biržoj“, „tai dirbu, tai nedirbu“, „nuolat vaikštau, klausinėju darbo“, „gyvenimas pagerės, kai sukursiu naują šeimą“ ir pan.). Jų mintys apie ateitį skirtingos: tai ir pasitikėjimas savimi („esu reikalingas, padedu mamai prižiūrėti ūkį ir talkinu kitiems prie darbų“, „verta gyventi dėl vaikų“, „reikia gyventi, tikėti ateitimi“), pasikliovimas likimu („gyvenu, nes atėjau į šį pasaulį ir gyvas į žemę nelįsi“, „kaip bus, taip, atsiduodu likimui“), nusivylimas („sąlygos neleidžia įsikabinti, neįsivaizduoju ateities“, „nusivylęs, nes praradau būstą, nėra darbo“, „nesitikiu nieko išvis; jau toks mardas pas darbdavius, pagalba šeimoje (tvarkant ūkį), tiesiog pasidavimas likimui, atsitiktinumui, valkatavimo praktika. Pasitikėjimas aplinka, ypač rėmima-

sis tokio pat likimo draugais, išgelbsti juos iš dvasinės ir materialinės būklės. Asmens tapatumas, pakitus jo darbo ir būsto padėčiai, patekus krizinėn būklėn, konstruojamas naujai. Svarbi jo „aš“ vaizdo dalis susijusi su naujų savo bruožų iškelimu, naujų vaidmenų ieškojimu. Naujo savęs įsisaugojimas reiškia ir sprendimų su kuo sutapti, į ką orientuotis, kurias savo asmenybės puses ugdyti, priėmimu. Algimantas V. pasakoja: „Esu klajūnas jau 40 metų. Mama gyveno skurdžiai, tad vaikystė prabėgo gatvėje. Už smulkius chuliganiškus veiksmus vis pakliūdavau į kalėjimą. Prie sovietų valkatauti buvo lengviau, buvau jaunas, viskas buvo paprasta. Dirbdavau atsitiktinius darbus, maistas buvo pigus – už du tuščius alaus butelius galėjai nusipirkti „livernos“ dešros. Jaunas būdamas nuskriaustu nesijaučiau. Valkatos gyvenimas sunkus, bet įdomus. Mes patiriame daugiau negu turtin-gicji, jie nesuspranta gyvenimo, ir Dievui gal valkata daugiau reikalingas.“

Iš apklaustųjų marginalų (skurdžių) po vieną gyveno 52 proc., su žmona/vyru ar sugyventiniu – 26 proc., su giminaičiais – 16 proc. (Tautybės požiūriu į apklausą pakliuvo 71 proc. lietuvių, 17 proc. – rusų, 8 proc. – lenkų.) Daug iš varguolių tarpo dažnai palieka vieniši, atskirti, atstumti, jie būna persmelkti nesaugaus buvimo išgyvenimų, arti nebūties. Tai artima egzistencializmo klasiko A. Camus teiginiui, jog esti būklių, kai „nebeverta vargti“, taigi yra „tik viena tikrai rimta filosofinė problema – savižudybė“ [6: 123]. Kai kurie mūsų respondentai irgi yra buvę arti smurto prieš save ar artimuosius suvokimo. Iš respektabilios šeimos 52 m. Oskaras D. piktai ir nusivylęs pasakoja: „Žmona mane išdavė, susidėjo su kitu. Kai tėvas (buvęs locmanas) mirė, motina butą išsikeitė, išvyko į Kauną. Aš likau gatvėje, neturiu darbo, draugai nuperka maisto. Norėjau žudyti, o motiną tiesiog papjauti.“

Viena iš svarbiausių vargetų vyrų benamystės priežasčių – pirmosios santuokos iširimas, būtinumas palikti butą žmonos ir vaikų naudai. Pvz., Algimantas V. prarado butą, kai „sėdėjo“ – tada pasirašė skyryboms, o pagal to laiko teisinės normas būstas liko žmonai. Keturiasdešimtmetis Stasys B. liko be nieko: „Turėjau kelis butus, visus praradau, netekau darbo, šeimos. Traukė mergos visą amžių, nors turėjau dvi žmonas, abi paliko mane. Mat jei išeidavau vaikui pirkti pieno pirmadienį, tai grįždavau penktadienį – būdavau pas panas. Antroji žmona – švedė, neapsikentusi išvažiavo į tėvynę su dviem mūsų vaikais. Turiu mamą, seserį, bet su ja nebendrauju – ji neteisėtai pardavė mano butą. O aš taip ją mylėjau. Nakvoju tai nakvynės namuose, tai kur nors prisiglaudžiu atsitiktinai“. Tad į bastūnų, skurdžių problemą reikia žvelgti ir iš feminizmo bei maskulinizmo teorijų pozicijų. Visuomenės kultūros nuostatose dar vyrauja vyrų kaip duondavių ir gynėjų (valstybės ir šeimos) mitas, tai formuoja didelę jų atsakomybę, tad dažnai sukelia jų asmenybės destrukciją.

Kai kurie iš jų gyvenime buvo užėmę altruistų poziciją – atidavė butus seserims, išsiskyrę paliko būstą žmonoms su vaikais arba žmona apgavo – grįžęs iš kalėjimo vyras jau buvo išregistruotas ir pan.

Su artimaisiais marginalų santykiai dažnai jau susvetimėję, jaučiama gi-

liai užslėpta širdgėla. Nors turį priekaištų artimiesiems prisipažino tik pusė respondentų (pvz., tėvams kas dešimtas), atviriau išsišnekėjus, išryškėja, jog vargetų bėdos klostėsi jau pirminėje šeimoje, dėl įvairių veiksnių. Štai Stanislovas J. vyriausias šeimoje, mamos butą paliko broliams: „jie jaunesni, neturiu jokių jiems pretenzijų. Dukrą buvau sutikęs, bet neprašiau, kad padėtų ir neprašysiu“. Dalis vargšų bent per šventes susitinka su artimaisiais, o kiti dažnai atsiriboja ir nuo buvusių draugų, ir nuo šeimos narių, stengiasi negalvoti apie prabėgusį gyvenimą. Žanas B. pasakoja: „Aš noriu geriau užbraukti prisiminimus, nes kai atsisėdi, pradedi galvoti, viskas užverda. Išsiliejam tik tarp savųjų vyrų. Nenoriu daug pasakoti, širdyje visam laikui yra akmuo. Jau 12 metų, kai nemačiau sūnaus (nenoriu traumuoti, papasakosiu jam vėliau), žmona alimentų neprašė.“ Pasak Algimanto V., savo dviejų anūkų jis dar nematė, nes kur eis „toks“ – į jį kreivai žiūri, dar gali pasijuokti ar gailėtis. Artumą su aplinkiniais žmonėmis rodo atsakymai į klausimą apie švenčių šventimą; iš atsakiusių (tokių buvo tik 44 proc.), 14,4 proc. tokiomis dienomis būna vieni, 10 proc. glaudžiasi prie bažnyčios, 13,5 proc. būna su šeimos nariais, kiti – su likimo draugais. Kai kurie dėl savo gyvenimo būdo jaučia tam tikrą kaltę: kas trečias (34 proc.) respondentas prisipažino, jog nepajėgia aprūpinti šeimos (ir yra blogas tėvas/motina), kas penktas – išgėrinėja, 5,4 proc. – dažnokai smurtauja, 5,4 proc. yra neatsakingas; kas penktas atsakęs vargeta sau neturėjo jokių priekaištų. Kaip varguoliai suvokia savo gyvenimo rezultatus, pasiekimus? Trečdaliui tai atrodo esą vaikai, šeima, 14 proc. – mokslo baigimas, 8 proc. – jų pasiekimai sporte, 7 proc. – kad ištvėria, 28 proc. mano, kad jokių pasiekimų neturi. Dalis jų negali įrodyti savo pilietiškumo ir asmenybės – gyvenant necivilizuotose sąlygose, dokumentai pavogti arba prapuolę. Dauguma apklaustųjų turi priekaištų valdžiai: 18 proc. pabrėžė, jog nėra darbo, 17 proc. – valdžia neskirianti dėmesio, nepadedanti, 8 proc. – valdžia negera, neteisinga, 6 proc. – per mažos pensijos ir pan.

Dalis apklaustųjų darbo neteko dėl objektyvių priežasčių – 17 proc. dėl etatų mažinimo, tiek pat įstaigai ar įmonei likvidavusis, kiti – dėl subjektyvių: 6 proc. – per mažai ar visai nemokėjo, 10 proc. išėjo į pensiją, 4,5 proc. – dėl amžiaus, 11 proc. – dėl išgėrimo ir pravaikštų, 5,4 proc. – dėl teistumo bei įkalinimo.

Jų dvasinis patyrimas, išgyvenimai, yra kitokio pobūdžio negu buržuazinio tipo, stabilios gyvensenos žmogaus, jiems trūksta tvarkingumo, racionalumo; tai priešprieša sutvarkytam, normuotam, kartais nuobodžiam gyvenimui, kur nėra rizikos. Čia galima įžvelgti kūrybiškumo ir naujų patyrimų šaltinį; tokių alternatyvių gyvensenos būdų sickimas yra būdingas kai kurioms grupėms visame pasaulyje. Buvimas ribinėse situacijose – tai išsiskyrimas su sutuoktiniu, tėvais, vaikais. Daugelio iš jų vaikai yra saugūs – su tvarkingu sutuoktiniu ar seneliais, gauna socialinę pašalpą.

Kas yra bastūnai? Kai kurie – rizikuojantys įspūdžių ieškotojai ir išgyvenimų kolekcionieriai. Kita vertus, valkatos, bastūnai – tai kuklaus, asketiško, drąsaus gyvenimo būdo atstovai, jų patyrimas yra išteklių taupymo pavyzdys. Jie atspindi ar-

chajiškas, nesuvaldytas jėgas, vitališkumą, gali būti ir anarchijos, netvarkos, ir kūrybiškumo šaltiniai. Jų gyvenimo būde išreikštos ir tam tikros laisvės, judrumo, chaoso idėjos, tai žmonės, išsiveržę arba išstumti, nepaklusę racionalumo valdžiai. Jie privirsti kurtis savarankiškai, nes yra „kitokie“, dažnai nepageidaujami. Su aplinka juos sieja beasmeniškasis santykis, nes neaišku, kieno daiktą ar maisto produktą jie pasiima iš konteinerio; tai jau ne privati nuosavybė, o visuomeniška, palikta be savininko. Tarp buvusio savininko, susvetimėjusio su buvusiu savo daiktu ir bastūno yra tam tikras atstumas. Tai palengvina pasisavinimą, nes nereikia dėkoti, prašyti, aiškintis tarpusavyje, parodyti savo asmenybę, t. y. išvengti tokių jausmų kaip gėda, atsiprašymas. Tuo vargetos skiriasi nuo elgetų, kurių santykis su aplinka yra nuoširdesnis, asmeniškėsnis. Nors vargetos sulaukia ir asmeniškų kontaktų: jie džiaugiasi, kai juos sustabdo atsitiktiniai praeiviai, atkreipia dėmesį, vaišina, duoda pinigų ir pan.

Vargšai miesto erdvėje sukuria savo draugiją ir gyvuoja tam tikroje savo bendrijoje, kur yra savos taisyklės, normos, bendravimas ir pagalba. Jie pasiskirsto miesto teritoriją (kur eiti vieniems, o į kuriuos konteinerius eiti kitiems), draudžiama šiukšlių dėžes netvarkingai išrausti, nustatoma tam tikra pirmumo teisė. Jie susidraugauja, atsiranda kartu vaikščiojančių, partnerių poros – vyras su vyru, moteris su vyru. Padeda vieni kitiems (gailisi savųjų) ir sergantiems (ypač neįgaliems, už kuriuos jie jaučiasi stipresni), lengviau dviese organizuoti nakvynę (prie upės, sandėliukuose, rūsiuose įsitaisto po kelis, dalinasi reikalingais daiktais, maistu).

Yra tam tikras tapatumas su erdve – vieša ir privačia; jų bendravimas – neformalus. Retkarčiais jie bendrauja su normaliu, vidutiniu sluoksniu – broliais, seserimis, vaikais, mokslo ar buvusiais darbo draugais. Susitikimas su šiais – tai tarsi viešasis jų pasirodymas, reprezentacija, nors to vengia, nes pažeidžiamas jų orumas. Tam tikrais ženklais, vaizdiniais – besirausiantys konteineriuose, nešvariais drabužiais jie atstovauja vargui, yra nesėkmės, skurdo simboliai. Visuomenė retai žino jų nuomones, pvz., politines nuostatas, nes jie nebalsuoja (yra praradę dokumentus, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos).

Jų privatus gyvenimas yra ir aiškus, paprastas, ir nuslėptas (gyvena rūsiuose, apleistose vietose, patys yra prastos išvaizdos), tad negali išplėsti kontaktų. Dažnai išvarinėjami iš įvairių patalpų: ir konfliktuoja, ir turi paklusti. Prisistatyti vaikams jie vengia, nes nenori padaryti blogo įspūdžio, sutrikdyti vaikus, tad nukelia susitikimus ateičiai. Draugai juos priima, kai, pvz., namuose nėra žmonos, tada jie užcina į butą, susitvarko, nusiprausia. Taigi tam tikra prasme jie stigmatizuoti. Fizinė, psichologinė, socialinė stigmatizacija, įvairios „normaliųjų“ klijuojamos etiketės juos žeidžia, neleidžia būti atviriems, sulaukti iš aplinkos pasitikėjimo. Socialinis pažeistumas mažina socialinių vaidmenų skaičių, tad santykiai riboti.

Galima manyti, kad didžiausia vertybė – plėtoti veiklą, suteikti kam nors buvimą. Iš šių pozicijų vertindami vargetas, matome, kad jų būtis apribota, jie yra atskirti nuo daugelio dalykų, taigi nuo būties pilnatvės. Teigiama tai, kad

vargetoms savaime būdingas saikas, maisto apribojimas, jiems negresia persivalgymas, būsto prabanga. Remiantis T. Akviniečiu, aukščiausias žmogaus tikslas yra laimė, bet tai jis gali pasiekti tik per pažinimą (protinį), ne juslinį. Turtas yra gerų darbų galimybė, bet nėra žmogaus laimės pagrindas, o dažnai tik populiarumo pagrindas. Anot Tomo, neturtas nėra vertybė [1]. Vargetų istorijose mes dažnokai susidūrėme, jog jie buvo nustumti nuo nuosavybės ar patys jos atsisakė. Kita vertus, patys vargetos dažnai yra nesugyvenami, neturi lėšų butui išlaikyti. Anot Tomo, tam tikras turtas yra reikalingas, jis negali būti pakeistas kuria nors kita vertybe. Turtas vertingas ne savaime, bet dėl to, kad sudaro galimybę žmogui gyventi dvasinį gyvenimą. Turtas sudaro sąlygas žmogui veikti tarp kitų žmonių.

Išvados

1. Marginalai – tai vis labiau išryškėjanti visuomenės dalis, siejama su bedarbyste, prasta materialine būkle, benamyste; jų vaizdiniai visuomenėje kelia susirūpinimą.
2. Suvokdami save kaip pažymėtus stigma, vengdami neigiamo vertinimo, vargetos stengiasi riboti bendravimą, užsidaryti savo rate.
3. Sociologai ir kultūrologai turėtų pateikti visuomenei platesnį požiūrį į vargetas (ne tik kaip reikalingus materialinės paramos, tačiau išryškinant ir jų asmenybės bruožus, moralines nuostatas).
4. Tyrinėtojai bei socialiniai darbuotojai, NVO turėtų sukurti išsamesnę informacinę bazę apie pačių vargingiausių sluoksnių sudėtį, jų socialinius parametrus.
5. Socialinės tarnybos turi geriau žinoti vargetų poreikius, ištirti jų patenkinimo galimybes. Atskirti nuo bendruomenių, nesuburti į mažas grupes vargšai gali tapti ne tik neaktyvūs, bet ir priešiški demokratinei pilietinei visuomenei.
6. Varguoliai turėtų būti remiami ne tik materialiai (ypač aprūpinant nakvyne), bet jiems reikėtų teikti ir psichologinės reabilitacijos paslaugas, įtraukti juos į įvairias užimtumo grupes.

Literatūra

1. Bagdanavičius V. Tomo Akviniečio dorovės filosofija. Vilnius: Logos, 1997.
2. Bertaux D. Life stories as documents for ethnosociological research. *Sociological abstracts*. XIVe congres mondial de sociologie. Montreal: Association internationale de sociologie, 1998.
3. B. H. Przytulki noclegowe w Wilnie. Przegląd Wileński, 1912, Nr. 21.
4. Buhr P. Dynamik von Armut. Dauer und Biographische Bedeutung von Sozialhilfebezug. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995.
5. Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė. Vilnius: Eugrimas, 1997.
6. Camus A. Rinktiniai esė. Vilnius: Baltos lankos, 1993.
7. Katsiaouni O., Gorniak J., Lazutka R. Skurdas Lietuvoje. Gebėjimų stiprinimas skurdui kaime mažinti. Vilnius: JTVP, 2000.
8. Kavolis V. Civilizacijų analizė. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
9. Kriegseisen W. Charity or social welfare? Social assistance in the reformed church's community of the Grand Duchy of Lithuania in the 18th century. *Acta Poloniae historica*. Vol. 87, 2003. Warszawa: Wydawnictwo naukowe Semper.
10. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
11. Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos. Sud. V. Bagdonavičius. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1994.
12. Malūkas E. Šiuokšlyno žmonės. Panevėžys: Magilė, 2003.
13. Mickūnas A., D. Stewart. Fenomenologinė filosofija. Vilnius, 1994.
14. Praspaliauskienė R. Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje. Vilnius: Žara, 2000.
15. Sirutavičius V. Nusikaltimai ir visuomenė XIX a. Lietuvoje. Vilnius: Baltos lankos, 1995.
16. Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija. Vilnius: JTVP, 2000.
17. Stankevičienė R. Atleidimo patyrimo fenomenologinė analizė. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 18. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 2003.

The Social Problems of the Poor

Summary

The research of social being of the poor (111 vagabonds) in the big towns of Lithuania reveals that marginality is related with people socio-economical situation (as unemployed), poverty, their feelings and situation of family. Because they are as „others“, they are feeling distinction from the normal society; their self-definition is grounded on their conduct, individual experience as ‚bomža‘, unlucky, miserable, unfortunate. But in the mode of life of marginals the society can see their endeavour to be free, the will to live self-sustaining. Mostly of them are in conflict with society and family members.

Marginals are people who themselves are in some distance; after the social and economic changes of society they are unable to adapt to new social situation. Their social world and individual's self-images are submitted for consideration: they are missing material resources for life, are unemployed and dossers or homeless. In the consciousness of marginals is seated such feeling as learned helplessness; their communication is not intensive, their life is like to isolation. They are living on charity, which (f. e. poorhouses) is characteristic tradition in the country since the year dot. The author reveals the activity of modern vagabonds as food and things collectors from the rubbish heap and dustbins in the town. So the marginals are participating in the creation of the second-hand things and clothing market.

The process of marginalization experienced by the poor, is connected with negative self-evaluation and negative feelings, with meanings of anxiety, shame before the other members of community. In the marginals stories, shame and dissatisfaction are also related with psychological suffering. Research on poor life stories has stressed how feelings of suffering shape their social identity. Shame is linked to ideas of reputation, honour, dignity. The marginalization of the poor is connected with the disharmony in marriage and with drinking.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ В МЕНЯЮЩЕМСЯ ПРОСТРАНСТВЕ БЕЗОПАСНОСТИ

Дмитрий А. Данилов

*Институт Европы Российской академии наук
Москва, Россия*

1. Новая ситуация в сфере безопасности

События 11 сентября стали серьезным фактором продолжающейся дестабилизации международных отношений и их ремилитаризации. Ставшая особенно очевидной неадекватность традиционных институтов и механизмов обеспечения безопасности современным угрозам и вызовам приводит к ослаблению их роли. В этих условиях происходит ренационализация международной и европейской политики. Переоценка приоритетов безопасности и адресатов политики ведет к изменению сложившихся балансов в системе межгосударственных отношений. При этом содержание европейской безопасности все больше определяется внешними факторами и нетрадиционными угрозами, что требует ее соответствующей реструктуризации. Ее важнейшей составляющей является формирование и институционализация отношений партнерства между Западом и Россией.

Эта задача осложняется тем, что она - часть общей проблемы, все более острой, требующей практических решений, которые, тем не менее, пока отнюдь не очерчены: каким образом будут строиться отношения, в том числе институциональные, между интегрирующейся «расширенной Европой» и Востоком континента, прежде всего Россией.

Нарастание нетрадиционных вызовов безопасности заставило начать существенный пересмотр приоритетов безопасности. Очевидно, что, во-первых, в условиях глобализации носителями этих вызовов далеко не обязательно являются государственные субъекты, но объединения, организации, техногенные факторы и даже отдельные «инженеры Гарины» и т.д. Во-вторых, эти усиливающиеся вызовы не сменяют прежние, а ложатся новой тяжестью на старую систему безопасности. Поэтому, в-третьих, необходимо одновременно решать три задачи: а) усилить борьбу с нетрадиционными вызовами, носящими

характер глобальных и преимущественно скрытых угроз; б) снизить до минимума давление традиционных вызовов, связанных с сохранением США и Россией остатков взаимного сдерживания, неизбежного в обозримой перспективе; в) формировать с этой целью принципиально новую систему отношений между Западом и Россией - равноправного сотрудничества на основе совместной выработки и принятия решений.

2. Общие проблемы современной внешней политики России

Выбор будущей долгосрочной модели взаимоотношений Россия – Запад и в целом в системе международной безопасности крайне сложен в ситуации повышающейся нестабильности международных отношений в контексте обостряющихся глобальных вызовов безопасности. Иракский кризис подтвердил, что, несмотря на сближение России и Запада и объединение усилий вокруг борьбы с международным терроризмом, различия в интересах ведущих игроков не только сохраняются, но по некоторым ключевым вопросам обеспечения безопасности даже продолжают усиливаться.

Россия и ряд ее европейских партнеров из ЕС, участвующие в антитеррористической коалиции, так и не смогли убедить США вернуться в русло многосторонних механизмов принятия решений. Администрация Дж. Буша продолжает рассматривать обострившиеся проблемы международной безопасности, в первую очередь, в качестве угрозы национальным интересам США. При таком подходе возможности компромиссов с другими игроками крайне ограничены, поскольку движение им навстречу означает для США отход от защиты собственных интересов. Попытки оппонировать Соединенным Штатам через международные институты, причем не только ООН и СБ, но даже через НАТО, провалились. Более того, они имели прямо противоположный эффект, укрепив убежденность США в верности избранной линии, в преимуществах односторонней стратегии и временных коалиций.

Таким образом, первый круг различий в интересах определяется дилеммой «однополярный мир – многополярный мир». Причем этот водораздел проходит не только по горизонтали – между государствами, но и по вертикали – между различными школами политической мысли.

Следующий круг различий очерчен несовпадением позиций по линии «Старая Европа – Новая Европа», по американской терминологии. «Старая Европа», по мнению американской администрации, не видит новых реалий, новой роли США, не разделяет их методов борьбы с «осью зла». «Новую Европу»

представляют, наряду с Великобританией, страны Центральной Европы, те, кто подписал декларацию в поддержку политики США по вопросу Ирака. Т.е. во многом граница между «двумя Европами» определяется отношением к «полярности» современного мира. Не отрицая лидирующие позиции США в сегодняшнем мире, они приходят к различным политическим выводам. «Старая Европа», исходя из парадигмы многополярности, отстаивает свое право на голос, в том числе в отношениях с единственной супердержавой, и стремится поэтому укрепить роль международных институтов. «Новая Европа», вслед за Великобританией, не только признает лидерство США, но считает крайне важным следовать за лидером. Во-первых, по мнению «новоевропейцев», акцент на многополярности угрожает атлантическому единству. Во-вторых, более прагматично держаться в фарватере за флагманом, чем плыть поперек его курса.

При этом было бы неверно обвинять США в расколе Европы. Скорее Соединенные Штаты эффективно использовали существующие в Европе разногласия, которые составляют третий круг различий в интересах – внутри «старого» ЕС. В условиях отсутствия европейского единства и нараставшего скептического отношения к способности ЕС стать самостоятельным международным игроком давно наметилась тенденция к ренационализации политики безопасности, когда страны-участницы все в большей степени предпочитают (или вынуждены) действовать вне формальных рамок ОВБ/ЕПБО. Поэтому неудивительно, что в ситуации довольно жесткого выбора, в которую США, выдвинув ультиматум Ираку, поставили своих партнеров, ЕС не смог выработать консолидированной позиции.

В результате разделение на «старых» и «новых» означает по существу новое обострение противостояния евроцентристов и атлантистов. Из Иракского кризиса они извлекают абсолютно противоположные уроки. Для первых это очевидное подтверждение европейской импотенции означает кричащую необходимость укрепления европейского единства, общей политики безопасности и обороны. Для вторых, наоборот, европейская слабость и контрастирующая с ней американская мощь доказывают безальтернативность опоры на США. При этом лагерь евроцентристов заметно ослаб, он значительно уже, чем «Старая Европа», оппонировавшая США перед войной в Ираке. Так, на саммите в Брюсселе 29 апреля 2003 г., в рамках которого Бельгия пыталась объединить сторонников активизации ЕПБО и идей европейской обороны, участвовали наряду с ней только Франция, ФРГ и Люксембург. Поскольку они же были наиболее явными противниками

иракской политики США, восприятие их позиции как конкуренции с США и НАТО усилилось, еще более ослабив лагерь евроцентристов.

Эти усилившиеся разногласия оказывают двойственное воздействие на внешнеполитические интересы России. С одной стороны, Россия, объединившись в отстаивании своей принципиальной позиции со «Старой Европой» в лице Франции и Германии, избежала возврата к роли западного оппонента, как, например, в период косовского кризиса. Российский курс на сближение с Западом был сохранен. Но, с другой стороны, возникли серьезные проблемы с реализацией этого курса. Прежде всего, в своих отношениях с США Россия оказалась в ситуации, по сути аналогичной периоду «до 11 сентября». Общность позиции с Францией и ФРГ был воспринят в США не в качестве движения в направлении новой, внеблоковой политики безопасности, а, напротив, как признак формирования некоего антиамериканского политического лагеря. Россия, как и до 11 сентября, столкнулась с проблемой необходимости вновь убеждать США в своей значимости и дееспособности в качестве их партнера. При этом речь идет не только о восстановлении двусторонних отношений. Речь идет и о том, что без этого, опять-таки как до 11 сентября, возможности наращивания российско-европейского сотрудничества будут существенно ограничены. Более того, учитывая крайне болезненное восприятие Соединенными Штатами «антиамериканского» треугольника Париж – Берлин – Москва, можно ожидать в дальнейшем их сдержанного, по меньшей мере, отношения к укреплению политических сотрудничества Россия – ЕС.

Все это ставит перед Россией серьезную задачу – проведение сбалансированной внешней политики, позволяющую, во-первых, избегать поиска альтернативных партнерств и союзов в отношениях с Западом и, во-вторых, рассматривать Россию в качестве карты в межзападных (евро-атлантических) политических отношениях.

В первую очередь, речь идет о восстановлении и поддержании в российской внешней политике *баланса между американским и европейским направлениями*. Как показала ситуация вокруг Ирака, ошибка состояла не в том, что Россия сблизилась с Францией и

Германией, а в том, что это не сопровождалось шагами в сторону США. (Первым шагом могла бы быть принципиальная оценка преступного режима Хуссейна, признание важности реконструкции и стабилизации пост-саддамовского Ирака).

Необходимость другого баланса диктуется расколом внутри Европы. Россия, стремящаяся к стратегическому партнерству с ЕС, не менее чем сама Европа заинтересована в ее единстве и политической значимости. Было бы крайне недальновидно делать ставку на развитие

отношений лишь с одним из политических полюсов в Европе: это неизбежно сужало бы потенциал межгосударственных отношений России в Европе, снижало бы гибкость внешней политики, было бы серьезным препятствием для сотрудничества с ЕС, в котором ряд стран-участниц не проявляли бы достаточной заинтересованности. (Об этом свидетельствуют, например, сложности, возникшие в период председательства в ЕС Франции, отношения с которой у России тогда были довольно натянутые). Обеспечение сбалансированной европейской политики и задача сохранения конструктивных отношений сотрудничества с США выдвигает на первый план задачу поддержания активной линии политического диалога Москва – Лондон.

Наряду с этим, объективно повышается значимость для России центрально-европейского региона, и активизация России на этом направлении характеризует содержание третьего баланса. Необходимость его обеспечения диктуется рядом важных мотивов.

Во-первых, страны ЦВЕ на протяжении 90-х годов были «заброшенным огородом» российской политики. Во многом такое поведение Москвы объясняется тем, что Россия продолжала рассматривать себя глобальной, а не региональной державой. С другой стороны, в прошлое десятилетие существенной составляющей стратегии интеграции стран ЦВЕ в Европу было «бегство» от России. Ситуация, когда ЦВЕ была для России главным образом политическим объектом, но не субъектом, не только сужала ее внешнеполитические и экономические возможности, но и вообще является ненормальной для ближайших региональных соседей.

Во-вторых, события последнего времени и особенно в контексте Ирака («декларация восьми») свидетельствуют, что страны ЦВЕ становятся важным элементом международной политики, и его вес в любом случае требует учета во внешней политике России.

В-третьих, в политическом плане России небезразлично, какой из политических векторов на российском направлении будут усиливать страны ЦВЕ, войдя в ЕС и НАТО.

В-четвертых, вхождение стран ЦВЕ в ЕС, с одной стороны, формирует новую повестку дня в их отношениях с Россией, во-вторых, создает новое поле возможностей для сотрудничества в условиях продолжающейся трансформации в России и адаптации ЦВЕ к рынку и пространству ЕС.

В-пятых, вообще было бы недальновидно не использовать устойчивое стремление к активизации сотрудничества с Россией, которое многие страны ЦВЕ демонстрируют в последнее время.

Четвертый баланс, который отвечает внешнеполитическим

интересам России, должен поддерживаться между межгосударственными связями России с западными партнерами и сотрудничеством с западными институтами, прежде всего ЕС и НАТО. Европейская история заставляет помнить, насколько опасна национализация политики безопасности. Поэтому опора на приоритетных партнеров в Европе не должна стать для России альтернативой политическому сотрудничеству и с ЕС, и с НАТО, конечно с учетом их относительно ограниченных возможностей. Что касается ЕС, то его политическое единство и потенциал, несмотря на переживаемые сегодня сложные времена, будут возрастать. К тому же Россия не может игнорировать тот факт, что европейская и международная безопасность определяется не только и не столько военно-политическими вызовами, и это раскрывает новые перспективы сотрудничества между Россией и Европейским союзом.

Таким образом, для России важно сбалансировать наши отношения с Западной Европой, ЕС в целом и с США, сохраняя курс на поступательное развитие отношений конструктивного партнерства. В Европе важнейшими институциональными адресатами внешней политики России продолжают оставаться НАТО и ЕС, отношения с которыми во многом определяют будущее состояние российско-западных отношений и характер (общеевропейской системы безопасности.

3. Отношения Россия – НАТО

Разворот США в сторону России и курс В. Путина на сближение с Западом позволили преодолеть пост-косовский кризис отношений Россия – НАТО, пойдя по пути их нормализации, а затем и активизации в качестве необходимого шага к новым отношениям партнерства Россия – Запад в целом и в европейской системе безопасности. Особую заинтересованность в этом проявили европейцы, испытывавшие серьезные сложности на российском направлении в условиях почти кризисных отношений между Россией и США/НАТО.

С переходом России и НАТО к сотрудничеству по новой формуле общего Совета 20-ти, учрежденного всего за полгода до Пражского саммита союза (ноябрь, 2002 г.), где было принято решение о следующем круге его расширения, эта проблема была актуализирована. С одной стороны, негативное значение расширения для России снижается – как результат складывающихся новых отношений партнерства Россия – Запад и Россия – НАТО. Москва болсе не ставит свои связи с НАТО в прямую зависимость от политики расширения. С другой стороны, именно новые отношения с НАТО

делают особенно очевидным, что расширение лишается *raison d'être*, Этот процесс теперь является по существу инерцией прошедшего десятилетия, когда страны-кандидаты стремились уйти от России, а Запад - «расширить зону стабильности» (свою).

Теперь ситуация кардинально изменилась: преобладающей тенденцией стало сближение Европы и России, а попытки укрепить зону стабильности до границ СНГ не могут уже быть основой западной политики безопасности. К тому же расширение НАТО за счет откровенно слабых стран – потребителей безопасности делает организацию еще более слабоуправляемой и рыхлой. Превенция инерция явно противоречит новым задачам и отношениям в сфере европейской безопасности. Характерно, что именно новые члены НАТО не были сторонниками создания «Совета 20-ти». Нет уверенности и в том, что принятые во втором раунде страны, будучи особенно заинтересованными в консолидации западных интеграционных структур, станут поддерживать линию на укрепление равноправного партнерства НАТО (Запада) с Россией. Поэтому хотя расширение НАТО становится менее острой проблемой для безопасности России, оно по-прежнему мешает формированию надежной системы европейской безопасности с опорой на равноправное партнерство Запад – Россия.

Если даже допустить, что за счет приема в НАТО большой группы новых членов, включая страны Балтии, Запад рассчитывает окончательно разрубить узел российско-западных противоречий в отношении расширения, эффект может оказаться прямо противоположным. Давление со стороны оставшихся «за бортом» лишь усилится, в число стран-кандидатов могут войти партнеры России по СНГ, в первую очередь Украина, затем Молдавия, не исключено - Беларусь.

Возможны три варианта развития событий. (1) Ситуация, когда вопрос их членства длительное время находился бы в подвешенном состоянии, сама по себе будет создавать дополнительную напряженность в европейской политике. (2) Если их принятие будет, напротив, переведено в практическую плоскость, это будет означать формирование новой европейской организации безопасности, не включающей Россию. Кроме того, в Европе возникнут новые серьезные военно-политические проблемы (примеры – российский Черноморский Флот, режим ДОВСЕ). (3) Если же процесс расширения будет распространен и на Россию, то это означает прекращение существования НАТО в ее современном виде. Во-первых, НАТО стала бы фактически общеевропейской организацией безопасности, обладающей (в отличие от ОБСЕ) сильной военной машиной. Во-вторых, ее дееспособность в этом новом качестве напрямую зависела бы от кардинального

изменения сложившейся в союзе системы принятия решений, планирования и управления, что равносильно созданию принципиально нового института европейской безопасности.

Таким образом, расширение НАТО лишь обостряет проблемы, связанные с ее собственным будущим, отношениями с Россией, с управляемостью европейской системы безопасности, с ее неадекватностью новой международной ситуации и вызовам. Какому из трех указанных вариантов будет отдано предпочтение – остается вопросом не только для России, но и для самой НАТО. Но в любом случае, это тема предметного диалога НАТО (Запад) – Россия, если речь идет о стремлении сторон к реальному объединению усилий в обеспечении европейской и международной безопасности.

Следует перенести акцент в российской политике с негативной оценки расширения, на конструктивное обсуждение и решение возникающих в этой связи проблем (аналогично переговорам ЕС – Россия), сформулировав конкретный круг вопросов для диалога.

России не следует отвергать перспективу ее включения в трансформирующуюся НАТО. Это заставляло бы по-новому взглянуть на процесс расширения как на институциональную трансформацию нынешнего (западного) союза в организацию общеевропейского партнерства, включающую Россию или открытую для нее. Однако пока политически подобная перспектива не определена, расширение будет осложняющим фактором для сотрудничества НАТО – Россия.

России, если она действительно будет ориентироваться на его развитие сотрудничества с НАТО, не безразлична дееспособность партнера. Насколько успешно НАТО в расширенном составе будет справляться с ними и как новая нагрузка скажется на выполнении альянсом его нынешних задач? Насколько дееспособным окажется расширенный Совет Россия – НАТО? Насколько, наконец, расширенная НАТО (без России), будет представлять интерес для стран-основателей? (Американцы явно теряют интерес.) Пессимистические ответы на эти вопросы ограничивают потенциал взаимодействия России с НАТО в ее традиционном виде и требуют выхода на новые институциональные ориентиры, не исключая продвижения НАТО совместно с Россией (Украиной, Беларусью и т.д.) к новому союзу (договору) безопасности.

Вместе с тем, новый Совет Россия – НАТО стал по существу первой попыткой перевода сотрудничества в русло равноправного партнерства, ориентированного на выработку общих позиций, принятие общих решений и, возможно, проведение совместных или скоординированных акций. Поэтому Россия заинтересована в его успехе не только (а может и не столько) с точки зрения развития сотрудничества

с НАТО, но и в качестве опорной площадки для формирования качественно новых отношений с Западом в целом. В этом же направлении эволюционирует и G-8, которая только начинает оправдывать свой «цифровой» формат. Косвенным, с точки зрения собственно безопасности, но принципиально важным для российско-западного сотрудничества в этой сфере является признание России страной с рыночной экономикой США и ЕС, а также процесс присоединения РФ к ВТО. Опорные элементы создаются также и за счет других областей – энергетического и научно-технического сотрудничества.

Учитывая российскую заинтересованность в успешном развитии сотрудничества с НАТО в рамках нового Совета важно:

- Ясно и прагматично воспринимать ограничения, характерные для нового Совета, особенно на первом этапе, т.е. избегать завышенных ожиданий. Одно из наиболее существенных ограничений – отсутствие заинтересованности США. Во-первых, они не заинтересованы в переводе своих отношений с Россией (равно как и с Европой) в рамки каких бы то ни было многосторонних форматов. Во-вторых, заинтересованность США в самой НАТО существенно снижается и сводится преимущественно к обеспечению своей политической роли и лидерства в рамках трансатлантического единства. Поэтому в контактах с США Москве следовало бы акцентировать на важности американской поддержки развития новых отношений с НАТО. В контактах с Европой – подчеркивать, что отношения Россия – НАТО (и Россия – США) являются не альтернативой, а напротив, важнейшим фактором реализации европейского приоритета в российской политике.
- Следует поддержать готовность НАТО осуществлять процесс взаимного обсуждения и согласования решений начиная с более низких институциональных уровней, укрепляя работу нового органа по вертикали. В противном случае решения окажутся труднодостижимыми или слишком общими, недостаточными для перевода их в политическую практику. Вероятен вариант и нового столкновения позиций на высоком политическом уровне Совета, при котором непринятие решения породит новые сомнения и разочарования.
- Политическое сотрудничество в рамках Совета следует укрепить развитием военного сотрудничества, в том числе по линии «военные-военные».

Новые совместные институты должны быть по возможности прозрачными, что является важным условием для развития отношений России с другими партнерами, особенно в СНГ. Россия могла бы: 1) ставить своих партнеров в известность о своих политических намерениях в рамках отношений с НАТО; 2) по соглашению с НАТО проводить брифинги и предоставлять информацию о работе совместных органов; 3) по соглашению с партнерами в СНГ (ОДКБ) информировать НАТО и, возможно, проводить по их поручению консультации; 4) обеспечить возможность партнерам России и НАТО ассоциироваться с принятыми общими позициями, решениями и принимать участие в их реализации; 5) принципы открытости для участия третьих стран должны распространяться и на новую программу военного сотрудничества Россия – НАТО (это к тому же обеспечит взаимодополняемость между ней и ПРМ).

4. Россия и Европейский Союз

Прогресс российско-американского и российско-натовского диалога снимает существенные барьеры для развития сотрудничества в вопросах безопасности и обороны по линии Россия – ЕС. Наряду с новыми возможностями, в Европе возникли сейчас и дополнительные мотивы для этого. Во-первых, разворот США к России, требуют и от ЕС шагов по активизации сотрудничества с ней в вопросах борьбы с терроризмом и в сфере европейской безопасности в целом. Во-вторых, в Европе вновь появилось беспокойство, что новое качество отношений между Россией и США может привести (и уже приводит) к относительному ослаблению европейских позиций в политике и того, и другого партнера.

Однако возможности активизации относительно самостоятельной линии сотрудничества Европа (ЕС) – Россия существенно ограничены.

Прежде всего, становится все более очевидной, особенно после 11 сентября и Ирака, несостоятельность первоначальных планов ЕС по формированию ЕПБО. Во-первых, оперативный спектр применения сил быстрого реагирования ЕС довольно ограничен даже в том, что касается так называемых «петербургских задач». Во-вторых, в Европе растет понимание, что удельный вес этих задач в обеспечении безопасности и стабильности, а также в оперативном отношении существенно снизился. В-третьих, политическая самостоятельность ЕС при проведении антикризисных операций весьма иллюзорна, учитывая зависимость от ресурсов НАТО. В-четвертых, резко усилившийся в этих условиях скептицизм в

отношении ЕПБО – не только со стороны США и НАТО, но и самих стран ЕС – существенно ухудшает перспективы ее развития.

Наряду с ограниченностью потенциала ЕПБО, отношения ЕС с Россией по этой линии могут испытывать возрастающий дефицит политической воли для их развития. Российский МИД уже четыре года настойчиво стучится в двери ЕС с предложением практического взаимодействия в вопросах европейской безопасности и кризисного урегулирования, что могло бы стать существенным фактором возрастания роли ЕС и ЕПБО. Очередная попытка была предпринята В. Путиным на саммитах Россия – ЕС в 2002 г. и 2003г., где было предложено принять специальный совместный План действий в сфере ЕПБО. Не встретив заинтересованности со стороны ЕС, Россия также может снизить свой интерес и поддержку ЕПБО, отдав предпочтение развитию двусторонних отношений с приоритетными европейскими партнерами. Европейцы, с учетом нового спада в развитии ЕПБО и укрепления альтернативных каналов сотрудничества с Россией, могут сделать ставку на них, по крайней мере, в среднесрочной перспективе. Наиболее приемлемой альтернативой может стать НАТО, или даже двусторонние связи, которые постфактум получали бы поддержку в ЕС. К этому следует добавить, что новые члены НАТО в вопросах безопасности неизбежно будут ориентироваться преимущественно на нее (и США), являясь для ЕПБО если не «троянским конем», то «самым слабым звеном».

Однако полностью пассивную линию в отношениях с Россией ЕС позволить себе не может. Во-первых, это противоречит основополагающей цели формирования им собственного измерения безопасности и обороны – заявить о себе как о реальном действующем лице в европейской и международной политике. Во-вторых, с учетом возможного ухода США из кризисных европейских зон (Балканы) европейцы заинтересованы в усилении российского участия в урегулировании. В-третьих, уже существующие институты сотрудничества ЕС/ЕПБО – Россия задают его развитию определенную динамику.

Для России также было бы недальновидно полностью поставить крест на ЕПБО. Сотрудничество здесь отвечает необходимости развития партнерских отношений с Западом по всем линиям и диверсификации российской внешней политики и общему курсу на стратегическое партнерство с ЕС. Кроме того, Россия заинтересована в укреплении политической роли ЕС как своего естественного партнера, прежде всего в Европе. Наконец, сотрудничество с ЕС, в отличие от НАТО, позволяет сочетать самые разнообразные

инструменты, где военный компонент не играет центральной роли, а оперативная слабость ЕПБО увеличивает интерес европейцев к военно-техническому сотрудничеству с Россией (дальняя авиация, ПВО, спутниковые системы и т.д.).

Поэтому, признавая ограниченность ОВПБ/ЕПБО, России все-таки не следует ослаблять конструктивную линию на партнерство с ЕС в этом направлении. Такая позиция означает теперь не выбор между партнерами (как это в определенной мере было после Косово), а раскрывает дополнительные возможности (пусть даже не слишком большие, отложенные и во многом инструментальные). Более того, пора усилить нашу требовательность в том, что касается выполнения принятых решений. Достаточно вспомнить, что существенные договоренности, зафиксированные в Декларации саммита Россия – ЕС в октябре 2000 г. как приоритетные задачи на последующий период, не были выполнены. Так и не были определены модальности участия России в операциях под эгидой ЕС, с большим запозданием (через полтора года) началось формирование механизма специальных консультаций по вопросам безопасности и обороны. Поэтому необходим постоянный мониторинг всех принятых в рамках сотрудничества решений. На базе уже созданных структур возможно начать формирование постоянных механизмов для выработки общих позиций и инициатив, которые затем могут привести к совместным или согласованным действиям.

5. Будущее ОБСЕ в контексте российско-западных отношений и новых вызовов европейской безопасности

На фоне «кризиса идентичности» структур европейской безопасности особо выделяется деградация ОБСЕ. Учитывая институциональную аморфность и консенсусный принцип принятия решений, она не может исполнять роль «европейской ООН» (особенно в условиях кризиса самой ООН). Ее основные функции все более аккумулируются в других европейских институтах (Совет Европы – гуманитарные вопросы, права человека; расширяющийся ЕС – экономическое сотрудничество; НАТО, ДКБ (Россия), ЕПБО – военно-политические аспекты). Необходимо определиться в том, нужно ли реанимировать ОБСЕ и как это сделать.

Ответ на первый вопрос должен быть утвердительным, с одной существенной оговоркой – если не прибегать к искусственному продлению жизни. Не следует пытаться «придумывать» для ОБСЕ другие функции и задачи, чтобы поддерживать ее на плаву. Особенно этого следует избегать России, учитывая негативное восприятие ее

прежнего ОБСЕ-центризма. В сфере безопасности можно определить, по крайней мере, четыре области, где страны-участницы ОБСЕ могут быть заинтересованы в ней. Прежде всего, ОБСЕ сохраняет свою значимость как форум общеевропейского диалога. Во-вторых, ОБСЕ может более активно использоваться как инструмент (удобный, но не обязательный) легитимизации решений в сфере европейской безопасности. В-третьих, ОБСЕ может представлять удобные рамки для переговоров по конкретным вопросам, в том числе по выработке договоров. Наконец, там, где это будет признано целесообразным, ОБСЕ может исполнять отдельные (ограниченные) задачи в сфере мониторинга кризисных ситуаций и антикризисных действий.

В условиях снижения разногласий между Западом и Россией и укрепления общего курса на партнерство в сфере безопасности совместные институты, в том числе ОБСЕ, также перестают восприниматься как поле или инструмент борьбы. Так, концентрация ОБСЕ на восточной зоне, справедливо рассматривавшаяся Россией как неприемлемое одностороннее давление на нее, может оказаться полезной в контексте нового качества партнерства. Поэтому потенциал ОБСЕ как института диалога и сотрудничества может сохраниться, но для его реализации необходима институциональная реформа ОБСЕ.

6. Ренационализация политики безопасности

Отражением слабости существующей системы европейской безопасности становится усиление тенденции к относительной ренационализации политики безопасности и международных отношений. Очевидное снижение американского интереса к международным организациям, не исключая «священную корову» – НАТО, неизбежно еще более снижает их потенциал, учитывая лидирующие позиции и глобальную роль Соединенных Штатов.

Это, в свою очередь, заставляет и другие государства искать компенсацию в развитии сложной структуры двух и многосторонних связей и *ad hoc* группировок, особое значение среди которых имеют включающие США. ЕС, бережно относящийся к своему проекту ОБПБ / ЕПБО, столкнулся с ситуацией, когда после 11 сентября ряд стран-участниц предпочли сотрудничество вне формальных рамок союза, проведя саммиты в узком составе. Ряд новых стран «новой» и «старой» Европы примкнули к США в войне в Ираке, несмотря на то, что ни НАТО, ни ЕС эту войну не поддержали. В НАТО долгое время не удавалось преодолеть турецкое вето по вопросу использования ЕС ресурсов альянса в собственных операциях.

Компромиссное решение, которое отказалась признать Греция, было достигнуто вне формальных рамок НАТО или ЕС, а в результате американо-английской челночной дипломатии.

Россия, учитывая ее неучастие в западных союзах, их относительное ослабление и увеличение значения межгосударственных контактов, также активизирует свои двусторонние отношения с США и европейскими странами. Это подталкивает российских партнеров действовать в том же русле, стараясь обеспечить себе передовые позиции на данном направлении. Следует отметить особую значимость договоренности Франции и России о создании общего Совета по внутренней безопасности (инициатива Ширака). Вместе с тем вряд ли стоит делать постоянным тройственный союз Москва-Париж-Берлин, почти случайно сложившийся в условиях иракского кризиса. Союзники ненадежны и преследуют свои интересы, одним из которых является не допустить слишком серьезного сближения между Россией и США в сфере безопасности. США, в свою очередь, явно опасаются российско-европейского сближения, вектора которого могут расходиться с американской внешнеполитической стратегией и интересами в сфере безопасности. Эти различия в интересах усиливают развивающуюся тенденцию к ренационализации европейской и международной безопасности, которую, несомненно, необходимо учитывать при планировании текущей и долгосрочной внешней политики России.

Тенденция к ренационализации в определенной мере соответствует российским интересам, но в целом может оказывать дестабилизирующее воздействие на систему безопасности. Поэтому задача состоит в том, чтобы использовать ситуацию в свою пользу и в то же время ограничить деструктивные эффекты.

Выводы

Для этого важно:

1. Продолжать активную политику в сфере двусторонних отношений. Россия крайне заинтересована в том, чтобы иметь на Западе особых партнеров, которых она была лишена до последнего времени (хотя даже в годы холодной войны Россия имела их в лице США и ФРГ).
2. Не рассматривать систему двусторонних отношений в качестве компенсации сложностей в отношениях с Западом по линии межгосударственных институтов. Это имело бы прямо противоположный эффект (пример – попытка Б. Ельцина установить особые отношения в треугольнике Москва – Бонн – Париж или игра во время иракского кризиса).
3. Система двусторонних партнерств должна, с одной стороны, диверсифицировать российскую внешнюю политику, усилить ее гибкость и адресность, а с другой, сделать западных партнеров своего рода политическими спонсорами России в отношениях с международными организациями – ЕС, НАТО, ВТО и т.д. Отношения последних трех лет Россия – Великобритания со всей очевидностью демонстрируют такие возможности.
4. Развивать партнерство не только с ведущими странами Запада, но и с другими «особыми» государствами, такими как Греция (как православная страна) или скандинавские страны (нейтралитет, заинтересованность в развитии Северного измерения, в акценте на «мягких» аспектах безопасности) и др.
5. Ограничить тенденцию к ренационализации, во-первых, за счет совершенствования сложившейся институциональной системы безопасности (Совет Россия – НАТО – один из важных шагов в этом направлении). Во-вторых, как это ни парадоксально, путем ее канализации в новые институциональные рамки, (пример – Вышеградская группа, G-8).
6. Новые изменения, тенденции и события в сфере международных отношений и безопасности повышают их вариативность. При этом дихотомия «сдерживание – сотрудничество» в отношениях Россия – Запад не только сохраняется, но и является неизбежной в исторической перспективе. Основная проблема состоит в том, куда будет

сместиться баланс и вектор взаимоотношений. Так, Совет Россия – НАТО пока является лишь эмбрионом новых отношений равноправного партнерства. Совет еще не зарекомендовал себя в качестве «двадцатки» и многими и в России, и на Западе по-прежнему воспринимается как «19 + 1» по сути, т.е. ментально как «они и мы». Если Совет будет использован как выставочный стенд «нового качества партнерства», не меняя его общего характера отношений, Россия быстро потеряет к нему интерес. Пока довольно сложно спрогнозировать, каким образом будет развиваться ситуация. Но совершенно очевидно, что точка невозвращения на пути от сдерживания к стратегическому партнерству пока не достигнута, хотя в отношениях с США мы продвигаемся быстрее и дальше.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ВЕКТОРЫ ИНТЕРЕСОВ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Леонид Заико

*Аналитический центр «Стратегия»
Минск, Беларусь*

Введение

Геополитические и геоэкономические изменения на пространстве от Балтийского до Черного моря имеют внешние и внутренние детерминации, которые ведут к системным трансформациям постсоветских стран. Именно постсоветский транзит является весьма интересным, так как: (1) показывает эффективность выбранных национальных ориентиров и целей; (2) дает возможность оценить реальные и виртуальные изменения; (3) позволяет увидеть логику политического и экономического движения в будущем. В определенной степени сравнение качества и динамики транзита позволяет избавиться от стереотипов, устойчиво закрепленных в 90-ые годы.

Развитие постсоветского пространства в Балто-Черноморском регионе фокусировалось в основном на предмете выбора: Запад или Восток. Альтернатива такого рода деформировала массовое сознание, и породило серию мифов и идеологем о предпочтительности одного пути и неполноценности другого. Как правило «евроремонт» национального государства заменял все остальное и предполагал некое полуавтоматическое решение большого спектра внутренних и внешних проблемы. Так, для стран Балтии европейский выбор фундировался в нахождении «зонтика безопасности», что давало шансы на упрочение, даже увековечивание суверенитета и национального типа развития. Понятно, что с лета 2004 года такая цель будет близка к реализации, но другие домены интересов едва ли будут реализованы.

Один из интересных вопросов – классификация стран региона. Она уже сделана политически, ментально, конфессионально, исторически. Делается такая классификация и в настоящее время, особенно в ключе расширения Европейского Союза и НАТО.

С учетом различных характеристик, на наш взгляд, интересным является сопоставление стран Балтии (учитывая и их прежнее

вхождение в СССР) и части стран СНГ: России, Украины, Беларуси, Молдовы. Последняя группа и понимается, прежде всего, как страны «новые соседи», хотя именно такая интерпретация более всего неуместна к данным странам. Они «старые» соседи, имеют собственные специфические отношения явно более продолжительное время, нежели Европейский Союз.

Для выработки стратегии отношений между «европейскими» и «неевропейскими» странами, которым относят к «новым соседям» следует выявить более детально и тщательно действительные успехи и неудачи методом компаративного анализа. Использование базы данных, обработанных ООН статистических показателей национальной статистики дает возможность сопоставить различные стороны экономики и общества стран региона.

Эти причины, равно как и национальные вызовы, угрозы и риски, привлекают особое внимание к реальному выявлению интересов стран региона в решении, как фундаментальных, так и новых проблеме. Отдавая должное системным проблемам европейской и региональной безопасности и сотрудничества, сосредоточимся на спектре таких региональных проблем, который формируют векторы национальных интересов стран:

- *экономический рост (темпы и траектория развития национальной экономики и показатели ВВП);*
- *динамика доходов и уровень жизни;*
- *здоровье нации и экологическая безопасность;*
- *персональная безопасность и борьба против преступности.*

Особенностью нашего подхода будет то, что страны региона будут сравниваться вне дискуссии о выбранных алгоритмах развития, методах демократического генезиса, форм экономической и социальной политики. Посмотрим на результаты действия векторов указанных интересов «вне политики», точнее без политических пристрастий.

Анализируемая группа стран представлена: Литвой, Латвией, Эстонией, Россией, Беларусью, Украиной и Молдовой. Все они осуществляли свой национальный выбор разными способами и не все сделали это определенно, но пространственные и временные возможности для объективных оценок есть. На основе национальных отчетов о человеческом развитии (в рамках программ ООН) можно увидеть качественные и количественные результаты социодинамики, сравнивать реалии стран региона, которые геополитически выстроены в новую конфигурацию, что часто мешает сделать объективные оценки.

1. Вектор – экономический рост и перспективная динамика развития

Общий алгоритм развития и роста (изменений) экономической активности реализовывался удивительно, если произвести определенную группировку стран, ориентируясь только на траекторию роста.

В нашем исследовании классифицированы 2 типа траекторий: (1) балтийская и (2) славянская. Конечно, это не безупречная классификация, но она одна из возможных и имеет право на существование. Первый, «балтийский тип» представлен на диаграмме 1.

Диаграмма 1. «Балтийский тип» динамики

Парадокс состоит в том, что в эту группу «инсталлирована» Беларусь, что необычно. Однако траектории изменений ВВП в странах этой группы очень близки. Если не совпадают конкретные показатели, то алгоритм вполне совпадает. Вместе с тем, в масс-медиа оценки уровня динамики и качества экономики и социума данных стран региона не совпадают. Дело не только в логике подходов или выбранной методологии, но и в известной политизации результатов.

Второй тип динамики и изменений назван нами как «славянский тип», что представлено на диаграмме 2.

В этой динамике видны более глубокие колебания экономической активности, изменений размеров ВВП и временные рамки кризиса, выхода из него и попадания в некий новый динамический коридор.

Диаграмма 2. «Славянский тип» динамики

К 2004 году страны пришли к определенной исторической черте. Делается «нарезка» новых геоэкономических линий, а что последует за этим – вопрос отдельный. По этой причине следует обратить внимание на промежуточные результаты общей динамики стран региона, в который входит и Беларусь. Некоторые количественные показатели дают картину происходящего, являются предметом теоретических и практических дискуссий. Начнем с самого простого. При рассмотрении долговременной транзитивной динамики по группе стран нашего региона оказывается, что «самое странное» есть то, что в промежуточном финише мы и соседние страны «собрались в одном месте. Беларусь развернулась на Восток, Балтия – на Запад, но от этого наша экономическая жизнь не очень резко изменилась, если взглянуть с «высоты макроэкономического полета». Как ни менялась экономическая политика, но Латвия, Литва, и Беларусь вошли в один и тот же «динамический коридор». Получается, что с 1996 года «наш путь» идет параллельными линиями. Трассировка разная, если принимать во внимание векторы развития, а результат идентичный. При ригидности реформам и антизападности развития в несоветских формулах жизни Беларусь вписывается в общий алгоритм и даже просто развивается в унисон со странами Балтии, начиная с 1997 года. Кстати, интересно и то, что российский дефолт задел всех нас, но самый сильный негативный эффект сказался на Литве, хотя она меньше, чем Беларусь связана с Россией. Это тоже парадокс, ничего не скажешь, региональные тенденции имеют свои особенности. И так, мы вошли в общий «динамический коридор». Дальше начнется самое интересное: как скажется геополитическая и геоэкономическая ориентация стран в

краткосрочной и среднесрочной перспективе? Для Беларуси данный результат будет иметь важное значение, так как появятся серьезные аргументы в пользу того, или иного «национального выбора». Страны Балтии его уже сделали, уверенно, с небольшим сомнением, но сделали. На их стороне Брюссель и Страсбург. Беларусь связывает свои перспективы с Москвой. С учетом общей мировой геополитической динамики, когда «цена Кремля» неуклонно повышается, можно прогнозировать, что самая интересная политическая и экономическая интрига ожидается в предстоящие 3-5 лет.

2. Вектор – рост доходов и повышение уровня жизни

Результаты трансформации оказались неравноценными для различных социальных групп и слоев населения. Это имеет место в странах региона, рост доходов и качественные изменения образа жизни происходил не у всех одновременно. Более того, формировались и маргинальные потребительские группы, что показывает статистика ПРООН (диаграмма 3). Самые большие потери понесли те, кто практически вынужден вести борьбу за биологическое существование. Обычно такие группы населения считаются источником социальных проблем, преступности, хотя такого рода утверждения прочной базы под собой не имеют

Диаграмма 3. Уровень «биологической» маргинализации

(Источник: Доклад о развитии человека за 2002 год. Углубление демократии в разобщенном мире. ПРООН. Нью-Йорк. 2002. стр. 170-173. Во всемирном обзоре ПРООН 2003 года по указанным странам данные идентифицируются как «калорийность питания ниже нормы».)

«Биологический» уровень существования не является проблемой для стран Балто-Черноморского региона, даже принимая во внимание показатели Молдовы. Тем не менее приведенные показатели близки к данным Мексики, Коста-Рики, Египта, Ливана, Уругвая. Такого рода совпадения имеют экономическую природу, хотя Литва и Уругвай, или Латвия и Египет по другим показателям заметно отличаются. Равно как отличаются Россия и Алжир, либо Молдова и Суринам. Характерно, то «клона» Беларуси в мировом списке стран не оказалось, хотя по существу литовские данные от белорусских мало отличаются.

Если оценить ситуацию в других регионах постсоветского пространства, то более опасна ситуация в далеком от Европы Таджикистане, где 64% населения питаются набором продуктов, калорийность которых ниже нормы. Парадоксально воспринимается ситуация в Армении, где данный показатель составляет 46% (по этим странам использованы данные за 1998-2000 гг.)

Если в рамках «целей тысячелетия» ООН все страны добиваются уменьшение нищеты, то на постсоветском пространстве, включая наш регион, реально уровень нищеты в ряде стран вырос (по сравнению с ситуацией в СССР). Например, при общем показателе в 2% населения с доходом менее одного доллара в день (Эстония, Литва, Латвия, Беларусь, Украина) Россия отличается показателем в 6.1% населения (средние данные за 1990-2001 гг.), а Молдова – 22%. Молдавский показатель в 2 раза выше, чем в Таджикистане или Туркменистане и коррелируется с аналогичными данными по Сенегалу, Кении, Танзании, Ботсване.

Сопоставление векторов интересов стран региона показывает, что декларируемые политиками и демократическими правительствами (иных терминов в странах региона не принимается, включая и Беларусь) цели роста благосостояния и уровня жизни, при использовании рыночного инструментария, приносят результаты, явно не совпадающие с декларациями.

Рост рыночных институтов никогда и нигде не означал роста равенства и справедливости, что известно несколько столетий. В этом приходится убеждаться и в начале 21 столетия на примере стран региона. Так, картина распределения складывалась на протяжении всего реформаторского десятилетия следующим образом (диаграмма)

Самые бедные в своей собственной стране – российские 20% беднейших. Их суммарный «вес» в совокупном потреблении составляет всего 4.9%. Двадцать процентов населения получает 1/20, что символично и по образности и по существу. Гораздо более сбалансированной ситуация является в Украине и Беларуси. Если сравнивать аналогичные мировые показатели, то ситуация в России

Диаграмма 4. Квинтильная группа «бедных» в странах региона
(Источник: Доклад о развитии человека. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: межгосударственная договорённость об избавлении человечества от нищеты. ПРООН, 2003, стр.200-201.)

близка к тому, что имеет место в США (5.2%) Малави (4.9%), Сингапуре (5%), Иране (5.1%). Литовские параметры тождественны Республике Корея (7.9%), Вьетнаму (8%), Турции (8%), Испании (7.5%), Люксембургу (8%). Беларусь конгруэнтна Дании и Бельгии (8.3%), Индии (8.1%).

3. Вектор – здоровье нации, экологическая безопасность

Самой сильной персонализированной угрозой в массиве социологических исследований в Беларуси, в других странах предстает угроза болезни, заболевания. При наличии развитой медицинской системы в странах региона, тем не менее, возникли и развиваются угроза заболеваний СПИДом и туберкулезом. Если первая болезнь является относительно новой для жителей наших стран, то туберкулез считался в советские годы излеченным, на этой проблеме в 60-ые годы «поставили точку».

Однако, в трансформационные годы региональные показатели стали расти, и лишь некоторое время спустя снижаться (диаграмма 5).

Диаграмма 5. Распространение туберкулеза в странах региона

(Источник: Доклад о развитии человека за 2002 год. Углубление демократии в разобщенном мире. ПРООН. Нью-Йорк. 2002. стр. 170-173; Доклад о развитии человека. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: межгосударственная договорённость об избавлении человечества от нищеты). ПРООН, 2003, стр.258-261.)

Конечно, в странах Балтии показатели умеренные и они уже снижаются. Более удачна борьба с туберкулезом в Украине и Беларуси. Самый сильный фон заболеваний в Молдове и России, где пока снижения не зафиксированы в мировых отчетах ООН. Особенно неприятна ситуация в Молдове, которая является производителем продуктов питания, консервированных овощей и фруктов. Более того, молдавские власти при поощрении экспорта продовольствия из страны особенно подчеркивают «чистоту» продуктов из Молдовы, особую экологическую чистоту. Однако по показателям развития заболеваний туберкулезом можно делать иные выводы, считать биологические, медицинские, экологические условия неблагоприятными для здоровья многих категорий жителей страны.

Современные оценки биологической безопасности строятся не только на загрязнении стронцием или пестицидами, что всегда находилось в центре внимания, особенно после аварии на Чернобыльской АЭС. Страны региона испытали на себе последствия ядерной катастрофы и аналитических материалов на эту тему предостаточно. Вместе с тем, мировое сообщество весьма озабочено и сохранностью озонового слоя, что имеет непосредственное

отношение к интересам стран региона по обеспечению здоровья своих граждан. Показатели выбросов веществ, разрушающих озоновый слой, представлены на диаграмме 6.

Характерно, что Литва, Эстония, Россия не используют технологии и сырье, которые ведут к потреблению разрушающих озон веществ. Как правило, это относится к производству холодильников, либо использованию аналогичной техники. Латвия, Беларусь и Молдова остаются пока «разрушителями» озона. Самая большая проблема для региона – Украина, которая по потреблению «разрушителей» в 30 раз опережает Латвию и в 20 раз Беларусь. По этой причине правительство Украины затягивает решение этой проблемы, что негативно сказывается на всех странах региона, да и мирового сообщества.

Диаграмма 6. Источники разрушения озона

(Источник: Доклад о развитии человека. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: межгосударственная договорённость об избавлении человечества от нищеты. ПРООН, 2003, стр.220-221).

4. Вектор – персональная безопасность и борьба против преступности

НАТО и иные военные структуры «производят» безопасность для многих стран Европы. Для иных государств присутствие НАТО

признается как увеличение размеров «жестких», военных угроз. Так считают власти Беларуси, такая точка зрения имеет поддержку в многих политических кругах России. Результаты выборов в Государственную Думу показали, что рост антинаатовских настроений и влияния «державников» является новой тенденцией политической эволюции России и ее жителей.

Отмечая данную особенность, вместе с тем, необходимо обратить внимание на такой вектор национальных и региональных интересов, как персональная безопасность жителей стран региона. Угрозы безопасности личности пока не уменьшаются. Они скорее изменяются, модифицируются виды преступлений против личности, меняется криминалитет. Это, кстати, стало актуальным для Литвы в связи с особым интересом к личности президента.

Первая аксиома, которую мы должны признать, заключается в том, что преступность, как и прежде, будет расти. Это данность, проявляющаяся в большинстве стран мирового сообщества. Причин много и общество не справляется с нагрузками последних лет. Один только международный терроризм резко изменил нашу жизнь, заставляет переосмысливать мировую экономику и политику последних десятилетий. Естественно, что развитие преступности затрагивает и Беларусь, которая находится на европейском перекрестке. Наркотики, нелегальная миграция не оставили нас в стороне.

Вместе с тем есть и «родное», что является результатом эволюции стран. Среди причин роста преступности назовем рост социальных проблем, неустойчивость жизненной ситуации, безработицу. Более того, меняются жизненные традиции, ценности. То, что считалось полтора десятилетия назад спекуляцией, теперь считается успешным бизнесом. Экономическая нравственность и мораль в новых условиях не могут быстро сформироваться. Пока пожинаем плоды вхождения в рынок, новые жизненные условия.

Конечно, на постсоветском пространстве каждая страна имеет свой «пейзаж» преступности. Международные организации проводят сравнительные исследования, и мы обратимся к их данным. Сопоставим наши показатели с соседними странами, обратив особое внимание на столицы. Главные города, как правило, являются более охраняемыми, выше степень контроля безопасности, который осуществляют как государственные, так и частные структуры. Да и министры внутренних дел живут и работают в столичных городах, у них «все на виду». Международные сопоставления дают следующую картину (диаграмма 7).

жертвы преступности (в % к общей численности населения)

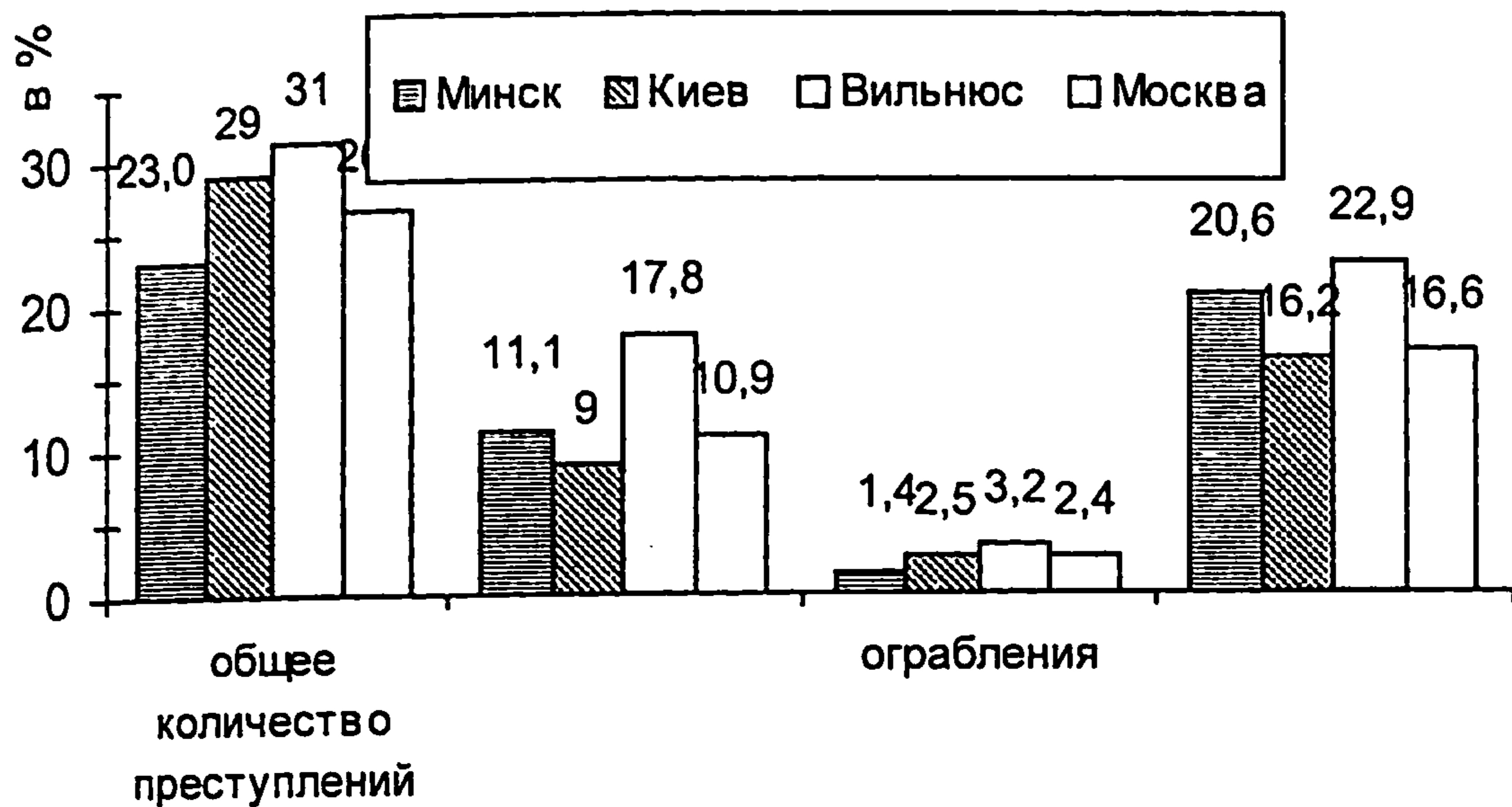

Диаграмма 7. Преступность в столицах стран региона

(Источник: Доклад о развитии человека. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: межгосударственная договорённость об избавлении человечества от нищеты. ПРООН, 2003, стр.308)

Безусловный лидер – Вильнюс, что обескураживает. Многие могут подтвердить, что ощущение безопасности в литовской столице гораздо выше, чем в Москве или Киеве. Это парадокс, суть которого заключается, скорее всего, в регистрации преступлений. Выше регистрируемость правонарушений – хуже показатели в межстрановых сопоставлениях. По этой же причине наши относительно низкие показатели несколько сомнительны, хотя это не абсолютное утверждение.

С другой стороны, есть и парадоксальные моменты. Взять, к примеру, коррупцию, взяточничество. «Жертв» последнего у нас в Минске больше, чем в Москве. Возможно сказывается «эффект масштаба», но распространенность и циничность этого вида преступлений в Минске в массовом сознании ниже, чем в Москве. Международные сопоставления дают иную картину происходящего. Вопрос не только в наличии этого вида преступлений, но и в раскрываемости его. Регистрируемость также очень затруднена, частично исследования проводилась на основании оценок иностранных бизнесменов, осуществляющих свою деятельность в Беларуси, равно как и в соседних странах.

Обратим внимание также и на то, что мы отталкиваемся от статистики покушений на собственность граждан страны. Коррупция, кражи, ограбления есть по существу явное или скрытое завладение чужой собственностью. Это и есть не только криминальные, но и экономические по содержанию преступления. Будет ли остановлен такой поток преступности в ближайшее время? Едва ли, учитывая, что вообще частная собственность в ряде постсоветских стран считается, если не «пережитком» капитализма, то, по крайней мере, воровством. Политические и бытовой прудонизм, в соответствии с которым «всякая собственность есть кража», имеет очень много почитателей в разных слоях общества, причем не только в маргинальных.

Ответ на этот вопрос дадут реалии экономического плана, главным элементом которых являются 2 фактора. Первый фактор – увеличение доходов и собственности (в денежной и вещественной формах) домашних хозяйств. Для преступности – это стратегический фактор. Поживиться за счет населения можно более быстро, чем за счет предприятий. С другой стороны, квартирные кражи, ограбления психологически проще совершить. По этой причине кражи и ограбления будут расти, и наши усилия должны быть направлены на обеспечение личной безопасности наших граждан, предпринимателей, бизнеса.

Второй фактор – рост безработицы. При дальнейшем проведении структурных преобразований, расширении ЕС можно прогнозировать рост безработных на периферии Европейского Союза. Для устранения причин многих преступлений против собственности и личности увеличение занятости, рост заработной платы и иных доходов является самым действенным инструментом повышения степени безопасности в обществе.

В целом противодействие новым угрозам и рискам в странах региона будет осуществляться, исходя из оценок уровня этих угроз и их интенсивности. Естественно, что кроме интуитивных и аналитических аргументов и оценок важнейшими исходными положениями для принятия решений являются и результаты компаративного анализа, сопоставлений результатов развития экономики, общества и личности в странах региона.

The summary

Regional development differs two types of transit. Gradually there is a creation of different economic spaces, but problems of a standard of living, poverty, safety in sphere of health, ecology are solved in a various rates. For development of strategy of relations between the “European” and “non-European” countries which carry to “new neighbors” it is necessary to reveal in more details both carefully valid successes and unsuccesses a method of comparative analysis. Use of the database, the processed United Nations of statistics of national statistics enables to compare the various sides of economy and a society of the countries of region. These reasons, no less than national challenges, threats and risks, draw special attention to real revealing interests of the countries of region in the decision, both fundamental, and new too. Taking into account system problems of the European and regional security and cooperation, we shall be concentrated on a spectrum of such regional problems which is formed by vectors of national interests of the countries:

- *economic growth (rates and a trajectory of development of national economy and parameters of gross national product);*
- *dynamics(changes) of incomes and a standard of living;*
- *health of the nation and ecological safety;*
- *personal security and struggle against criminality.*

Feature of our approach will be countries of region compared outside of discussion about the chosen algorithms of development, methods of democratic genesis, forms of an economic and social policy. The analysis testifies we have come in general “a dynamic corridor “. The most interesting further will begin: how geopolitic and geoeconomic orientation of the countries in short-term and intermediate term prospect will have an effect? For Byelorussia the given result have the important value as serious arguments appear for the benefit of that, or other of “a national choice”. The Baltics have already made, confidently, with small doubt, but have made. On their choice Brussels and Strasbourg. Byelorussia connects the prospects of future to Moscow. In view of global world geopolitic dynamics leads to “the price of the Kremlin “ steadily raises. It is possible to predict, that the most interesting political and economic intrigue is expected in forthcoming 3-5 years.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЛИНИНГРАДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Антанас Макшутис

*Военная академия Литвы им. генерала Ионаса Жемайтиса
Вильнюс, Литва*

Введение

В современных геополитических условиях город Калининград и Калининградская область – субъекты Российской Федерации (РФ). Однако, и территория Калининградской области расположена в сфере влияния территорий НАТО и ЕС, которую регламентирует система ЕС и международные нормативные акты. Политический статус Калининграда в НАТО, ЕС, Европе, мире и в РФ вызывает множество политических, экономических и социальных проблем, причем в первую очередь для местных жителей (в области около 1 млн. человек) и государств региона Балтийского моря [2, с.94-138]. С 1 мая 2004 г., когда Литва и Польша вошли в состав ЕС, протяженность государственной границы между ЕС и Калининградской областью составляет более 553 км.

Цель и задачи исследования – дать анализ геополитических факторов в свойственных региону Балтийского моря условиях; установить взаимозависимость интеграционных факторов развития Калининграда.

Объект исследования – безопасность регионального сотрудничества (в регионе Балтийского моря) и факторы развития г. Калининграда и Калининградской области.

Методы исследования – наблюдение, сбор и обработка информации, анализ, синтез, логика, а также иные интеграционные методы.

Результат исследования – формы и модели развития Калининграда в современных геополитических условиях и выводы.

Основные информационные источники – научные труды последних лет, материалы международных конференций, результаты исследований и другие источники.

1. Современная геополитическая среда: формы и модели

На перспективы развития г. Калининграда РФ оказывают влияние внешние и внутренние факторы или современная геополитическая среда, которая по содержанию разделяется на [3,с.147]:

- политическую среду (политические внешние и внутренние факторы);
- экономическую среду (экономические внешние и внутренние факторы);
- социальную среду (социальные внешние и внутренние факторы).

Представляем формы и модели политической, экономической и социальной среды.

▪	Управление – результаты деятельности государственных институций власти (РФ, ЕС, НАТО).
▪	Самоуправление – результаты деятельности людей (РФ, ЕС, НАТО).
▪	Демократия – соответствие „У“ и „С“ (РФ, ЕС, НАТО).
▪	Прогресс – новый продукт; новые: материалы, технологии, основные средства; новая производительность труда (РФ, ЕС, НАТО).

Политическая среда. Модель представлена на рис.1.

Рис. 1. Модель политической среды
безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

▪	Бюджет – результат развития общества	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Объем национального продукта – результат деятельности человека	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Экспорт	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Импорт	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Инфляция	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Доходы	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Расходы	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Инвестиции	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Цена: себестоимость, прибыль	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Валюта: деньги	(РФ, ЕС, НАТО).
▪	Ресурсы: природные, материальные, людские	(РФ, ЕС, НАТО).

Экономическая среда. Модель представлена на рис.2.

Рис. 2. Модель экономической среды
безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

- **Качество жизни – интегральный показатель развития общества во времени и в пространстве (РФ, ЕС, НАТО).**

Социальная среда. Принципиальная модель представлена на рис.3.

Рис. 3. Принципиальная модель социальной среды безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

Качество жизни [5,с.114] – интегральный показатель развития общества во времени и в пространстве (РФ, ЕС и НАТО, мире), который оказывает воздействие на внешние и внутренние факторы перспектив развития Калининграда РФ в современных геополитических условиях (рис.1,2,3). Данные внешние и внутренние факторы представлены на рис.4.

▪ Уровень развития регионов	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Уровень жизни человека	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Уровень развития семьи	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Занятность населения	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Иммиграция	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Эмиграция	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Здравоохранение	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Просвещение	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Культура	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Индекс прожиточного уровня	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Демографический баланс	(РФ, ЕС, НАТО)
▪ Экологический баланс	(РФ, ЕС, НАТО)

Рис. 4. Модель социальной среды безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

Политика „открытых границ“ в Европе и мире вынудит РФ принять радикальное решение по смягчению пограничного режима Калининграда РФ, что окажет воздействие на политику „открытых границ“ („свободного рынка – свободного движения“), которую выдвигает мировая экономика [1,с.119-155]. Модель мирового рынка представлена на рис.5.

Свободное движение:	
• Капитала	(ЕС, мира, РФ).
• Продукта	(ЕС, мира, РФ).
• Людей	(ЕС, мира, РФ).

Рис. 5. Модель свободного рынка безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

В современных геополитических условиях безопасность регионального сотрудничества и перспективы развития Калининграда РФ зависит от интеграционных факторов геополитической среды региона Балтийского моря [4,с.137-160]. Сложившаяся ситуация благоприятна для того, чтобы РФ могла решать глобальные проблемы в Калининградской области, Европе и мире.

Модель геополитической среды региона Балтийского моря представлена на рис.6.

Среда политическая, экономическая, социальная:	
•	РФ – интеграционных факторов.
•	ЕС – Польши, Литвы, Швеции: интеграционных факторов.
•	НАТО – интеграционных факторов.

Рис. 6. Модель геополитической среды безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

2. Структура внешних и внутренних угроз: формы и модели

Национальная безопасность страны напрямую зависит от развития экономики и национального рынка во времени в регионе Балтийского моря. Наряду с оптимальными прогнозами ЕС через систему международных актов мог бы выдвинуть стратегическую цель для развития Калининграда РФ в современных геополитических условиях. Данная цель обеспечит и стратегическую цель РФ, направленную на развитие регионального хозяйства интеграционной экономики, на обеспечение гарантий политической, экономической и социальной безопасности для обществ отдельных государств этого региона. Это создаст благоприятные условия для укрепления безопасного сотрудничества в Европе, снижения внешних и внутренних угроз безопасности в регионе Балтийского моря [6,с.382-389]. Модель внешних и внутренних угроз представлена на рис.7.

Структура внешних и внутренних угроз:	
•	Социальные угрозы (РФ, ЕС, НАТО, мира)
•	Политические угрозы (РФ, ЕС, НАТО, мира)
•	Экономические угрозы (РФ, ЕС, НАТО, мира)

Рис. 7. Модель внешних и внутренних угроз безопасности регионального сотрудничества и развития Калининграда

Безопасное сотрудничество – это расширенное понятие в регионе Балтийского моря, Европе и мире. Безопасность региона Балтийского моря зависит от безопасности Европы. Безопасность Европы зависит от безопасности развития мирового сообщества.

События в мире свидетельствуют о том, что сегодня и частное безопасность не гарантирована как во времени, так и в пространстве.

Модель частной безопасности выражаем уравнением [3,с.117]:

$$K_{\text{н}} = (H_{\text{н}} + I_{\text{н}} + D_{\text{н}}) \phi_{\text{т}} \phi_{\text{п}} , \quad (1)$$

здесь $K_{\text{н}}$ – капитал человека и его семьи;

$H_{\text{н}}$ – недвижимость человека и его семьи;

$I_{\text{н}}$ – инвестиции человека и его семьи;

$D_{\text{н}}$ – деньги (доходы) человека и его семьи;

$\phi_{\text{т}}, \phi_{\text{п}}$ – функции времени и пространства (РФ, ЕС, НАТО, мира).

Модель частной безопасности (уравнение 1) во времени и в пространстве показывает уровень демократии, а также уровень распространения прогресса (рис.:1,3,5,6).

Выводы

1. „Свободное движение“ – гарант положительных перспектив развития города Калининграда РФ в современных геополитических условиях во времени и в пространстве (в регионе Балтийского моря).
2. Интеграция политических, экономических и социальных отношений между РФ и ЕС – гарант частной безопасности человека и его семьи на территории Калининградской области во времени и в пространстве (в регионе Балтийского моря).
3. Цель Литвы, Польши, Швеции, а также других соседних государств и города Калининграда в Калининградской области РФ заключается в укреплении безопасного сотрудничества в регионе Балтийского моря как во времени, так и в пространстве (в Европе, Азии и мире).

Литература

1. Bauman Z. (2000). Globalization: The Human Consequences. – London: Policy Press.
2. Buzan B. (1991). People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. – Copenhagen: IES PH.
3. Makštutis A. (2001). The Principles of Strategic Management. – Klaipėda: KU PH.
4. Национальная и региональная безопасность.(2001)./Л.Заико, Д.Данилов, А.Федоров и др. – Минск: Несси.
5. Schuman R. (2000). Pour L' Europe. – Paris: FRS.
6. Эколого-экономическое развитие России (проблемы и пути их решения). (2001). – Москва: МГУЛ.

ГЛОБАЛЬНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО УСТРОЙСТВА ПОЛЬШИ

Мария Мичиньска-Ковальска, Славомир Партыцки

Люблин, Польша

1. Сущность процесса глобализации

В конце 20-го века перед нами предстает углубляющийся процесс глобализации. Его можно рассматривать с точки зрения как политики и общества, так экономики и культуры. Однако чаще всего анализируется именно хозяйственная сфера. В литературе существует множество определений этого понятия. Глобализацию можно обозначить как процесс консолидации национальных экономик, проявляющийся в динамичном возрастании торгового оборота, международных потоков капитала и услуг как следствие растущей тенденции к трактованию мира как единого рынка сбыта.¹ Процесс глобализации предполагает закрепление и расширение принципов развития и изменений в международных отношениях. Эти принципы включают:

- *принцип интернационализации;*
- *принцип институционализации;*
- *принцип международного влияния;*
- *принцип международной взаимозависимости².*

Понятие интернационализации обычно характеризуется такими чертами:

- *обобществление труда и продукции в мировом масштабе;*
- *интернационализация хозяйственных структур;*
- *преобразование и передача информации;*
- *процесс глобализации хозяйственного развития.*

¹ A. Budnikowski, Zagrożenia związane z globalizacją procesu gospodarowania i możliwości ich pokonywania ze szczególnym uwzględnieniem Polski, [w:] Globalizacja w gospodarce światowej, Sopot 2000, s. 39.

² Na podst. J. Kukulka, Prawa rozwoju i zmienności stosunków międzynarodowych w świetle procesów globalizacji, [w:] Oblicza procesów globalizacji, [red.] M. Pietraś, Lublin 2002, s. 17-34.

Так рассматриваемая интернационализация является основой функционирования международной жизни. Она определяет расширение сферы международных отношений, а также динамичность изменений. Вследствие принципа интернационализации глобализационные процессы развиваются в наднациональном масштабе. Этот принцип влияет на функционирование экономической, политической, общественной и культурной сфер, в том числе и на связанную с ними деятельность, направленную на внутреннюю безопасность государств. Это обусловлено тем, что глобализация, с одной стороны, поддерживает и усиливает транснациональные торговые, промышленные, финансовые и другие корпорации, а, с другой стороны, ослабляет идентичность национальных и социальных общностей. Глобализация также приводит к развитию мафии, коррупции в международных масштабах, незаконные продажи оружия, явления, которые угрожают миру в ряде регионов мира и политической стабильности государств. Эти явления приводят к мысли о роли государства в мире периода продолжающейся глобализации. Возникло даже мнение о необходимости сужения суверенитета государства.

Институционализация является важным средством укрепления разных форм и типов общественных отношений. Создание международных институтов зависит от характера и рамок отношений, которые существуют между государствами. Принцип институционализации влияет на формирование международных отношений посредством следующих тенденций:³

- a. процесс создания институтов, дипломатических процедур, норм;*
- b. развитие и распространение после 1815 года международных организаций. Их целью является развитие и стабилизация отношений, к которым стремятся государства;*
- c. третья тенденция различается секторами. В пределах политических отношений она влияет на согласование различных целей, к которым стремятся государства, и на стабилизацию международных отношений. В сфере культуры институционализация способствует охране международного достояния, поощрению языков, литературы, искусства, стремлению к культурной интеграции. В экономической сфере институционализация выступает гарантом перемещений капитала, товаров, услуг, науки и технологий;*
- d. последняя тенденция институционализации проявляется в форме международных сообществ (с середины 20-го века), целью которых является выработка согласованного сотрудничества между государствами.*

³ Tamže

Обобщая все вышеупомянутое, процессы институционализации в международных отношениях должны уравнивать и стабилизировать международный порядок. Необходимо, однако, подчеркнуть, что в равной мере устройство международных институтов может его и дестабилизировать (например, глобальная финансово-коммерческая сфера, где доминируют наиболее богатые государства, оказывает неоднозначное влияние на бедные страны). Потому также, институциональный принцип, вместо того, чтобы защищать и расширять возможности развития наиболее бедных государств, могут стать на страже империалистических стремлений великих держав. К примеру, институтами с наиболее асимметричными действиями в мировом масштабе являются Всемирная торговая организация, Международный валютный фонд, Всемирный банк, Организация сотрудничества и экономического развития, Европейский Союз. Как следствие асимметричных процессов институционализации необходимо отметить также асимметричное использование в наиболее бедных странах новейших достижений в отрасли технологий и коммуникаций.

Международные субъекты не могут существовать в изоляции. Их взаимозависимость определяется географическими, общественными и ментальными факторами. Государства отличаются друг от друга местоположением, территорией, ресурсами, ценностями, историей, культурой, стратегией и т.д. Международные организации и институты являются формой институционализованной взаимозависимости общества. Взаимозависимость может обладать положительными чертами, однако в равной мере, будучи связанной с асимметричной зависимостью в процессе глобализации, может иметь отрицательный характер. Примером может служить ускоренный обмен на международных рынках, который приводит к стагнации на рынках национальных.

Таким образом, действия на международной арене выражают внешние нужды и стремления отдельных государств. В своих действиях государства руководствуются принципами интернационализации и институционализации международных отношений. Международные действия можно таким образом определить как сумму взаимодействий, состоящих из требований и откликов, исходящих от государств в контексте их соперничества и конфликтов.⁴ Международные организации, транснациональные корпорации и процессы глобализации влияют на стабилизацию цен

⁴ A. Wolfers, *The Actors in International Politics*, [w:] tamże, s. 28.

выгодно только наиболее богатым государствам, но ограничивает беднейшим государствам доступ к финансовым рынкам.

Последствия глобализационных экономических процессов могут усилить маргинализацию отдельных государств и регионов. Эти действия вызывают недовольства глобального масштаба. В протестах против процессов такого рода принимают участие неправительственные организации бедных стран. Всё чаще слышатся критические замечания в адрес тех, кто пропагандирует идеологию неолиберализма, лишенную основ общественной справедливости.

Если таким образом процесс глобализации имеет объективный характер и предпринимается сознательно политиками определенных правительств, то необходимо отметить, что другие правительства должны предпринимать противодействия отрицательным последствиям данного процесса.

2. Национальное государство в современном мире

В связи с вышеуказанными тенденциями открыто виден кризис или закат национального государства. Наблюдается явление отступления государств с рынков в глобальном масштабе. Всеобщим является отказ от государственной собственности, центрального планирования и т.д. К этому следует прибавить процесс глобализации, который направлен против национального государства и социальных гарантий.⁵ Процессы глобализации предполагают ослабление границ и рост их пропускной способности, что, с другой стороны, в свою очередь приводит к их усилению. Таким образом, возникает необходимость охраны локального. Люди ощутили потребность отождествления с самым близким окружением, а также сохранения своей идентичности.

Процесс глобализации влияет как на деятельность государства на международной арене, так и на его внутреннее функционирование. В эпоху глобализации государства стараются согласовать приоритеты внешней и внутренней политики.

Глобализация изменяет условия исполнения государством собственных суверенных прав. Изменениям подвергается также практика демократических процедур в деятельности власти и функционировании гражданского общества. Широко распространенным

⁵ B. Ponikowski, J. Zarzeczny, *Uwarunkowania jej polityki społecznej*, Wrocław 2002, s. 27.

становится мнение о том, что концепция государства благосостояния вытесняется из политики. Уменьшается роль профессиональных связей. Результатом этих тенденций является развитие безработицы, последующей маргинализации отдельных социальных групп. Приводит это к массовому недовольствию и грозит дестабилизацией государств.⁶ Глобализация приводит к тому, что национальные государства утрачивают возможность приводить в исполнение собственные правила и регуляции. Вызвано это мобильностью капитала.

3. Факторы трансформации устройства в Польше

1989 год является переломным в истории посткоммунистических стран, так как тогда они возвратились на дорогу модернизации, отбросили старое устройство и начали воплощать в жизнь новые принципы развития.

Конец 1990-х годов для польской экономики связан с фазой политической нормализации. Наступила консолидация экономического и общественного устройств. На практике это означало это принятие принципов рыночной экономики и демократического политического устройства.

Системная трансформация в польских условиях была сложным процессом, так как наряду с отказом от предыдущего устройства, Польша должна была одновременно перестроить свою идентичность. По мнению проф. Станишкиса это связано с сокращением «напряжения, связанного с противоречием между реальной и формальной интеграцией в мировую экономику. Так как первая ... затрудняла рациональную адаптацию и самоорганизацию на микроуровне».⁷ Трансформация устройства связана с принятием определенной модели системных преобразований, в рамках которой экономика входит в определенную фазу роста. В то же время, интеграция со структурами ЕС предполагает принятие определенных норм и стандартов, обязательных для западноевропейских стран. В свою очередь, процесс глобализации требует подчинения множеству макроэкономических принципов функционирования экономики, требованиями, установленным Мировым банком, Международной организацией труда, Международным валютным фондом или транснациональными корпорациями.

Развитие свободной рыночной экономики и неолиберальное наступление в Польше превратились в угрозу для социальных функций

⁶ M. Pietraś, *Oblicza procesów globalizacji*, s. 63.

⁷ A. Staniszkis, *Władza globalizacji*, Warszawa 2003, s. 10.

государства. Эти функции при социалистическом строе исполняло государство. Развивающееся новое устройство после 1989 года начало отдаляться от социальных привилегий, было ликвидировано социальное деление. Экономика перегружается и возникает дефицит средств государства, необходимых на социальные потребности. В связи с этим возникает ряд вопросов – какое устройство ожидает общество, в какой степени Польша отошла от плановой экономики, насколько польская экономическая система близка системе стран Европейского Союза?

Основной проблемой на данном этапе развития является адаптация принимаемых системных решений к существующим условиям. В значительной мере польская трансформация устройства опирается на концепции экономического либерализма. Однако в польских условиях нет шансов его установления в чистом виде, так как в обществе глубоко укоренились идеи эгалитаризма, далёкие от признания личностного успеха как господствующей ценности.

Не существует однозначного ответа на вопрос о роли государства в экономике. Бесспорно, что некоторые функции государства рынок выполнять неспособен, а равно и наоборот. Таким образом, им остается только дополнять друг друга. В странах зрелой рыночной экономики и демократии эти отношения четко установлены. Например, в США существует убеждение в превосходстве рынка над государством. В то же время поляки до конца еще не решили, который из институтов должен обладать большей властью. В Западной Европе стоит отметить рост тенденции к осуществлению общественной справедливости. В экономической теории это привело к возникновению теории и практики социальной рыночной экономики.⁸ Принципы социальной рыночной экономики были внесены в 1997 году в Конституцию Польши.

Покровительствующее государство очень тесно связано с социальной рыночной экономикой, которая, в отличие от либеральной экономики, управляется в определенной степени государством и/или обществом.

4. Социальная рыночная экономика

Создателем понятия «социальной рыночной экономики» является Альфред Мюллер-Армак. Этим понятием он хотел назвать

⁸ M. Miczyńska-Kowalska, Polski system gospodarki rynkowej w kontekście integracji ze strukturami UE, [w:] S. Swadźba [red.], Systemy gospodarcze i ich ewolucja, Katowice 2002, s.211.

оптимальную социально-экономическую модель, которая с одной стороны, принимает рыночные основы экономического либерализма, а с другой, подчеркивает значение социальных целей. Согласно Мюллеру-Армаку социальная рыночная экономика является идеей, объединяющей свободную инициативу с социальным прогрессом, который гарантирован достижениями рыночной экономики. Принцип свободных действий на рынке связан таким образом с принципом социального равенства.

Социальная рыночная экономика является смешанным устройством, которой объединяет в единое целое экономику и общественную жизнь. Эта модель экономики направлена на интеграцию и является фактором координации между рынком, государством и интересами разных социальных групп. Таким образом, социальную рыночную экономику нужно рассматривать не только как хозяйственное устройство, так как она отталкивается от человека, его нужд и целей. Заданием рынка в социальной рыночной экономике есть служение человеку. Рынок должен уважать достоинство и права человека, и делать возможным удовлетворение его потребностей.⁹

Принципы социальной рыночной экономики связаны с политическим строением хозяйственного устройства:¹⁰

- принцип демократического государства;
- принцип федерального государства;
- принцип правового государства;
- принцип социального государства;
- принцип субсидиарности;
- принцип солидарности;
- принцип финансирования из социального бюджета.

Для понимания того, что собой представляет социальная рыночная экономика, необходимо обратиться к католической общественной мысли. После второй мировой войны в Германии ордолиберализм объединяется с католической общественной наукой.

⁹ S. Partycki, *Ideowy rodowód społecznej gospodarki rynkowej*, [w:] *Spoleczna gospodarka rynkowa w Polsce*, [red.] S. Partycki, Lublin 2000, s. 377.

¹⁰ J. Auleytnier, *Polityka społeczna czyli ujarzmienie chaosu socjalnego*, Warszawa 2002, s. 122-123.

Это привело к перенесению внимания на этические принципы концепции социальной рыночной экономики. Данная концепция является сочетанием предприимчивости, инициативы хозяйственной с социальными гарантиями. Она выступает производной комбинации свободы и справедливости. Очерчивая свое видение социальной рыночной экономики, Эрхард определял ее как систему, которая обеспечивает свободу и материальные гарантии для личности. Модель социальной рыночной экономики рассматривает принцип справедливости как основание общественной жизни.

Социальная рыночная экономика в Польше является скорее далекой целью, чем реальностью. Польские реалии складываются, прежде всего, под влиянием необходимости разрешения текущих социальных и экономических проблем. Непосредственное, без колебаний, воспроизведение классической формы социальной рыночной экономики в польских условиях является невозможным. Однако представляется необходимым развитие в этом направлении, так как социальная рыночная экономика создает лучшие условия безопасности для экономических субъектов и всего общества, чем это делает либеральная экономика, опирающаяся на свободно функционирующий рыночный механизм.

5. Польская социальная политика

До 1989 года в Польше система социальной политики опиралась на принципы марксистской философии. Право на труд обрело безусловный характер. Было признано, что уверенность в трудоустройстве составляет основу системы защиты гражданина. Государство стояло на страже социальной защиты и обеспечивало товарами и социальными услугами. Социальные программы были предназначены для всех людей. Государство субсидировало к тому же здравоохранение, образование и культуру. На данном этапе социальная защита выходит на первый план.

Вместе с изменением устройства возникает вопрос о новой модели социального порядка. После 1989 года государство прекратило субсидирование образования, культуры и здравоохранение. Наряду с реструктуризацией экономики массовым становится явление безработицы. В Польше нарастают экономические и социальные проблемы. Социальная политика попала под пресс ожиданий разрешения безотлагательных проблем, сводящихся, прежде всего к компенсации потерянных прибылей. Однако скоро оказалось, что

существовавшие до сих пор основы социальных гарантий перестали быть обязательными. Теперь в Польше рыночная экономика не выступает в чистом виде, когда государство не несет ответственности за обеспечение основных социальных нужд. Бесспорно, экономика не существует без рынка, однако сам по себе рынок не решает всех проблем граждан. Потому важным становится аспект привлечения государственной власти к заботе о жизненном уровне каждого человека. Постоянно открытым остается вопрос о роли государства как субъекта социальной политики. В польских реалиях это становится достаточно сложным, так как приходится иметь дело с параллельным функционированием двух порядков – старого и нового.¹¹ Постепенно складывающаяся действительность является туманной и неоднозначной.

6. Глобальное измерение социального вопроса

Деятельность институтов глобального масштаба, таких как ООН, ЕС или МОТ и т.п. указывает, с одной стороны, на существование множества региональных проблем, а с другой стороны, на стремление людей к сотрудничеству в решении этих проблем. Глобальное измерение социального вопроса обнаруживает асимметрию в развитии человечества. Одновременно наблюдаются успехи в одних государствах и регионах и маргинализация в других. Углубляются бедность, безграмотность, болезни. Потому существенным является стремление к сбалансированному развитию в мировом масштабе. Неразрешенный социальный вопрос в разных странах порождает глобальную угрозу и требует решения в равной мере и в глобальных масштабах. К сожалению, на данный момент этот вопрос в национальном измерении воспринимается лучше, чем в глобальном.

Наряду с процессом глобализации наблюдается противопоставление двух тенденций: локализации и глобализации. Глобализация кроме возможностей несет еще и угрозу. Потому возрастает потребность в социальной защите на локальном уровне.

На данный момент, расширяется область невоенных угроз. Эти угрозы с каждым разом все труднее идентифицировать, измерить или контролировать. К явлениям, которые составляют угрозу как в рамках отдельных государств, так и в мировом масштабе в отношении социального вопроса, можно отнести следующие:

¹¹ Uwarunkowania współczesnej polityki społecznej, [red.] B. Ponikowski, J. Zarzeczny, s. 61.

- угроза краха мировых финансовых рынков, что грозит дестабилизацией международного сообщества;
- углубление обнищания, что приводит к росту конфликтов на данном фоне как в масштабах отдельных государств, так и в мировых масштабах;
- рост социальной напряженности внутри государств;
- маргинализация и подчинение бедных государств государствам богатым и связанный с этим недостаток сбалансированности в обмене культурными ценностями.

Польша в структурах ЕС – выводы

1. Как было отмечено в начале статьи, глобализация является процессом постепенной интеграции государственных экономик. Это явление сопровождается ограничением эффективности внутренней экономической политики, что обусловлено необходимостью подчинения действий международной политике.
2. Отличительной чертой польской экономики является обременённость наследием прошлого до 1989 года. Характерна для неё и коррупция. В этом контексте глобализацию можно рассматривать как средство вытаскивания Польши из плена предыдущего устройства. Необходимо, однако, минимализировать угрозы, которые могут возникнуть в связи со вступлением Польши в структуры Европейского Союза. Наиболее существенной является выталкивание страны на окраины мировой системы.
3. Стремление справиться с растущей конкуренцией в мировом масштабе, разрешение социально-экономических проблем на местном уровне может привести к росту в Польше социального напряжения, которое в значительной мере усложняет любые решения в рамках социальной политики.

Bibliography

1. J. Auleytner, *Polityka społeczna, czyli ujarzmienie chaosu socjalnego*, Warszawa 2002.
2. A. Budnikowski, *Globalizacja w gospodarce światowej*, Sopot 2000.
3. S. Partycki, *Spółeczna gospodarka rynkowa w Polsce*, Lublin 2000.
4. M. Pietraś, *Oblicza procesów globalizacji*, Lublin 2002.
5. B. Ponikowski, J. Zarzeczny, *Uwarunkowania współczesnej polityki społecznej*, Wrocław 2002.
6. J. Staniszkis, *Władza globalizacji*, Warszawa 2003.
S. Swadźba, *Systemy gospodarcze i ich ewolucja*, Katowice 2002.

Summary

Globalization is an inherent feature of modern world. Globalization is now a major source of dynamism, but it also raises many questions and difficulties. The globalizing processes imply, on the one side – chances, and on the other side – threats. The article presents the problems of nations, which must submit own policy (among other things – national social policy) to the global policy. Since Poland is going to be a member of the UE, it has to integrate its economy with UE. There are various models of market economic systems (for example liberalism, free market, social market economy). A social market economy is based on the mechanism, which allows organizations an unlimited expansion and parallelly supports organizations that to be helped. Citizens have the feeling of being safe and they are also experiencing the effects of the goods commonly created by them. The Polish transformation has resulted in a hybrid macro economic system. It combines economic liberalism with elements of cosial economy. A social market economy in Poland is most a goal, not a reality.

НОВАЯ ЭКОНОМИКА И КУЛЬТУРА ПОСТМОДЕРНА: ВОЗМОЖНЫЕ УГРОЗЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Вадим Пашкус, Наталия Пашкус

Санкт-Петербургский государственный университет
Санкт-Петербург, Россия

Abstract.

There are compared the new economy and postmodernism theory in this work and talking about new threats of economic safety and about the reasons of these threats. Talking about measures against the threats of economic safety.

За последние 10 – 15 лет мир существенно (революционно) изменился: появились новые подходы и современные методы ведения бизнеса, появились новые угрозы экономической безопасности и, следовательно, изменилась политика государства, направленная на подавление этих угроз. К причинам таких изменений относятся, прежде всего:

- Глобализация мировой экономики и интеграция мировых рынков капитала.
- Изменение методов ведения бизнеса и построения компаний (от выделения и стандартизации бизнес-процессов до реинжиниринга и стратегического менеджмента II уровня (менеджмента самообучающихся систем)).
- Превращения компьютерных технологий в «фактор выживания» компаний (вплоть до внедрения ERP-технологий самых высоких уровней).
- Рост электронного бизнеса (особенно B2B и B2C): B2B-революция («B2B-революция будет развиваться со скоростью света» [4, 17]).
- Усиление конкуренции и дифференциации компаний («придумайте что-нибудь, что сделает Вас на секунду уникальным и даст Вам уникальное конкурентное преимущество» [5, 36]).

- *Инновационность организационной структуры.*
- *Капитал компании начинает все более состоять из «неоощутимых активов» (знания, брэнд, человеческий капитал и.т.д.).*

Таким образом, современная управленческая среда несет в себе ряд нетипичных для классической экономики характеристик. Следовательно, необходимо проанализировать понятие, которое так часто упоминается в разнообразных источниках – «Новая экономика». Как утверждают авторы нашумевшей книги «Секреты успеха в электронном бизнесе» К. Пейтел и М. МакКартни: «Чтобы стать частью новой экономики недостаточно изменить способ производства или добавить новый канал информации к уже существующим. Вам придется изменить все. Зачастую это означает, что вам придется поставить на карту даже судьбу компании.» Новая экономика – это та же экономическая система, та же внешняя среда для компании, то же бизнес-пространство, в котором функционируют и развиваются различные фирмы, но характеризующееся некоторыми весьма интересными, своеобразными и ранее не проявлявшимися столь отчетливо признаками [6, 147-148].

Понятие новой экономики чрезвычайно сложно свести к какому-либо наиболее обобщенному или единственному определению, ибо это понятие разнообразно и связано с множеством функциональных и научных областей. Да и, вероятно, сведение этого явления к единственной дефиниции будет не совсем корректным, поскольку в процессе формулирования ограниченного описательного понятия может быть потерян сам глубокий и многосторонний смысл этой категории. Единственное, что можно отметить с большей или меньшей степенью вероятности, это то, что новая экономика как объект анализа и исследования представляет собой открытую систему со всеми вытекающими из этой характеристики системными свойствами (холистичности, дифференциации, отрицательной энтропии, цикличности событий и т.д.). Наиболее важным из этих свойств, пожалуй, является возможный характер изменений элементов системы в ответ на изменения какого-либо единственного параметра, что предполагает тесную и постоянную взаимосвязь между всеми событиями, явлениями, фактами, которые происходят в рамках этой экономической системы. И это является подспорьем в попытке изучения новой экономики, объяснения некоторых закономерностей, установления соответствующих зависимостей.

Ядром новой экономики является инновационный стиль мышления. Инновационный тип мышления (по П. Друкеру), это

ориентация на «созидательное разрушение» превращение изменений в ключевой фактор успеха: можно утверждать так же, что на развитых рынках идет усиление конкуренции и превращение инновационного процесса не только в достаточный, но и необходимый (критический) элемент успеха. Стоимость компаний все в большей степени определяется нематериальными активами (идеи, технологии и стратегии объединения и использования главных информационных ресурсов компании). Ключевые преимущества получают те компании, которые могут быстро реагировать на изменения на рынке и адаптироваться к новым условиям в реальном времени, которые научились постоянно менять свою структуру, методы ведения бизнеса, продукцию и услуги [3]. Интеллектуальный капитал стал главнейшим фактором в развитии новой экономики, ибо огромные доходы можно получить от оригинальных идей, а также технологий и моделей ведения бизнеса («если Вы можете что-то потрогать, то это, возможно, не так уж и ценно»). Таким образом, можно полагать, что наукоемкие продукты стали определяющим фактором экономического роста. Данное утверждение относится не только к фирмам-инноваторам, но и фирмам-имитаторам «формируется устойчивая тенденция наделения товара интеллектуальным имиджем, что также является отличительной особенностью товара и рынка в условиях «новой экономики»» [7].

Естественно, новая экономика порождает и новую культуру, совершенно видоизменяют социальные институты. Рушатся традиционные представления о жизненных и семейных ценностях, профессии, призвании. Разрушаются и основы стандартных подходов, при помощи которых можно было изучать традиционное общество потребления [2]. Само общество потребителей становится фрагментарным, подвижным желанием принадлежать к определенной группе, быть похожим на кого-либо или же наоборот выделяться на общем фоне, и все это – посредством потребления. «Нравится нам это или нет, но мы превращаемся в само-сегментируемых потребителей» [5, 53]. И в этом процессе происходит и одновременное изменение ценностей: если найдутся те, кто будет утверждать, что ценности – неизменная с течением времени категория, «это можно легко опровергнуть, просто взглянув на обложку журнала Playboy 1960-х и сравнить ее с обложкой современных журналов, таких как Elle или Cosmopolitan» [5, 125].

Теория постмодернизма по своей идейной направленности наиболее близка к понятию новой экономики [1]. Следовательно, можно провести аналогию между молодежной культурой постмодерна и будущим новой экономики. Для объяснения того, что представляет

собой потребитель постмодерна, рассмотрим внутренние противоречия и внешнюю защитную реакцию на эти противоречия, оказывающая влияние на формирование потребительских предпочтений (соответственно: внешний фокус данной культуры и декомпозицию внешнего фокуса).

Внешний фокус (внешние фокус (внешние проявления) культуры постмодерна можно упрощенно (для кластера молодежной культуры) свести к совокупности следующих факторов:

- **Стремление подчеркнуть самостоятельность в повседневной жизни** (поведение, подчеркивающее стремление быть полностью ответственным за самого себя: самоконтроль, самостоятельность, ответственность за свои поступки и действия; ориентация на свои собственные цели и потребности).
- **Стремление к индивидуальной, личностной, психологической свободе**, что является причиной возникновения совершенно особенных моделей мышления (виртуальное («компьютеризированное») схематичное мышление, максималистская модель всестороннего отрицания).
- **Самые разнообразные способы самоактуализации и подчеркивания своей индивидуальности** (потребительская «эйфория», посещение магазинов, превращающиеся в своеобразное хобби; современная молодежная мода, направленная на формирование собственного неповторимого стиля; создание различных субкультурных молодежных сообществ).
- Декомпозиция внешнего фокуса (возможные психологические интерпретации элементов внешнего фокуса) можно привести следующие:
- **Внутренне осознание зависимости от огромного числа внешних, не поддающихся контролю, факторов** (как следствие – чувство страха и незащищенности).
- **Внутренние переживания, как реакция на меняющиеся системы ценностей. Обострение «вечной проблемы поколений»:** новые требования жизни не согласуются с системой ценностей родителей.
- **Неуверенность, страх, отчуждение, вызванные повышенными требованиями к скорости принятия решений, необходимости быстрой адаптации, приспособлению к новым реалиям жизни.**
- **Рост числа внешних факторов-раздражителей в виде формирующихся внешними условиями ложных потребностей. Как следствие – противоречия, связанные с искусственно**

навязываемыми ценностями, эталонами, моделями поведения и потребления.

- **Внутренний страх потери собственного индивидуального стиля (страх остаться одиноким и непонятым, быть отвергнутым, не вписавшись ни в одну субкультуру).**
- **Сложность самоопределения и поиска своего собственного независимого стиля и образа жизни.**
- **Непреднамеренные и подсознательные «искусственные игры» (популярность мобильных телефонов – игра в «как бы настоящее живое общение»; Интернет – игра в «как бы настоящие взаимоотношения» посредством сети; компьютерные игры – игры в «как бы настоящую реальность»).**

Следовательно, наиболее яркими характеристиками подобной культуры являются –противоречивость, эмоциональная восприимчивость, ориентация на индивидуальные нужды и потребности, с одной стороны, и прагматичность, (расчетливость), рациональность, независимость (часто все это воспринимается как своеобразная «игра»), стремление к тому, чтобы самостоятельно строить свою жизнь, окружая себя теми объектами, которые являются для данного индивида существенными в его понимании, с другой стороны.

Противоречивость культуры постмодерна и приводит к появлению новых угроз экономической безопасности. Дело в том, что как уже отмечалось, новая экономика построена на инновационном типе мышления, тогда как культура постмодерна имеет принципиально иную направленность – внутренний страх перемен, отрицание инновационного развития. Следовательно, попытка ориентироваться на потребителя постмодерна, угадать за своеобразными «масками-требованиями» его истинные потребности, предсказывая, а чаще, создавая новые тенденции быстро меняющейся моды в скором будущем приведет к потере людского потенциала, того самого на котором и держится новая экономика.

Еще одной возможной угрозой существованию новой экономики (и, следовательно, конкурентоспособности страны), является упрощенное мировосприятие, порожденное внутренними страхами изменений и проблемами с адекватным анализом поступающей информации. Так называемая модель виртуального мышления может привести к излишне схематическому (упрощенному) пониманию окружающей действительности, что, естественно, не дает развиваться качествам, необходимым в новой экономике.

Проблему усугубляет и перестройка под потребителя постмодерна системы образования. Действительно, как не трудно заметить, потребитель постмодерна исходит из принципа, изложенного в свое время Пьером Кароном де Бомарше: «Нужно не быть, а казаться»! Отсюда исходит и доктрина «получения полезного знания» и «учения с удовольствием»: зачастую обучение замещается видимостью обучения, а полученные знания в красивой оболочке в действительности не дадут никакого эффекта, ибо культура постмодерна – это культура пассивная!

Все это требует специальных мер на уровне государства, направленных на реальное повышение качества образовательного процесса – в противном случае страна обречена на место аутсайдера в мировой экономике. Можно с уверенностью сказать, что решить подобного рода задачи гораздо легче, если подобная деятельность выйдет на межстрановой уровень. Поэтому, представляется необходимым, наиболее полно использовать те возможности, которые дает Болонский процесс, активно развивать межстрановой сотрудничество в данной сфере.

Литература

1. Rosenau P.M. Post-modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions. Princeton: Princeton University Press, 1992.
2. Smart B. Modern Conditions, Postmodern Controversies. Routledge, 1992.
3. Кутуков В.И. Принципы новой экономики. Internet. <http://www.business2business.ru>
4. Минс Г., Шнайдер Д.. Метакапитализм и революция в электронном бизнесе: Какими будут компании и рынки в XXI веке. М., 2001. С. 17.
5. Нордстрем К., Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк: Капитал пляшет под дудку таланта. СПб., 2000.
6. Пашкус В.Ю. «Новая экономика»: особенности и проблемы становления. // Экономическая политика России: Федеральный и региональный аспекты / Под ред. Ф.Ф. Рыбакова, Г.Е. Алпатова. СПб.: ОЦЭиМ, 2002.
7. Стрелец И. Новая экономика: гипотеза или реальность? Internet. <http://www.pr.ru/media/ms13/index.htm>

Summary

The World changed greatly during the last 10-15 years: new approaches and modern methods of doing business appeared, new threats to economic safety appeared and therefore state policy changed, which is purposeful to put down these threats. Modern management field includes the range of atypical characteristics of classic economy.

It's difficult to find the most common and the only definition for the new economy. The centre of the new economy is innovatory style of thinking is orientation on "originative destroy", transformation changes into the key factor of success.

The postmodernism theory is the closest to the meaning of new economy in its original idea. We can draw a parallel between youth postmodern culture and future of the new economy.

Precisely contradictoriness of the postmodern culture leads to new threats of the economic safety. The new economy is based on innovatory type of thinking, while postmodern culture is based on internal fear of changes, denial of innovatory development. Therefore, an attempt to orient on postmodern customer will lead to loss of human potential on which the new economy is based.

Another potential threat for the new economy (and competitive country) is simplified attitude to the World generated with internal fears of changes and problems with adequate analyze of coming information. All of that require special measures on state level directed on the real quality increase of educational process, in other case a country is doomed to be outsider in the world economy. It's necessary to use the most completely all possibilities which are given by the Bolonskiy process, to developed greatly cooperation between countries in this sphere.

МАЛЫЙ ИННОВАЦИОННЫЙ БИЗНЕС В ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКЕ: ПОЛИТИКА И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ

Антон А. Слонимский, Ольга С. Линчевская

*Научно-исследовательский экономический институт
Министерства экономики Республики Беларусь
и Институт экономики Национальной академии наук
Беларуси
Минск, Беларусь*

Abstract

Using the empirical data the authors analyze the activity of the republican high tech small enterprises and problems connected to development and introduction of innovations. The research was carried out with support of project funded under the INTAS programme (contract no. 99-00943) and BRFFR ' H01-215.

В последнее время в большинстве стран с переходной экономикой, которые стали на путь рыночных реформ, резко возрастает влияние факторов технологических изменений и технологического развития. Это обусловлено тем, что своевременная смена технологий в соответствии с потребностями рынка сможет обеспечить конкурентоспособность промышленных предприятий и фирм, а правильная технологическая политика может стать основой их экономического подъема.

Для Беларуси характерны неоправданно длительный срок использования технологий, применяющихся в промышленности, и, как следствие, высокая степень износа техники и оборудования (60–80%), преобладание производства продукции низкой наукоемкости с использованием устаревших технологий, относящихся по применяемой в СНГ классификации к III и IV технологическим укладам. Перечисленные факторы напрямую определяют невысокую конкурентоспособность белорусских товаров на мировых рынках. Это хорошо прослеживается в динамике объема экспорта и импорта отдельных видов продукции высокой, средневысокой, средненизкой и низкой наукоемкости.

Анализ динамики объемов экспорта и импорта во внешней торговле за 1995–2002 гг., рассчитанных по данным из Белорусского экономического журнала [1], позволил сделать вывод, что в экспорте отечественной продукции на рынки стран СНГ и внешние рынки преобладает продукция низкой и средненизкой наукоемкости (в 2002 г. 25,8 и 26,5% соответственно), однако следует отметить, что отдельные виды товаров средневысокой наукоемкости (холодильники, морозильники, шины) пользуются достаточно большим спросом на этих рынках.

Выход отечественного товаропроизводителя на надлежащий уровень качества и конкурентоспособности продукции, уменьшение зависимости государства от импорта и наращивание экспортного потенциала страны реально могут быть претворены в жизнь только при условии коренного технологического обновления производства на базе современных научных достижений. Экономическую безопасность государства должна обеспечить новая научно-технологическая политика, опирающаяся на инновационные принципы развития экономики, т.е. на достижения отечественной науки, а также заимствование технологий мирового уровня из-за рубежа.

Огромную роль в активизации инновационной деятельности и осуществлении процесса технологического трансфера в развитых странах играет сфера малого и среднего бизнеса, в частности инновационные, высокотехнологичные и венчурные предприятия. Предпринимательская деятельность, связанная с использованием научно-технических достижений, занимает в развитых странах около 10% (по числу предприятий и количеству работающих) от общего числа предприятий, относящихся к малому и среднему бизнесу. Однако по своему влиянию и эффективности воздействия на экономику этот сектор выдвигается на одно из первых мест.

Малые инновационные предприятия более гибки, инициативны, лучше приспособляются к динамично изменяющейся внешней среде и поэтому обеспечивают более эффективный трансфер технологий. К пониманию этого приходят и страны с переходной экономикой.

За период 1995–2002 гг. количество инновационных фирм в общем количестве малых предприятий в Беларуси уменьшилось с 3,4 до 1,2%, а численность занятых в них к общему количеству работающих на малых предприятиях – с 2,4 до 0,8% (табл. 1). При этом средняя численность занятых на одном научно-инновационном малом предприятии уменьшилась с 13 чел. в 1995 г. до 8 чел. в 2002 г.

Таблица 1
Малое инновационное предпринимательство в Беларуси

Показатель	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.
Количество малых предприятий, ед.	14813	20077	22754	24061
В том числе осуществляющих научно-техническую деятельность	507	834	601	537
% к общему числу малых предприятий	3,4	4,2	2,8	2,2
Численность работников, чел.	176944	220700	270200	280500
В том числе на предприятиях, осуществляющих научно-техническую деятельность	6700	3400	6200	6600
% к численности работающих на малых предприятиях	3,8	2,0	2,7	2,4

Показатель	1999 г.	2000 г.	2001 г.	2002 г.
Количество малых предприятий, ед.	26787	25706	25404	26849
В том числе осуществляющих научно-техническую деятельность	503	412	348	317
% к общему числу малых предприятий	1,9	1,6	1,4	1,2
Численность работников, чел.	326900	291235	291500	30864
В том числе на предприятиях, осуществляющих научно-техническую деятельность	5680	3160	2782	2500
% к численности работающих на малых предприятиях	1,7	1,1	1,0	0,8

Источник. Составлено по данным Министерства статистики и анализа Республики Беларусь

Эмпирические данные, характеризующие развитие малых высокотехнологичных предприятий республики, взяты из материалов исследования “Инновации, малые и средние предприятия (МСП) и экономическое развитие в Беларуси и Украине”, проведенного авторами в 2000–2002 гг. В процессе исследования опрошены (с заполнением анкет) 293 малых и средних предприятий и проведено 31 углубленное интервью конкретных предприятий. Аудиторией опроса являлись собственники/руководители малого бизнеса. Предприятия, на которых проводился опрос, были выбраны по формальным критериям проекта (число занятых – до 250 человек; преобладание частной собственности – более 50%). По географическому распределению, основная доля МСП (75%), попавших в выборку для анкетирования, размещается в Минске, что соответствует региональной неоднородности размещения МСП в Беларуси.

Предприятия, участвовавшие в опросе, были разделены по виду основной продукции на три сектора: высокотехнологичный (95 предприятий – 32,4%), низкотехнологичный (94 предприятия – 32,1%) и сервисный (104 предприятия – 35,5%). Для разделения по секторам использовался международный классификатор видов продукции (НАСЕ).

Среди опрошенных малых и средних предприятий все МСП высокотехнологичного сектора считают свою продукцию инновационной. Сосредоточенность в высокотехнологичном секторе предприятий, выпускающих новую продукцию, объясняется тем, что именно такие предприятия наиболее восприимчивы к инновациям. Разработки инновационных продуктов МСП высокотехнологичного сектора велись, как правило, их учредителями еще в советские времена в государственных лабораториях, а для начала бизнеса использовался интеллектуальный капитал и финансовые сбережения частных лиц – учредителей, капитал государственных научных учреждений и университетов (в основном в виде приборов, оборудования и помещений).

Следует отметить, что 60% МСП высокотехнологичного сектора охарактеризовали свой продукт как полностью новый, уникальный для отрасли (табл. 2). Среди них, например, предприятия по выпуску режущего инструмента, оснащенного сверхтвердыми материалами, фирма по производству антифрикционных материалов, не имеющих аналогов ни в России, ни в Беларуси, ни где-либо в Европе.

Таблица 2
Распределение предприятий высокотехнологичного сектора Беларуси
по характеристикам инновационного продукта

Характеристика новизны продукта/услуги	Число ответов	%*
Полностью новый, уникальный для отрасли	57	60,0
Технологическое усовершенствование	45	47,4
Улучшенное качество	44	46,3
Новое использование технологии для снижения стоимости	19	20,0
Новый дизайн традиционного продукта	18	18,9
Использование новых материалов	18	18,9
Расширение ассортимента предлагаемых услуг	16	16,8
Повышенная адаптивность	15	15,8
Увеличенная прочность	7	7,4
Прочее	5	5,3
ВСЕГО опрошено предприятий*	95	–

*Сумма процентов не равна 100, поскольку было возможно несколько вариантов ответа.

Продукция высокотехнологичных предприятий является по большей части уникальной на местном рынке и в то же время пользуется большим спросом на рынках стран СНГ (74,7%) и западных рынках (40%) из-за высокой наукоемкости. Это свидетельствует, в свою очередь, о мощном научном потенциале и высоком уровне научно-технических разработок, в результате которых возможно создание новой конкурентоспособной на мировых рынках продукции.

Период от рождения идеи до ее запуска в производство крайне дифференцирован и, в частности, зависит от потребителя и его особенностей. Так, например, при работе специалистов предприятия по налаживанию в Англии производства вакуумных установок для нанесения упрочняющих покрытий эти установки непосредственно после разработки внедрялись в производство. Иная ситуация со странами Юго-Восточной Азии, Индией, Китаем. Здесь от момента формирования идеи до ее воплощения в продукцию и покупки проходит около 2–3 лет. Причина – в специфике подхода восточных партнеров. Согласно мнению одного из респондентов, они изучают всю доступную документацию, производство, а затем годами решают,

нельзя ли это сделать самим, предлагают индивидуальные контракты специалистам и, убедившись в том, что аналогичного производства в мире нет, возвращаются к фирме.

Многие высокотехнологичные предприятия считают свой новый продукт технологически усовершенствованным (47,4%) и улучшенного качества (46,3%). Новый дизайн традиционного продукта и использование новых материалов в инновационном продукте отметили по 18,9% предприятий. Среди них, например, предприятие по производству бронежилетов и средств защиты, а также фирма по производству искусственных алмазов методом взрывного синтеза.

Наименее значимыми показателями в характеристике инновационности продукта являются увеличенная прочность и новая упаковка.

Можно отметить высокий показатель защищенности инновационных продуктов в высокотехнологичном секторе патентами и авторскими свидетельствами: так, 51,6% МСП имеют патенты или авторские свидетельства, причем 7 предприятий этого сектора получили патенты в западных странах. Большинство же МСП патентовали свою продукцию в Беларуси (43,1%), России и других странах СНГ (27,4%), и только 10,6% предприятий имеют зарубежные патенты.

Однако, как отмечают сами респонденты, в стране отсутствуют реальные механизмы защиты интеллектуальной собственности. Так, предприятию, занимающемуся разработкой технологии по производству алмазов методом взрывного синтеза, патенты вначале приносили реальную пользу, так как при запуске технологии сборки предприятие-заказчик выплачивало из остающейся в распоряжении предприятия прибыли 10% авторам патента (1993–1996 гг.). Затем заказчики прекратили оплату. Обращение в суд для защиты своих прав не имело бы никакого экономического эффекта, поскольку патентное законодательство, по мнению респондента, недоразвито и нечетко определяет права и обязанности сторон по поводу интеллектуальной собственности. В целом, пока нет желающих купить лицензию на технологию по той цене, на которую были бы готовы пойти разработчики.

Кроме того, негативным моментом является длительная и дорогостоящая процедура оформления и рассмотрения заявки, для которой у предприятий часто нет средств. Более того, наличие таких документов в республике не всегда обеспечивает действительную охрану продукции.

Так, например, высокотехнологичная фирма, занимающаяся разработкой технологий и изготовлением оборудования для лазерной и водоструйной резки материалов, получила авторские свидетельства

на технические решения, патент на полезную модель. Респонденту принадлежат 5 зарубежных патентов на устройства по термообработке, однако лицензии по этой тематике не были проданы. Платить за патент порядка 1000 долларов малое предприятие в данных условиях не в состоянии – это под силу только крупному предприятию. Поэтому патентодержателем является институт, внедрением технологии занимается разработчик.

По этим причинам ряд новинок не патентуется, а переходит в своеобразные ноу-хау фирмы. На предприятии, занимающемся производством режущих инструментов, оснащенных сверхтвердыми материалами, получили 2 патента, после чего убедились в их ненужности. Фирма находится в частной собственности, продолжает работать, не раскрывая технологии изготовления инструмента.

Однако и это не выход из сложившейся ситуации. По мнению респондентов, было бы хорошо, если бы законодательство не позволяло работающим специалистам использовать полученные знания (технологии) в течение 5 лет после смены места работы. В действительности в Беларуси действия по передаче технологических знаний не наказуемы.

Среди опрошенных не было ни одного предприятия, не столкнувшегося ни с какими барьерами при разработке и реализации новых технологий (табл. 3).

Неблагоприятный экономический климат приводит к тому, что предприятия всерьез задумываются над организацией аналогичных производств в других государствах. Например, высокотехнологичное предприятие по производству антифрикционных материалов и деталей для подшипников считает, что поскольку продукция действительно нужна промышленности, то в условиях нормального экономического развития и платежеспособности существующего спроса предприятие-инноватор могло бы получать хорошую прибыль. С учетом современных условий существования и тенденций экономического развития наиболее перспективной стратегией выживания производства и увеличения его прибыльности представляется организация аналогичного производства в государствах с более благоприятными экономическими условиями. Такой вариант вполне реален.

Высокотехнологичные предприятия отмечают непомерно большие налоги (на них уходит примерно 70% выручки). После того как из оставшихся 30% оплачиваются аренда (примерно 15%) и зарплата, на разработки и развитие производства не остается практически ничего.

Таблица 3
Характеристика препятствий при разработке
и реализации новой продукции в Беларуси

Препятствие		Количество ответов	% *
Неблагоприятный климат для предпринимательства	экономический инновационного	60	63,2
Несовершенство законодательства		52	54,7
Отсутствие финансовых средств		49	51,6
Высокая степень финансового риска		22	23,2
Существующие стандарты		18	18,9
Отсутствие необходимых экспертов и профессионалов		9	9,5
Отсутствие информации о рынках		7	7,4
Высокая степень научно-технического риска		10	10,5
Недостаток необходимых бизнес-услуг		4	4,2
Прочие		4	4,2
Отсутствие технической информации		2	2,1
ВСЕГО опрошено предприятий*		95	–

*Сумма процентов не равна 100, так как было возможно несколько вариантов ответа.

Одной из главных, определяющих, проблем является недостаток финансовых средств. Так, например, основные заказчики высокотехнологичного предприятия, занимающегося производством средств защиты (примерно 60% операций совершается с ними), – это государственные бюджетные организации, которые оплачивают счет нерегулярно, с большими задержками. Вместе с тем, как отмечает другое предприятие по производству алмазов, складывается парадоксальная ситуация – небольшие предприятия-заказчики оплачивают выполнение работ более аккуратно.

Респонденты, обращавшиеся за помощью к государственным программам по поддержке предпринимательства или в соответствующие организации, считают, что в целом государственная поддержка полезна, но обычно затраты на ее получение больше, чем эффект от нее. Более того, за один рубль помощи часто приходится нести многократно большие издержки из-за повышенного внимания государственных контролирующих органов.

В настоящее время для поддержки инновационной деятельности в системе Минобразования созданы субъекты инновационной инфраструктуры: при технических вузах – центры трансфера технологий, а при классических университетах – региональные маркетинговые, инновационные и бизнес-центры, деятельность которых координируется Межвузовским центром маркетинга:

- центр трансфера технологий по направлению “Энергосбережение, строительство, металлургия и заготовительное производство” Белорусского национального технического университета (БНТУ);
- центр трансфера технологий “Возобновляемые источники энергии” Международного экологического университета;
- центр трансфера технологий по направлению “Переработка промышленных и бытовых отходов” УП “Метолит” БНТУ;
- центр трансфера технологий по направлению “Пищевая промышленность” Могилевского технологического института;
- Брестский центр трансфера технологий по направлению “Строительство”, Брестского государственного технологического университета;
- центр трансфера технологий по направлению “Деревообработка, лесное хозяйство” Белорусского государственного технологического университета;
- центр трансфера технологий по направлению “Радиоэлектроника” Белорусского государственного университета информатики и радиоэлектроники;
- центр трансфера технологий по направлению “Легкая промышленность” Витебского государственного технологического университета;
- инновационный центр Полоцкого государственного университета;
- Гродненский региональный бизнес-центр на базе Гродненского государственного университета;
- Гомельский региональный маркетинговый центр на базе Гомельского государственного университета;
- Брестский региональный маркетинговый центр на базе Брестского государственного университета [3].

В республике выполняется отраслевая научная программа по совершенствованию работы центров трансфера технологий, региональных маркетинговых и инновационных центров высшей школы. Перед ними поставлены следующие задачи:

- *сбор и хранение информации о научных разработках, реализация оперативного поиска и обмена информацией;*
- *мониторинг рынка научных разработок;*
- *анализ научно-технического уровня и конкурентоспособности научных разработок;*
- *маркетинг научных разработок;*
- *анализ отраслей промышленности и изучение потребностей предприятий в новых технологиях;*
- *организация и участие в конференциях, семинарах, симпозиумах, выставках;*
- *подбор деловых партнеров в Беларуси и за рубежом;*
- *информационная и консультационная поддержка инновационной деятельности и трансфера технологий;*
- *прогнозирование рынка научной продукции и тенденций развития научных направлений.*

На региональном уровне трансфером технологий занимаются 5 региональных центров научно-технической и деловой информации в Бресте, Гродно, Гомеле, Витебске, Могилеве. Работают 2 технологических парка – в Минске при Белорусском государственном университете и в Могилеве. По инициативе НАН Беларуси создана и зарегистрирована в установленном порядке инновационная ассоциация “Академтехнопарк” – некоммерческое учреждение открытого типа с модульным принципом построения, позволяющим осуществлять расширение ассоциаций за счет новых участников. В его состав вошли научные учреждения академии, а также малые инновационные, предпринимательские и внедренческие предприятия, созданные с ее участием. Основные цели ассоциации: объединение и координация действий и намерений по развитию инновационной деятельности в НАН Беларуси, создание механизмов экономического, производственного и информационного взаимодействия производства и научно-инновационных предприятий, развитие и поддержка предпринимательства в научной сфере. Для осуществления этих целей

уставом “Академтехнопарка” определены его главные направления деятельности и задачи: поддержка и помощь в создании малых инновационных предприятий, формирование банка предложений и системы передачи инноваций для использования в промышленности, развитие предпринимательства в научно-технической сфере.

Центральное место в системе трансфера технологий в Беларуси должен занять Республиканский центр трансфера технологий как качественно новый элемент инфраструктуры поддержки инновационного предпринимательства, созданный в рамках проекта “Совершенствование инфраструктуры поддержки инновационной деятельности в Республике Беларусь” при содействии Программы развития ООН и Организации Объединенных Наций по промышленному развитию.

Таким образом, опираясь на данные отечественных и зарубежных исследований, можно отметить, что инновационное предпринимательство находится в наиболее сложном положении по сравнению с предпринимательством в целом. В то же время для Беларуси инновационный путь развития является приоритетным, так как, безусловно, республика имеет главные и необходимые для этого составляющие: развитые перспективные направления в ряде областей науки и технологии, производственную базу, высококвалифицированные научные и инженерные кадры.

В качестве приоритетных направлений государственной политики предприниматели называют:

- *упрощение законов;*
- *упрощение правил регулирования бизнес;*
- *изменение отношения государства к частной собственности и ее эффективная защита;*
- *изменение отношения власти к предпринимательству;*
- *изменение неблагоприятного общественного мнения/отношения к частному бизнесу;*
- *улучшение налогового климата (упрощение налогов и их снижение);*
- *улучшение неблагоприятного экономического климата;*
- *борьбу с криминализированностью частного бизнеса;*
- *изменение государственной политики по отношению к частному бизнесу для стимулирования его роста.*

Во всех странах с развитой рыночной экономикой приоритетным направлением государственной научно-технической и экономической политики является поддержка малых инновационных предприятий. Государственная поддержка инновационного предпринимательства в Беларуси сможет обеспечить:

- *организацию выпуска на малых предприятиях высокотехнологичной, ориентированной на экспорт продукции;*
- *создание новых рабочих мест и сокращение оттока (в том числе за рубеж) высококвалифицированных специалистов из сферы научно-технической деятельности;*
- *создание и выпуск импортозамещающей продукции;*
- *беспечение трансфера в гражданские отрасли технологий двойного назначения;*
- *установление цивилизованных экономических отношений между малыми инновационными и крупными промышленными предприятиями, способствующих прогрессивным структурным изменениям в экономике.*

Литература

1. *Белорусский экономический журнал. 2003. № 2. С. 155–159.*
2. *Андрощук Г., Денисюк В. Государственное регулирование передачи технологий в США // БизнесИнформ. 1997. № 22.*
3. *Развитие науки Беларуси в 2001 году (Аналитический доклад). Комитет по науке и технологиям при Совете Министров Республики Беларусь. Мн.: БелИСА, 2002.*

Small innovative business in transitive economy: politics and technological factors of development

Summary

The paper presented by authors considers politics and technological factors of small innovative business development in transitive economy, condition of innovative business and its infrastructure in Belarus.

The level of development of small business in Belarus is low. In the second half of 90-th the share of innovative-oriented SMEs and number of specialists engaged there has the precise tendency to reduction. The small innovative firms usually work in those niches, where there is rather rare today combination: presence of the developers and high scientific level developments, high demand for technological product and managers capable to overcome numerous obstacles in way from development up to production.

On the basis of the empirical data the authors analyze the activity of the republican high tech small enterprises and basic problems connected to development and introduction of innovations and using the supporting infrastructure for their solving. The research was carried out with support of project funded under the INTAS programme (contract no. 99-00943) and BRFFR ¹ H01-215. According to this research, 60 % of high technology SMEs consider their products are completely new, unique to sector and 51,6% has patents and innovation certificates.

Among surveyed SMEs there is no enterprise without any barriers in development and realisation of innovation such as the adverse economic climate for innovative business, imperfection of the legislation (including tax), absence of financial assets, a high degree of financial risk.

To decide these problems of development it is necessary to provide small innovative business with state support. In countries with advanced market economy the support of small innovative enterprises is the priority direction of state scientific & technical and economic policy.

BAIGIAMOJI DALIS

Šis mokslo darbų rinkinys, kuriame nagrinėjami svarbiausieji dabartinio žmonių bendradarbiavimo privataus, nacionalinio, regioninio, kontinentinio ir globalaus saugumo metodologijos, metodikos ir jos įgyvendinimo metodų klausimai, sudarys skaitytojams galimybę suprasti globalizacijos ir integracijos procesų įtaką atskirų valstybių nacionaliniam saugumui, nuo kurio naujos koncepcijos tiesiogiai priklauso ir Baltijos jūros regione žmonių bendradarbiavimo saugumas tarp Vakarų ir Rytų valstybių politinių, ekonominių ir socialinių sprendimų.

Mokslo darbų autoriai, žymūs globalizacijos ir integracijos procesų vadybos teorijos ir praktikos specialistai, nesilaiko tradicinės vadybos koncepcijos, todėl skaitytojai turi galimybę susipažinti su skirtingu požiūriu į ateities pasaulio bendrijos ir atskiros nacionalinės valstybės raidos globalaus saugumo sampratą.

Knyga skiriama mokslininkams ir specialistams, kurie ateityje tyrinės žmonių bendradarbiavimo saugumo problemas, prognozuos nacionalinės valstybės raidos perspektyvas, rengs Europos Sąjungos ir NATO viziją bei misiją pasaulyje atsižvelgdami į Vakarų ir Rytų politinius, ekonominius ir socialinius skirtumus, kad būtų išvengta karinių regioninių, kontinentinių ir globalių konfliktų ir taip būtų pasaulyje stiprinamas žmonių gyvenimo privatus, nacionalinis ir globalus saugumas.

Knyga bus naudinga politikams ir visiems dalyvaujantiems rengiant, priimančiam ir įgyvendinant žmonių bendradarbiavimo saugumo sprendimus tiek Vakarų pasaulio, tiek ir Rytų pasaulio regionuose.

Šios knygos rengėjas ir sudarytojas dėkoja visiems pateiktų mokslo darbų autoriams iš įvairių valstybių už jų indėlį plėtojant žmonių bendradarbiavimo saugumo stiprinimą Baltijos jūros regione, Europoje tarp Vakarų ir Rytų valstybių bei pasaulyje. Taip pat reiškiamas padėka Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos ir Krašto apsaugos ministerijos vadovybei už šios srities mokslo tiriamojo darbo finansavimą ir dėmesį rengiamoms tarptautinėms mokslinėms konferencijoms Lietuvoje bei užsienyje. Dėkojama Tarptautinės organizavimo ir valdymo mokslo akademijos (International Academy of Organizational and Management Science) vadovybei ir knygos recenzentams už patarimus bei rekomendacijas dėl mokslo darbų publikavimo.

Profesorius habilituotas daktaras [03 S] Antanas MAKŠTUTIS
2005, Vilnius

AFTERWORD

The collection presenting recent investigations on the issue of co-operation security (private, national, regional, continental and global), its philosophy and implementation methods will help the reader to understand interrelation between globalisation-and-integration processes and national security. The reader is introduced to efficiently different national security concept and its effect to co-operation security in Baltic Sea region and in the context of political and socio-economic decisions of the West and the East.

The authors, well-known experts in globalisation-and-integration-processes management theory, base their speculations on modern rather than traditional management concept and thus provide the reader with efficiently different outlook on national and international security issue.

The book is addressed to security issue scholars and specialists, prospective national development analysts, EU and NATO image and peaceful missions of regional, continental and global conflict designers. The collection will also be helpful for politicians and other specialists engaged in making and implementing co-operation security decisions.

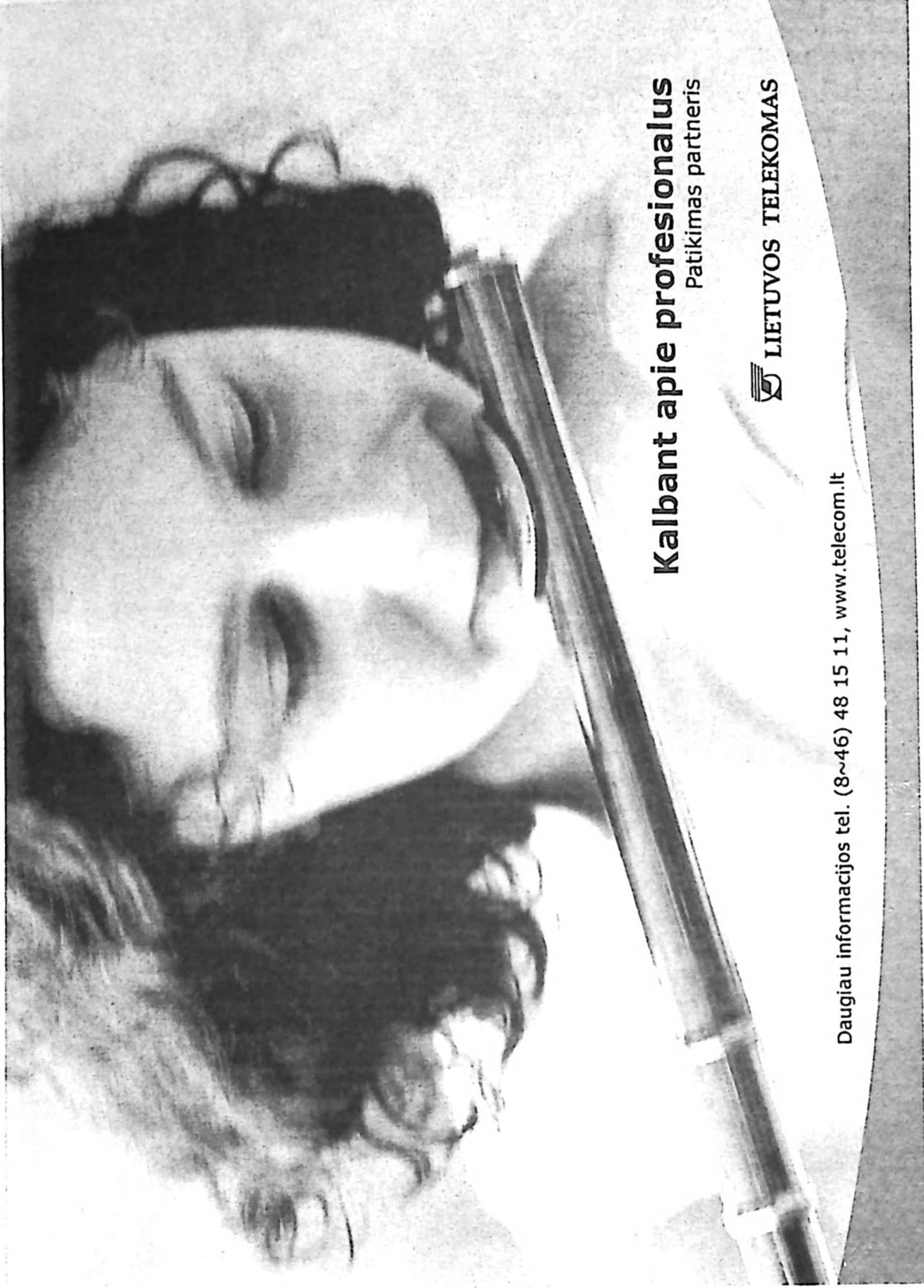
The compiler would like to say sincere thank to everyone and each author for permission to reproduce their research material and for their contribution to co-operation security investigations.

Special thanks are due to the leaders of the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania and Ministry of National Defence for their contribution to research work and international conferences.

The compiler and authors would also like to acknowledge with thanks the leaders of International Academy of Organisational and Management Science, and collection reviewers for invaluable advice and recommendations for publisher.

Prof. Dr. Hab. Antanas Makštutis,
2005, Vilnius

REKLAMA

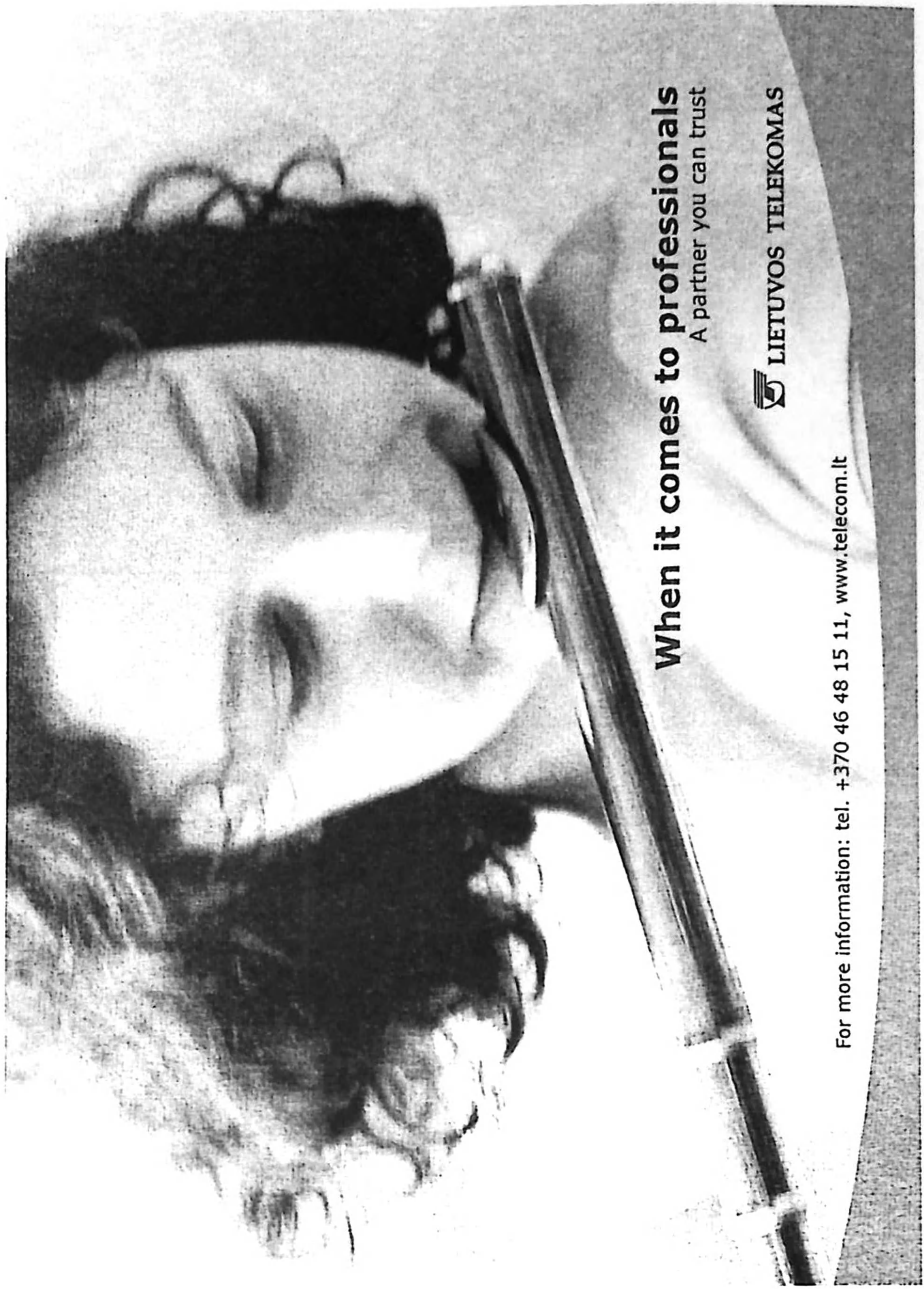

Kalbant apie profesionalus

Patikimas partneris

 LIETUVOS TELEKOMAS

Daugiau informacijos tel. (8~46) 48 15 11, www.telecom.lt

When it comes to professionals

A partner you can trust

LIETUVOS TELEKOMAS

For more information: tel. +370 46 48 15 11, www.telecom.lt

Re52 Regioninis bendradarbiavimo saugumas. Mokslo darbų rinkinys/Sudarytojas Antanas Makštutis.

Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005. – 357 p.

ISBN 9955-423-31-5

Šis mokslo darbų rinkinys, kuriame nagrinėjami svarbiausieji regioninio bendradarbiavimo saugumo metodologiniai, metodiniai ir praktiniai klausimai, sudarys skaitytojams galimybę suprasti globalizacijos ir integracijos procesų įtaką nacionaliniam, regioniniam, kontinentiniam ir globaliam saugumui, nuo kurio koncepcijos priklausys politiniai, ekonominiai, socialiniai santykiai tarp Vakarų ir Rytų valstybių pasaulyje.

Knyga skirta mokslininkams, politikams, valstybės institucijų vadovams ir specialistams, dėstytojams, doktorantams, magistrantams ir kitiems studijuojantiems valstybės ir visuomenės raidos vadybą.

UDK 327(474.5:4)

Re52 The Security of Regional Cooperation. The Collection of Scientific works/Compoce by Antanas Makštutis.

Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, 2005. - 357 p.

ISBN 9955-423-31-5

The collection presents major methodological and practical approaches towards the issue of regional co-operation security, and helps the reader to understand the impact of globalization and integration processes to national and regional, continental and global security, the philosophy and concept of which will determine political, social and economic relations between the East and the West.

The book is addressed to scholars, to politicians and leaders and specialists of state institutions; to teachers and students, and to everyone engaged in state and social development management.

UDK 327(474.5:4)

REGIONINIO BENDRADARBIAVIMO SAUGUMAS
(The Security of Regional Cooperation)

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius.

Sudarytojas ir atsakingasis redaktorius prof. habil. dr. Antanas Makštutis
Redaktorė Jolanta Budreikienė
Dailininkė Inga Dambrauskienė

Spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius.
2005-03-21. Tiražas 150 egz. Užsakymas Nr. GL-191.

327
Re-52